

Zeitschrift
für
Katalanistik

34 (2021)

Zeitschrift für Katalanistik

Revista Alemanyà d'Estudis Catalans
German Journal for Catalan Studies

Begründet von / Fundada per / Founded by
Tilbert Dídac Stegmann

Herausgegeben von / Editada per / Editors
Roger Friedlein, Claus D. Pusch,
Hans-Ingo Radatz, Gerhard Wild

Vol. 34 (2021)

Freiburg / Bochum 2021
ISSN 0932-2221 · eISSN 2199-7276
<https://doi.org/10.46586/ZfK.2021.1-423>

Zeitschrift für Katalanistik 34

ISSN 0932-2221 · eISSN 2199-7276 · www.katalanistik.de/zfk

© Romanische Seminare der Universitäten Freiburg und Bochum

Freiburg im Breisgau / Bochum 2021

Alle Rechte vorbehalten.

Sie finden den vollständigen Inhalt der *ZjK* 34 im OpenAccess unter folgender Adresse ·

Podeu trobar el contingut complet de la *ZjK* 34 en OpenAccess a l'adreça següent ·

The complete content of *ZjK* 34 may be found in OpenAccess at:

<<http://www.katalanistik.de/zfk>>

Aquesta publicació s'ha realitzat amb el suport de · Diese Publikation erscheint mit

Unterstützung von · Published with support by:

Institut Ramon Llull, Barcelona

Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg im Breisgau

Ruhr-Universität, Bochum

Otto-Friedrich-Universität, Bamberg

J. W. Goethe-Universität, Frankfurt am Main

und in Zusammenarbeit mit · i en col·laboració amb · and in cooperation with:

Deutscher Katalanistenverband e.V. /
Associació Germano-Catalana, Berlin

Redaktion: Claus D. Pusch (Freiburg i. Br.)

Redaktionelle Mitarbeit: Isabella Turek (Bochum)

Satz: Claus D. Pusch (Freiburg i. Br.)

Redaktion und Vertrieb · Redacció i distribució · Journal editors' and distribution office:

Zeitschrift für Katalanistik, Universität Freiburg, Romanisches Seminar, Platz der

Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau (Alemanya / Germany)

Tel. +49 / (0)7 61 / 2 03 31 96, Fax +49 / (0)7 61 / 2 03 31 95,

E-mail <zfk@katalanistik.de>.

Druck: rombach digitale manufaktur Freiburg i. Br. <www.rombach-rdm.de>

Die Beiträge in dieser Publikation haben ein Verfahren der Begutachtung durch die Herausgeber und/oder externe Gutachter*innen durchlaufen. · Les contribucions d'aquesta publicació han passat per un procés d'avaluació pels directors de la revista i/o avaluador*e*s extern*e*s. · The articles in this periodical have been submitted to a process of reviewing by the journal editors and/or external reviewers.

Aufsätze, Rezensionsexemplare und Bestellungen bitte an die Redaktionsadresse. · Dirigiui les propostes d'articles, els exemplars de ressenya i les comandes de subscripció a l'adreça de la redacció. · Please send manuscripts, review copies, orders and subscriptions to the journal's office address.

Inhaltsverzeichnis Índex · Contents

■ Dossier: Darrers avenços en la recerca sobre la llengua de signes catalana (LSC) · Recent advances in research on Catalan Sign Language (LSC)	
Sílvia Gabarró-López (Stockholm): Darrers avenços en la recerca sobre la llengua de signes catalana (LSC): presentació del dossier	3
Marta Bosch-Baliarda (Bellaterra) · Maria Josep Jarque (Barcelona) · Lúdia Fos Rodríguez · Cynthia Giménez Martín · Anna Robert Oncins: Processos de lexicalització en llengua de signes catalana de denominacions de l'àmbit del moviment associatiu sord-signant	11
Raquel Veiga Busto (Barcelona): The category of person in Catalan Sign Language (LSC) personal pronouns	49
Giorgia Zorzi (Barcelona): Coordinació copulativa, disjuntiva i adversativa en llengua de signes catalana (LSC)	79
Alexandra Navarrete-González (Barcelona): L'estructura informativa en llengua de signes catalana (LSC)	111

Alexandra Navarrete-González (Barcelona) · Gemma Barberà (Barcelona): Meaning beyond signs: Implicatures and presupposition in Catalan Sign Language (LSC)	143
Sílvia Gabarró-López (Stockholm): Mans enlaire i palmells amunt, això és un marcador dis- cursiu!	165
Ryan Matthew Simoens (Barcelona) · Gemma Barberà (Barcelona): Adquisició del canvi de rol i dels classificadors en el dis- curs narratiu en llengua de signes catalana (LSC) com a L2: un estudi pilot	193
 ■ Llengua · Sprachwissenschaft · Linguistics	
Javier Giralt Latorre (Zaragoza) · María Teresa Moret Oliver (Zaragoza): Manuscrits de la Ribagorça vs. manuscrits del Matarranya: un assaig de dialectologia diacrònica	227
Aitor Carrera (Lleida): Catalanismes i dialectalismes lexicals de Naut Aran en Palmira Jaquetti. Elements de vocabulari sobre la pretesa natura <i>acatalanada</i> de l'alt aranès	249
Bartomeu Abrines (Binissalem) · Carles Royo (Tarragona): Les oracions triargumentals causatives dels verbs psicològics catalans d'interès	295
Maria Àngels Martínez Salom (Barcelona): Sobre col·locacions i altres combinacions lèxiques nom- adjectiu en el <i>Diccionari Fabra</i>	347
Daniel Casals Martorell (Bellaterra): La difusió de coneixements lingüístics a la ràdio durant el Franquisme: el programa <i>Dreceres de la nostra llengua</i> , de Ràdio Girona (1973–1975)	367

■ Documentació · Dokumentation · Documentation

Melanie Blaschko (Frankfurt am Main):

Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 2020 und im Wintersemester 2020/2021 397

■ Ressenyes · Buchbesprechungen · Book Reviews

Josep Solervicens (ed.): *Metaficció: Renaixement & Barroc*. Barcelona: Punctum-Mimesi, 2018. [Gonzalo Pontón, Bellaterra] 406

Verònica Zaragoza / Pep Valsalobre (Hgg.): *Fontanella polidric: poesia barroca i transmissió*. Girona / Barcelona: Universitat de Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes / Institut d'Estudis Catalans, 2019. [Annett Azbel, Bochum] 410

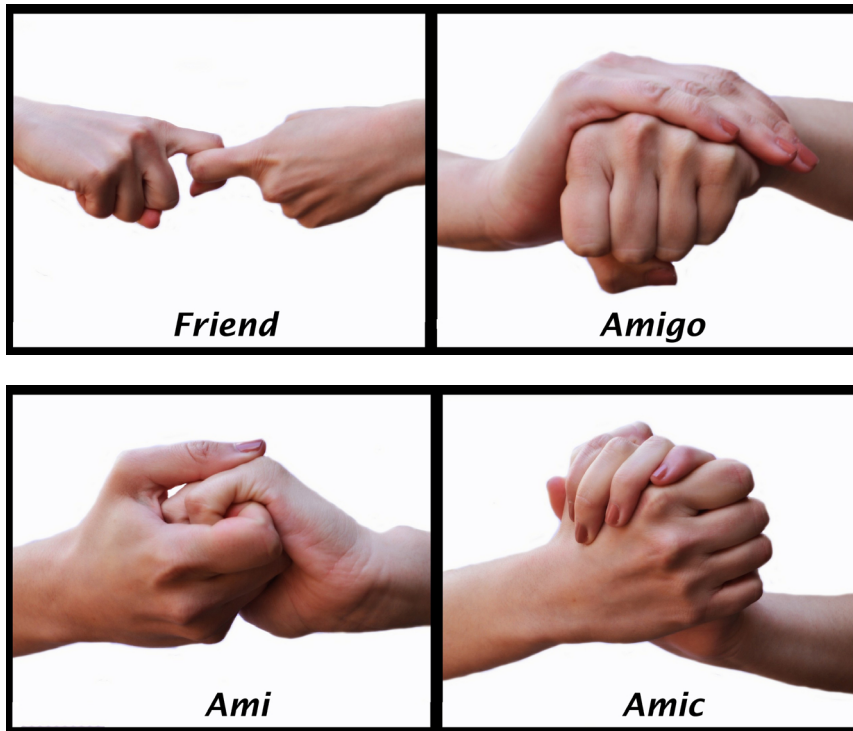
Màrius Torres: *Poesies / Gedichte*. Auswahl und Übersetzung von Àxel Sanjosé. Aachen: Rimbaud Verlag, 2019. [Marcello Giugliano, Bern] 413

Joan A. Argenter / Jens Lüdtke (eds.): *Manual of Catalan Linguistics*. Berlin / New York: De Gruyter, 2020. [Claus D. Pusch, Freiburg im Breisgau] 419

Dossier

Darrers avenços en la recerca sobre
la llengua de signes catalana (LSC)
Recent advances in research on Catalan
Sign Language (LSC)

Coordinació · Guest editor:
Sílvia Gabarró-López (Stockholm)

Fotografia de la portada · Photo on dossier title page:
© Marina Castells, “Unspoken” (2014)
<www.flickr.com/photos/marinadelcastell/14106362725/>

Darrers avenços en la recerca sobre la llengua de signes catalana (LSC): presentació del dossier

Sílvia Gabarró-López (Stockholm)

■ 1 Introducció¹

Són múltiples els mites que envolten les llengües de signes. A tall d'exemple, algunes persones creuen que hi ha una sola llengua de signes universal, que la llengua de signes és una còpia gestual de la llengua oral o que les llengües de signes respecten les fronteres d'un país. Res més lluny de la realitat: les llengües de signes són llengües naturals de ple dret utilitzades en les Comunitats Sordes² d'arreu del món. No existeix una sola llengua de signes que totes les persones Sordes utilitzin, les llengües de signes tenen la seva estructura pròpia que difereix de les llengües orals, i un sol país pot tenir més d'una llengua de signes pròpia.³

La recerca sobre les llengües de signes va començar fa poc més de 60 anys amb la publicació de William Stokoe (1960) sobre la llengua de signes americana (ASL). La recerca sobre la llengua de signes utilitzada a Catalunya, la llengua de signes catalana (LSC), va començar uns 30 anys més tard (Segimon et al., 1996). Des de llavors, la situació de l'LSC ha canviat signi-

-
- 1 Gràcies a la Gemma Barberà per les dades facilitades que m'han permès acabar de redactar aquesta introducció.
 - 2 Per convenció, s'utilitzen majúscules tant per denominar la Comunitat Sorda com les persones Sordes, és a dir, els individus que tenen diferents graus de pèrdua auditiva i se senten part d'un grup que comparteix una mateixa cultura visual lligada a la llengua de signes.
 - 3 Per exemple, a Bèlgica existeixen tres llengües de signes: la llengua de signes flamenca (VGT), la llengua de signes de Bèlgica francòfona (LSFB) i la llengua de signes alemanya (DGS). Les dues primeres són filles d'una antiga "llengua de signes belga" que s'utilitzava al país abans de la federalització (Meurant et al., 2013). Tot i que a Flandes parlen holandès igual que als Països Baixos, la VGT és diferent de la llengua de signes holandesa (NGT). Així mateix, la LSFB és diferent de la llengua de signes francesa (LSF). Per la seva banda, la DGS és la mateixa llengua de signes que s'utilitza a Alemanya.

ficativament a diferents nivells. En l'actualitat, l'LSL és reconeguda com la llengua de les persones Sordes i Sordcegues de Catalunya gràcies a la *Llei 17/2010, del 3 de juny, de la llengua de signes catalana*. La publicació d'aquest dossier temàtic sobre els darrers avenços en la recerca sobre aquesta llengua a la *Zeitschrift für Katalanistik / Revista Alemana d'Estudis Catalans* és, doncs, una bona manera de celebrar el recent desè aniversari de la promulgació d'aquesta llei.

■ 2 La llengua de signes catalana (LSC)

El terme “llengua de signes catalana” va ser encunyat l'any 1988⁴ per designar una llengua de signes diferent d'aquella que s'utilitza a l'Estat espanyol. Les persones Sordes catalanes es van adonar d'aquesta diferència gràcies a dues circumstàncies:

En el año 1978 se celebró la I Semana Nacional de Teatro, organizada por la FNSSE (actual CNSE, Confederación Estatal de Personas Sordas), que se siguió celebrando anualmente hasta la décima edición. En esa semana participó un grupo barcelonés, que presentó una obra teatral, *Bodas de Sangre*, de Federico García Lorca. El público no entendía lo que decían los actores y las actrices que actuaban en el escenario. Además, una asociación donde se elaboraban los vídeos en [lengua de signos] para alquilar o vender a las Personas Sordas de España, no podía satisfacer las ventas o alquileres fuera de Cataluña porque los clientes no podían disfrutar el contenido de los vídeos al no entender la lengua. (Frigola, 2010: 46)

Actualment, a més de la *Llei 17/2010, del 3 de juny, de la llengua de signes catalana*, dos textos legals reconeixen l'LSL com la llengua de les persones Sordes i Sordcegues de Catalunya. D'una banda, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 i, de l'altra, la *Ley 27/2007, de 23 de octubre, por la que se reconocen las lenguas de signos españolas y se regulan los medios de apoyo a la comunicación oral de las personas sordas, con discapacidad auditiva y sordociegas* (Quer, 2010). Malgrat la seva inclusió en textos legals, l'LSL no gaudeix de l'estatut de llengua co-oficial a dia d'avui amb les limitacions que això comporta.

La situació de bilingüisme que es dona entre el català i castellà a Catalunya, no existeix entre l'LSL i la llengua de signes espanyola (LSE). La llengua de modalitat signada pròpia de les persones Sordes catalanes és l'LSL, i

4 Abans dels anys 80, s'havien utilitzat altres denominacions com *mímica* o *llengua gestual* (Frigola, 2010).

el català i castellà són les llengües de modalitat oral⁵ (Barberà, 2012). A pesar de ser una llengua viva que constitueix un dels principals pilars de la Comunitat Sorda catalana, l'LSC és una llengua minoritària i minoritzada.

De la mateixa manera que passa amb les altres llengües de signes utilitzades arreu del món, no se sap amb exactitud quin és el nombre de signants de l'LSC. Les estadístiques europees diuen que el percentatge de persones Sordes que consideren una llengua de signes la seva primera llengua és del 0,1% de la població d'un país. Segons aquesta proporció, a Catalunya hi hauria 7.600 persones Sordes signants l'any 2017.⁶ A aquesta xifra caldria afegir-hi les persones oients usuàries de l'LSC, ja sigui perquè han nascut en una família Sorda o perquè han après l'LSC com a segona llengua per raons professionals, socials o afectives.

A més de ser minoritària, l'LSC també és una llengua minoritzada. D'una banda, l'existència de l'LSC als diferents àmbits de la nostra societat no és equiparable amb les altres llengües orals del territori. Sovint, les persones Sordes no tenen accés a múltiples serveis i a la informació en LSC per manca de professionals signants o de subvencions per obtenir intèrprets. D'altra banda, el finançament que l'Estat espanyol proporciona a la Confederación Estatal de Personas Sordas de España (CNSE) s'ha invertit exclusivament en la promoció de l'LSE, de la qual se n'ha intentat fomentar l'ús a Catalunya en detriment de l'LSC, considerada competència exclusiva de la Federació de Persones Sordes de Catalunya (FESOCA) (Quer, 2010).

L'LSC compta amb tres variants dialectals: la de ponent, la central i la litoral. Alguns autors com Frigola (2010) parlen sobre una quarta variant que s'utilitza a les Illes Balears i, concretament, a Menorca. La variant litoral s'utilitza a la capital (Barcelona) i sembla ser la més estandarditzada, ja que és el lloc on viuen més persones Sordes del territori (històricament, la majoria d'associacions i d'escoles per sords s'han establert en aquesta zona) i on hi ha la seu de la FESOCA. En canvi, el dialecte de Lleida (variant de ponent) és el més diferent per dues raons. La primera és l'existència d'una escola per sords que va obrir les seves portes a la meitat del segle passat i que, al trobar-se lluny de Barcelona, va propiciar que els alumnes sords no tinguessin contacte amb les altres variants i n'acabessin desenvolupant una

5 La utilització de les llengües de modalitat oral varia molt d'una persona Sorda a l'altra. En funció de l'educació rebuda, aquestes persones tenen nivells diferents de comprensió escrita i d'expressió oral i escrita en català i/o castellà.

6 Aquesta xifra està calculada sobre el total d'habitants de Catalunya l'any 2017 segons l'Institut d'Estadística de Catalunya.

de pròpia. La segona raó és que la variant de ponent té més contacte amb l'LSE que les altres variants a causa de la proximitat amb l'Aragó.

Malgrat que no existeix una variant estandarditzada de l'LSC actualment, s'està duent a terme una política de planificació lingüística indirecta a través del portal de notícies Webvisual⁷ (Barberà, 2012). A més, l'LSC s'ensenya a diferents institucions com associacions de persones Sordes repartides pel territori català, fundacions, empreses que proporcionen serveis d'interpretació d'LSC, cicles formatius de grau superior i universitats. A pesar de ser limitats encara, existeixen diversos recursos per aprendre i ensenyar l'LSC que inclouen manuals i diccionaris (vegeu-ne una recopilació a Barberà et al., 2018). També cal esmentar el curs MOOC (massiu, obert i online) d'introducció a l'LSC que va comptar amb dues edicions al 2016 i més de 8.000 participants d'arreu del món.⁸ Aquesta formació, que disposa de més de 300 vídeos subtitulats en anglès per qüestions d'accessibilitat, és la primera experiència d'ensenyament i aprenentatge d'aquestes característiques d'una llengua de signes en l'entorn europeu (Barberà et al., 2018).

L'LSC compta amb un nombre considerable de publicacions (vegeu-ne una recopilació a Gabarró-López, 2017) que en descriuen, principalment, alguns aspectes morfosintàctics i discursius. Tanmateix, una de les fites de la història de l'LSC en l'àmbit social i de la recerca és la constitució del Corpus de l'LSC (Institut d'Estudis Catalans, pròximament disponible). Aquest recurs, que serà d'accés obert, il·lustra la utilització de l'LSC a dia d'avui amb més de 60 hores d'enregistraments. Els 38 informants que van participar en el projecte són persones Sordes natives o quasi-natives⁹ que provenen de set llocs diferents de Catalunya: de l'àrea de Barcelona, de l'àrea de la Catalunya Central (Vic), de l'àrea de Girona (Blanes i Palafrugell), de l'àrea de Lleida, de l'àrea de Tarragona (Cambrils) i de l'àrea del

7 La Webvisual (<<http://www.webvisual.tv>>) és un portal de notícies en LSC. Aquestes es penguen de forma regular juntament amb altres tipus de vídeos que inclouen entrevistes, documentals, etc. També ofereix altres recursos com contes en LSC per a nens. La majoria dels vídeos disposen d'una traducció al català i al castellà.

8 "Introduction to Catalan Sign Language: Speaking with your hands and hearing with your eyes" (<<https://www.futurelearn.com/courses/lsc>>), del 4 d'abril al 16 de maig de 2016 (primera edició) i del 7 de novembre al 16 de desembre de 2016 (segona edició).

9 Quan parlem de "nadius", ens referim a fills de pares Sords. Tanmateix, les persones Sordes amb aquest perfil són una minoria dins de la Comunitat Sorda (s'estima que el percentatge és del 5% o inferior). Quan parlem de "quasi-nadius" ens referim a persones Sordes que van néixer en famílies oients, però van cursar els seus estudis en un internat per a alumnes sords i consideren que l'LSC és la seva primera llengua.

Vallès (Terrassa).¹⁰ Un equip d'investigadors Sords i oients es va traslladar a les respectives associacions i va gravar parelles formades per un home i una dona Sords del mateix grup d'edat (18–29, 30–49 i 50–80 anys) mentre dialogaven sobre els 8 temes que els proposava un moderador Sord (Barberà et al., 2015).

A partir del Corpus de l'LSC, s'està elaborant una base de dades lèxica enriquida amb materials ja existents que permetrà buscar unitats lèxiques de l'LSC (Quer, 2017). Aquestes unitats (presentades en format vídeo i amb glosses en català, castellà i anglès) van acompanyades de descripcions sobre “com s'articula el signe, la definició (basada en les accepcions que es desprenguin del corpus), la morfologia destacada (com les excepcions o signes irregulars), sinònims i antònims i informació sobre la distribució geogràfica” (Barberà et al., 2018: 23). En definitiva, aquest recurs establirà la base per a la creació d'un lexicó normatiu de l'LSC i, juntament amb el Corpus de l'LSC, per a la creació de materials d'ensenyament i d'aprenentatge destinats a diferents públics. A més a més, cal subratllar que el Corpus de l'LSC és una salvaguarda del patrimoni de la Comunitat Sorda catalana i constitueix un recurs de referència d'on extreure dades per a la recerca lingüística, com és el cas d'alguns dels articles que integren aquest volum i que es presenten a continuació.

■ 3 Composició d'aquest dossier temàtic

Els articles que aquí s'agrupen descriuen alguns aspectes de l'LSC que es poden classificar en un dels tres nivells lingüístics següents: morfologia, sintaxi i discurs. Dels set articles, n'hi ha cinc escrits en català i dos en anglès. Malgrat la diversitat de temàtiques abordades, existeixen alguns conceptes lligats a la modalitat signada que són comuns a les totes les contribucions i que ara explicarem breument.

Com a les altres llengües de signes existents, els signants d'LSC fan ús de les mans com a principals articuladors. En la literatura, es fa la distinció entre la mà dominant (que articula signes unimanuals) i la mà no dominant (que participa en l'articulació de signes bimanuals, ja sigui emmirallant la mà dominant o servint-li de base). D'altra banda, existeixen els elements no manuals que són moviments del cos, del cap o de parts de la cara que

¹⁰ Per a més detalls sobre els enregistraments, vegeu la secció corresponent dins de la pàgina web del Corpus de l'LSC (<<http://blogs.iec.cat/lsc/2018/03/06/enregistraments/>>).

acompanyen l'activitat manual i tenen diferents funcions semàntiques, prosòdiques, sintàctiques i discursives.

Si ens parem a analitzar els elements manuals de les llengües de signes, veurem que són de caire divers. En primer lloc, els signants poden produir signes lexicals, que són ítems amb una forma i un significat convencionalitzats i que es poden llistar en un diccionari; per exemple, el signe CASA o el signe PENSAR. També existeixen els signes parcialment lexicalitzats o classificadors, que tenen alguns elements de la seva forma convencionalitzats però el seu significat depèn del context. Per exemple, si el signant posa la mà oberta amb els dits estirats i junts i el palmell mirant cap a terra, es pot referir a qualsevol element que tingui una superfície plana com una taula, un llibre, etc. El significat que aquesta configuració tingui dependrà del context discursiu. Finalment, els signants a vegades produeixen gestos que comparteixen amb els parlants de la llengua oral que els envolta.

A més d'aquests tres tipus d'elements, les llengües de signes compten amb alfabet dactilològics. Com bé diu el seu nom, es tracta de diferents configuracions de la mà (o mans) que descriuen les lletres de l'alfabet i es fan servir, principalment, per lletrejar paraules de la llengua oral que a vegades no disposen d'un signe. En aquest volum, l'alfabet dactilològic de l'LSC (consultable en aquest link: <<https://blogs.iec.cat/lsc/alfabet/alfabet/>>) s'utilitza sovint per il·lustrar la configuració d'alguns signes. A banda, hi ha altres convencions que s'empren per transcriure els exemples, com la majúscula per les glosses o la nomenclatura CL que precedeix les glosses que es refereixen a un classificador. Tanmateix, cada autor/a o autors/es explicaran les convencions específiques emprades en els seus respectius articles.

La primera contribució d'aquest dossier temàtic es centra en el nivell morfològic de l'LSC. Es tracta d'una col·laboració entre cinc autores –la Marta Bosch-Baliarda, la Maria Josep Jarque, la Lúcia Fos Rodríguez, la Cynthia Giménez Martín i l'Anna Robert Oncins– que presenten els processos de lexicalització en la denominació d'entitats del moviment associatiu Sord. Les autores creen una base de dades per recopilar tots els signes de les associacions existents a Catalunya i analitzen com s'han creat els signes que les denoten en LSC, els quals sovint combinen diversos processos.

El nivell sintàctic compta amb dos articles. D'una banda, la Raquel Veiga descriu el paradigma de pronoms personals en LSC amb dades extretes del Corpus de l'LSC i dades elicitades. L'autora conclou que la primera, segona i tercera persona tenen un marcatge diferent en la llengua que ens ocupa. D'altra banda, la Giorgia Ziorzi descriu les estructures de coordinació, disjunció i adversatives en LSC. Després d'analitzar un seguit

de dades elicitades, l'article posa de relleu que aquests mecanismes es poden expressar tant a través d'elements manuals com d'elements no manuals, sent aquests darrers obligatoris.

La resta d'articles tracten el nivell discursiu des de perspectives diferents. Des d'un punt de vista sintàcticodiscursiu, l'Alexandra Navarrete-González descriu els marcadors sintàctics, prosòdics i morfofonològics que intervenen a l'hora d'expressar l'estructura informativa. La mateixa autora presenta un altre article amb la Gemma Barberà, aquesta vegada de caire semanticodiscursiu, sobre implicacions i pressuposicions, en el qual detallen les classes existents i els elements que fan que un enunciat tingui una lectura concreta. Mentre que el primer article combina dades del Corpus de l'LSC i dades elicitades, el segon només utilitza dades del segon tipus.

L'article de la Sílvia Gabarró-López descriu el PALM-UP, un signe/gest que ha estat descrit en altres llengües orals i signades, des del prisma dels marcadors discursius. Aquest treball ofereix una descripció de les funcions, dels elements no manuals i de les configuracions utilitzades per signants del Corpus de l'LSC. Finalment, la contribució conjunta del Ryan Matthew Simoens i la Gemma Barberà també utilitza dades del Corpus de l'LSC, les quals compara amb dades recollides de signants oients que tenen l'LSC com a segona llengua (L2). Aquest estudi pilot és la primera iniciativa que investiga el canvi de rol i referència en aprenents de l'LSC com a L2. ■

■ Referències

- Barberà, Gemma (2012): *The meaning of space in Catalan Sign Language (LSC). Reference, specificity and structure in signed discourse*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (Doctoral thesis).
- / Quer, Josep / Frigola, Santiago (2015): “Primers passos cap a la documentació de discurs signat. El projecte pilot de constitució del corpus de la llengua de signes catalana”, *Treballs de Sociolingüística Catalana* 25, 287–302.
- / Ribera, Eulàlia / Gelpí, Cristina (2018): “Recursos lingüístics i educatius de la llengua de signes catalana (LSC)”, *Llengua, Societat i Comunicació* 16, 16–25.
- Frigola, Santiago (2010): “La comunidad sorda de Catalunya”, in Martí i Castells / Mestres i Serra (eds.), 29–54.

- Gabarró-López, Sílvia (2017): *Discourse markers in French Belgian Sign Language (LSFB) and Catalan Sign Language (LSC): buoys, PALM-UP and SAME. Variation, functions and position in discourse*, Namur: Université de Namur (Doctoral thesis).
- Institut d'Estudis Catalans (pròximament disponible): *Corpus de la llengua de signes catalana (LSC)*, <<http://blogs.iec.cat/lsc/corpus/>>.
- Martí i Castells, Joan / Mestres i Serra, Josep (eds.) (2010): *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i polítiques*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Meurant, Laurence / Sinte, Aurélie / Van Herreweghe, Mieke / Vermeerbergen, Myriam (eds.) (2013): *Sign Language Research, Uses and Practices. Crossing views on theoretical and applied sign language linguistics*, Berlin / Boston / Nijmegen: Mouton de Gruyter / Ishara Press.
- Quer, Josep (2010): “La normalització de les llengües de signes”, in Martí i Castells / Mestres i Serra (eds.), 239–255.
- (2017): “Els projectes de codificació de la llengua de signes catalana (LSC)”, *Estudis Romànics* 39, 445–452.
- Segimon, Josep Maria / Fernández Viader, María del Pilar / Jarque, Maria Josep (1996): “Procesos de adquisición de la configuración de los primeros formantes de la lengua de signos catalana (LSC)”, in: Pérez Pereira, Miguel (coord.): *Estudios sobre la adquisición del castellano, catalán, euskera y gallego: Actas del I Encuentro Internacional sobre Adquisición de las Lenguas del Estado*, Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico, 113–128.
- Stokoe, William C. (1960): *Sign Language Structure: An outline of the visual communication systems of the American Deaf*, New York: University of Buffalo.
- Sílvia Gabarró-López, Stockholm University, Department of Linguistics, S-106 91 Stockholm, <silvia.gabarro.lopez@ling.su.se>, ORCID: 0000-0003-2918-108X.

Processos de lexicalització en llengua de signes catalana de denominacions de l'àmbit del moviment associatiu sordsignant

Marta Bosch-Baliarda (Bellaterra)¹
Maria Josep Jarque (Barcelona)
Lídia Fos Rodríguez
Cynthia Giménez Martín
Anna Robert Oncins

Summary: This contribution aims to analyse the types of word formation processes for signs denominating Catalan Deaf organisations in Catalan Sign Language. First, a corpus has been created from video-signed texts by identifying and extracting terms of the associate-member organisations. Second, a terminological data file template has been designed using common standard criteria to feed a terminological database. Following the group's previous work (Jarque, Bosch-Baliarda, & Codorniu, 2019), 4 types of lexicalisation processes have been analysed: formal (e.g. compounding, blending), functional (e.g. lexicalisation, zero derivation), borrowing (e.g. loanwords, mouthings) and semantic (e.g. semantic change, extension). The cognitive mechanisms involved (conceptual metaphor and metonymy) are also described. The analysis is framed within the construction-based theoretical models and points out the need to establish new complex non-linear models to explain the multiple processes involved.

¹ La primera autora forma part del grup de recerca TransMedia Catalonia (2017SGR113, 2017), finançat pels projectes europeus ImAC (GA: 761974) i EasyTV (GA: 761999). La segona autora és membre del grup *Gramàtica i diacronia* (GRADIA) de la Universitat de Barcelona (AGAUR 2017SGR1337), finançat pel Projecte PID2019-105415RB-I00 (Ministerio de Economía y Competitividad). Les autores del treball volen expressar el seu agraïment a tots els membres de les juntes de les associacions que han col·laborat en la recollida de dades i a les persones que, al llarg de la redacció de l'article, han respost els dubtes plantejats, especialment, a D. Aliaga, R. Barandiaran, M. Boronat, P. Cedillo, I. Codorniu, S. Frigola, M. González, N. Hernández, J. M. Iglesias, J. M. Segimon, A. M. Martín Torrents i M. Vinardell. Per l'adreça de correspondència veg. al final de l'article.

Keywords: Catalan Sign Language, compounding, construction, constructional approach, lexical creation, multi-word unit, word-formation process, signing deaf community ■

Received: 25-12-2019 · Accepted: 10-12-2020

■ 1 Introducció

La recerca sobre el lèxic de les llengües de signes ha estat abordada l'última dècada principalment des de la perspectiva de la creació de bases de dades lèxiques i diccionaris a partir de corpus (Cassidy et al., 2018), els efectes de la iconicitat en el processament (Bosworth & Emmorey, 2010), la similitud lèxica entre llengües (Börstell et al., 2020; Ebling et al., 2015) o la variació que presenta com a producte de variables socials externes a la llengua o com a forces de canvi internes (Johnston & Schembri, 2010; Schembri et al., 2018). Encara són escadusseres les contribucions a l'anàlisi dels processos de lexicalització (Janzen, 2012) i bona part dels estudis estan centrats en un sol procediment, com, per exemple, els processos de combinació (Tkachman & Meir, 2018). L'objectiu de la present contribució és analitzar els processos de creació de lèxic de l'àmbit de les denominacions de les entitats del moviment associatiu sordsignant català en llengua de signes catalana (o LSC), un domini semàntic sense recerca prèvia.

A tal efecte, s'ha constituït un corpus a partir del buidatge dels termes identificatius de les entitats afiliades o col·laboradores amb la Federació de Persones Sordes de Catalunya (FESOCA). S'ha elaborat una fitxa terminològica per a cada denominació, seguint els criteris tradicionals (Cabré, 1992; TERMCAT, 1990; Wright, 2001). A partir de treballs previs de l'equip (Jarque, 2005; Jarque, Codorniu, Bosch-Baliarda, Fernández-Viader, García, Serrano & Segimon, 2012; Jarque, Bosch-Baliarda & Codorniu, 2019), hem analitzat els procediments de lexicalització emprats, distingint-ne els formals (composició lèxica, composició sintagmàtica, composició simultània, canvi intern, etc.), funcionals (lexicalització i conversió sintàctica), d'incorporació (calc, préstec, patrons parlats, etc.) i semàntics (canvi, restricció o ampliació de significat). També es descriuen els mecanismes cognitius implicats (metàfora i metonímia conceptual).

L'article contribueix a l'abordatge dels processos de creació lèxica en les llengües de signes, atès que una de les qüestions de discussió clau actualment és determinar si un signe està o no lexicalitzat (Lepic, 2019), especialment aquells que mostren morfologia productiva i conserven aspectes analitzables de l'estructura interna (Cormier et al., 2012). També suposa

una aportació a l'anàlisi de la creativitat lèxica en les llengües en general, atès que proporciona evidència i arguments a favor d'una perspectiva construccionista del llenguatge (Bybee, 2010; Goldberg, 2013; Traugott, 2008; Traugott & Trousdale, 2013, 2014).

L'article està organitzat amb l'estructura següent. En la Secció 2 expossem la metodologia emprada en la recerca. Descriu els criteris per a la selecció del corpus de buidatge i el corpus de referència (§ 2.1.), el disseny i creació de la base de dades terminològica (§ 2.2), tant pel que fa a l'estructura i contingut de les fitxes terminològiques (§ 2.2.1) com als criteris de codificació (§ 2.2.2). A la Secció 3, presentem els resultats i la discussió amb relació als procediments. També s'aborda la descripció de denominacions que mostren una combinació de procediments (§ 3.5). Finalment, la Secció 4 tanca l'article exposant les conclusions.

■ 2 Metodologia

La metodologia emprada ha seguit les fases de confecció d'un projecte terminològic a partir de les obres de Cabré (1992) i Rodríguez Camacho (2004). Hem confeccionat un corpus de buidatge, un corpus de referència i unes fitxes terminològiques. El producte final ha estat una base de dades terminològica i un recurs web que inclou un lèxic multilingüe accessible en línia.²

■ 2.1 El corpus de buidatge i el corpus de referència

Primerament, el punt de partida per a confeccionar una base de dades terminològica és el corpus de buidatge, entès com un recurs que permet acotar la llista de denominacions partint de textos que cal que siguin complets, actuals i amb autoritat. En el nostre cas, hem pres el text que apareix a la pàgina "Associacions" del lloc web de la Federació de Persones Sordes de Catalunya, FESOCA.³ Seguint aquesta font, n'hem extret les denomina-

2 La primera fase d'aquesta recerca, corresponent a la recollida de dades, la creació de la base de dades terminològica i del recurs web, on es poden consultar totes les denominacions videosignades, es van desenvolupar com a part del treball de final del Cicle Formatiu de Grau Superior d'Interpretació i Guia-Interpretació de la Llengua de Signes realitzat per la primera, tercera, quarta i cinquena autores; <<https://buscasign.wordpress.com>>. El treball original abasta les denominacions d'entitats en llengua de signes catalana (LSC) i en llengua de signes espanyola (LSE) dins l'àmbit nacional i estatal. La segona fase de la recerca ha estat duta a terme per la primera i segona autores, en què s'han recodificat, transcrit i reanalitzat les dades, així com també s'ha escrit l'article.

3 <<http://www.fesoca.org/cat/associacions/>> [31.08.2020].

cions d'entrada de les 31 associacions de persones sordes de Catalunya que s'hi recullen. En tots els casos es tracta de denominacions en modalitat escrita, en català o castellà.

La segona fase se centra en la confecció del corpus de referència per a les denominacions en LSC. Inicialment es van consultar els diferents diccionaris i fonts lexicogràfiques disponibles per a l'LSC (Ferrerons, 2011; Martín & Alvarado, 1996; Perelló & Frigola, 1998; Quijo & Viana, 2007; Segimon et al., 2004), així com els recursos en línia col·laboratius Sématos⁴ i Wikisign.⁵ En cap cas hi vàrem trobar cap de les denominacions de les entitats de la llista terminològica. Aquesta primera fase de recerca es va realitzar amb anterioritat a la publicació del Vocabulari Bàsic de la Llengua de Signes Catalana (Direcció General de Política Lingüística, 2019). Atesa la manca de recursos existents en què es recollissin els signes de les entitats, hem creat un corpus de referència propi, a partir de textos signats en LSC, format per vídeos de caràcter públic i privat.

El conjunt de textos públics del corpus abasta publicacions a través de les xarxes socials i els canals de difusió, tant de la FESOCA com de les entitats associades: llocs web, canals propis de Youtube i pàgines de Facebook. Una de les fonts principals ha estat el canal de Youtube del web informatiu de FESOCA, Webvisual TV. En total, 28 de les 31 denominacions en LSC s'han obtingut de vídeos públics de les xarxes socials de les entitats: web o blog de l'entitat (n=1), pàgina Facebook (n=3) i canal de Youtube (n=24).

Per poder recollir les denominacions que no ha estat possible trobar en cap mitjà públic, s'han elaborat videomissatges en LSC i la seva corresponent transcripció en català i/o castellà que, en un primer moment, s'han fet arribar a les juntes directives de les entitats associades a través del correu electrònic. En els casos que no hem obtingut resposta, hem contactat amb usuaris vinculats amb les entitats mitjançant comunicacions privades videomissatges. Els videomissatges de resposta que hem rebut com a comunicacions privades a través del correu electrònic, WhatsApp o el Messenger de Facebook han estat una part necessària per poder recollir totes les denominacions en LSC de forma completa: comunicació privada amb les secretaries de les entitats (n=1) i comunicació privada amb usuaris i usuàries vinculats al teixit associatiu (n=2).

4 <<http://www.sematos.eu/lsc.html>> [31.08.2020].

5 <<http://lsc.wikisign.org/index.php?title=Wikisign:Portada&setlang=ca>> [31.08.2020].

■ 2.2 La base de dades terminològica

La tercera fase de la recollida de dades ha estat el disseny i creació de les fitxes terminològiques per a cada denominació. La base de dades i les fitxes terminològiques tenen format electrònic i es van crear mitjançant la plataforma GoogleForms, recurs que va permetre la confecció de forma col·laborativa entre les autores i el processament mitjançant programaris d'anàlisi de dades.

L'ús de les fitxes terminològiques té per objectiu que la informació sigui rigorosa des del punt de vista lingüístic, fiable pel que fa a les fonts i organitzada de manera que sigui de fàcil accés i consulta. El model de fitxa terminològica ha estat realitzat *ad-hoc* per a aquest treball, partint dels models consultats a l'obra de Rodríguez Camacho (2004).

■ 2.2.1 Estructura i contingut de les fitxes terminològiques

La fitxa terminològica és idèntica per a cada entrada i inclou informació sobre les denominacions en les tres llengües de treball: LSC, català i castellà. La fitxa té tres parts diferenciades per a cadascuna de les llengües que incloem.

A la primera part, hem pres com a terme d'entrada la fórmula que hem trobat com a entrada principal en les diferents obres del corpus de buidatge. Per a les associacions afiliades a FESOCA el terme d'entrada és, en la seva majoria, en català però també hi ha denominacions en castellà. Vegeu a la Taula 1 (pàgina següent) les diferents seccions que la formen. A la segona part de la fitxa, hi hem inclòs tota la informació relativa a les denominacions patrimonials en LSC de les entitats dins l'àmbit catalanosignant (Taula 2, pàgina 17).

Número d'entrada	Ordre respecte a la introducció de dades
Autora de la fitxa	Codi a partir de la siglació de nom i cognoms
Àrea temàtica	Entitats de la Comunitat Sorda
Subàrea	Associació afiliada a FESOCA
Terme d'entrada [cat/es]	Nom complet de l'entitat
Altres denominacions [cat/es]	Sigles, acrònims, sinònims, ...
Categoria gramatical	Tipus de paraula
Marca de ponderació ⁶	A: Normatiu (la denominació està inclosa en un diccionari normatiu) B: Normalitzat (la denominació apareix en els mitjans de comunicació públics) C: Documentat en diccionaris (la denominació està inclosa en els diccionaris i reculls lexicogràfics no normatius) D: Documentat en text (la denominació apareix en textos de les xarxes socials de les entitats, web, canal de Youtube, pàgina de Facebook) E: Proposta d'un membre de l'entitat F: Sense ponderació
Font del terme d'entrada	Referència de la denominació
Descripció	Breu descripció de l'entitat
Font de la descripció	Referència de la descripció
Context d'ús	Exemple on aparegui el terme d'entrada
Font del context d'ús	Referència de l'exemple del context d'ús

Taula 1. Primera part de la fitxa terminològica: denominació en català / castellà

⁶ Les denominacions en català per a les entitats incloses a la base de dades en tots els casos han estat documentats en textos propis de la comunitat sorda i del món associatiu (Marca de ponderació: D).

Signenom en LSC	Signe de l'entitat en LSC (URL)
Glossa	Glossa del signe
Marca de ponderació del signe en LSC ⁷	A: Normatiu B: Normalitzat C: Documentat en diccionaris D: Documentat en text E: Proposta d'un membre de l'entitat F: Sense ponderació
Font del signe en LSC	Referència de la denominació en LSC
Context d'ús del signe en LSC	Exemple on aparegui la denominació en LSC
Procés de creació lèxica (1) LSC	Identificar els processos (formal, funcional, semàntic o extern) i procediments de creació lèxica que han originat la denominació
Procés de creació lèxica (2) LSC	
Procés de creació lèxica (3) LSC	
Variant	En cas que n'hi hagi, s'hi inclouen les variants del signe, la URL de la denominació alternativa i la informació que se'n recull.

Taula 2. Segona part de la fitxa terminològica: denominació en LSC

Després de completar totes les fitxes terminològiques de les entitats estudiades, hem gravat els vídeos de totes les denominacions en LSC de cada associació reproduint la forma fonètica dels diferents paràmetres formatius⁸ acuradament, per tal de garantir els drets d'imatge dels signants.

7 Les denominacions en LSC per a les entitats incloses a la base de dades en tots els casos han estat documentats en textos propis de la comunitat sorda, tant d'àmbit públic com privat (Marca de ponderació: D), atès que no hi ha un diccionari normatiu de l'LSC.

8 Els paràmetres formatius dels signes són les unitats fonètico-fonològiques que permeten descriure'n la forma i l'estructura articulatòria. Tradicionalment, s'empren 7 paràmetres formatius bàsics per a caracteritzar articulatòriament els signes: (1) la configuració manual (la selecció i la forma que prenen el dits de la mà); (2) l'orientació manual (la posició relativa dels dits i el palmell de la mà respecte els eixos corporals); (3) el lloc d'articulació (part del cos on es situen els articuladors manuals); (4) pla d'articulació (distància relativa entre els articuladors manuals i el lloc d'articulació d'un signe); (5) punt de contacte (part dels articuladors actius que entra en contacte amb el lloc d'articulació); (6) moviment (accions que realitzen els articuladors actius); (7) trets no-manuals (articuladors actius de les àrees del cap, coll i tronc) (Bosch-Baliarda, 2005).

En total, hem enregistrat 44 denominacions diferents en LSC per a les 31 entitats llistades (Taula 3).

Denominació oficial de l'entitat en català	Denominacions en LSC
Agrupació de Persones Sordes de la Garrotxa	2
Agrupació de les Persones Sordes del Ripollès (APSRIPOLLES)	3
Agrupació de Persones Sordes d'Alt Maresme (ASAM)	1
Agrupació de Sords de Vic i Comarca (AGRUSORDSVIC)	3
Asociación de Difusión de la Comunidad Sorda (ADCS Difusord)	1
Asociación de Personas Sordas de Mollet del Vallés	1
Asociación de Personas Sordas de Terrassa (APESOTE)	2
Associació de Comunicació Visual i LSC (LENCOVIS)	1
Associació de Pares de Nens Sords de Catalunya (APANSCE)	1
Associació de Persones Sordes de Blanes i La Selva	1
Associació de Persones Sordes de Calella de la Costa (APSCC)	2
Associació de Persones Sordes de Cambrils (ASORCAM)	1
Associació de Persones Sordes de Granollers (APSGVORI)	1
Associació de Persones Sordes de Sabadell (APSS)	1
Associació de Persones Sordes de Tarragona i Comarques (ASOTARCO)	1
Associació de Persones Sordes del Baix Empordà (ACPSBE)	1
Associació de Premsa de la Comunitat Sorda, Les Cròniques (APCS)	1
Associació de Sords de Canovelles	1
Associació de Sords de Reus (ASSOREUS)	1
Associació Gironina de Sords (La Gironina)	2
Casa Social del Sord de Manresa i Comarques (CASMAC)	2
Casal de Persones Sordes de Sant Just i Comarques	1

Denominació oficial de l'entitat en català	Denominacions en LSC
Casal de Sords de Barcelona (CSB)	1
Centre d'Estudis de Llengua de Signes de Catalunya (ILLESCAT)	1
Centre de Difusió Audiovisual (VGB)	1
Centre de Persones Sordes del Maresme a Mataró (CPSMM)	1
Centro Recreativo Cultural de Sordos (CERECUSOR)	1
Cercle d'Artistes Sords Units (ASU)	1
Cercle de Sords de Vilanova i la Geltrú	1
Llar de Persones Sordes de Badalona (La Llar)	2
Llar de Persones Sordes de Lleida (La Llar)	1
Federació de Persones Sordes de Catalunya (FESOCA)	3
Total de denominacions	44

Taula 3. Llista de denominacions de buidatge i nombre de denominacions identificades en LSC per a cada entitat

Les variants recollides inclouen tant formes autòctones –les que fan servir els propis membres de l'entitat–, com formes al·lòctones –les denominacions que s'empren de forma més general pels signants que no són coneixedors del signe propi de l'entitat perquè són d'ús poc freqüent fora de l'associació o de la seva extensió geogràfica, perquè estan en desús, perquè l'associació no té gaire activitat o projecció dins de la comunitat, o perquè són de més recent creació.

■ 2.2.2 Codificació

La totalitat de les denominacions va ser codificada a partir de la categorització dels diferents procediments descrita en Jarque et al. (2012) i Jarque, Bosch-Baliarda i Codorniu (2019). Aquesta diferència entre processos formals, funcionals, semàntics o externs, seguint les classificacions usals en l'àrea –vegeu, per exemple, Cabré (1992) o Freixa, Bernal i Cabré (2015), entre d'altres. Els processos formals originen denominacions no existents en l'LSC a partir de recursos lingüístics propis, mentre que els processos funcionals i semàntics comprenen el reciclatge d'unitats lèxiques existents,

bé mitjançant un ús sintàctic diferent, bé mitjançant un context semàntic innovador, respectivament. Pels que fa processos externs (o d'incorporació), els usuaris i usuàries creen denominacions en LSC a partir de l'adquisició de material lingüístic d'altres llengües (parlades i/o signades) amb les quals estan en contacte o de material gestual, producte d'una situació de convivència.

■ 3 Resultats i discussió

En primer lloc, presentarem els resultats quantitius i, posteriorment els descriurem qualitativament. Pel que fa a la classificació dels tipus de procediments de creació de lèxic de les denominacions de les entitats de persones sordes en LSC, es presenten a la Taula 4 (a l'Apèndix podeu consultar les convencions de notació emprades en aquest article).

Tipus	Subtipus	Procediment	Nombr	Exemple / Glossa
Formals	de canvi intern	reduplicació	0	—
		redoblament	0	—
		substitució de paràmetre(s)	1	Centre d'Estudis de Llengua de Signes Catalana ILLESCAT/INSTITUT'LSC
	de combinació	composició sintagmàtica	28	Agrupació persones sordes de la Garrotxa ASSOCIACIÓ^GARROTXA
		composició seqüencial	5	Cercle d'Artistes Sords Units A+S+U
		composició simultània	7	Asociación de Difusión de la Comunidad Sorda DIFUSORD/CL.món'CL. informació-PRED.difondre
Funcionals	a partir del lèxic estable	conversió sintàctica	1	Federació de Persones Sordes de Catalunya FEDERACIÓ/FESOCA“fesoca”
	a partir del lèxic productiu	lexicalització de verbs i predicats classificadors	6	Llar de Persones Sordes de Badalona LLAR/CL.4.onades

Típus	Subtípus	Procediment	Nom- bre	Exemple / Glossa
Semàntics (o de reutilització)	de modificació	ampliació de significat	0	—
		reducció de significat	1	Federació de Persones Sordes de Catalunya FEDERACIÓ/FESOCA“fesoca”
	d’extensió	canvi de significat	4	Agrupació de Sords de Vic i Comarca ENTITAT/LOCAL
Externs (o d’incorporació)	de procedència d’una llengua oral	patrons parlats	1	Federació de Persones Sordes de Catalunya FEDERACIÓ/FESOCA“fesoca”
		inicialització	0	—
		dactilologia lexicalitzada	5	Centre Recreatiu Cultural de Sords CERECUSOR
		calcs estructurals	2	Agrupació de les Persones Sordes del Ripollès ASSOCIACIÓ^PERSONA-PLU(2m)^SORD^RIPOLLÈS
		calcs semàntics	0	—
	de procedència d’una llengua de signes	préstecs lèxics forans	0	—
		préstecs lèxics interns	0	—
	de procedència gestual	lexicalització de gestos manuals	0	—

Taula 4. Processos i procediments de creació de les denominacions d’entitats en LSC

En total s’ha identificat 64 procediments diferents per a les 44 denominacions. Els formals constitueixen la categoria més freqüent (64%, n=41), seguits dels externs (17%, n=11). Els dos tipus menys observats són els funcionals (11%, n=7) i els semàntics (8%, n=5).

Els procediments formals fan referència a aquells que originen denominacions noves en la llengua (Cabré, 1992). En les llengües de signes, des d’una perspectiva cognitiva-funcionalista, comprenen l’aplicació d’esquemes

morfològics (usualment denominats *procediments de canvi intern*) i l'agrupació d'ítems lexicals (usualment, referits com a *procediments de combinació*). Els primers es basen en un canvi formal que experimenta la unitat lèxica, mitjançant un procediment morfològic patrimonial de la llengua, donant lloc a un nou ítem (Jarque, Bosch-Baliarda & Codorniu, 2019). D'aquests, només n'hem identificat un exemplar corresponent a la substitució de paràmetre(s) (denominació, que descriurem en l'apartat 3.1.1). No hem observat l'aplicació de la reduplicació ni del redoblament. La reduplicació (*reduplication*) consisteix en la repetició del signe, que resulta en una modificació de la velocitat, tensió o amplitud del moviment. En canvi, el redoblament (*doubling*) s'observa en els signes de mà dominant (és a dir, la mà preferida pel signant per articular signes unimanuals) o de mà base i consisteix en la còpia de la mà no-dominant dels valors fonològics de la mà dominant (Pfau & Steinbach, 2006).

En el segon tipus de procediment formal, els de combinació, la denominació de l'entitat resulta de la unió de dos (o més) signes i pot transitar per processos de lexicalització formal i semàntica donant lloc a tres possibles tipus d'estructura lèxica: un compost sintagmàtic (n=28), un compost seqüencial (n=5) o un compost simultani (n=7) (Jarque et al., 2012; 2019).

A més, en les dades analitzades hem observat denominacions que corresponen a l'aplicació de procediments funcionals (n=7). D'aquestes, només 1 es tractaria d'una conversió sintàctica, és a dir, un element que funciona inicialment amb una determinada categoria lèxica que s'empra posteriorment també amb una nova categoria sense cap canvi formal visible entre els diferents usos de la peça lèxica (Freixa, Bernal & Cabré, 2015). Els altres exemplars corresponen al procediment de lexicalització de verbs i predicats classificadors (n=6).

Pel que fa als procediments semàntics, hem observat únicament reducció de significat (n=1) i canvi de significat (n=4). Finalment, quant als procediments d'incorporació, hem identificat l'ús de patrons parlats (n=1), dactilologia lexicalitzada (n=5) i calcs estructurals (n=2), tots ells amb relació a l'adquisició de material lingüístic de la llengua oral. No hi denominacions que tenen l'origen en material gestual, com succeeix en signes de contingut gramatical.

En els apartats següents descriurem detalladament alguns exemples prototípics de cadascun dels procediments i els recursos que s'han identificat, així com alguns casos en què els lexemes que han experimentat l'aplicació de més d'un tipus de procediment i que hem denominat *processos i procediments múltiples*.

■ 3.1 Procediments formals

Pel que fa als procediments formals, seguirem l'ordre anterior: canvi intern i combinació (composició sintagmàtica, i composició seqüencial i simultània).

■ 3.1.1 Procediments de canvi intern

D'entre els diferents tipus de procediments de creació lèxica de canvi intern, només s'ha identificat l'aplicació de substitució de paràmetre en una única denominació. Es tracta del signe per a l'associació Centre d'Estudis de Llengua de Signes Catalana, ILLESCAT (Figura 1).

Figura 1. Denominació ILLESCAT/I(NSTITUT)'L'S'C 'Centre d'Estudis de Llengua de Signes Catalanes'

En el procés de creació del signenom en LSC, es va prendre com a base la forma fonològica del signe INSTITUT i es va substituir la configuració manual pròpia del signe (corresponent a la configuració del signe I de l'alfabet dactilològic⁹) per una nova configuració manual que, tot i no ser una configuració d'un signe de l'alfabet dactilològic, visualment s'identifica amb la combinació i posició dels dits seleccionats dels signes dactilològics corresponents a I, L, S i C que formen part de la siglació original del nom propi de l'entitat.

9 Podeu consultar-lo a <<https://blogs.iec.cat/lsc/alfabet/alfabet/>> [31.08.2020].

■ 3.1.2 Processos de combinació: composició sintagmàtica

La construcció lèxica que presenta una freqüència més alta correspon a una combinació sintagmàtica que inclou el signe ASSOCIACIÓ com a primer element i un segon lexema, constituint un paradigma productiu (n=26). El segon lexema correspon bé al signe de la localitat on té la seu social l'entitat (per exemple: ASSOCIACIÓ^OLOT per a l'Agrupació de Persones Sordes de la Garrotxa), bé a la comarca (per exemple: ASSOCIACIÓ^GARROTXA per a l'Agrupació de Persones Sordes de la Garrotxa), bé a un lexema que correspon a un nom propi, relacionat amb els fins de l'entitat (per exemple, Les Cròniques, per ser una associació de premsa) (vegeu nombre de denominacions i exemples a la Taula 5).¹⁰ En la majoria dels casos (n= 20) el nom de la localitat també forma part de la denominació de l'associació en llengua escrita. En els altres tres exemples, no hi ha coincidència: ASSOCIACIÓ^OLOT 'Agrupació de Persones Sordes de la

Construcció lèxica	#	Exemple
ASSOCIACIÓ^localitat seu social	21	ASSOCIACIÓ^TERRASSA 'Associació de Persones Sordes de Terrassa'
ASSOCIACIÓ^comarca	2	ASSOCIACIÓ^GIRONINA 'Associació Gironina de Sords'
ASSOCIACIÓ^lexema propi	3	ASSOCIACIÓ^L(ES.CRÒNIQUES) 'Associació de Premsa de la Comunitat Sorda' ASSOCIACIÓ^CASAL/C+L 'Casal de Sords de Barcelona'
Total	26	

Taula 5. Construccions lèxiques amb la base semàntica ASSOCIACIÓ

¹⁰ A través de l'observació participant, en actes i comunicacions tant públiques com privades, hem recollit també construccions sintagmàtiques amb tres formants seguint el patró ASSOCIACIÓ^SORD^localitat. Per exemple, ASSOCIACIÓ^SORD^VIC per a l'Agrupació de Sords de Vic i Comarca, ASSOCIACIÓ^SORD^TERRASSA per a Asociación de Personas Sordas de Terrassa (APESOTE), ASSOCIACIÓ^SORD^BADALONA per a la Llar de Persones Sordes de Badalona. Aquestes denominacions no s'han inclòs a la base de dades perquè no s'han pogut recollir mitjançant la metodologia establerta.

Garrotxa'; ASSOCIACIÓ^RIPOLL 'Agrupació de Persones Sordes del Ripollès' i ASSOCIACIÓ^PINEDA 'Agrupació de Persones Sordes de l'Alt Maresme'.

Es tracta, doncs, d'una composició patrimonial en què dos lexemes es lexicalitzen amb l'estructura d'un sintagma. Anotarem aquesta estructura amb el símbol \wedge . Tradicionalment es defineix el *compost sintagmàtic* com una formació regular de la llengua que s'estableix com unitat lèxica complexa creada a partir de la fixació d'un sintagma (Freixa, Bernal & Cabré, 2015). El procés de lexicalització és fonamentalment de tipus semàntic: el significat del compost és unitari (motivat fonamentalment per mecanismes cognitius de tipus metonímic o metafòric). El compost sintagmàtic no està lexicalitzat formalment a nivell fonològic ni morfològic, és a dir, els lexemes no formen una unitat accentual ni morfemàtica (Buenaftuentes, 2010; Val Álvaro, 1999). La lexicalització formal s'observa en el nivell sintàctic i es caracteritza en l'LSC per les propietats següents:

- 1) L'ordre seqüencial dels integrants és fix (ASSOCIACIÓ^MOLLET / *MOLLET ASSOCIACIÓ).
- 2) No és possible commutar els constituents per altres unitats lèxiques, tot i que siguin afins semànticament (ASSOCIACIÓ^BLANES / *ENTITAT^BLANES).
- 3) No es pot alterar l'estructura mitjançant l'addició de determinants, modificadors o complements (ASSOCIACIÓ^REUS / *ASSOCIACIÓ^IX^REUS).
- 4) No és possible separar un dels components de l'altre mitjançant la interrogació o la tematització, ni és possible pronominalitzar un sol dels seus elements per a referir-se a l'entitat amb la seva denominació (ASSOCIACIÓ^MANRESA / *[MANRESA]-top IX ASSOCIACIÓ).
- 5) No s'admet l'el·lipsi del nucli en la coordinació de sintagmes (ASSOCIACIÓ^GIRONA I ASSOCIACIÓ^MATARÓ / * ASSOCIACIÓ^GIRONA I MATARÓ).

Des de la perspectiva cognitiva-funcionalista, aquestes denominacions constitueixen una xarxa formada tant per les denominacions específiques com pels esquemes construccionals que els originen. Traugott (2008) diferencia quatre tipus de construccions: constructes, microconstruccions, mesoconstruccions i macroconstruccions. Vegeu la Figura 2 amb relació a les denominacions analitzades.

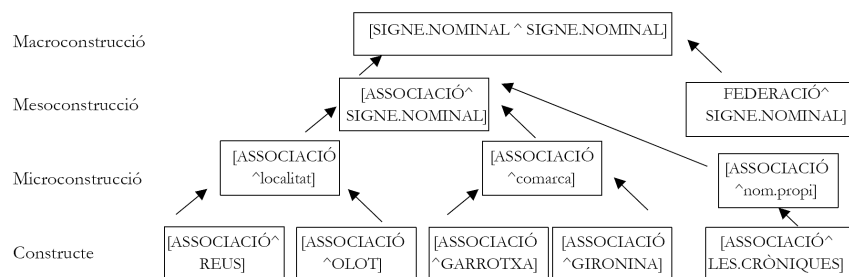

Figura 2. Esquema construccional de les denominacions d'entitat

Els constructes corresponen a les produccions en contextos d'ús funcional de la llengua. Per tant, cada denominació analitzada és un constructe. Les propietats que tenen en comú les denominacions contribueixen a l'emergència d'un patró, una estructura que inclou un element totalment especificat (el signe ASSOCIACIÓ) i elements abstractes (l'ordre, per exemple). Aquest patró constitueix una microestructura. Hem identificat 3 microconstruccions que inclouen l'element ASSOCIACIÓ, que conjuntament originen la mesoconstrucció [ASSOCIACIÓ^signe.nominal]. Aquesta juntament amb [FEDERACIÓ^signe.nominal], que instancien signes com FEDERACIÓ^CATALUNYA per a la denominació de Federació de Persones Sordes de Catalunya i altres semblants, documentades en altres treballs del grup –com [ARBRE^signe.nominal] (Jarque et al., 2012), alhora, instancien la macroconstrucció [signe.nominal^signe.nominal] com a estructura construccional més abstracta que origina lexemes nominals.

En aquest sentit, el procés de lexicalització o creació de lèxic correspon a un procés d'expansió i construccionalització en el sentit que proposa la Gramàtica de Construccions (Traugott, 2008; Traugott & Trousdale, 2013, 2014).

■ 3.1.3 Procediments de combinació: composició seqüencial i simultània

Els compostos seqüencials ($n=5$) i els compostos simultanis ($n=7$) són dos tipus de procediments de combinació menys freqüents en les denominacions de les entitats associatives de persones sordes a Catalunya. Aquests tipus de compostos es caracteritzen per diversos graus de truncament i fusió fonològica (*coalescence*) dels diferents formants de la denominació. Un dels factors que podria explicar l'escassetat de constructes d'aquest tipus es relaciona amb les propietats fonològiques del signe ASSOCIACIÓ pel fet

de ser un signe bimanual amb moviment alternant. Bosch-Baliarda (2005) descriu per a l'LSL com els signes bimanuals rarament entren a formar part d'un compost seqüencial, especialment com a primer formant atès que és difícil de reduir i fusionar amb el segon formant. Els exemplars de compostos seqüencials i simultanis identificats no presenten, doncs, aquest signe com a formant.

La denominació A+S+U 'Cercle d'Artistes Sords Units' és un exemple de composició seqüencial amb signes de l'alfabet dactilològic. En el procediment de creació s'hi observen canvis assimilatoris regressius que afecten els paràmetres formatius de la configuració i l'orientació manuals. Pel que fa a la configuració del dit polze, els dos primers formants (A+S) canvien el grau d'obertura i oposició del polze tot assimilant els trets del tercer formant del signe compost (U). En el cas del segon formant (S), els dits no seleccionats –el mig, l'anular i el petit– canvien el grau d'obertura i assimilen el grau flexionat i tancat del tercer formant (U). Finalment, la coarticulació d'aquests canvis comporten la inserció dels moviments interns de canvi de l'orientació manual –pronació– i de canvi d'obertura dels dits seleccionats –índex i mig–. Aquest canvis es donen en el segon formant i aporten un major grau de sonoritat visual al segment intermig, fet que com-

Tipus de segment	Formant 1: A	Formant 2: S	Formant 3: U
	Posició/Detenció	Posició/Detenció	Posició/Detenció
			
Configuració dels dits seleccionats	els quatre dits flexionats	el dit índex flexionat i tancat	els dits índex i mig estirats i oberts
Configuració dels dits no seleccionats	—	els dits mig, anular i petit estirats i oberts	els dits anular i petit flexionats i tancats
Configuració del polze	alineat i tancat	oposat i obert	oposat i tancat
Orientació de la mà	cubit orientat cap a terra / palmell orientat cap al cos	base orientada cap a terra / radi orientat cap al cos	base orientada cap a terra / dors orientat cap al cos

Figura 3. Descripció dels paràmetres fonològics de la configuració i l'orientació dels formants A, S i U

	Segment 1: Atac sil·làbic (Posició/Detenció inicial)	Segment 2: Nucli sil·làbic (Moviments de canvi intern)	Segment 3: Coda sil·làbica (Posició/Detenció final)
			
Configuració dels dits seleccionats	els quatre dits flexionats	<u>moviment intern</u> <u>d'obertura dels dits</u> <u>índex i mig</u>	Els dits índex i mig estirats i oberts
Configuració dels dits no seleccionats		dits no seleccionats flexionats i tancats	els dits anular i petit flexionats i tancats
Configuració del polze	<u>oposat i tancat</u>	<u>oposat i tancat</u>	oposat i tancat
Orientació de la mà	<u>base orientada cap a terra / palmell orientat al cos</u>	<u>moviment de pronació de la mà</u> (de palmell a dors cap al cos)	base orientada cap a terra / dors orientat cap al cos

Figura 4. Descripció dels paràmetres fonològics de la configuració i l'orientació i l'estructura seqüencial de la denominació A+S+U 'Cercle d'Artistes Sords Units'

porta una reestructuració sil·làbica en què el primer segment del signe actua com a posició inicial o atac sil·làbic, el segon segment aporta el moviment i constitueix el nucli sil·làbic, i el tercer segment és la posició final o coda sil·làbica. La Figura 3 descriu i il·lustra les característiques articulatòries descrites dels signes de l'alfabet dactilològic que són la base de la formació del compost seqüencial A+S+U. La Figura 4 és la representació de l'estructura fonètico-fonològica del signe compost resultant. Hem subratllat els canvis assimilatoris que s'han donat en els formants per facilitar la comparació entre les dades de les Figures 3 i 4.

Pel que fa a la composició simultània, en què es combinen diferents elements truncats dels signes formants per a la creació d'una denominació, trobem l'exemplar d'una de les variants de la denominació FEDERACIÓ' CATALUNYA (Figura 5) per a 'Federació de Persones Sordes de Catalunya'.

Figura 5. Denominació FEDERACIÓ’CATALUNYA per a ‘Federació de Persones Sordes de Catalunya’

Aquesta denominació consisteix en un signe de mà base, en què la mà no dominant pren la configuració de la mà del signe CATALUNYA i la mà dominant adopta la del signe bimanual FEDERACIÓ (vegeu Figura 6).

■ 3.2 Procediments funcionals

En les dades analitzades hem observat 7 denominacions que corresponen a l’aplicació de procediments funcionals, un 11% del total. D’aquestes, només 1 es tractaria d’una conversió sintàctica a partir d’un element lèxic preexistent, és a dir, un element que funciona amb una determinada categoria lèxica s’empra també amb una nova categoria sense cap canvi formal visible entre els diferents usos de la peça lèxica. En aquest cas es tracta d’una de les denominacions en LSC per a la ‘Federació de Persones Sordes de Catalunya’ FEDERACIÓ/FESOCA corresponent al signe FEDERACIÓ, que és un nom comú, però que s’empra com a denominació del nom propi FESOCA (Figura 6).

Figura 6. Denominació FEDERACIÓ/FESOCA per a 'Federació de Persones Sordes de Catalunya'

D'altra banda, pel que fa als procediments funcionals a partir del lèxic productiu, hem trobat 6 casos en què les denominacions han estat creades mitjançant la lexicalització de verbs i predicats classificadors. Per exemple, la nova denominació de LLAR/CL.4.onades per a la 'Llar de Persones Sordes de Badalona' (Figura 7) s'ha creat a partir d'un dels elements visuals de l'escut de la bandera de l'entitat que és identificatiu també de l'escut municipal. És a dir, una estructura de predicat classificador descriptiu que prop-

Figura 7. Denominació LLAR/CL.4.onades per a 'Llar de Persones Sordes de Badalona'

porciona informació sobre les onades es converteix en un nominal per a identificar l'entitat.

En d'altres casos, el classificador (és a dir, el morfema que identifica el tipus d'entitat que fa l'acció representat per un morf expressat amb la configuració de la mà) també es pot relacionar amb les propietats visuals d'algun element destacat del logotip, l'escut o la bandera de l'associació (per exemple, DIFUSORD/CL.món^CL.informació-PRED.difondre per a 'Associació de Difusió de la Comunitat Sorda, ADCS Difusord'; ASSOCIACIÓ^CL.ull-ametlla per al 'Centre de Difusió Audiovisual, VGB'; ACPSBE/CL.mar^CL.sol^CL.muntanya per a 'Associació de Persones Sordes del Baix Empordà, ACPSBE'). Tot i així, l'origen de la denominació no sempre parteix dels elements gràfics identificatius. En alguns casos, com en el de l'Associació de Persones Sordes del Baix Empordà, el signe i el logotip els van crear en el mateix moment i els socis i sòcies els varen acordar en assemblea per votació després de la proposta (Figura 10).

■ 3.3 Procediments de reutilització

Les denominacions creades a partir de procediments semàntics o de reutilització, és a dir mitjançant bé un canvi de significat d'un lexema preexistent, bé la seva modificació per reducció o ampliació (Brinton & Traugott, 2005), representen un 8% de les dades analitzades, destacant-ne el primer tipus. En les denominacions recollides no s'ha trobat cap exemple d'ampliació de significat i un únic cas de reducció de significat corresponent a la denominació FEDERACIÓ/FESOCA. En aquest exemple la denominació FEDERACIÓ s'empra amb una referència restringida com a variant equivalent del signe FEDERACIÓ^CATALUNYA.

Pel que fa al canvi de significat trobem la denominació del classificador APANSCE/CL.sol-PRED.sortir per a l'Associació de Pares de Nens Sords (APANSCE) amb una motivació metafòrica prenent la sortida de sol com un nou inici esperançador. Les altres tres denominacions estan motivades per diverses metonímies conceptuals: la denominació APSCC/FAR per a l'Associació de Persones Sordes de Calella de la Costa pren un element visualment rellevant de la localitat; la denominació ENTITAT/LOCAL que s'acompanya del patró parlat "local" per a l'Associació de Persones Sordes de Vic i Comarca pren el lloc de trobada per l'associació; i la denominació RIPOLLÈS per l'Associació de Persones Sordes del Ripollès pren el signenom de la comarca per l'associació.

■ 3.4 Procediments d'incorporació

En les dades recollides, les denominacions creades a partir de procediments externs són hibridismes que incorporen elements provinents de les llengües oroauditives (vegeu Taula 4). L'únic exemple de creació lèxica mitjançant la incorporació de patrons parlats és la denominació FEDERACIÓ/FESOCA que s'acompanya de la vocalització “fesoca”. En aquest cas, la nova denominació combina un procés semàntic de restricció de significat amb un procés extern que incorpora part d'un element lèxic forani com a part de l'estructura fonològica del signe, els trets no manuals.

Les denominacions que s'han creat a partir de processos amb elements de la dactilologia lexicalitzada es donen alhora en combinació amb diferents processos formals. Vegeu a § 3.1.1 la denominació ILLESCAT/I(NS-TITUT)'L'S'C per al ‘Centre d'Estudis de la Llengua de Signes de Catalunya’, com a exemple amb canvi intern de la configuració manual, i al subapartat § 3.1.3 A+S+U per al ‘Cercle d'Artistes Sords Units’, com a exemple de compost seqüencial.

En el cas de la denominació CERECUSOR en LSC per al ‘Centre Recreatiu i Cultural de Sords’, va ser creada a partir de la configuració del signe dactilològic C amb un moviment afegit per tal de dotar el signe d'estructura sil·làbica. Aquesta nova denominació es va crear motivada pel

Figura 8. Denominació CERECUSOR ‘Centre Recreatiu i Cultural de Sords’

canvi de nom de l'associació –anteriorment anomenada *Acción Católica*– i va ser escollida pels socis en un concurs organitzat a l'efecte, juntament amb el logotip. Posteriorment, el lloc d'articulació del signe s'ha fixat a l'alçada de la cara motivat pel lloc d'articulació del signe CULTURAL, proper al front del signant (Figura 8, pàgina anterior)

Pel que fa als calcs estructurals, els dos exemplars que s'han recollit a la base de dades són casos d'organitzacions que tenen dues o més denominacions possibles (Taula 6).

Denominació en català	Denominacions en LSC
Agrupació de Persones Sordes del Ripollès	Calc estructural: ASSOCIACIÓ^PERSONA-PLU(2m)^SORD RIPOLLÈS 'associació persones sord Ripollès' Variant (1): RIPOLLÈS Variant (2): ASSOCIACIÓ^RIPOLL
Federació de Persones Sordes de Catalunya	Calc estructural: FEDERACIÓ^PERSONA-PLU^SORD^PROPI^CATALUNYA 'federació persones sordes de Catalunya' Variant (1): FEDERACIÓ/FESOCA "Fesoca" Variant (2): FEDERACIÓ^CATALUNYA

Taula 6. Entitats amb denominacions creades per calcs estructurals i variants

En el cas de la denominació per a 'Federació de Persones Sordes de Catalunya', el calc es dona sobre les peces lèxiques de la sintagmació en català i també s'hi inclou la segona preposició 'de', transposada amb el signe PROPI. Cada element de la sintagmació calcada resultant s'acompanya dels patrons parlats "federació persones sordes de Catalunya".

Pel que fa a la denominació de l'Agrupació de Sords del Ripollès, presenta unes característiques estructurals similars, tot i que en aquest exemplar només es combinen els signes manuals en LSC i els patrons parlats en català dels elements lèxics de la sintagmació. El primer formant és el signe ASSOCIACIÓ, i no pas 'agrupació', tal i com s'ha descrit per al paradigma productiu a partir de la base semàntica ASSOCIACIÓ en els compostos sintagmàtics amb dos formants (§ 3.2.1).

Les denominacions creades mitjançant el calc estructural representen un primer pas en el procés de lexicalització de les combinacions sintàctiques. Sovint les hem observades en contextos més formals, com per exemple, esdeveniments i inauguracions d'actes en què hi ha tant públic sord com oïdor (denominacions formals), o han estat emprades en xarxes socials d'organitzacions sordes fora de l'associació en qüestió (denominacions al·lòctones). A tall d'exemple, dues denominacions per a l'entitat Agrupació de Sords de Vic i Comarca que hem observat –per bé que no hem pogut incloure-les en la base de dades per la selecció emprada en la metodologia– il·lustren aquest fenomen. En primer lloc, recollim la forma sintàctica ENTITAT ASSOCIACIÓ ESPECÍFIC/DE PERSONA-PLU SORD DE VIC I COMARCA acompanyada dels patrons parlats “agrupació” i “de Vic i comarca” emprada al canal de Youtube de FESOCA Difusió en una notícia sobre el Festival Vicmovies 2018.¹¹ En segon lloc, hem observat en actes formals el president de l'agrupació emprant la denominació ASSOCIACIÓ^SORD^VIC^COMARCA.

■ 3.5 Processos múltiples

Bona part dels exemplars que hem descrit en els apartats anteriors presenten denominacions que poden ser descrites per processos múltiples segons els diferents tipus de procediments de creació de lèxic aplicats (Taula 7).

Glossa	Procediments formals	Procediments funcionals	Procediments semàntics	Procediments externs
ILLESCAT/ I(NSTITUT)L'SC	canvi intern (paràmetre configuració manual)	—	—	dactilologia lexicalitzada
A+S+U	compost seqüencial	—	—	dactilologia lexicalitzada
FEDERACIÓ/ FESOCA	—	conversió sintàctica	restricció de significat	patrons parlats
CERECUSOR	canvi intern (paràmetre lloc d'articulació)	—	—	dactilologia lexicalitzada

Taula 7. Exemples de denominacions creades per processos múltiples

11 <<https://www.youtube.com/watch?v=alonbqvBB7w>>.

Les dades analitzades també recullen algunes denominacions en LSC que conjuminen, no només processos múltiples de diversos tipus de procediments, sinó també exemplars formalment més complexos que responen a diversos processos de combinació: la composició seqüencial i la composició simultània. Fixeu-vos en la Figura 9.

Figura 9. Denominació CL.torre.tres.merlets'SORD+TERRASSA per a l'Associació de Persones de Terrassa

La denominació CL.torre.tres.merlets'SORD+TERRASSA per a l'Associació de Persones Sordes de Terrassa, actualment en desús, és el primer signe creat per aquesta combinació de recursos formals (Figura 9). El primer segment està format per la combinació simultània de la configuració manual del classificador corresponent a 'torre amb tres merlets', que és un element simbòlic de l'escut i de la bandera de la ciutat de Terrassa, que forma part de l'escut de l'associació, amb el lloc d'articulació i orientació manual inicial del signe SORD. Aquesta forma fusionada a partir de paràmetres truncats dels dos primers formants es combina seqüencialment amb el signe TERRASSA, que perd la reduplicació. El segment final de la nova denominació adopta el lloc d'articulació final del tercer formant, que correspon alhora amb el lloc d'articulació final del signe SORD. Les propietats fonològiques i les similituds en els paràmetres formatius ajuden a fusionar

els diferents elements que creen la denominació de manera que els límits entre les diferents classes de procediments de canvi intern i combinació siguin difusos.

Un altre exemplar que combina múltiples procediments i recursos és la denominació ACPSBE/CL.mar`CL.sol+CL.muntanya“palafrugell”, corresponent a ‘Associació de Persones Sordes del Baix Empordà’ (Figura 10).

Figura 10. Denominació ACPSBE/CL.mar`CL.sol+CL.muntanya“palafrugell” corresponent a ‘Associació de Persones Sordes del Baix Empordà’

Es tracta d’un signe de mà base en què la mà no dominant pren la configuració i orientació del classificador de superfície plana amb el significat ‘mar’, mentre la mà dominant articula de forma seqüencial els classificadors d’objecte rodó petit per a identificar el ‘sol’ i objecte amb punxes per a identificar les ‘muntanyes’, motivat per les característiques geogràfiques de la comarca. Així doncs, a nivell formal, combina de forma seqüencial els classificadors de ‘sol’ i ‘muntanya’, i el classificador de ‘mar’ de forma simultània.

Simultàniament als procediments formals de combinació, també ha intervingut en la creació del signe, un procediment d’analogia amb les característiques formals i els paràmetres del signe de la ciutat PALAFRUGELL (Figura 11), motivat pel fet que és la localitat on es troba situada la seu social de l’entitat.

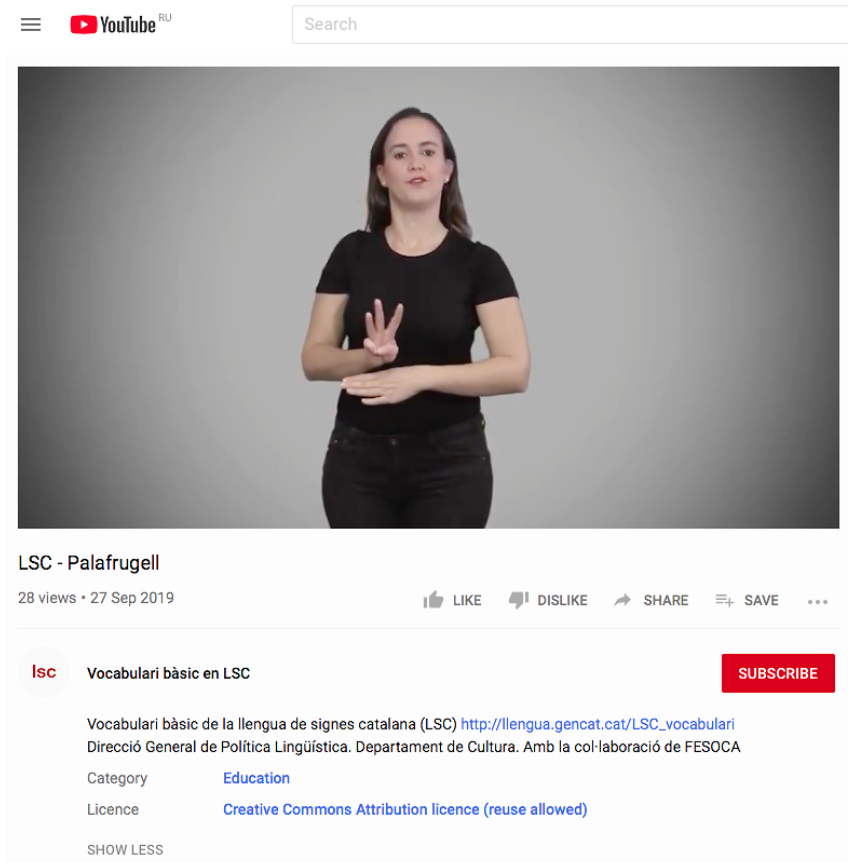

Figura 11. Captura de pantalla de la denominació PALAFRUGELL en LSC extreta del Canal de Youtube del Vocabulari Bàsic en LSC (DGPL, 2019)¹²

La denominació ACPSBE/CL.mar`CL.sol+CL.muntanya pren diferents elements per analogia amb la forma fonètico-fonològica del signe PALA-FRUGELL: l'estructura del tipus de signe de mà base, el paràmetre del lloc d'articulació, l'orientació manual, l'obertura dels dits que formen la configuració manual i el patró parlat "Palafrugell".

¹² <<https://www.youtube.com/watch?v=116PvkypPg8>>.

Un tercer exemplar format per processos múltiples és la denominació LENCOVIS/ULL'L(LENGUA.DE.SIGNES) “Lencovis”, corresponent a ‘Associació de Comunicació Visual i de Llengua de Signes de Catalunya’ (Figura 12).

Figura 12. Denominació LENCOVIS/ULL'L(LENGUA.DE.SIGNES) “lencovis” ‘Associació de Comunicació Visual i de Llengua de Signes de Catalunya’

Aquesta denominació és, des del punt de vista dels procediments formals, un compost simultani que combina elements del formant ULL, relacionat metonímicament amb la comunicació visual, i del formant LLENGUA.DE.SIGNES. Del primer formant es prenen el lloc d’articulació, els plans d’articulació i l’orientació de la base de la mà; del segon formant, s’adopta la configuració de la mà del signe inicialitzat L’LLENGUA.DE.SIGNES que correspon a la configuració manual del signe L de l’alfabet dactilològic. El moviment curt i repetit de la denominació és comú a tots dos formants. L’orientació del palmell de la mà és propi de la denominació i sembla que pot estar motivat tant per qüestions fonètiques (per evitar que el signe s’articuli enmig de la cara) com per analogia amb d’altres signes relacionats amb la visió que estan formats per procediments d’inicialització (ex. S(ÍNDROME)^U(SHER)). Encara des del punt de vista dels processos d’incorporació el signe adopta el patró parlat “lencovis”, coincident amb la forma acrònima del nom de l’associació.

Finalment, les denominacions ASSOCIACIÓ^L(ES.CRÒNIQUES) “cròniques” de ‘Associació de Premsa de la Comunitat Sorda – Les Cròniques, APSC’ (Figura 13) i ASSOCIACIÓ^CASAL/C+L de ‘Casal de Sords de Barcelona, CBS’ constitueixen dos exemplars creats mitjançant processos múltiples. En tots dos casos, els compostos sintagmàtics són varietats al·lòctones creats a partir de la microconstrucció [ASSOCIACIÓ^signe propi].¹³

Figura 13. Denominació ASSOCIACIÓ^L(ES.CRÒNIQUES) de ‘Associació de Premsa de la Comunitat Sorda – Les Cròniques, APSC’

13 Aquest signe propi, sense formar part del compost sintagmàtic, sovint s’empra com a denominació autòctona de l’associació; tot i que no forma part de la nostra base de dades n’hem pogut confirmar l’ús a través de comunicació directa amb membres de les juntes respectives.

Com mostra la Figura 13, el segon formant L(ESCRÒNIQUES) és un exemple de dactilologia lexicalitzada que pren la configuració manual del signe L corresponent a la primera lletra del nom de la publicació en línia que edita l'associació.¹⁴ La varietat al·lòctona ASSOCIACIÓ^L(ES.CRÒNIQUES) és un dels dos exemplars de compost sintagmàtic que no empra un signe de localitat. En aquest cas, com que l'associació no es circumscriu a un àmbit territorial local, el segon formant no és la localitat de la seu social de l'entitat, sinó un signe que manté una relació metonímica: la finalitat de l'entitat, la publicació de L(ES)CRÒNIQUES.COM.

Pel que fa al signe ASSOCIACIÓ^CASAL/C+L per a 'Casal de Sords de Barcelona, CBS', el formant CASAL/C+L és una denominació que es va crear quan es va canviar el nom de l'associació de *Casa del Sordomudo de Barcelona* per *Casal del Sord de Barcelona*. El canvi per substituir el signe anterior es va dur a terme per dos motius. D'una banda, es considerava poc "còmode" perquè era un signe de mà base i s'havia d'articular amb les dues mans. De l'altra, el signe tenia similituds fonètiques amb el signe PENIS, cosa que era motiu de burla per part dels membres de les altres associacions de persones sordes de la ciutat de Barcelona.¹⁵

El signe CASAL/C+L és també, des del punt de vista dels procediments externs, una forma de dactilologia lexicalitzada en què es pren la configuració de la lletra inicial i final de la paraula 'casal' i la forma del moviment de traçar un semicercle a l'aire, motivat per la forma del logotip que inclou una gran <c> envoltant les sigles de l'entitat. Des del punt de vista formal, es tracta d'un procediment de combinació híbrid en què es combinen paràmetres tant de forma simultània com seqüencial. La configuració manual de la nova denominació és coalescent amb les dues configuracions formants: presenta el polze en posició alineada i estesa (a+) l'extensió dels dits índex i mig (12+). A la tercera captura de pantalla de la Figura 14 s'hi mostra una variant al·lofònica de la configuració manual del signe CASAL/C+L que presenta un moviment intern de flexió dels dits seleccionats que és simultani al moviment de transició semicircular.

14 <<https://lescroniques.com>>.

15 Un soci de Cerecutor ens va fer arribar una poesia de signes encadenats en LSC en què es prenen les configuracions manuals i d'altres segments fonològics dels signes de les 4 associacions que existien a la ciutat de Barcelona (Casal, Cerecutor, ASU i la Mútua). La poesia, que sembla que va circular força durant uns anys, té un caràcter burlesc i força picantó.

Figura 14. Denominació ASSOCIACIÓ^CASAL/C+L de 'Casal del Sord de Barcelona'

La varietat al·lòctona ASSOCIACIÓ^CASAL/C+L és un dels dos exemplars de compost sintagmàtic que no emprava un signe de localitat. En aquest cas, atès que a la ciutat de Barcelona hi ha hagut més d'una associació de persones sordes, el segon formant no és la localitat de la seu social de l'entitat per evitar equívocs, sinó un signe motivat amb què manté una relació metonímica: la finalitat de l'entitat, com a lloc de trobada popular amb finalitats culturals, polítiques i recreatives.

■ 5 Conclusions

Al llarg de l'article, hem analitzat els processos implicats en la creació de les denominacions de les entitats del teixit associatiu sordsignant vinculades a la Federació de Persones Sordes de Catalunya. A partir de l'anàlisi detallada de les 44 denominacions, corresponents a 31 entitats, hem posat de manifest que un abordatge dels processos de lexicalització com un procés lineal que estableixi una separació estricta entre tipus de procediments (formals, funcionals, semàntics i d'incorporació) no pot donar compte de la seva complexitat ni de tots els exemplars. També, hem mostrat que diversos procediments i mecanismes cognitius operen en la creació d'una única denominació i palesen la necessitat de revisar els procediments de creació lèxica per incloure processos múltiples, a la llum de l'anàlisi de les llengües de la modalitat signada.

L'anàlisi també posa de manifest la importància dels mecanismes cognitius que interactuen amb els procediments en els processos de creació de lèxic en les llengües de signes, particularment, la metonímia i la metàfora conceptual (Lakoff & Johnson, 1999; Wilcox, Wilcox & Jarque, 2003). La metonímia conceptual s'observa en les relacions d'iconicitat tant imaginística com construccional (diagramàtica, en el sentit de Charles S. Peirce). Així, la iconicitat d'imatge es manifesta en les semblances entre la forma del signe de la denominació de l'entitat en LSC i elements que formen part del domini semàntic, com poden ser la bandera o el logotip de l'entitat o l'escut de la ciutat on té la seu.

La iconicitat diagramàtica es palesa, per exemple, en les denominacions que són sintagmes, on s'estableix la relació entre la conceptualització de l'entitat i la localitat o comarca on té la seu social i que posen de manifest que la localitat funciona com un punt de referència conceptual per a l'establiment de la denominació. En aquest sentit, en molts dels exemplars s'observa un doble mapatge entre la forma del signe i l'estructura conceptual, com ha estat descrita per altres camps semàntics en l'LSC (Jarque, 2005).

Hem adoptat una perspectiva construccionista del llenguatge (vegeu Goldberg [2013] i Traugott i Trousdale [2013] per a una caracterització i referències), i hem argumentat que les denominacions analitzades, seguint la tipologia de Traugott (2008), són constructes que han estat creats a partir de construccions, que poden correspondre tant a abstraccions de diferent grau d'especificitat (microconstruccions, mesoconstruccions i macroconstruccions), com a partir d'elements lèxics (signes específics) mitjançant el recurs a l'analogia.

A més, les relacions entre les denominacions del moviment associatiu sordsignant, en forma de construccions, amb diferent grau de productivitat, evidencien que constitueixen una xarxa amb relacions formals, semàntiques i funcionals, i que la creació d'una denominació té en compte l'existència de les denominacions prèvies. Les construccions són el producte i la font de diversos processos d'organització lingüística. En aquest sentit, l'organització lèxica no difereix essencialment de l'organització gramatical i inclou, integrat holísticament, l'estructura morfosintàctica, continguts lèxics, la funció comunicativa adequada al context d'ús i exemplars de significat lèxic, com ha estat proposat per a les construccions gramaticals (Bybee, 2010).

Per tant, considerem que les denominacions lèxiques no estan formades ni enterament per unitats submorfològiques aïllades (que són combinades simultàniament i/o seqüencialment en el procés de creació del terme), ni es tracta totalment d'unitats que són recuperades de l'emmagatzematge lèxic com a elements no-analitzables (com a unitats fixes). Els resultats de l'anàlisi indiquen que formen una xarxa lèxica on conviuen exemplars i patrons que són més o menys rellevants en la formació de nous exemplars segons l'ús i la conceptualització dels seus usuaris i usuàries, i per tant, poden mostrar tant propietats idiosincràtiques dels signes com regulars de les diverses construccions, com és el cas, per exemple, dels signes creats sota la denominació *procediments i processos múltiples*.

En altres paraules, la descripció de les denominacions posa de manifest que una separació estricta entre lèxic i gramàtica, que es concreta sovint en la determinació si un signe està o no lexicalitzat perquè presenta propietats lèxiques i gramaticals, constitueix una falsa dicotomia (Lepic & Occino, 2018; Lepic, 2019). Considerem que és més adequat caracteritzar aquestes unitats com un contínuum amb diferents graus d'analitzabilitat, convencionalitat, en el sentit de Lepic (2019: 22), que proposa descriure els signes lèxics com a expressions lingüístiques que han estat 'consolidades' (*entrenched*) en el coneixement lingüístic com un 'bloc' (*chunk*) d'estructura recurrent, la funció de la qual és facilitar l'ús eficient del llenguatge i el processament. ■

■ Referències

- Börstell, Carl / Crasborn, Onno / Whynot, Lori (2020): «Measuring Lexical Similarity across Sign Languages in Global Signbank», en: Efthimiou, Eleni et al. (eds.): *Proceedings of the LREC2020 9th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Sign Language Resources in the Service of the Language Community, Technological Challenges and Application Perspectives*, Paris: ELRA, 21–26.
- Bosch-Baliarda, Marta (2005): *The Phonology of Compounds in Catalan Sign Language (LSC)*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi de màster; programa de doctorat en Ciència Cognitiva i Llenguatge).
- Bosworth, Rain G. / Emmorey, Karen (2010): «Effects of iconicity and semantic relatedness on lexical access in American Sign Language», *Journal of Experimental Psychology. Learning, Memory, and Cognition* 36:6, 1573–1581.
- Brinton, Laurel J. / Traugott, Elizabeth C. (2005): *Lexicalization and Language Change*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Buenafuentes, Cristina (2010): *La composición sintágmatica en español*, San Millán de la Cogolla: Cilengua.
- Bybee, Joan L. (2010): *Language, Usage and Cognition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cassidy, Steve / Crasborn, Onno / Nieminen, Henri / Stoop, Wessel / Hulsbosch, Micha / Even, Susan / Komen, Erwin / Johnston, Trevor (2018): «Signbank: Software to Support Web Based Dictionaries of Sign Language», en: *Proceedings – The 8th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Involving the Language Community*, Paris: ELDA, 2359–2364.
- Cormier, Kearsy / Quinto-Pozos, David / Sevcikova, Zed / Schembri, Adam (2012): «Lexicalisation and de-lexicalisation processes in sign languages: Comparing depicting constructions and viewpoint gestures», *Language & Communication* 32:4, 329–348.
- Ebling, Sarah / Konrad, Reiner / Boyes Braem, Penny / Langer, Gabriele (2015): «Factors to consider when making lexical comparisons of sign languages: Notes from an ongoing comparison of German Sign Language and Swiss German Sign Language», *Sign Language Studies* 16:1, 30–56.

- Cabré, M. Teresa (1992): *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*, Barcelona: Empúries.
- Direcció General de Política Lingüística, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya (2019): *Vocabulari bàsic de la llengua de signes catalana*, <https://llengua.gencat.cat/ca/llengua_signes_catalana/recursos-i-activitats/vocabulari/> [31.08.2020].
- Federació de Persones Sordes de Catalunya (ed.) (en línia): «Associacions», <<http://www.fesoca.org/cat/associacions/>> [31.08.2020]
- Ferrerons, Ramon (2011): *Primer diccionari general i etimològic de la llengua de signes catalana*, 2 vols., Girona: Documenta Universitaria.
- Freixa, Judit / Bernal, Elisenda / Cabré, Teresa (eds.) (2015): *La neologia lèxica catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Goldberg, Adele E. (2013): «Constructionist approaches», en: Hoffmann, Thomas / Trousdale, Graeme (eds.): *The Oxford Handbook of Construction Grammar*, Oxford: Oxford University Press, 15–30.
- Institut d'Estudis Catalans (ed.) (en línia): «Alfabet Dactilològic de la Llengua de Signes Catalana», <<https://blogs.iec.cat/lsc/alfabet/alfabet/>> [31.08.2020].
- Janzen, Terry (2012): «Lexicalization and grammaticalization», en: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.): *Sign Language. An international handbook*, Berlin: Mouton de Gruyter, 816–841.
- Jarque, Maria Josep (2005): «Double mapping in metaphorical expressions of thought and communication in Catalan Sign Language», *Sign Language Studies* 5:3, 292–316.
- / Bosch-Baliarda, Marta / Codorniu, Imma (2019): «Recursos de creación de léxico en la lengua de signos catalana (LSC)», *Revista de Estudios de Lengua de Signos REVLES: Aspectos lingüísticos y de adquisición de las lenguas de signos* 1, 53–90.
- / Codorniu, Imma / Bosch-Baliarda, Marta / Fernández-Viader, M. Pilar / García, Carlos / Serrano, Encarna / Segimon, Josep M. (2012): «Procesos de lexicalización en la LSC: procedimientos de combinación», *Anuari de Filologia. Estudis de Lingüística* 2, 141–176.
- Johnston, Trevor / Schembri, Adam (2010): «Variation, lexicalization and grammaticalization in signed languages», *Langage et société* 1:131, 19–35.
- Lakoff, George / Johnson, Mark (1999): *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.

- Lepic, Ryan (2019): «A usage-based alternative to “lexicalization” in sign language linguistics», *Glossa: A Journal of General Linguistics* 4:1, 23, 1–30.
- / Occhino, Corrine (2018): «A Construction Morphology approach to sign language Analysis», en: Booij, Geert (ed.): *The Construction of Words. Studies in Morphology*, Cham: Springer, 141–172.
- Martín, Ignasi / Alvarado, Marisa (1996): *Diccionari temàtic bàsic en llengua de signes catalana de Ponent*, Lleida: Autor-editor.
- Perelló, Jordi / Frigola, Juan (1987): *Lenguaje de signos manuales*, Barcelona, Científico Medica.
- Pfau, Roland / Steinbach, Markus (2006): «Pluralization in sign and in speech: A cross-modal typological study», *Linguistic Typology* 10:2, 135–182.
- Quijo, Montserrat / Viana, Pilar (2007): *Mira què dic: Diccionari interactiu multimèdia*, recuperat de <<http://www.edu365.cat/mqd/>>.
- Rodríguez Camacho, Emma (2004): *Terminología y traducción*, Santiago de Cali: Universidad del Valle.
- Schembri, Adam / Stamp, Rose / Fenlon, Jordan / Cormier, Kearsey (2018): «Variation and change in varieties of British Sign Language in England», en: Braber, Natalie / Jansen, Sandra (eds.): *Sociolinguistics in England*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 165–188.
- Segimon, Josep M. (dir.) / Fernández-Viader, M.Pilar (dir.) / Bosch-Baliarda, Marta / Codorniu, Imma / García, Carlos / Jarque, Maria Josep / Palomo, M.Encarna / Serrano, Encarna (2004): *DILSCAT: Diccionari Bàsic de la Llengua de Signes Catalana*, Barcelona, Fundació ILLESCAT (CD-Rom).
- Sematos (en línia): «Diccionari LSC», <<http://www.sematos.eu/lsc.html>> [31.08.2020],
- TERMCAT (1990): *Metodologia del treball terminològic*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Tkachman, Oksana / Meir, Irit (2018): «Novel compounding and the emergence of structure in two young sign languages», *Glossa: a journal of general linguistics* 3:1 (136), 1–4.
- Traugott, Elizabeth Closs (2008): «The grammaticalization of NP of NP patterns», en: Bergs, Alexander / Diewald, Gabriele (eds.): *Constructions and Language Change*, Berlin: De Gruyter Mouton, 23–45.
- / Trousdale, Graeme (2013): *Constructionalization and Constructional Changes*, Oxford: Oxford University Press.

— / Trousdale, Graeme (2014): «Contentful constructionalization», *Journal of Historical Linguistics* 4:2, 256–283.

Val Álvaro, José Francisco (1999): «La composición», en: Bosque, Ignacio / Demonte, Violeta (dirs.): *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe, 4757–4841.

Wikisign LSC (en línia): «El Diccionari Lliure de Llengua de Signes Catalana», <<http://lsc.wikisign.org/wiki/Wikisign:Portada>> [31.08.2020].

Wilcox, Sherman / Wilcox, Phyllis P. / Jarque, Maria Josep (2003): «Mappings in conceptual space: Metonymy, metaphor, and iconicity in two signed languages», *Jeziikoslovlje* 4:1, 139–156.

Wright, Sue Ellen (2001): «Data categories for terminology management», en: Wright, Sue Ellen / Budin, Gerhard (coords.): *Handbook of Terminology Management*, Amsterdam: John Benjamins, 552–571.

■ Annex: Convencions de notació

Símbol	Descripció	Explicació	Exemple
PARAULA	paraula en majúscula	un lexema monomorfemàtic en LSC	FESCOA
P(PARAULA)	paraula en majúscula i parèntesi després de la inicial	un lexema que presenta la configuració manual corresponent al signe de l'alfabet dactilològic a la inicial de la paraula	L(ES.CRONIQUES)
CL	abreviatura de la paraula <i>classificador</i>	morfema en l'estructura lèxica verbal que identifica el tipus de classificador	LLAR/CL.4.onades
IX	símbol per a identificar <i>index</i>	signe que funciona com a pronom, en els exemples a l'article equivalent a 'aquí'.	ASSOCIACIÓ ^{IX} REUS
PRED	abreviatura de la paraula <i>predicat</i>	morfema en l'estructura lèxica verbal que identifica el significat lèxic	DIFUSORD/CL.mó n'CL.informació-PRED.difondre
[]top	abreviatura de la paraula <i>tòpic</i>	segueix als parèntesis quadrats per indicar l'abast de la marca de tòpic o tematització en l'estructura oracional	*[MANRESA]-top IX ASSOCIACIÓ
^	símbol d'accent circumflex unint paraules	lexema en LSC amb estructura de sintagma (compost sintagmàtic)	ASSOCIACIÓ ^{OLOT}

Símbol	Descripció	Explicació	Exemple
+	símbol de suma unint paraules	lexema en LSC amb estructura de compost seqüencial (unió consecutiva)	CL.sol+CL.muntanya
'	símbol d'apòstrof unint paraules	lexema en LSC amb estructura de compost simultani (unió amb processos de truncament)	CL.mar'CL.sol
“xxx”	cometes dobles	patrons parlats del component no-manual d'un signe	“associació”
-	guió unint dues paraules	lexema plurimono-femàtic en LSC	PERSONA-PLU
.	punt unint paraules	unió de paraules per a referir-se a un morfema en LSC	CL.sol-PRED.sortir
/	barra inclinada	indica dues possibilitats de glossa per a un signe	FEDERACIÓ/FESOCA
(2m)	nombre 2 i lletra m entre parèntesis	signe monomanoal produït en les dades amb dos mans	PERSONA-PLU(2m)
'xxx'	cometes simples	equivalent en llengua catalana	'Fesoca'
[XXX]	paraules entre parèntesis quadrats	construcció	[ASSOCIACIÓ^localitat]
*	asterisc	producció no documentada	*ASSOCIACIÓ+OLOI

- Maria Josep Jarque, Universitat de Barcelona, Departament de Cognició, Desenvolupament i Psicologia de l'Educació, Facultat de Psicologia, Passeig de la Vall d'Hebron, 171, E-08035 Barcelona, <mj_jarque@ub.edu>, ORCID: 0000-0003-3488-6041 (adreça de correspondència).
- Marta Bosch Baliarda, ORCID: 0000-0002-8778-2820.

The category of person in Catalan Sign Language (LSC) personal pronouns

Raquel Veiga Busto (Barcelona)

Summary: Pronouns can carry grammatical information about their antecedents, most commonly person, number and gender. Although a lot of research has been devoted to exploring the features that sign language pronouns specify, whether or not they encode grammatical distinctions among first, second and third person remains a matter of discussion. However, most studies have focused on singular forms only, and much less attention has been paid to their plural counterparts. Based on the analysis of Catalan Sign Language (LSC) data, this paper aims to contribute to the debate by describing the articulation of the full paradigm of personal pronouns, that is, explicitly integrating non-singular forms in the investigation. Ultimately, this study argues in favor of a three-person analysis of pronouns in LSC, showing that it is possible to account for the different marking of first, second and third person by using a modified version of Berenz's (1996) Body Coordinates Model.¹

Keywords: personal pronouns, Catalan Sign Language (LSC), person markers, duals and collective plurals, body coordinates model, pronominal typologies ■

Received: 16-12-2019 · Accepted: 10-10-2020

■ 1 Introduction

Typological studies have shown that a great deal of variation is found in the way spoken languages encode the grammatical categories of person, gender, case and number in their pronominal systems (Greenberg, 1974; Corbett, 1991, 2000; Cysouw, 2001; Bhat, 2004; Siewierska, 2004). Despite differences, typological investigation has also emphasized the existence of universals (whether absolute or probabilistic) in the domain of pronominal morphology, as well as correlations between the marking of different grammatical categories. Cysouw (2001, 2002), for instance, proposes the following generalization: if a language marks inclusive/exclusive distinc-

1 This research has been supported by the Spanish Ministry of Economy and Competitiveness (MINECO & FEDER, ClauseCombi2 FFI2012-36238 & GramRefLSC FFI2015-68594-P, BES2013062848), the Government of the Generalitat de Catalunya (2017 SGR 1478) and the European Union (Horizon 2020 SIGN-HUB 693349).

tions, then i) gender marking in first or second person is not attested in the paradigm, and ii) there is no homophony in singular forms.

In the case of the sign languages (SLs) studied to date, it is generally agreed that they do not formally mark the grammatical categories gender and case, except for Japanese and Taiwanese Sign Language, which use different handshapes for masculine and feminine referents (Smith, 1990), and Israeli Sign Language, in which the emergence of a case-marked pronoun has been reported (Meir, 2003). Regarding number, several SLs have been argued to convey fine-grained number distinctions, which can include, at least, singular, dual, collective and distributive plural marking (McBurney, 2002; Cormier, 2012).

The situation is somewhat different when it comes to the grammatical category of person. Despite being the most studied category, there is yet no consensus as to whether SL pronominal systems have dedicated markers for first, second and third person (Lillo-Martin & Klima, 1990; Meier, 1990; Engberg-Pedersen, 1993, 2003; Liddell, 1995; Berenz, 1996, 2002; Cormier, 2002; Lillo-Martin & Meier, 2011; Wilbur, 2013; a.o.). However, most studies have focused on the morphophonological articulation of singular forms alone, and much less attention has been paid to their plural counterparts. Besides, it has been argued that pronominal systems in SLs can mark inclusive and exclusive distinctions, depending on whether the pronoun includes the addressee or not, but clusivity marking has not extensively been described in most SLs (exceptions are Berenz [1996], Alibašić & Wilbur [2006], and, most notably, Cormier [2005]).

This paper is devoted to describing the morphophonological marking of person in Catalan Sign Language (henceforth LSC) personal pronouns. The paper is structured as follows. Section 2 discusses the notion of pronominal person and its relation to number marking. Section 3 focuses on the expression of pronominal person in SLs and introduces the two main proposals regarding the number of person distinctions. Section 4 describes the marking of person in LSC singular and non-singular pronouns. Section 5 presents the main results and proposes a unified analysis for the marking of person in LSC. Section 6 concludes this study.

■ 2 The category of person

■ 2.1 Semantic and morphosyntactic person

The morphophonological category of person encodes, both in the nominal and in the verbal domain, the semantic distinction between discourse roles. First and second person encode the conversational roles of the speech act participants, i.e. speaker and addressee; while the non-speech act participants are associated with third person.

The category of person has typically been considered universal (Forchheimer, 1953; Greenberg, 1967; Zwicky, 1977), as proclaimed in Greenberg's (1967: 96) universal 42: "[a]ll languages have pronominal categories involving at least three persons and two numbers". However, not all person paradigms have different morphological forms for all three person values (Siewierska, 2004, 2011). According to Cysouw (2001), different types of homophony in the marking of singular categories are attested in the world's languages (e.g. opposition between first person and the rest, opposition between second and non-second person, opposition between third person and the rest or no oppositions whatsoever), but homophony in singulars is only found in inflectional paradigms, not in independent pronouns. As noted in the literature, there are languages that lack specific person markers for third person singular and use, instead, demonstratives, full noun phrases or zero forms. Despite the absence of specialized pronouns denoting third person, the opposition between first, second and third person is maintained in such cases (e.g. when the lack of an overt form is invariably interpreted as referring to a non-participant) (Siewierska, 2004).

Besides, it has long been recognized that there is an essential difference between first and second person on the one hand, and the third person on the other (Forchheimer, 1953; Benveniste, 1971; Lyons, 1977; a.o.). According to Benveniste (1971: 217) "'Person' belongs only to *I/you* and is lacking in *he*". Actually, the fact that some languages lack person markers for third person has been interpreted as consistent with the idea of the third person being a non-person. However, absence of markers can also be explained under the traditional three-person perspective; namely, if third person is considered a marginal member of the category, absence of specific markers for it is also expected (Siewierska, 2011). The same intuition is captured in feature geometries that account for the morphosyntactic structure of person and number marking in pronominal and agreement systems. For instance, in Harley & Ritter's (2002) geometry, the *participant*

feature (which along with *individuation* and *class* constitutes the nominal features representing person, number and gender) only displays a contrast between two dependents: Speaker and Addressee. In third person, the participant node is not activated, as it corresponds to a non-speaker and non-addressee and, as a consequence, it is the least marked form.

■ 2.2 Interaction of person and number

As has been frequently noted in the literature, person in plurals is a more complex phenomenon, since there are many possible combinations of groups of participants (Lyons, 1968; Benveniste, 1971; Corbett, 2000; Cysouw, 2001; Siewierska, 2004; Daniel, 2005). Furthermore, number in pronouns cannot be equated with number in nominals, as some plural pronouns lack both additiveness and referential homogeneity (Daniel, 2005). In particular, the pronoun *we* does not generally refer to a plurality of speakers, but to a group conformed by the speaker and the addressee(s) (1+2+2), by the speaker and some other non-participant(s) (1+3+3) or by the speaker and both the addressee(s) and the non-participant(s) (1+2+3). Second person can either refer to a plurality of addressees (2+2+2) or to a group formed by the addressee(s) and some non-participant(s) (2+3+3; 2+2+3). Again, third person pronouns differ from the rest: as noted by Benveniste (1971), only the non-person admits a true plural (3+3+3), while first and second plural pronouns generally encode “amplified person”, i.e. reference to more than a single person category. Third person, by contrast, never encodes amplified person.

These differences in the interpretation of plural pronouns (heterogeneous vs. homogeneous reference) led some researchers to draw a parallel between the semantics of first (and sometimes second) forms and that of associative plural markers (Corbett, 2000; Cysouw, 2001; Moravcsik, 2003; Daniel, 2005). Differently from ordinary plurals, associatives refer to a group by naming exclusively its most prominent member, which is exactly what a first person plural typically does.

As in the case of singular categories, there is crosslinguistic variation in the morphological marking of plural. Some languages do not have specific morphemes to refer to more than one entity and the different meaning of the pronominal element has to be retrieved from discourse, by using quantifiers or by conjoining singular forms (Corbett, 2000; Cysouw, 2001; Siewierska, 2004). In relation to the marking of person in non-singular pronouns, some languages show homophony between second and third

person in both dual and plural forms (Siewierska, 2004). On the other hand, given the different referential interpretations of the first person, some languages have different forms to distinguish whether the reference of the pronoun includes or excludes the addressee (Cysouw, 2001; Daniel, 2005). By contrast, the grammaticization of the inclusive-exclusive opposition in second person plural has not been attested in any language so far (Cysouw, 2001; Siewierska, 2004).

■ 3 Pronominal person in sign languages

■ 3.1 Background

Pronominal reference in SLs is usually expressed by a pointing sign. This does not mean that pointing signs should always be equated with personal pronouns, as they can also function as locatives, determiners and demonstratives (Pfau, 2011; Cormier et al., 2013). Most of the SLs studied to date select the index-finger as the default handshape to refer to both the participants and the non-participants in the conversation, yet other manual configurations are also attested. Along with the manual articulation, non-manual components (such as eye gaze, body leans or lip pointing), alone or in combination with signs, can be oriented towards a location to refer to present or non-present entities. First person is marked by directing the index sign towards the signer's chest, while in second and third person the pointing is directed towards a location in space –either the actual location of the addressee or the non-participant(s), or to a location previously associated with a non-present referent, in a process known as “locus establishment” (Friedman, 1975; Meier, 1990; Liddell, 1995; a. o.).

■ 3.2 The status of spatial locations

There are two main analyses in the literature that account for the association of spatial locations and referents.

The so-called iconic perspective considers spatial locations to be part of a gestural continuum and, therefore, non-linguistic (Engberg-Pedersen, 1993, 2003; Liddell, 1995). Under this approach, the location component of the pointing sign cannot be phonologically specified, as it can be directed to a virtually infinite number of directions in space. In this perspective, locations are conceived as representations of the referent in space, so pointing at locations is interpreted as pointing at the referents themselves (Engberg-

Pedersen, 2003). Following Liddell's analysis, McBurney (2002) argues that SLs pronoun systems lack the category of person. That is, if locations cannot be phonologically specified, then they cannot be part of the lexical marking and, in consequence, person distinctions are not lexically marked either.

The so-called R-loci approach, on the other hand, gives a grammatical explanation of spatial locations (Friedman, 1975; Lillo-Martin & Klima, 1990; Meier, 1990; Berenz, 1996, 2002; Lillo Martin & Meier, 2011; Wilbur, 2013; Barberà, 2015; a.o.). For this account, spatial locations are the overt morphological expression of referential indices (Lillo-Martin & Klima, 1990). As summarized by Barberà (2015: 37), the main difference between the two perspectives is that the R-loci approach considers the signing space as a linguistic construct, “[w]ithout a conversation and without the use of referring expressions directed to it, sign space does not exist. It is in fact made evident by means of signs directed to it”.

■ 3.3 Two-person vs. three-person distinctions

The prevalent view on sign language research argues for a grammatical distinction between first and non-first pronouns –either the addressee or the non-addressee– (Meier, 1990 for American Sign Language; Engberg-Pedersen, 1993, 2003 for Danish Sign Language). In Meier's account of American Sign Language (ASL), first person pronouns are taken to be formally different based on the following observations: i) they are the only forms that make contact with the signer's body, ii) they are the only pronouns that include other handshapes than the index, iii) they behave differently under role-shift, and iv) first person plurals are the only non-compositional plural pronouns, as they do not incorporate the same arc movement found in non-first plural pronouns. According to Lillo-Martin & Meier (2011: 103), the form of non-first person is always identical, namely a point towards the location of the referent, either the actual or the assigned location. Given the absence of distinctive phonological features (either manual or non-manual), they argue, second and third person cannot be formally distinguished in the system. In practice, this means that at least some SLs would counter-exemplify the universality of three-person distinctions in singular pronominal paradigms.

An alternative explanation can be found in Berenz's (1996, 2002) analysis of Brazilian Sign Language (LIBRAS) pronouns, which makes use of a Body Coordinate Model to distinguish the morphophonological marking of all three persons. The formal distinction between second and third per-

son is accomplished by taking into consideration the alignment of different articulators, namely, eye gaze, chest, handshape and head. According to this model, when reference to participants (signer and addressee) is made, the four coordinates are aligned along the midline of the signer’s body (Figure 1), being first and second pronouns respectively “the proximal and distal members of an opposition within the plane at the vertical axis of the signer’s body (the midline)” (Berenz, 2002: 207). On the other hand, reference to a non-participant is marked by a misalignment in some of those coordinates (Figure 2).

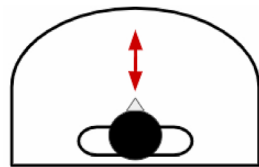

Figure 1. Alignment of coordinates

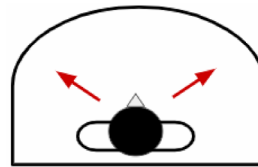

Figure 2. Misalignment of coordinates

Additionally, Berenz indicates that, in order to keep third person maximally distinct from second person, third person pronouns avoid the midline, and they are directed either to the signer’s ipsilateral side (corresponding to the side of the dominant hand) or to the contralateral side (corresponding to the opposite side of the dominant hand). What is remarkable about this model is that it gets rid of spatial locations to account for the marking of person: “[t]o distinguish the persons of the conversation, i.e. sender and receiver, loci plays no part” (Berenz, 1996: 191).

This study supports the idea that the signing space is a linguistic construct and that spatial locations are incorporated into the LSC grammar, as proposed in R-loci accounts. It also puts forward the argument that it is possible to distinguish first, second and third person markers in LSC personal pronouns by using a simplified version of Berenz’s (1996) Body Coordinates Model.

■ 4 Paradigm of Catalan Sign Language personal pronouns

This section focuses on describing the person markers that were systematically found in LSC singular and non-singular personal pronouns. This is not to say that morphophonological and semantic person do always align

with each other, as cases of non-correspondence can also be identified, but a detailed analysis of such cases is beyond the scope of this paper. Besides, although person may also be expressed in verb inflection, the description presented here is restricted to person markers in personal pronouns when referring to animate entities.

■ 4.1 Data

Empirically, the data for the current study comes from three different sources: semi-spontaneous data, elicited productions and acceptability judgments. In the case of semi-spontaneous data, two corpora were used: the corpus of Aesop's fables in LSC, inspired by the ECHO Project (cf. Crasborn et al., 2007) and a sample of the LSC corpus, developed by the *Institut d'Estudis Catalans* (Barberà et al., 2015). Besides, given the nature of the tasks in the corpus, which, among others, include a presentation and explanation of a personal anecdote, reference to non-singular entities is less frequent. Therefore, elicitation sessions with two deaf native signers of LSC (a woman and a man, both middle-aged, born and raised in Catalonia) were also designed to collect more instances of dual and plural forms. Because of the importance given in previous literature to the effects of the actual or the assigned location of the referents, informants were asked to produce sentences considering different space layouts and, particularly, in which the addressee was not placed in front of the signer. Additionally, judgments were collected to assess the acceptability of missing data and to find evidence on the (im)possible interpretations of the target forms. Specifically, informants were presented a context (including either the prior linguistic context or explanations about the speaker's goals) and the target linguistic expression under analysis (a sentence containing a pronoun). They were asked to rate the acceptability of the expression to pick up the intended referent, discuss other possible interpretations and provide alternative forms they considered to be more acceptable or less ambiguous.

Given that the goal of this paper is to report the strategies used in the LSC pronominal system to mark person values, most of the pictures provided throughout the paper are given without reference to the linguistic context they appear in, as they are only intended to show the specific form of the sign. All examples in the article have been taken from the LSC corpus or produced in elicitation sessions by the two informants (either prompted or spontaneously produced in conversations during the session).

■ 4.2 Person marking in singular pronouns

As in most SLs, LSC singular pronouns are mainly expressed by means of an index pointing sign.

First person singular is signaled by two main markers, regardless of whether the sign refers to the actual speaker or to the speaker of a reported discourse, just as argued in Meier’s proposal. The morphophonological markers in question, as described by most investigations, are orientation of the pronoun towards the speaker’s torso and contact (or nearly contact) with the signer’s body.

The specific location in the signer’s body towards which the sign is directed can vary depending on the place of articulation of preceding or following signs, but it is nonetheless consistently directed to the torso.² For instance, if oriented towards the face it no longer marks first person. Changing this parameter entails a highly specific meaning, namely that the speaker reproduces an event in which he/she was being addressed by other(s) that were pointing at him/her. For instance, the forms in Figure 3a and Figure 3b were produced by the signer when explaining how he got his name sign. He said that he did not understand the meaning of the sign and that his peers repeatedly told him: ‘That’s you’. Indeed, this form can alternate with a second person in reported discourse, as in Figure 3c, and may also be used in role shift constructions (see Simoens & Barberà, this volume) to encode the perspective of a third person when pointed by other(s). However, the facial expression does not shift, as it still reproduces the attitude of the referred person (as in Figures 3a and 3b).

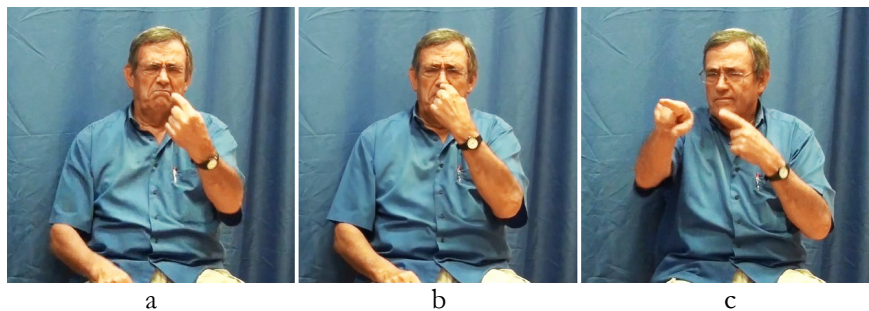

Figure 3. Pointing sign oriented towards the speaker’s face

Second person under role-shift

2 This form can also be used as a first-person possessive in LSC.

■ 4.2.1 Second and third person singular

Similarly to what is proposed in Berenz's Body Coordinates Model, the head, the eye gaze and the handshape coordinates are consistently involved in the marking of second and third person, but the chest coordinate is not. As much of the debate around person marking revolves precisely around whether or not second and third person singulars are formally distinguishable, it is useful to examine to what extent some of the features proposed by both Berenz (1996, 2002) and Meier (1990) are also applicable to the LSC case.

■ 4.2.1.1 The eye gaze coordinate

In Berenz's model, eye gaze is a crucial component to distinguish second from third person. Although it may well be the case that eye gaze is not a defining property of the marking of second person but of the signed conversation, just as claimed by Meier (1990), LSC corpus data shows a pattern consistent with the one described in Berenz's analysis. In particular, in second person pronouns, the eye gaze is aligned with the other articulators and tends to be longer, whereas in third person the eye gaze is either i) not aligned with the direction of the pointing sign, or, ii) if oriented towards it, the length of the gaze is usually short and does not spread over the entire pointing sign. Nonetheless, there are also instances of third person pronouns that are marked by a fixed eye gaze. In LSC, these cases seem to be more common in deictic uses of third person, but it remains to be confirmed by further analyses if a direct correlation between the length of the eye gaze and the functions of third person pronouns could be established. Thompson et al. (2013) found evidence for the use of eye gaze to mark locatives in ASL. Since the present study only includes pointing signs referring to animate entities, no comparison is allowed.

■ 4.2.1.2 The chest coordinate

Although LSC data fits well with Berenz's proposal, the alignment of the chest coordinate is not mandatory for the marking of second person, as was also claimed by Alibašić & Wilbur (2006) to account for Croatian Sign Language (HZL) data. According to Berenz (2002: 208), deviations from the alignment/misalignment pattern, which is used to mark second and third person respectively, can be justified on the basis of "exigencies of

particular communicative situations which distort articulation in predictable ways”. For instance, in a three-party conversation, the signer would alternatively align gaze and head when addressing each of the interlocutors, while the chest coordinate would be oriented midway between the locations of the addressees.

However, one can easily find many everyday situations in which reference to the addressee does not involve the alignment of the chest coordinate (when signing while walking, when sitting side by side...). As noted by Jungbluth (2003), linguistic analyses have generally focused on face-to-face conversations when studying contextually dependent expressions. However, in natural contexts, two interlocutors can occupy other positions relative to each other, such as side-to-side or face-to-back. In the case of LSC pronouns, if those different spatial arrangements are taken into account, it becomes more evident that the chest coordinate plays no consistent role in differentiating second and third person. Indeed, according to the analysis presented here, alignment of the chest is purely contingent, since it is often the case that the two interlocutors are facing each other during a signed conversation. However, facing each other, although typical in sign language interactions, it is not a requirement. This is shown in the analysis of LSC semi-spontaneous corpus data, in which, although the two participants in each session are sitting in a 90-degree angle with respect to each other, they never rotate the body to align the chest with the other articulators, as in Figure 4.

Figure 4. Second person (LSC corpus)

The exact same pattern applies in role-shift constructions that depict the actual position of the interlocutors with respect to each other during

the conversation, as well as in cases in which speaker and addressee are sitting side by side, as in Figure 5.

Figure 5. Second person (elicitation session)

■ 4.2.1.3 The ‘midline avoidance’ principle

An additional difference regarding both Berenz’s and Alibašić & Wilbur’s analyses concerns the relevance assigned to the midline of the signer’s body for the marking of second person, which translates in a ‘midline avoidance’ principle in the marking of third person. Specifically, the fact that third person pronouns are predominantly performed on the ipsilateral side in LIBRAS is taken as evidence of the salience of the midline for the marking of second person, and it is argued that signers prefer not to cross it in order to keep second and third person maximally different (Berenz, 1996). LSC data, by contrast, does not show a clear preference for placing referents on the ipsilateral side as opposed to the contralateral. Besides, partly derived from including less conventional space orientations of the interlocutors in the analysis of person markers, it follows that a pointing sign directed to the midline of the signer’s body may not necessarily align with the position of the addressee (i.e. if the interlocutors are not located in front of one another). Therefore, in such situations, and contra Berenz, no restrictions are imposed in using the midline of the body to refer non-participants, as shown in Figure 6.

Figure 6. Third person by pointing to the midline

Figure 7. Third person by pointing downwards

If speaker and addressee are facing each other, a pointing towards (or near to) the midline to refer to a non-participant is also allowed, and misalignment in this case is marked by directing the pointing sign downwards, as in Figure 7, or upwards. However, as the central part of the signing space is the default area in LSC for reference to second person and to non-entities (facts, propositions and events; cf. Barberà, 2015), informants generally reject using it to refer to non-participants. Yet, if presented a context with more than two discourse referents, they may naturally assign them locations falling along a line on the horizontal plane. When the entities are referred back, directing a pointing sign to them is allowed and, if the location corresponds to the central part of the space, it is consistently marked by pointing downwards. By contrast, second person pronouns are directed to the central space and frequently articulated at the mouth level.

Altogether, these differences suggest that it is not the midline, but rather the central space what determines whether the signer refers to the addressee or to a non-participant. In terms of person marking, this means that the signer may displace the center, i.e. the grammatical space itself, to mark reference to the (non)participants. That is, once the signer changes the orientation of the head (and the eye gaze) in order to mark second person, the grammatical space rotates in tandem with it, and the chest coordinate has no contribution in marking this shift. For the very same reason, the midline of the body does not impose any constraint on the person values that may be associated with it, as pointing to the midline needs not correspond to the central space.

In the marking of second and third person, all that seems to matter is whether the gaze, the head and the handshape coordinates are oriented towards the center of the grammatical space (aligned in the case of second

person) or not (misaligned for third person). From this perspective, both the chest and the actual spatial locations the pointing sign is directed at are irrelevant to distinguish second from third person. Indeed, Figures 8 and 9 show that the exact same spatial location can be used for both reference to a non-participant and to the addressee. In Figure 8 the informant is addressing the interviewer while referring to the person next to him, whereas in Figure 9 he is inviting the other informant to go first answering the interviewer's question. This change is simply marked by (mis)aligning the direction of the hand with respect to the head and the eye gaze. For second person to be marked, all three articulators are required to be oriented in the same direction, whereas third person is indicated by directing the handshape towards a non-central location, that is, to a location that is not conjoined with the direction of the head and the eye gaze.

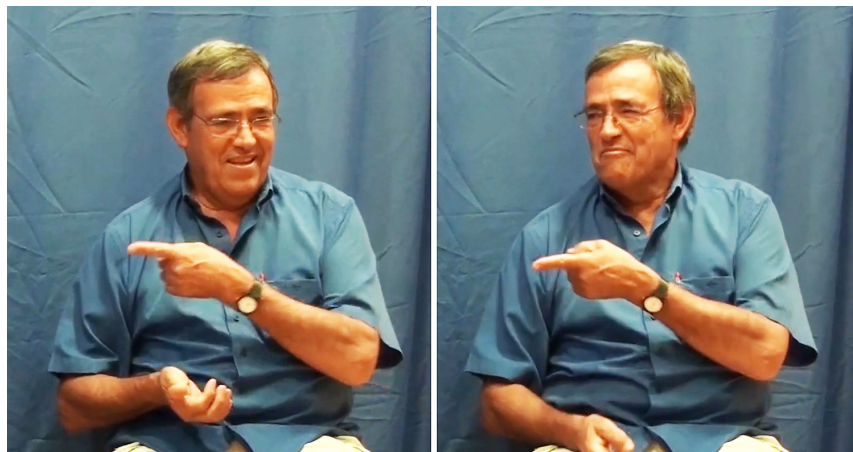

Figure 8. Third person

Figure 9. Second person

Further evidence that alignment of the coordinates presupposes reference to a second person is provided by the fact that if such a pointing sign is directed to a position other than the addressee's, the presupposition that the signer is addressing someone else holds, even if no possible addressee is located in that position. Indeed, informant's judgments indicate that it feels like if the speaker were addressing an imaginary friend. Therefore, in such a situation the pronoun would be interpreted as failing to refer, not as failing to presuppose an addressee in the context.

This closely connects with the marking of second person in role-shift constructions. The fact that second person in this type of constructions shows the same marking as in non-shifted contexts is taken by Berenz as evidence of the grammaticization of the second person pronoun. Arguing against Meier's proposal on the special behavior of first person in this type of constructions, Berenz (1996: 174) states that “[i]n both cases, the form-meaning relationship is constant and independent of the individual who happens to be in the sender or receiver role”. In LSC, just like in the case of first person, the same second person markers are found in reported discourse (see Figure 3c). The fact that role-shift is commonly marked by a change in head position and a shift in the direction of the body and the eye gaze (Quer, 2011) further supports the claim that the signer slightly displaces the grammatical space and directs the second person pronoun to the center of it. In that sense, there is no distinction whatsoever in the marking of second person to refer to the actual addressee or to the addressee of the shifted context.

■ 4.2.1.4 Additional handshapes used to mark singular reference

Some authors have argued against the special status of first person pronouns, as sustained by the first vs. non-first person proposal, by providing evidence that in other SLs the generalization that only first person pronouns allow other manual configurations than the index handshape does not apply. For Spanish Sign Language, Costello (2016) pointed out that handshape alternations are possible for all forms, regardless of reference. This fact does not invalidate the two-person proposal *per se*, but it shows that, at the very least, variation can be found in the way SLs have grammaticalized and express person marking.

In LSC, the most common handshape in singular pronouns is the index, whether or not assimilated to previous or following signs. In all three persons the B (x) handshape to mark politeness, as well as the thumb (2) handshape for shielded reference are also possible. There are two configurations, namely the non-shielded thumb and the derived third person (shielded index), that are only attested in the marking of third person.

According to Berenz, LIBRAS has derived forms for third person, namely the so-called “shielded third person”. This two-handed sign, which consists of a pointing that makes contact with the palm of the other hand as a way of hiding the act of reference, is also common in LSC (see Figure 10). However, differently from the third person index, this covert form is

always deictic, as it is used to signal the position of the referent, making it possible to direct the sign towards the signer's body to indicate reference to someone placed behind the speaker, as in Figure 11a, as well as towards the addressee, to refer to someone located behind him/her, like in Figure 11b. This fact shows that, no matter the direction the pointing is oriented to, a shielded form will always be interpreted as referring to a present non-participant. If the intended referent is placed on the ipsilateral side, the signer must apply dominance reversal, that is, the dominant and the non-dominant hand would reverse their (non-)dominance roles (the dominant hand becomes non-dominant and the non-dominant one becomes dominant), so that the non-dominant hand performs the pointing sign. As the sign also conveys the information that the speaker wants to hide his/her assertions from the referred person (and, eventually, from others), it naturally follows that its use is limited to refer to human non-participants.

Shielded forms are accompanied by specific non-manual markers, namely: a short glance directed to the location of the referent or to the hand, raised eyebrows and pulling the corners of the mouth down or, alternatively, stretching the lips.

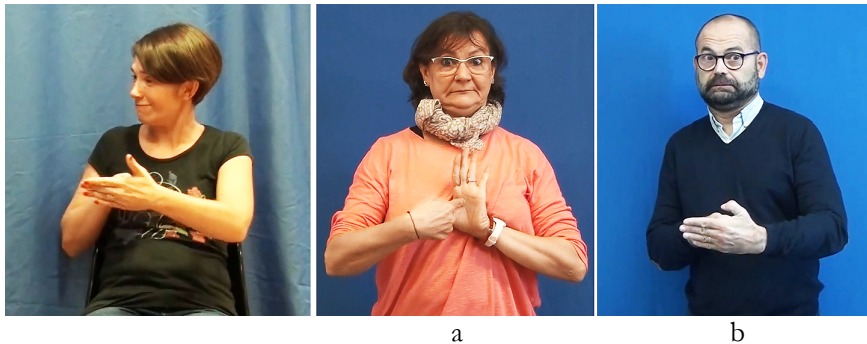

Figure 10.
Covert third person

Figure 11. Covert third person
(reference to a non-participant placed
behind the speaker/ the addressee)

In LSC, as noted by Barberà (2015), differently from the case of ASL, the thumb configuration is mostly used to mark anaphoric reference to a third person. When compared to the index handshape, the thumb configuration is more restricted, as it cannot be marked for plurality by incorporating a circular movement to signal that the pronoun refers to more than

one entity. Using this handshape has an additional restriction: namely, that the thumb cannot cross the central part of the space. Therefore, for reference to a non-participant located in the contralateral side, it is required to reverse the dominance as to produce the sign with the non-dominant hand (Figure 12) or, else, using the index handshape.

Interestingly, the thumb handshape can convey a similar meaning to that of the shielded form if accompanied by the same non-manual markers. For this specific use, the thumb configuration does not impose any restriction on the person value it conveys, as it can be used to hiddenly refer to both the participants and the non-participants present in the speech act. In this case, the movement is usually limited to the thumb, and it does not extend to other articulators that are more proximal to the body, as the hand or the arm, as in Figure 13.

Figure 12. Thumb handshape for third person (non-dominant hand)

Figure 13. Covert third person with thumb handshape

■ 4.3 Person marking in non-singular pronouns

The expression “non-singular pronouns” is used to refer generically to number values other than singular. Although Spanish or Catalan only show an opposition between two number values (i.e. singular and plural), other languages convey more fine-grained distinctions in the category of number, which can include intermediate values such as dual, trial, quadral or paucal (Corbett, 2000).

Besides having singular forms, the LSC pronominal paradigm also encodes duality, plurality (both collective and exhaustive) and clusivity distinctions. Given that in most languages the speaker is ranked higher in the

referential hierarchy, the most common pattern is that clusivity marks the inclusion/exclusion of the addressee. For ASL it has been proposed that inclusives are performed in the center of the chest, while exclusives are marked by a slight movement to one side of the space (Cormier, 2005). For HZL, Alibašić and Wilbur (2006) consider instead the inclusion/exclusion of the speaker, although it remains unclear what the basis for that turn is.

In the remainder of this subsection, the morphophonological markers of person and number in dual and collective plural pronouns will be addressed. Given the lack of sufficient data, exhaustive plurals will not be dealt with here.

■ 4.3.1 Person marking in duals

Dual pronouns are used to refer to two distinct entities (Corbett, 2000). In LSC, duality is marked by a V or a K handshape moving back and forth between two different locations. Similar to the case of plural pronouns, as presented in Section 2.2, duals can have an additive interpretation –reference to a duality of addressees (2+2) or to a duality of non-participants (3+3)– or an heterogeneous interpretation –reference to a duality conformed by two different person values (1+2; 1+3; 2+3)–. Additionally, if the aggregates 1+2 and 1+3 show a different morphophonological marking, that will be associated with having clusivity distinctions in the system.

In LSC, if the dual moves close to the signer's torso, shoulder or mouth, the pronoun marks first person. Unlike first person singulars, first person dual pronouns do not generally involve contact with the signer's body. Depending on the direction of the movement, the sign is articulated with small variations: i) when moving from the ipsilateral side, the handshape (usually the V configuration) approaches the ipsilateral side of the signer's body, generally the shoulder; ii) if the line traced by the movement of the pronoun goes towards the contralateral side, the handshape reaches the upper part of the contralateral signer's chest (close to the shoulder) and invariably uses the K handshape; iii) if the sign moves between the central space and the signer, its proximal point is either the speaker's torso or the mouth and both V and K handshape are possible.

Inclusive duals (1+2) are formally marked by aligning the head and the eye gaze with the line traced by the movement of the sign (either towards the contralateral, towards the ipsilateral or towards the central space), as in Figure 14.

Figure 14. Dual inclusions ('you.sg and I')

Exclusive duals (1+3), in turn, are marked by not aligning the direction of the head with the handshape, as in Figure 15. The sign may be preceded by a short gaze towards the location of the handshape at the onset of the sign. Although the head does not rotate to the same direction, exclusive duals are sometimes marked by a head tilt towards the same side of the space.

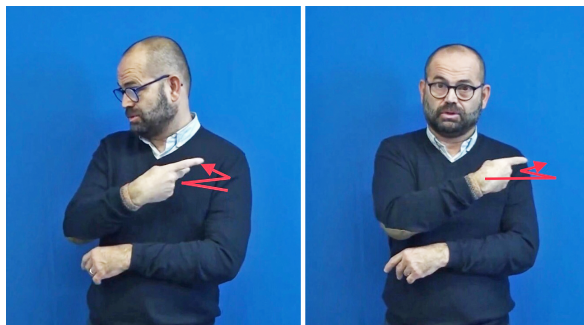

Figure 15. Dual exclusives ('I and other, not you.sg')

Second and third person duals usually take the V handshape. For the aggregate 2+3, the pronoun generally moves between one of the lateral sides and the central space (Figure 16); while for the additive meaning (two addressees), the pronoun moves within the central space, generally in a higher position (Figure 17). However, these distinctions are not systematic enough to postulate a one-to-one correlation between different forms and interpretations (additive vs associative) in second person duals.

Figure 16.
Second person dual
("you.sg and other")

Third person is usually misaligned, moving between two locations on one of the sides of the signing space, as in Figure 18, or between a lateral location and the center. However, this is not always the case, since if two referents are assigned a contralateral and an ipsilateral location, the pronoun may either stop at the central space or move between the two sides of the space. Given that dual pronouns are articulated with the palm facing either the signer or upwards, when articulated in the central space, they cannot mark misalignment by pointing downwards, as it is the case of singular and plural forms. For this reason, the articulation of third and second person duals (either 2+2 or 2+3) may overlap. In fact, most of the pronouns that out of context were formally indistinguishable correspond to instances of second and third person duals

Figure 17. Second person dual
("you.sg and you.sg")

Figure 18.
Third person dual

■ 4.3.2 Person marking in plurals

The existence of the dual in the number system has an influence on the use and meaning of the plural (Corbett, 2000). In LSC, this translates into a restriction in the use of plural pronouns to refer to three or more entities, as well as a strong rejection in consultants' judgments of using plurals to refer to two entities.

As is the case in nominals and verbs, plurality in LSC pronouns can be expressed by using two main strategies: by incorporating an arc movement in the index sign or by reduplicating the pointing sign. Collective plurals, also described as multiple plurals, are expressed by incorporating a circular or an arc-shaped movement in the pointing sign, whereas exhaustive forms are marked by reduplicating the pointing sign, which is successively repeated at different locations within the signing space.

Contrary to the case of ASL, there is no difference regarding the morphological marking of multiple plurality in the first person with respect to the second and the third, as in LSC all three persons mark plurality compositionally. As for person marking, if the pronoun is articulated closer to the signer's body, the set includes the referential element 'speaker' (Figure 19); if it is articulated in line with the signer's head and less proximal to the signer's body, the set includes the addressee and it does not include the speaker (Figure 20); and when laterally displaced or when directed downwards/upwards (if aligned with the direction of the signer's head), the set does not include reference to the speaker nor to the addressee (Figure 21).

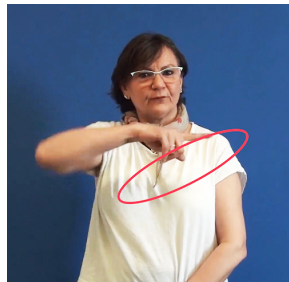

Figure 19. Collective first person

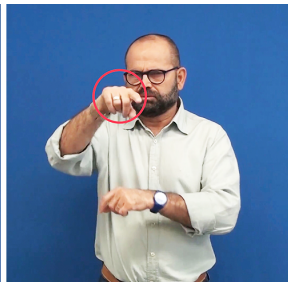

Figure 20. Collective second person

Figure 21. Collective third person

First person collective plurals can conveyclusivity distinctions. As described for ASL (Cormier, 2005), if the pronoun excludes the addressee, it is performed laterally displaced, as in Figure 22. There is a different set of plural pronouns that do not involve a circular movement, but a sweeping one. In the first person, if the handshape is misaligned in relation to the head and the eye gaze, this form marks the exclusive interpretation ('me and others, not you'), as shown in Figure 23. If the pronoun includes the addressees, the circular movement is not displaced and it is usually bigger than in the case of exclusives, just like in Figure 19 above. No difference was observed depending on whether the pronoun also includes the non-participant(s).

Figure 22. Exclusive collective ('I and others')

Figure 23. Exclusive collective, sweeping movement

No regular distinctive pattern was found for the marking of second person with an additive interpretation (2+2+2) versus second person referring to the addressee and a plurality of non-participants (2+3+3).

Third person collectives show the same behavior as singulars in that a short eye gaze precedes the direction of the movement of the handshape. According to Berenz's analysis of plural pronouns in LIBRAS, the third person multiple cannot cross the midline. This constraint, as in the case of third person singular and dual pronouns, is not observed in LSC. Collective plurals, whether performing a circular or a sweeping movement, can change their place of articulation depending on the actual or the assigned location of the entities they refer to. If needed, the collective may cross the central space, as third person is already marked by orienting the pronoun downwards, as in Figures 24 and 25.

Figure 24. Third person
(downwards pointing)

Figure 25. Third person
(sweeping movement)

■ 5 Proposal: form and meaning correlation

Based on the description presented so far, I propose that in LSC the distinction between first, second and third person is indicated by the following morphophonological person markers:

- First person is marked by the path movement of the sign: the handshape is directed towards the signer's torso in singular and plural forms, and may be directed to the mouth in duals. Therefore, first person is marked by proximity to the speaker, which in the singular generally results in making contact with the signer's torso, as well as and a change in the orientation parameter. These markers presuppose reference to the speaker, be it the actual speaker or the speaker of a reported discourse.
- Second person is marked by conjoining the eye gaze, handshape and head coordinates. In all three number distinctions, the pronoun is articulated in the center of the signing space, but distal to the body of the signer if compared to first person. Alignment presupposes reference to the addressee, be it the actual addressee or the addressee of a reported discourse.
- Third person, in turn, is marked by misaligning the eye gaze, handshape and head coordinates. Misalignment can be achieved in singular and collective plurals by displacing the handshape laterally in relation to the head, by pointing downwards/upwards or by a combination of both

mechanisms. Since dual pronouns do not point downwards, the pronoun only indicates misalignment by lateral displacement. Misalignment is interpreted as reference to a non-participant.

The above description suggests that the most relevant features in first, second and third person markers are: [\pm proximal], to account for the distinction of inward movement (path movement towards the signer) vs outward movement; [\pm mid], to distinguish whether the handshape is directed parallel or perpendicular to the signer's upper body; and [\pm central], to contrast whether the handshape aligns with the direction of the head or not.

These features seem to rely heavily on the use of the grammatical space, since they directly correlate with oppositions within the three spatial planes proposed by Brentari (1998). Particularly, the feature [\pm central] contrasts the lateral areas of the horizontal plane with the central space; the feature [\pm mid] corresponds to the distinction between upper, medial and lower locations on the frontal plane; and the feature [\pm proximal] pairs up with the binary opposition between distal and proximal locations on the mid-sagittal plane, which extends perpendicularly to the midline of the signer's body.

The combination of markers described above can be captured by the combination of features in Table 1 (following page). As shown in this table, combinations of the same person value simply generate a copy of the same person markers, whereas combinations of different values produce a modification in the marking of person distinctions. For instance, inclusive duals (1+2) involve both alignment of the head with the line traced by the movement of the sign (as in second person) and a proximal movement towards the signer (as in first person), although generally without contact. Exclusive duals (1+3), in turn, involve misalignment of the direction of the head with the handshape, preceded by a short eye gaze towards the direction of the movement (as in third person) and a proximal movement towards the signer (as in first person).

Given that on top of these distinctions, discourse referents can be assigned locations in the signing space, overlaps between second and third person forms are to be expected when third person is articulated in the central space. For instance, if two or more entities are assigned both a contralateral and an ipsilateral location, the realization of the third person dual (3+3) and that of the second person dual (2+3; 2+2) may coincide, as duals do not point downwards as singular and plural pronouns do. Only if

Number value	Morphophonological markers of person	Features	Person value / reference set
Sg	Orientation towards the speaker; contact	[+proximal, +central, +mid]	1
	Alignment	[-proximal, +central, +mid]	2
	Misalignment: -lateral displacement -pointing down/up +short gaze	[-proximal, -central, ±mid] [-proximal, +central, -mid]	3
Dual	Proximal to the signer Alignment	[+proximal, +central]	1+2
	Proximal to the signer Misalignment: -lateral displacement No lateral displacement +short gaze	[+proximal, -central] [+proximal, +central]	1+3
	Away from the signer Alignment	[-proximal, +central]	2+2; 2+3
	Away from the signer Misalignment: -lateral displacement No lateral displacement +short gaze	[-proximal, -central] [-proximal, +central]	3+3
Col. plural	Proximal to the signer Alignment	[+proximal, +central, -mid]	1+2+2; 1+2+3
	Proximal to the signer Misalignment: lateral displacement	[+proximal, -central, -mid]	1+3+3
	Away from the signer Alignment	[-proximal, +central, +mid]	2+2+2; 2+3+3...
	Away from the signer Misalignment: -lateral displacement -pointing down/up +short gaze	[-proximal, -central, ±mid] [-proximal, +central, -mid]	3+3+3

Table 1. Correlation of person markers, features and semantic values

dual third person is laterally displaced, overlaps are not possible. The same is true for exclusive dual pronouns when articulated in the central space, as they cannot be formally distinguished from inclusive forms. The correlation of features in Table 1 already captures this. In particular, the fact that dual pronouns do not mark misalignment by pointing downwards results in the [mid] feature being unspecified. The fact that no possible oppositions can be drawn within the [mid] feature, in turn, results in having the same selection of features for second and third person duals and for inclusive and exclusive first person duals when the forms are articulated in the central space.

Finally, the [mid] feature in third person singular and collective plurals may take either a positive or a negative value when the forms are laterally displaced, as misalignment is already marked by the [–central] feature.

■ 6 Conclusion

LSC pronouns favor a three-way person analysis, since there are consistent formal differences between first, second and third person. Unlike Meier's proposal for ASL, in LSC the first person pronoun is not different from the rest in terms of possible handshapes, plural morphology or behavior under role-shift. Although LSC personal pronouns fit better with Berenz's Body Coordinate Model, some discrepancies are to be mentioned. In particular, the chest coordinate is not consistently involved in marking second person, and the midline of the signer's body is used for third person marking more commonly than described by Berenz. That is, (mis)alignment of coordinates is relevant for marking person in LSC, but whether there is alignment or not is determined by the direction of the signer's handshape with respect to the head and gaze. The orientation of the head is essential to determine the value of the feature [\pm central], while for the feature [\pm mid] it is the direction of the hand relative to the head and upper body what defines its positive or negative value. Finally, the value of the feature [\pm proximal] depends on whether the sign targets the signer's body at some point. For the canonical forms of the pronouns, the combination of these three features is enough to mark person distinctions.

Although further research is needed, the fact that LSC can convey clusivity distinctions and the three-person analysis just proposed here is in line with typologies of person marking in personal pronouns and with Cysouw's generalization, as presented at the beginning: "paradigms with an inclusive/exclusive opposition do not show any singular homophony at

all” (Cysouw: 2002: 51). From this angle, LSC is no different from spoken languages in terms of the distinctions marked in the pronominal paradigm to encode reference to the participants and the non-participants in the conversation. ■

■ References

- Alibašić Ciciliani, Tamara / Wilbur, Ronnie B. (2006): «Pronominal system in Croatian Sign Language», *Sign Language & Linguistics* 9:1/2, 95–132.
- Barberà, Gemma (2015): *The Meaning of Space in Sign Language. Reference, Specificity and Structure in Catalan Sign Language discourse*, Boston: Mouton de Gruyter and Ishara Press.
- / Quer, Josep / Frigola, Santiago (2015): «Primers passos cap a la documentació de discurs signat. El projecte pilot de constitució del corpus de la llengua de signes catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 25, 287–302.
- Benveniste, Emile (1971): *Problems in General Linguistics*, Coral Gables, FL: University of Miami Press (French orig.: *Problèmes de linguistique générale*, Paris: Gallimard, 1966).
- Berenz, Norine (1996): *Person and Deixis in Brazilian Sign Language*, Berkeley: University of California (PhD dissertation).
- (2002): «Insights into person deixis», *Sign Language and Linguistics* 5:2, 203–227.
- Bhat, Darbhe Narayana Shankara (2004): *Pronouns*, Oxford / New York: Oxford University Press.
- Brentari, Diane (1998): *A prosodic model of sign language phonology*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Corbett, Greville G. (1991): *Gender*, Cambridge: Cambridge University Press.
- (2000): *Number*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cormier, Kearsy (2002): *Grammaticization of Indexic Signs: How American Sign Language Expresses Numerosity*, Austin: University of Texas (PhD dissertation).
- (2005): «Exclusive pronouns in American Sign Language», in Filimonova (ed.), 241–268.
- (2012): «Pronouns», in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.): *Sign Language: An International Handbook*, Berlin: Mouton de Gruyter, 227–244.

- / Schembri, Adam / Woll, Bencie (2013): «Pronouns and pointing in sign languages», *Lingua* 137, 230–247.
- Costello, Brendan (2016): *Language and modality: Effects of the use of space in the agreement system of lengua de signos española (Spanish Sign Language)*, Utrecht: LOT (PhD dissertation).
- Crasborn, Onno / Mesch, Johanna / Waters, Dafydd / Nonhebel, Annika / van der Kooij, Els / Woll, Bencie / Bergman, Brita (2007): «Sharing sign language data online. Experiences from the ECHO project», *International Journal of Corpus Linguistics* 12:4, 535–562.
- Cysouw, Michael (2001): *The paradigmatic structure of person marking*, Nijmegen: Radboud University (PhD dissertation).
- (2002): «‘We’ rules: The impact of an inclusive/exclusive opposition on the paradigmatic structure of person marking», in: Simon, Horst J. / Wiese, Heike (eds.): *Pronouns: Grammar and Representation*, Amsterdam: John Benjamins, 41–62.
- Daniel, Michael (2005): «Understanding inclusives», in Filimonova (ed.), 3–48.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (1993): *Space in Danish Sign Language. The Semantics and Morphosyntax of the Use of Space in a Visual Language*, Hamburg: Signum-Verlag.
- (2003): «From pointing to reference and predication: pointing signs, eyegaze, and head and body orientation in Danish Sign Language», in: Kita, Sotaro (ed.): *Pointing. Where Language, Culture and Cognition meet*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 269–292.
- Filimonova, Elena (ed.) (2005): *Clusivity: Typology and Case Studies of Inclusive-exclusive Distinction*, Amsterdam: John Benjamins.
- Fisher, Susan D. / Siple, Patricia (eds.) (1990): *Theoretical Issues in Sign Language Research, Volume I: Linguistics*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Forchheimer, Paul (1953): *The Category of Person in Language*, Berlin: Walter de Gruyter.
- Friedman, Lynn A. (1975): «Space and time reference in American Sign Language», *Language* 51, 940–961.
- Greenberg, Joseph H. (1967): «Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements», in: Greenberg, Joseph H. (ed.): *Universals of Language*, Cambridge, MA: MIT Press, 73–113.
- (1974): *Language Typology: A Historical and Analytical Overview*, The Hague: Mouton de Gruyter.
- Harley, Heidi / Ritter, Elizabeth (2002): «Person and number in pronouns: a feature-geometric analysis», *Language* 78, 482–526, 13–40.

- Jungbluth, Konstanze (2003): «Deictics in the conversational dyad», in: Lenz, Friedrich (ed.): *Deictic Conceptualisation of Space, Time and Person*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 13–40.
- Liddell, Scott (1995): «Real, surrogate, and token space: Grammatical consequences in ASL», in: Emmorey, Karen / Reilly, Judy (eds.): *Language, gesture, and space*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 19–41.
- Lillo-Martin, Diane / Klima, Edward (1990): «Pointing out differences: ASL pronouns in syntactic theory», *Theoretical Issues in Sign Language Research* 1, 191–210.
- / Meier, Richard P. (2011): «On the linguistic status of “agreement” in sign languages», *Theoretical Linguistics* 37:3/4, 95–141.
- Lyons, John (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- (1977): *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McBurney, Susan (2002): «Pronominal reference in signed and spoken language: Are grammatical categories modality-dependent?», in: Meier, Richard P. / Cormier, Kearsy / Quinto-Pozos, David (eds.): *Modality and Structure in Signed and Spoken Languages*, Cambridge: Cambridge University Press, 329–369.
- Meier, Richard P. (1990): «Person deixis in American Sign Language», in: Fisher / Siple (eds.), 175–191.
- Meir, Irit (2003): «Grammaticalization and Modality: the emergence of a case-marked pronoun in Israeli Sign Language», *Journal of Linguistics* 39, 109–140.
- Moravcsik, Edith (2003): «A semantic analysis of associative plurals», *Studies in Language* 27:3, 469–503.
- Pfau, Roland (2011): «A point well taken: on the typology and diachrony of pointing», in: Napoli, Donna Jo / Mathur, Gaurav (eds.): *Deaf Around the World: the Impact of Language*, Oxford: Oxford University Press, 144–163.
- Quer, Josep (2011): «Reporting and quoting in signed discourse», in: Brendel, Elke / Meibauer, Jörg / Steinbach, Markus (eds.): *Understanding Quotation*, Berlin: Mouton de Gruyter, 277–302.
- Siewierska, Anna (2004): *Person*, Cambridge: Cambridge University Press.
- (2011): «Person marking», in: Song, Jae Jung (ed.): *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*, Oxford / New York: Oxford University Press, 322–345.
- Smith, Wayne (1990): «Evidence for auxiliaries in Taiwan Sign Language», in: Fischer / Siple (eds.), 211–228.

- Thompson, Robin L. / Emmorey, Karen / Kluender, Robert / Langdon, Clifton (2013): «The eyes don't point: Understanding language universals through person marking in American Signed Language», *Lingua* 137, 219–229.
- Wilbur, Ronnie B. (2013): «The point of agreement. Changing how we think about sign language, gesture and agreement», *Sign Language & Linguistics* 16:2, 221–258.
- Zwicky, Arnold M. (1977): «Hierarchies of Person», in: Beach, Woodford A. / Fox, Samuel E. / Philosoph, Shulamith (eds.): *Papers from the Thirteenth Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society*, Chicago, IL: The University of Chicago Press, 714–733.

■ Raquel Veiga Busto, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <raquel.veiga@upf.edu>.

Coordinació copulativa, disjuntiva i adversativa en llengua de signes catalana (LSC)

Giorgia Zorzi (Barcelona)

Summary: Haspelmath (2007) defines coordination as a syntactic construction where two or more units are combined to form a larger one. Three main types of coordination can be found: conjunctive, disjunctive and adversative. The first one is marked by the coordinator “and”, the second by “or” and the third one by “but”. In sign languages and in Catalan Sign Language (LSC), too, this structure is as productive as in spoken languages. It is expressed mainly using non-manual markers such as body and head movements, which serve to mark the coordinated units. In addition, manual signs are used. This article aims to provide a description for the three main types of coordination in Catalan Sign Language (LSC): conjunctive, disjunctive and adversative. The data that will be presented will focus on clausal coordination, although it is assumed that the same strategies are used for coordination of all types of grammatical categories. Moreover, specific tests that need to be applied for LSC in order to identify coordination, in opposition to subordination, will be presented.

Keywords: coordination, Catalan Sign Language (LSC), conjunction, disjunction, adversative coordination ■

Received: 22-12-2019 · Accepted: 30-09-2020

■ 1 Introducció

La coordinació és una estructura sintàctica comuna en les llengües naturals, orals i signades. Es caracteritza per la combinació de dos o més constituents sintàctics que formen una unitat sintàctica més gran. La definició de coordinació de Haspelmath (2007) estableix que només es poden coordinar categories sintàctiques del mateix tipus. Diferents autors, però, com Sag et al. (1985: 143) i Munn (1993: 80), han aportat exemples de l'anglès on aquest no és el cas, com es pot observar a (1). A (1a) hi ha dos sintagmes nominals (SN) coordinats, a (1b) un sintagma adjectival (SA) i un SN, i a (1c) un sintagma preposicional (SP) i un sintagma complementador (SC).

- (1) a. [SN Mary] and [SN John] won the game.
 ‘La Mary i en John van guanyar el partit.’
 b. Jermaine is [SA boring] and [SN a fool].
 ‘En Jermaine és avorrit i un insensat.’
 c. You can depend [SP on my assistant] and [SC that he will be on time].
 ‘Pots comptar amb el meu assistent i que ell arribi a l’hora.’

Principalment, es poden trobar tres tipus de coordinació: copulativa, disjuntiva i adversativa (Haspelmath, 2007: 2). Per a la primera, a (2a), es fa servir la coordinació “and”, “i” en català, per a la segona, a (2b), “or”, que es tradueix en català com a “o”, i per a la tercera, a (2c), “but”, que correspon a “però” en català.

- (2) a. Snow White ate and drank.
 ‘La Blancaneus va menjar i va beure.’
 b. She was a countess or a princess.
 ‘Ella era una comtessa o una princesa.’
 c. The dwarfs were ugly but kind.
 ‘Els nans eren lletjos però bons.’

A més, aquests tres tipus es poden expressar fent servir explícitament la marca de coordinació o bé a través de la juxtaposició dels constituents coordinats, on la prosòdia marca la presència de coordinació, com a (3), extret de Mauri (2008: 60).

- (3) I came, I saw, I conquered.
 ‘Vaig arribar, vaig veure, vaig conquerir.’

Quan la marca de coordinació és utilitzada explícitament es diu “coordinació sindètica”, i quan es fa servir la juxtaposició s’anomena “coordinació asindètica” (Velupillai, 2012).

Els tres tipus principals de coordinació i les dues formes d’expressar-los s’identifiquen també en llengües de signes. Se n’han fet estudis sobre la llengua de signes americana (ASL) (Liddell, 1980; Davidson, 2011), la de Hong Kong (HKSL) (Tang & Lau, 2012), la finlandesa (FinSL) (Jantunen, 2016), la neerlandesa (NGT) (Legeland et al., 2018) i la japonesa (JSL) (Asada, 2019). A l’apartat §1.1 que segueix, presentem les principals estra-

tègies que s'han trobat per formar aquestes construccions, tot començant amb la copulativa, seguint amb la disjuntiva i acabant amb l'adversativa.

■ 1.1 La coordinació en les llengües de signes

En les llengües de signes, la coordinació s'expressa generalment identificant els elements coordinats amb marcadors no manuals (MNM), que inclouen moviments del cap o del tors i expressions facials amb valor gramatical. Pel que fa la copulativa, els MNM que es fan servir consisteixen en moviments de la part superior del cos, com el cap i el tors (Wilbur, 1994; Herrmann, 2010; Pfau & Quer, 2010). En FinSL, el moviment del cap es caracteritza per una inclinació lateral (Jantunen, 2016), i en HKSL per torsos en direccions oposades (Tang & Lau, 2012). En ASL, els conjunts estan marcats per un moviment oposat del tors. Davidson (2011) considera aquest marcador com una marca de conjunció explícita que es glossa com a COORD-SHIFT, com es pot observar a (4).¹

- (4) MARY HAVE COFFEE COORD-SHIFT TEA, IX₃ THIRSTY. (ASL)
 MARY TENIR CAFÈ TE, IX₃ TENIR-SET
 'La Mary va beure un cafè i un te, tenia set.'
 (adaptat de Davidson, 2011: 2)

La coordinació disjuntiva s'expressa de forma similar a la copulativa i per distingir les dues cal donar més context en l'oració, com a l'exemple (5) en ASL, on *SABER-NO QUIN*, "no sé quin", permet de distingir entre la lectura copulativa que hem presentat a (4) i la disjuntiva a (5) (Davidson, 2011).

1 Els exemples en llengües de signes estan presentats fent servir glosses, és a dir, una paraula en versaleta per a cada signe. Les glosses poden anar acompanyades per una línia a sobre que marca la presència i la durada de marques no manuals (MNM). Per cada MNM es farà servir una forma reduïda que s'explicarà en el cos del text, abans de cada exemple.

A (4), IX marca la presència d'un signe índex, seguit d'un número que indica si es tracta d'un pronom de primera (IX₁), segona (IX₂) o tercera persona (IX₃). Es pot també afegir una lletra en subíndex per identificar el referent que indica.

- (5) MARY HAVE COFFEE COORD-SHIFT TEA, (ASL)
 MARY TENIR CAFÈ TE,
 DON'T-KNOW WHICH.
 SABER-NO QUIN.
 'La Mary va beure cafè o te, no sé quin dels dos.'
 (adaptat de Davidson, 2011: 2)

En HKSL, al MNM de moviment del cap que es troba en coordinació copulativa s'afegeixen girs del tors (Tang & Lau, 2012). Finalment, tant en ASL com en BSL (llengua de signes britànica), es fa servir un signe manual corresponent a "o", que es glossa en l'anglès OR quan apareix en forma de signe, o com O-R si es fa servir l'alfabet manual.

Pel que fa la coordinació adversativa, generalment es marca amb el signe que correspon a PERÒ, com a l'exemple en Auslan (llengua de signes australiana) a (6). Només en HKSL queda recollit que aquesta estructura es pot expressar només amb MNM com girs del cap i moviment cap endavant i cap enrere del tors. En cas d'absència del signe, aquests MNM es troben accentuats (Tang & Lau, 2012).

- (6) K-I-M LIKE CAT BUT P-A-T PREFER DOG. (Auslan)
 K-I-M AGRADAR GAT PERÒ P-A-T PREFERIR GOS
 'A la Kim li agraden els gats, però el Pat prefereix els gossos.'
 (adaptat de Johnston & Schembri, 2007: 213)

La coordinació, doncs, sembla ser una estructura productiva tant en les llengües orals com en les llengües de signes. També en la llengua de signes catalana (LSC), utilitzada per la Comunitat Sorda de Catalunya (Espanya), es fa servir aquest tipus d'oració, i mostra característiques similars a les d'altres llengües.

L'objectiu d'aquest article és oferir una descripció dels tres tipus de coordinació en LSC: copulativa, disjuntiva i adversativa. A més, explicarem els tests sintàctics que realment es poden fer servir per identificar l'estructura coordinada en LSC i distingir-la de la subordinada, que sovint estan expressades de la mateixa forma, tot revisant els tests proposats en la bibliografia i explicant les limitacions que comporten.

A la secció §2 veurem la metodologia que s'ha fet servir per recollir les dades per a aquest estudi, a la §3 ens focalitzarem en la descripció de com s'expressen en LSC aquests tres tipus de coordinació, tot detallant els marcadors no manuals i manuals que es fan servir. Finalment, a l'apartat §4, de

naturalesa més teòrica, presentarem els tests sintàctics que s'utilitzen per detectar una estructura coordinada en LSC, en particular una coordinada copulativa, i esmentarem les limitacions de les eines proposades a la bibliografia.

■ 2 Metodologia

Les dades sobre la LSC presentades en aquest estudi van ser recollides per elicitació a dues persones sordes natives de l'LSC. La majoria de les sessions d'elicitació van ser amb els dos subjectes consultats i la llengua que es va fer servir per discutir els exemples va ser l'LSC. Pel que fa al tipus de material utilitzat, la tècnica més freqüent va ser ensenyar als subjectes consultats les glosses dels exemples escrites en castellà, la llengua escrita més familiar per als dos d'acord amb la seva escolarització. Cada oració va ser introduïda en un context per assegurar-ne la correcta interpretació. Els exemples es van discutir en LSC i, una vegada enregistrats, es tornaven a ensenyar als subjectes consultats en les sessions següents per assegurar que els judicis de gramaticalitat que havien donat fossin fermes. També es va demanar de descriure imatges o bé esdeveniments.

Per a l'anàlisi de les dades recollides, es va fer servir el software ELAN,² desenvolupat pel grup de recerca al Max Planck Institute, per poder fer l'anotació dels vídeos amb les glosses i mirar al detall l'extensió dels MNM. Malgrat el nombre limitat de subjectes consultats, la quantitat de dades recollides n'ha permès una anàlisi qualitativa.

■ 3 Coordinació en llengua de signes catalana

L'LSC és la llengua de signes que fa servir la Comunitat Sorda de Catalunya. És una llengua amb el nucli al final, on l'ordre bàsic és: subjecte, objecte directe i verb (Quer et al., 2005). Com en altres llengües orals i de signes, l'LSC presenta els tres tipus de coordinació. Com veurem en les seccions següents, la coordinació copulativa i la disjuntiva s'expressen principalment de forma asindètica, a través de l'ús de marcadors no manuals, com el moviment del cap i del cos. Per distingir entre coordinació copulativa i la disjuntiva, és comú articular la vocalització silenciosa [o] per

2 ELAN (Versió 4.8.1) [Computer software]. Nijmegen: Max Planck Institute for Psycholinguistics, <<https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>>.

expressar la coordinació “o” en castellà.³ Es pot considerar que en LSC hi ha coordinació asindètica perquè només gràcies a aquests marcadors no manuals es pot entendre que el tipus d'estructura en qüestió és una coordinada. A més a més, la coordinació en LSC es pot expressar de forma sindètica, tot fent servir signes manuals que marquen l'ús obert de les marques de coordinació “i”, “o”, “però” o “sinó”. Per a la coordinació adversativa, de fet, es fa servir un únic signe que es glossa PERÒ. Podem veure un exemple de cada tipus d'estructura coordinada a (7).

- (7) a. MARINA BALLAR JORDI XERRAR.
 ‘La Marina va ballar i el Jordi va xerrar.’
 [o]
- b. MARINA TREBALLAR VACANCES.
 ‘La Marina treballarà o marxarà de vacances.’
- c. JORDI MOLT-ALT PERÒ BÀSQUET JUGAR FATAL.
 ‘El Jordi és molt alt però juga fatal a bàsquet.’
 (adaptat de Zorzi, 2018)

Presentarem primer les dades sobre la coordinació copulativa (§3.1), després la disjuntiva (§3.2) i per últim l'adversativa (§3.3). Les dades presentades se centraran en la coordinació d'oracions a fi de ser més coherents amb el tipus d'exemples utilitzats. Les mateixes estratègies lingüístiques s'empren quan s'estableixen relacions de coordinació entre altres categories gramaticals (Zorzi, 2018).

■ 3.1 Coordinació copulativa en LSC

La coordinació copulativa s'identifica en les llengües orals per l'ús de la conjunció “i”, i com hem anticipat, es pot expressar també amb la juxtaposició dels constituents coordinats. L'ús de la coordinació sindètica o asindètica no afecta el significat de l'oració, tant en les llengües orals com en llengües de signes. En LSC, com en la majoria de les llengües de signes, la segona forma és més comuna, encara que hi hagi signes manuals que es fan servir com a marques de coordinació. Els exemples que presentarem

3 Quan un signe s'expressa juntament amb l'articulació de la boca que correspon a la vocalització d'aquella paraula en castellà, aquest moviment articulatori es marca amb una representació fonètica entre parèntesis del so que es produiria.

són de coordinació copulativa additiva, on l'aportació d'informació per part dels dos constituents és la mateixa i es coordinen per afegir més informació sobre el mateix contingut. No veurem, doncs, casos on la coordinació copulativa pot tenir la funció d'una oració subordinada, anomenada “coordinació asimètrica”.⁴

■ 3.1.1 Marcadors no manuals de coordinació copulativa

En les llengües de signes els marcadors no manuals com el moviment del cos, del cap i les expressions facials tenen una funció gramatical (Pfau & Quer, 2010), així com també l'ús de l'espai. En l'expressió de la coordinació copulativa additiva en LSC és constant trobar el tronc i el cap inclinant-se cap a la part esquerra o dreta de l'espai, on s'està localitzant el constituent coordinat. Podem veure un exemple d'aquestes marques a la (Figura 1).⁵

Figura 1. Marcadors no manuals
(verb COMPRAR en LSC)

Generalment, quan es fa servir la juxtaposició, els constituents coordinats expressen fets simultanis, com a (8a), que repeteix (7a). A (8b), en canvi, veiem que la relació pragmàtica entre els conjunts ens ajuda a entendre que els fets presentats succeeixen un després de l'altre. Si aquest no és el cas,

4 Per més dades sobre les diferents relacions entre els constituents coordinats, vegeu Zorzi (2018) i Navarrete-González & Zorzi (2019).

5 Com explicat a la §1.1, en ASL també es troben marcadors no manuals similars (Davidson, 2011). L'autora considera el moviment del tors com una coordinació explícita que glossa com a COORD-SHIFT. En aquest article sobre l'LSC, no es farà servir aquest enfocament.

L'única manera per marcar la successió dels esdeveniments és fer servir el signe DESPRÉS, que correspon a l'adverbi “després” en català, entre els dos constituents coordinats. Veiem que en els dos exemples es fa servir la inclinació del cos (ic) a la dreta o a l'esquerra, i sovint això depèn de la localització espacial on se situa el constituent coordinat, aspecte marcat en els exemples amb claudàtors. No sempre cal que els dos constituents coordinats estiguin localitzats a l'espai o acompanyats del moviment del cos i del cap; l'important és que almenys un dels dos constituents ho estigui. A més a més, veiem que els subjectes de les dues oracions coordinades es marquen amb les celles elevades (ce) perquè estan topicalitzats, com es tendeix a fer amb els subjectes en LSC i altres llengües de signes.⁶

- _____ ic-dreta
_____ ce _____ ce
- (8) a. MARINA BALLAR [JORDI XERRAR]_[dreta].
‘La Marina va ballar i el Jordi va xerrar.’
- _____ ic-esquerra _____ ic-dreta
_____ ce _____ ce
- b. MARINA [PASTIS FER]_[esquerra] [JORDI VENDRE]_[dreta].
‘La Marina va fer un pastís i el Jordi el va vendre.’
(adaptat de Zorzi, 2018: 144–145)

La simultaneïtat de dos esdeveniments es pot expressar també amb les dues mans signant cada una un constituent coordinat alhora o mantenint el moviment final d'un dels dos constituents coordinats mentre se signa l'altre. S'ha de dir que aquesta estratègia, però, no és gaire productiva per les restriccions fonològiques que comporta. En podem veure un exemple a (9a), on es marquen les dues mans que produeixen els signes simultàniament amb la notació “dominant” (dom) i “no dominant” (no-dom).⁷ A (9b), el signe MIRAR es manté mentre es produeix el signe classificador REMENAR. A més a més, és important destacar que els mateixos marcadors no manuals vistos abans es troben en aquests exemples també. Encara que alguns signes no es localitzin a l'espai, en tots dos casos hi ha un moviment del cos o del cap, com a (9a) amb el classificador per menjar (CL: ‘menjar’), que es marca amb la inclinació del cap (icap) cap a l'esquerra.

6 La lletra o indicació “[dreta]” o “[esquerra]” que apareix en subíndex al costat dels claudàtors marca la posició a l'espai on la part de oració interessada està signada.

7 La mà dominant és la que està més activa entre les dues i realitza el moviment en signes a dues mans on una mà es mou respecte a l'altra, la no dominant (Crasborn, 2011).

- (9) a. $\frac{\text{ic-dreta}}{\text{CAMINAR}_{[dreta]}} \text{ mà}_{\text{dom.}}: \text{CAMINAR}_{[dreta]} \text{-----}$
 $\frac{\text{icap-esquerra}}{\text{mà}_{\text{no-dom.}}: \text{CL: 'menjar' ----}}$
 'Estava caminant i menjant.'
- b. $\frac{\text{icap-dreta}}{\text{MARINA CUINAR CL: 'cuinar'--- mà}_{\text{dom.}}: \text{CL: 'remenar'}}$
 $\text{mà}_{\text{no-dom.}}: \text{MIRAR}_{[esquerra]} \text{-----}$
 'La Marina estava cuinant i mirant (alguna cosa).'
- (adaptat de Zorzi, 2018: 112)

Els elements no manuals són suficients per expressar la coordinació copulativa. Si s'afegeixen signes manuals, els no manuals sempre hi apareixen.

■ 3.1.2 Marcadors manuals de coordinació copulativa

En LSC, hi ha dos signes que es poden fer servir per a la coordinació copulativa additiva i es glossen com a TAMBÉ i MÉS. A la (Figura 2) es pot veure com s'articula el signe TAMBÉ, amb el dit índex desplegat, i caracteritzat per un moviment cap a baix del canell. Tant a la (Figura 3a) com a la (Figura 3b) es veu que el signe MÉS es pot expressar amb dos signes diferents caracteritzats, respectivament, a (3a) per la configuració de la mà on el polze toca l'extremitat dels altres dits units entre ells, i a (3b) per la configuració de la mà amb tots els dits desplegats i l'índex i el polze que es toquen, quasi amb una forma circular. La diferent articulació depèn de l'evolució del signe i sembla que la versió amb a la (Figura 3b) es fa servir menys avui en dia.

Figura 2. TAMBÉ

Figura 3a. MÉS-a

Figura 3b. MÉS-b

Aquests tres signes poden ser considerats marques de coordinació perquè apareixen entre els dos constituents coordinats i ajuden a expressar l'addició de contingut del segon constituent respecte al primer. Podem veure un exemple a (10a) amb TAMBÉ i a (10b) amb MÉS. En aquest darrer exemple, tant la versió representada en la (Figura 3a) com en la (Figura 3b) expressen el mateix significat. Pel que fa als marcadors no manuals, podem veure que es mantenen la inclinació del cos i la del cap, juntament amb l'ús de l'espai.

- (10) a. $\frac{\text{icap-dreta}}{\text{icap-esquerra}}$ MARC POSTRES FER-AL-FORN_[esquerra] $\frac{\text{TAMBÉ MARINA}}{\text{icap-dreta}}$
 PIZZA MENJAR TAMBÉ IX₂ ENTREPÀ PREPARAR.
 ‘El Marc va fer un pastís al forn, i la Marina va menjar una pizza i tu vas preparar un entrepà.’
- b. $\frac{\text{ce}}{\text{icap-esquerra}}$ MARINA PIZZA FER-AL-FORN $\frac{\text{MÉS MARC ENTREPÀ}}{\text{ic-dreta, icap-dreta}}$
 PREPARAR.
 ‘La Marina va fer una pizza al forn i el Marc va preparar un entrepà.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 117–119)

TAMBÉ no només es pot utilitzar per a la coordinació copulativa additiva, sinó que pot funcionar com a partícula focal additiva. Sovint, és difícil distingir entre aquestes dues funcions. Per altres llengües, com el lezguià, una llengua nord-caucàsica, Mithun (1988) sosté que les partícules additives adverbials com “també” han evolucionat en marques de coordinació copulativa. De la mateixa manera, el signe TAMBÉ en LSC pot tenir diferents funcions depenent de la posició que ocupa i del context. Pel que fa a la posició, quan té la funció de coordinació sol aparèixer entre els dos constituents coordinats, com hem vist a (7a). Quan té la funció de partícula focal, tendeix a aparèixer al final de l'oració (Zorzi, 2019).

A més dels signes que es poden considerar marques de coordinació perquè apareixen entre els dos conjunts, hi ha alguns que no es poden definir com a tal, però es fan servir en la coordinació copulativa i indiquen additivat. Un en particular, el LLISTA-BOIES, és important a l'hora d'expressar la successió temporal dels constituents coordinats.⁸ Aquest signe es fa servir

8 LLISTA-BOIES són signes que es produeixen mantenint la configuració de la mà dominant mentre que l'altra mà continua signant (Liddell, 2003).

normalment per fer llistats, però hi ha tres combinacions que afecten la relació temporal entre els constituents coordinats, depenent del tipus de configuració de la mà dominant i del moviment articulari de la boca:

i) no hi ha cap relació temporal si el signe LLISTA-BOIES s'articula amb el dit índex desplegat de la mà dominant tocant els dits de la mà no dominant amb un moviment recte, com a la (Figura 4);

Figura 4. LLISTA-BOIES-índex

Figura 5. LLISTA-BOIES-cercle (bufada)

ii) es marca la successió temporal si els constituents coordinats s'introdueixen amb LLISTA-BOIES. La mà dominant amb tots els dits desplegats i l'índex i el polze que es toquen quasi en forma circular fan un moviment

en arc cap als dits de la mà no dominant, acompanyat per una bufada amb les galtes inflades (Figura 5; pàgina anterior);

iii) si es produeix una bufada amb les galtes inflades en el moment de produir el moviment en arc entre un dit i l'altre, l'ordre temporal es pot marcar també fent servir la configuració amb només l'índex desplegat de la mà no dominant (Figura 6).

Figura 6. LLISTA-BOIES-índex (bufada)

Pel que fa a la posició del signe LLISTA-BOIES, tendeix a aparèixer abans de cada constituent coordinat, sobretot si marca temporalitat. En podem veure un exemple a (11), on trobem els marcadors no manuals vistos fins ara.

- (11) $\frac{\text{ce}}{\text{LLISTA-1-IX}_a}$ $\frac{\text{ic-esquerra}}{\text{MARC PASTÍS CL: 'fer al forn'}_{[\text{esquerra}]}}$
 $\frac{\text{ce}}{\text{LLISTA-2-IX}_b}$ $\frac{\text{ic-dreta}}{\text{MARINA PIZZA CL: 'fer al forn'}_{[\text{dreta}]}}$
 'D'una banda, primer, el Marc va fer un pastís al forn, i de l'altra, després, la Marina va fer una pizza al forn.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 187)

En aquest apartat hem vist que, per expressar la coordinació copulativa additiva en LSC, és imprescindible fer servir marcadors no manuals com la inclinació del cos i del cap. Aquests van, opcionalment, acompanyats per marcadors manuals, com TAMBÉ i MÉS, que fan la funció de marques de coordinació, o per signes que ens ajuden a expressar l'additivitat de les oracions.

Mirem ara com s'expressa la coordinació disjuntiva i quins són els tipus que es poden identificar.

■ 3.2 Coordinació disjuntiva

La coordinació disjuntiva s'expressa en les llengües orals amb la conjunció “o”, i en LSC, com passa amb la coordinació copulativa, s'utilitzen marcadors no manuals. En llengües de signes com l'ASL, la disjunció es pot distingir de la coordinació copulativa només gràcies al context, ja que els marcadors no manuals són els mateixos (Davidson, 2013). A més a més, en ASL el context i altres signes afegits als dos constituents coordinats són necessaris per distingir entre dos tipus de disjunció: l'exclusiva i la inclusiva. La diferència entre els dos es marca en termes de “valor de veritat”. La disjunció és exclusiva si només un dels dos constituents coordinats és verdader; i és inclusiva si els dos constituents coordinats poden ser veritaders (Haspelmath, 2007). Tenim un exemple del primer tipus a (12a) i del segon a (12b).

- (12) a. Marvin died on Tuesday or Wednesday.
 ‘El Marvin va morir el dimarts o el dimecres.’
 b. Mike is a psychologist or a linguist.
 ‘El Mike és un psicòleg o un lingüista.’
 (adaptats de Haspelmath, 2007: 26)

En ASL, una lectura exclusiva d'una coordinació disjuntiva es pot obtenir només afegint informacions extra com “no sé quin”, com a (13a). Pel que fa a la lectura inclusiva, es poden afegir expressions com “potser els dos”, com a (13b).⁹

- (13) a. [IX_{3a(poss)} PARENTS WILL BUY IX_{3a(poss)} CAR]_b (ASL)
 IX_{3a(poss)} PARES AUX COMPRAR IX_{3a(poss)} COTXE
 COORD-SHIFT [IX_{3a} WILL TRAVEL]_c (DON'T-KNOW WHICH).
 IX_{3a} AUX VIATJAR (NO SÉ QUIN)
 ‘Els seus pares li compraran un cotxe o ella viatjarà, no sé quina de les dues opcions.’

9 Quan es tracta d'un pronom possessiu, al signe índex IX s'afegeix (poss).

- b. [IX_{3a(poss)} PARENTS WILL BUY IX_{3a(poss)} CAR]_b
 IX_{3a(poss)} PARES AUX COMPRAR IX_{3a(poss)} COTXE
 COORD-SHIFT [IX_{3a} WILL TRAVEL]_c, (MAYBE BOTH).
 IX_{3a} AUX VIATJAR, (POTSER ELS-DOS).
 ‘Els seus pares li compraran un cotxe o ella viatjarà, potser les
 dues coses.’ (adaptats de Davidson, 2013: 4:10)

En LSC, com en ASL, la distinció entre aquests dos tipus es fa seguint la mateixa estratègia. Com veurem en l'apartat següent, però, en LSC no hi ha ambigüitat entre coordinació copulativa i disjuntiva.

■ 3.2.1 Marcadors no manuals de coordinació disjuntiva

La coordinació disjuntiva en LSC s'expressa fent servir els mateixos marcadors no manuals utilitzats per a la copulativa. A diferència de l'ASL, en LSC, a més de la inclinació del cos i del cap, trobem també un conjunt de marcadors no manuals obligatoris, com els ulls semitancats (us-t), les celles arrufades (ca) i les extremitats de la boca corbes (bc). En tenim un exemple a la (Figura 7), on es veu també la inclinació del cos. A més a més, sempre s'articula la vocalització silenciosa [o] per expressar la conjunció “o”, com a la (Figura 8).

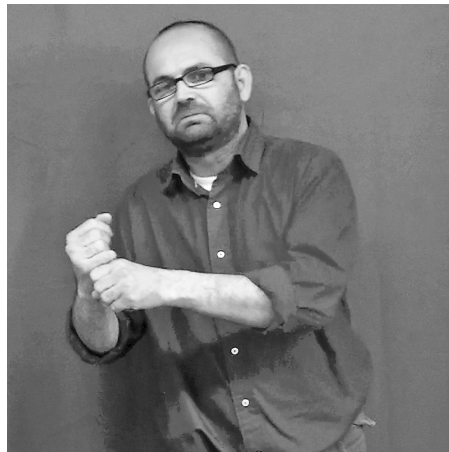

Figura 7. Marcadors no manuals de disjunció

Figura 8. Articulació [o]

Aquests marcadors són necessaris en LSC per distingir entre coordinació copulativa i disjuntiva. Com podem veure a l'exemple (14), si traiem les marques descrites a dalt, el tipus d'oració que obtindriem seria una copulativa.

- $$\frac{\frac{\text{ca, us-t, bc}}{\text{icap-esquerra [o] icap-dreta}}}{\text{MARINA TREBALLAR}_{\text{[esquerra]}} \text{ VACANCES.}}$$
- (14) 'La Marina treballarà o marxarà de vacances.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 106)

Juntament amb aquests marcadors no manuals es poden trobar signes manuals amb la funció d'indicar la presència de disjunció, encara que no siguin marques de coordinació en si mateixes.

■ 3.2.2 Marcadors manuals de coordinació disjuntiva

La coordinació disjuntiva en LSC s'expressa principalment de forma asindètica, tot i que hi ha el signe O que significa "o". Es produeix amb els dits desplegats realitzant la forma circular de la lletra "o" i l'articulació de la forma de la vocalització silenciosa [o], com a l'exemple (15). Tot seguit podem veure la representació d'aquest signe a la (Figura 9).

- $$\frac{\text{ca, us-t}}{\text{icap-esquerra [o] icap-dreta}}$$
- (15) MARINA TREBALLAR_[esquerra] O VACANCES.
 'La Marina treballarà o marxarà de vacances.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 128)

Figura 9: O

Entre els signes que no tenen la funció d'element coordinant en disjunció però marquen la presència d'aquesta estructura podem trobar:

- i) PALM-UP
- ii) DUBTE (com a verb o com a nom)
- iii) UN-DELS-DOS
- iv) QUIN
- v) ELS-DOS-ALTERNAT

És important esmentar que aquests signes tenen un caràcter epistèmic, és a dir, informen sobre el que coneix el signant en relació amb allò que s'està expressant. A més a més, els últims tres signes són importants per distingir entre una lectura inclusiva o exclusiva de la disjunció, com veurem a continuació.

Pel que fa al PALM-UP (Figura 10), acompanyat pels marcadors no manuals típics de la disjunció que hem llistat a la §3.2.1, es fa servir per marcar la ignorància d'un referent respecte al que s'està expressant per mitjà de la disjunció, com a l'exemple (16). Aquest signe es pot trobar tant entre els dos constituents coordinats com en una altra posició de l'oració.

Figura 10: PALM-UP

- _____ ce _____ ca,
 _____ ic-esquerra
 (16) MARINA; AMIC IX_{3j(poss)} COTXE LLOGAR CL: 'llogar'
 _____ ca, bc
 _____ [o] _____ ic-dreta
 PALM-UP BUS PÚBLIC USAR.
 'L'amic de la Marina llogarà un cotxe o farà servir el bus públic.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 129)

El signe DUBTE, com a nom o com a verb, expressa també una falta de coneixement per part del signant sobre un referent o sobre la situació que està expressant. Més concretament, comunica incertesa sobre els fets presentats, i la posició on es troba en l'oració determina a quin referent es vincula el dubte. El signe s'expressa com a la (Figura 11), com a nom i com a verb.

Figura 11: DUBTE

Pel que fa a la distribució del signe i com influeix en la lectura de l'oració, generalment pot aparèixer en tres posicions diferents. En el primer cas, si es troba a l'inici de l'oració, expressa un verb i es refereix al signant mateix, com a (17a). Si a (17a) hi hagués el nom d'un altre referent abans del signe DUBTE, llavors la incertesa s'atribuiria a aquest últim. Quan es troba al final de l'oració, no està clar si l'estat d'incertesa afecta el signant o bé el referent del subjecte de l'oració, com a (17b). Aquesta ambigüïtat desapareix només si DUBTE es fa servir en l'abast de l'estructura típica de les llengües de signes anomenada "canvi de rol", que es fa servir per fer referència a un discurs o un pensament d'algú agafant-ne la perspectiva (Lillo-Martin, 2012 per una panoràmica general, i Simoens i Barberà en aquest mateix volum per més detalls sobre la LSC). En aquest cas, clarament, el verb expressa l'actitud del referent personificat pel signant.

- (17) a. $\overline{\text{ca, us-t}}$
 CAP-DE-SETMANA+++ (IX₁) DUBTE+++ PALM-UP
 $\overline{\text{ca, us-t}}$
 $\overline{\text{icap-dreta}} \quad \overline{\text{icap-esquerra}}$
 MARINA PIZZA FER-AL-FORN MARC GELAT COMPRAR.
 ‘Cada cap de setmana dubto sobre si la Marina farà les pizzes al forn o si el Marc comprarà el gelat.’
 (Context: el signant és el propietari d’un restaurant i cada cap de setmana té el mateix dubte).
- b. $\overline{\text{ic-esquerra}} \quad \overline{\text{ic-dreta}} \quad \overline{\text{ca}}$
 MARINA PIZZA MENJAR GELAT COMPRAR DUBTE.
 ‘No sé si la Marina ha menjat una pizza o ha comprat un gelat./La Marina no sap si menjar pizza o comprar un gelat.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 131)

Hi ha dos signes més que poden expressar disjunció i tenen propietats similars. Es poden fer servir tant en oracions afirmatives com en preguntes i es glossen com a UN-DELS-DOS i QUIN. Podem veure com s’expressen a les figures (12) i (13) de sota. UN-DELS-DOS té un moviment alternat dels dits índex i cor de la mà dominant sobre els mateixos dits de la mà no dominant, i en el cas de QUIN el moviment alternat el fan els braços amb

Figura 12. UN-DELS-DOS

Figura 13. QUIN

les mans tancades i els polzes desplegats. Els dos signes van acompanyats per l'articulació de la forma de la vocalització [kwal], del castellà “cuál”.¹⁰

Pel que fa a la posició en què poden aparèixer, UN-DELS-DOS es pot trobar tant abans com després dels constituents coordinats, com a (18a). QUIN, al contrari, es pot fer servir només en posició final de l'oració (18b).

- (18) a. $\frac{\text{ic-esq. [o]}}{\text{MARINA PALM-UP CASA ANAR ESCOLA QUEDAR UN-DELS-DOS.}}$ $\frac{\text{ic-dreta}}{\text{'La Marina va anar a casa o es va quedar a l'escola, o una cosa o l'altra.'}}$
- b. $\frac{\text{il-esq.}}{\text{MARINA PALM-UP CASA ANAR ESCOLA QUEDAR QUIN.}}$ $\frac{\text{bl-dreta}}{\text{'La Marina va anar a casa o es va quedar a l'escola.'}}$
 (adaptat de Zorzi, 2018: 134–135)

L'últim signe que es pot trobar per marcar la presència de disjunció és ELS-DOS-ALTERNAT. A partir d'on s'han posicionat a l'espai els dos constituents coordinats, el moviment d'aquest signe es produeix amb un moviment alternat d'un punt a l'altre de l'espai. Podem veure com s'articula a la (Figura 14) i, a l'exemple (19), il·lustrem en quina posició es fa servir. Generalment, ELS-DOS-ALTERNAT es troba després dels dos constituents.

Figura 14. ELS-DOS-ALTERNAT

10 Els signants més grans de LSC tendeixen a fer servir vocalitzacions en castellà per influència de la educació que van rebre. Avui en dia la situació està canviant, ja que el català i el castellà tenen el mateix pes a l'escola (Rodríguez Sagastuy, 2015).

- _____ ce _____ ic,icap-dreta [o] _____ ic,icap-esq.
 (19) MARINA PIZZA PASTAR GELAT COMPRAR
 _____ bc
 ELS-DOS-ALTERNAT.
 ‘La Marina va fer una pizza o va comprar gelat.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 136)

Encara que aquests signes no siguin marques de disjunció en si mateixes, són importants per distingir entre una lectura inclusiva o exclusiva de la disjunció. UN-DELS-DOS, QUIN i ELS-DOS-ALTERNAT es poden fer servir per forçar una lectura exclusiva, on només un dels dos constituents coordinats ha de ser cert perquè tota l’oració sigui verdadera. Una lectura inclusiva, per contra, implica que els dos elements coordinats poden ser veritables i això es pot expressar afegint l’expressió “ELS-DOS PODER, IX₁ SABER NO”, que significa “poden ser les dues coses, no ho sé”. Podem veure un exemple de la primera lectura a (20a), que ja hem presentat a (18a), i de la segona a (20b).

- _____ ic-esq. [o] _____ ic-dreta
 (20) a. MARINA PALM-UP CASA ANAR ESCOLA QUEDAR UN-DELS-DOS.
 ‘La Marina va anar a casa o es va es va quedar a l’escola, o una cosa o l’altra.’
 b. MARINA LLIBRE LLEGIR TELE MIRAR, ELS-DOS (PODER),
 IX₁ SABER NO.
 ‘La Marina va llegir un llibre o va mirar la tele, potser va fer les dues coses, no ho sé.’

Com hem esmentat a §3.1 per als casos de coordinació copulativa, els marcadors no manuals de disjunció sempre s’han de fer servir independentment de l’ús de signes manuals, que marquen més clarament la presència d’aquest tipus d’estructura. Aquesta és la característica principal de la coordinació copulativa additiva i de la disjunció, en què els constituents coordinats tenen la mateixa contribució en el discurs. A continuació, a la secció §3.3, veurem que aquests marcadors no manuals, com la inclinació del cos i del cap, juntament amb l’ús de l’espai, es fan servir només en un tipus de coordinació adversativa.

■ 3.3 Coordinació adversativa

Entre els diferents tipus de coordinació podem trobar també la coordinació adversativa, que generalment s'expressa en anglès amb "but". Hi ha llengües com el català que distingeixen l'ús d'aquesta coordinació segons el tipus d'adversativa, i fan servir "però" o "sinó". Generalment existeixen tres tipus de coordinació adversativa, depenent de la relació que hi ha entre els constituents coordinats: opositiva, correctiva i contraexpectativa. En el primer cas, com a (21a), es marca un contrast entre els dos constituents, i això pot passar també fent servir "i" com a marca de coordinació; en el segon, com a (21b), es fa servir el segon constituent per corregir el que s'ha presentat en el primer; i pel que fa al tercer tipus, a (21c), hi ha sempre una expectativa que es genera amb el primer constituent, si bé es cancel·la en el segon.

- (21) a. John works in a store and Mary is still a student.
 'El John treballa en una botiga i la Mary és una estudiant.'
 (adaptat de Mauri, 2008: 86)
- b. Peter is not studying in his room, but he's playing in the garden
 'El Peter no està estudiant a la seva habitació, sinó que està jugant al jardí.'
 (adaptat de Mauri, 2008: 130)
- c. John is tall, but he's not good at basketball.
 'El John és alt però no juga bé a bàsquet.'
 (adaptat de Lakoff, 1971: 133)

En LSC, com veurem a §3.3.1, no es fa servir una marca de coordinació diferent per distingir cada tipus de coordinació adversativa, sinó que és l'obligatorietat de l'ús de la marca manual el que permet d'entendre quin tipus s'està expressant.

■ 3.3.1 Marcadors manuals i no manuals de coordinació adversativa

Com hem dit fins ara, l'únic marcador manual que té la funció de coordinació en les adversatives és el PERÒ. Podem veure com s'articula a la (Figura 15, pàgina següent). Aquest signe es troba en els tres tipus de coordinació adversativa que hem llistat a §3.3: opositiva, correctiva i contraexpectativa. A l'exemple (23), il·lustrem cada un d'aquests tipus a (a), que repeteix (22), (b) i (c) respectivament. Tot i que és bastant comú fer servir el signe

Figura 15. PERÒ

manual PERÒ, també es fan servir els marcadors no manuals que hem descrit fins ara per a la coordinació copulativa i la disjunció, com ara la inclinació del cap i del cos, juntament amb l'ús de l'espai. En la coordinació adversativa opositiva, l'ús de PERÒ és opcional. A més a més, en l'opositiva podem trobar també els ulls semitancats (us-t) coarticulats amb el marcador manual, com a (20a). Per contra, en els altres dos tipus, l'ús de l'espai i la inclinació del cos o del cap no marquen aquesta estructura. D'altra banda, en una correctiva com (20b) és comú que el primer constituent sigui negatiu i que el segon vagi seguit pel signe SÍ, amb l'objectiu de marcar encara més la correcció. En la contraexpectativa el segon constituent coordinat pot estar marcat per una inclinació del cos cap endavant (ic-e). Pel que fa a la correctiva, però, no trobem inclinacions que marquin el mateix tipus de contrast que hi ha en l'opositiva (Navarrete-González & Zorzi, 2019).

- (22) a. $\frac{\text{icap-dreta}}{\text{ce, us-t}}$
 GIORGIA PASTÍS XOCOLATA MOLT BO PERÒ
 $\frac{\text{ic, icap-esquerra}}$
 [FRUITA CL: 'fruita'+++ CREMAR]_[dreta].
 'La Giorgia va cuinar un pastís de xocolata molt bo, però va cremar el de fruita.'
 (adaptat de Navarrete-González & Zorzi, 2019)
- b. $\frac{\text{ce}}{\text{icap-dreta}}$ $\frac{\text{ce}}{\text{icap-dreta}}$
 JORDI CERVESA CL: 'beure' NO PERÒ SANGRIA SÍ.
 'El Jordi no va beure cervesa, sinó sangria.'

- _____ ce
_____ ic-esquerra
- c. JORDI MOLT-ALT PERÒ BÀSQUET JUGAR FATAL.
‘El Jordi és molt alt però juga fatal a bàsquet.’
(adaptat de Zorzi, 2018: 139, 107)

Pel que fa a l’opcionalitat del signe PERÒ, sempre és obligatori tret dels casos de coordinació adversativa opositiva, com podem veure a l’exemple (23), que reproduceix (22a) sense el signe manual, la qual cosa no té un impacte en el significat de l’oració.

- (23) [GIORGIA PASTÍS XOCOLATA MOLT BO]_[dreta] [FRUITA CL: ‘fruita’+++
CREMAR]_[esquerra].
‘La Giorgia va cuinar un pastís de xocolata molt bo, però va cremar el de fruita.’
(adaptat de Navarrete-González & Zorzi, 2019)

En canvi, en la contraexpectativa, l’absència de PERÒ n’afecta el significat, tot fent que es perdi la lectura on es cancel·la l’expectativa donada pel primer constituent coordinat. Els marcadors no manuals no poden compensar la falta del signe manual, i com a conseqüència els dos constituents s’interpreten com dues oracions independents, com a (24b).

- _____ ce
_____ ic-esquerra
- (24) a. JORDI MOLT-ALT PERÒ BÀSQUET JUGAR FATAL.
‘El Jordi és molt alt, però juga fatal a bàsquet.’
- _____ ca _____ ce ic-esq.
- b. JORDI MOLT-ALT. BÀSQUET JUGAR FATAL.
‘El Jordi és molt alt. Juga fatal a bàsquet.’
(adaptat de Zorzi, 2018: 136)

En aquest apartat §3 hem vist els diferents tipus de coordinació en LSC, i hem descrit com s’expressen i quines són les seves característiques. Es pot constatar que els tipus d’estratègies són similars a través de les diferents llengües. Seguidament, a mode de recapitulació, podem veure una taula que resumeix les estratègies que es fan servir en LSC (Taula 1).

Coordinació	Asindètica (MNM)	Sindètica (marques)
Copulativa	MNM: inclinació del cos i del cap	TAMBÉ, MÉS
Disjuntiva	MNM: inclinació del cos i del cap, ulls semitancats, celles arrufades i extremitats de la boca corbes	O
Adversativa	MNM: inclinació del cos i del cap	PERÒ

Taula 1. Marcadors no manuals i manuals per expressar estructures coordinades en LSC

Des d'un punt de vista descriptiu sembla bastant senzill detectar aquesta estructura, tot i que és important tenir en compte que hi ha casos de coordinació que poden ser interpretats com a estructures subordinades. En LSC, i en la majoria de llengües de signes, no hi ha cap marca explícita de subordinació com en les llengües orals, i per aquests motius s'han desenvolupat tests basats en propietats sintàctiques que, tot i així, no s'apliquen a totes les llengües. En la següent secció, §4, analitzarem quins tests es poden fer servir per diagnosticar la presència de coordinació, en particular la copulativa, tot revisant els que han estat proposats en la bibliografia fins ara i especificant els que es poden utilitzar per a l'LSC.

■ 4 Tests sintàctics per diagnosticar coordinació vs subordinació

Coordinació i subordinació es poden distingir clarament en les llengües orals perquè sempre hi pot haver un element coordinant en el primer cas o un complementador en el segon. En les llengües de signes, en canvi, no hi ha cap marcador explícit com el “that” en anglès o el “que” en català, i això comporta dificultats a l'hora de distingir si l'oració és una coordinada expressada només amb marcadors no manuals o si es tracta d'una subordinada. Podem veure un exemple a (25), on l'oració en LSC podria tenir la forma d'una coordinada i el significat d'una subordinada que expressa causalitat.

(25) SOL FORT IX₁ CL: 'caure'.

'El sol estava fort i vaig caure.'

(adaptat de Zorzi 2018: 147)

A la bibliografia de les llengües de signes s'han proposat diferents tests per detectar aquestes dues estructures, tant des del punt de vista de la coordinació com de la subordinació. Tang & Lau (2012) han proposat tres tests principals per identificar la presència de coordinació atenent a: i) l'extracció *qu-* (*Across the board, ATB*), seguint Ross (1967); ii) *gapping*, un tipus d'el·lipsi que en moltes llengües orals es troba només en la coordinació, i iii) l'abast en les preguntes polars *sí/no* i en la negació.

Amb l'objectiu de detectar la subordinació, van Gijn (2004) proposa el test de “distribució de la dependència”, on, si els constituents coordinats poden estar sols, significa que es poden classificar com a part d'una coordinada. Göksel & Keleşir (2016), amb el mateix objectiu, estudien els marcadors no manuals i assumeixen que la presència d'una frontera prosòdica entre els elements confirma l'ús d'una coordinada.

Aquestes proves són una eina molt útil per fer la diagnosi, però al mateix temps són limitades, ja que poden identificar només la coordinació copulativa. En els casos de la coordinació asimètrica, on l'oració té la forma d'una coordinada però la funció d'una subordinada, aquests tests s'han de fer servir amb més atenció per les propietats sintàctiques que tenen.¹¹ La utilitat del tipus de tests depèn també de les característiques de cada llengua. Com veurem a §4.1, entre les opcions proposades per Tang & Lau (2012), les propietats sintàctiques de la LSC ens permeten aplicar només el test que es relaciona amb l'abast en preguntes polars *sí/no*. Tot seguit entrarem més en detall en els tests que hem esmentat fins ara.

■ 4.1 Diagnòstics de coordinació en LSC

Entre els tests que hem vist fins ara per identificar coordinació, en LSC només es pot:

- i) analitzar l'abast amb preguntes polars *sí/no*
- ii) aplicar el test de “distribució de la dependència”
- iii) identificar una frontera prosòdica entre els constituents coordinats.

Pel que fa al primer test, Tang & Lau (2012) proposen tenir en compte la distribució dels marcadors no manuals que caracteritzen les preguntes polars *sí/no*: es tracta d'una coordinada si els marcadors es produeixen

11 Per a més informació sobre la coordinació asimètrica, consulteu Weisser (2015) i per a més tests per identificar aquesta estructura en llengües de signes, vegeu Valin & LaPolla (1997). A Zorzi (2018) i a Navarrete-González & Zorzi (2019), s'hi troben consideracions més generals sobre coordinació asimètrica en LSC.

sobre els dos elements potencialment coordinats. Podem veure un exemple a (26), on els marcadors no manuals de coordinació com la inclinació alternada del cap i del cos estan distribuïts sobre els dos constituents coordinats. La pregunta polar es marca amb el signe SÍ/NO al final de l'oració, acompanyat més generalment per l'ús de celles elevades.¹² El mateix test es pot aplicar també a la coordinació adversativa. Pel que fa a la disjuntiva, es pot fer servir només si la interpretació de l'oració és inclusiva (veure §3.2.2).

- _____ ic,icap-esquerra _____ ic,icap-dreta _____ ca
- (26) MARINA GUANYAR JORDI PERDRE, SÍ/NO?
 'La Marina va guanyar i el Jordi va perdre, oi?'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 159)

El test que analitza l'abast de la negació sobre els dos constituents coordinats per confirmar si aquests dos estan coordinats no es pot aplicar a l'LSC perquè la negació, abans o després dels dos constituents coordinats, no pot negar els dos alhora, sinó que cal que es repeteixi en cada un, com a (27b).

- (27) a. *PROFESSOR CUINAR MENJAR, ENTREPÀ COMPRAR, NO.
 'El professor no va cuinar i no es va comprar un entrepà.'
- _____ icap-esquerra _____
- b. PROFESSOR [CUINAR MENJAR NO]_[dreta], [ENTREPÀ
 _____ ic-e
 COMPRAR TAMPOC]_[esquerra].
 'El professor no va cuinar i no es va comprar tampoc un entrepà.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 160)

Un altre test que no es pot aplicar en LSC, pel mateix motiu, és el test de l'extracció *qu-*. Una de les propietats que s'identifiquen en la coordinació és la possibilitat de fer l'extracció del mateix element des dels dos constituents coordinats, amb un moviment *Across the board (ATB)* (Ross, 1967), com a (28a). Aquesta estratègia és l'única manera per fer una pregunta sobre un element extret de tots dos constituents coordinats, ja que no es pot preguntar només sobre el contingut d'un dels dos (28b).

¹² Les celles solen estar elevades en les preguntes polars, tot i que a (22) les trobem arrufades. Per més detalls sobre aquesta qüestió, consulteu Cañas (2018).

- (28) a. Which book does [Peter like _] and [Susan hate _]?
 ‘Quin llibre li agrada al Peter i la Susan odia?’
 b. *Which book does [Peter like _] and [Susan hate *Moby Dick*]?
 ‘Quin llibre li agrada al Peter i la Susan odia *Moby Dick*?’
 (adaptat de Ross, 1967)

En LSC, però, aquest tipus de extracció *ATB* no es pot fer, com podem veure a (29), on cal tenir un element *qu-* explícit a cada constituent coordinat.

<u> ic,icap-esquerra</u>
<u> ca</u> | <u> ic,icap-dreta</u>
<u> ca</u> |
|--|---|
- (29) [MARINA COMPRAR QUÈ]_[esquerra] [JORDI LLEGIR QUÈ]_[dreta]?
 ‘Què va comprar la Marina i què va llegir el Jordi?’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 154)

Finalment, un altre test que no funciona en LSC és el *gapping*. En moltes llengües orals aquest tipus d’el·lipsi en què s’elimina el verb en el segon constituent coordinat es pot fer servir només en coordinació i mai en contextos subordinats. En LSC, però, no és el cas. Com podem veure a (30), el *gapping* en LSC es pot trobar tant en coordinació com en subordinació.

- (30) a. MARINA CAFÈ PAGAR, JORDI CROISSANT ~~PAGAR~~.
 ‘La Marina va pagar per un cafè i el Jordi per un croissant.’
 b. MARINA FRUITA MENJAR PERQUÈ JORDI POSTRES ~~MENJAR~~.
 ‘La Marina va menjar fruita perquè el Jordi va menjar postres.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 278, 282)

A més de considerar l’abast en preguntes polars *sí/no*, per identificar coordinació en LSC es pot aplicar també el test de “distribució de la dependència” i identificar una frontera prosòdica entre els constituents coordinats. Així, en el següent exemple (31), veiem que es tracta de coordinació perquè el significat de l’oració no depèn de la combinació dels dos constituents coordinats, com seria el cas en subordinació perquè els dos són dependents. Un cop confirmat que els dos constituents poden estar sols, es compleix el test de “distribució de la dependència”. Pel que fa als marcadors no manuals, podem identificar la presència d’un parpelleig (*pa*) entre els dos constituents coordinats. Aquest marcador, amb la mateixa funció de marcador de frontera de clàusula, també s’ha observat en altres llengües de signes com l’ASL i la DGS, la llengua de signes alemanya (Wil-

bur, 1994; Herrmann, 2010; Pfau & Quer, 2010). Aquest test es pot aplicar per identificar els tres tipus de coordinació quan són expressats de forma asindètica.

- _____ce pa _____ce ic-dreta
- (31) MARINA BALLAR [JORDI XERRAR]_[dreta].
 ‘La Marina va ballar i el Jordi va xerrar.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 106)

En aquest apartat hem vist els tests que han estat proposats en la bibliografia de les llengües de signes per poder diagnosticar la presència de coordinació per oposició a la de subordinació. Aquests tests són necessaris a causa de la falta d’un complementador com *que* en les llengües de signes estudiades fins ara. Com hem vist, però, no tots els tests es poden aplicar. En LSC, a causa de les seves propietats sintàctiques, es pot analitzar l’abast amb preguntes polars *sí/no*, aplicar el test de “distribució de la dependència” i identificar una frontera prosòdica entre els constituents coordinats. Aquests tests es poden utilitzar per detectar tant coordinació copulativa com disjuntiva i adversativa.

■ 5 Conclusions

En aquest article hem ofert una descripció dels tres tipus de coordinació en llengua de signes catalana: copulativa (additiva), disjuntiva i adversativa. Hem vist que aquesta estructura en LSC és tan productiva com en les llengües orals. S’expressa principalment de forma asindètica, utilitzant marcadors no manuals com la inclinació del cos i del cap, que serveixen per assenyalar les unitats coordinades. A més a més, es fan servir signes manuals que poden tenir la funció d’element coordinador o que només contribueixen a expressar un tipus o un altre de coordinació. Aquests elements són útils sobretot per distingir entre la coordinació copulativa i la disjuntiva. Finalment, pel que fa als tests per identificar aquest tipus d’estructura sintàctica, cal dir que són limitats però suficients per poder distingir coordinació i subordinació en casos en què els elements coordinats contribueixen de manera semblant a l’oració. Per als casos més complexos com els de coordinació asimètrica, encara no és del tot clar com es pot establir la diferència entre coordinació i subordinació. Les dades presentades en aquest article, en tot cas, contribueixen a tenir una visió preliminar més clara de

com s'expressen els tres principals tipus de coordinació en LSC i com es poden detectar a través de tests sintàctics. Seria interessant desenvolupar més endavant aquesta recerca per generar altres tests basats en operacions com el moviment sintàctic, així com estudiar la interacció amb altres propietats gramaticals a fi de tenir diferents proves que no recaiguin únicament en les marques no manuals. ■

■ Bibliografia

- Cañas, Sara (2018): “Nonmanual marking of polar interrogatives in Catalan Sign Language (LSC): Approaching the puzzle through a feature-based theory of biases”. Talk presented at IGG44, March 1–3, Rome (Italy).
- Crasborn, Onno (2011): “The other hand in sign language phonology”, in: Ooestendorp, Marc van / Ewen, Colin / Hume, Elisabeth (eds.): *The Blackwell Companion to Phonology*, Malden: Wiley-Blackwell, 223–240.
- Davidson, Kathryn (2011): *The nature of the semantic scale: Evidence from sign language research*, San Diego: University of California (PhD diss.).
- Davidson, Kathryn (2013): “‘And’ or ‘or’: General use coordination in ASL”, *Semantics & Pragmatics* 6, 1–44, <<http://dx.doi.org/10.3765/sp.6.4>>.
- Göksel, Asli / Keleş, Meltem (2016): “Observations on clausal complementation in Turkish Sign Language”, in: Herrmann, Annika / Pfau, Roland / Steinbach, Markus (eds.): *A Matter of Complexity: Subordination in Sign Languages*, Berlin: De Gruyter Mouton, 65–94.
- Haspelmath, Martin (2007): “Coordination”, in: Shopen, Timothy (ed.): *Language Typology and Syntactic Description, vol. II: Complex Constructions*, Cambridge: Cambridge University Press, 1–51.
- Herrmann, Annika (2010): “The interaction of eye blinks and other prosodic cues in German Sign Language”, *Sign Language & Linguistics* 13:1, 3–39.
- Jantunen, Tommi (2016): “Clausal coordination in Finnish Sign Language”, *Studies in Language* 40:1, 2014–234.
- Johnston, Trevor / Schembri, Adam (2007): *Australian Sign Language: An Introduction to Sign Language Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Lakoff, George (1971): “The role of deduction in grammar”, in: Fillmore, Charles J. / Langendoen, D. Terence (eds.): *Studies in Linguistic Semantics*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 62–70.
- Legeland, Iris / Hartmann, Katharina / Pfau, Roland (2018): “Word order asymmetries in NGT coordination: The impact of information structure”, *FEAST* 2, 56–67, <<https://doi.org/10.31009/FEAST.i2.05>>.
- Liddell, Scott (1980): *American Sign Language Syntax*, The Hague: Mouton.
- (2003): *Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lillo-Martin, Diane (2012): “Utterance reports and constructed action in sign language”, in Pfau / Steinbach / Woll (eds.), 365–387.
- Mauri, Caterina (2008): *Coordination relations in the Languages of Europe and Beyond* (EALT series), Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Mithun, Marianne (1988): “The grammaticalization of coordination”, in: Haiman, John / Thompson, Sandra A. (eds.): *Clause Combining in Grammar and Discourse*, Amsterdam: John Benjamins, 331–359.
- Munn, Alan (1987): “Coordinate structure and X-bar theory”, *McGill Working Papers in Linguistics* 4:1, 121–140.
- Navarrete-González, Alexandra / Zorzi, Giorgia (2019): “The role of contrast in coordination and subordination in Catalan Sign Language”, Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. May 13.
- Pfau, Roland / Quer, Josep (2010): “Nonmanuals: Their grammatical and prosodic roles”, in: Brentari, Diane (ed.): *Sign Languages: A Cambridge Language Survey*, Cambridge: Cambridge University Press, 381–402.
- / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.) (2012): *Sign Language: An International Handbook*, Berlin: Mouton De Gruyter.
- Quer, Josep (dir.) et al. (2005): *Gramàtica bàsica LSC*, Barcelona: FESOCA, DOMAD, <<http://blogs.iec.cat/lsc/gramatica/>>.
- Rodríguez Sagastuy, Sonia Paola (2015): *Mouth actions in Catalan Sign Language: Their distribution and the status of mouthings*, Barcelona: CCiL / Universitat Pompeu Fabra (MA thesis).
- Ross, John R. (1967): *Constraints on variables in syntax*, Cambridge, MA: MIT (PhD diss.).
- Sag, Ivan / Gazdar, Gerald / Wasow, Thomas / Weisler, Steven (1985): “Coordination and how to distinguish categories”, *Natural Language and Linguistic Theory* 4:3, 117–171.

- Tang, Gladys / Lau, Prudence (2012): “Coordination and subordination”, in Pfau / Steinbach / Woll (eds.), 340–365.
- Van Gijn, Ingeborg Caren (2004): *The quest for syntactic dependency. Sentential complementation in Sign Language of the Netherlands*, Utrecht: LOT.
- Van Valin Jr, Robert / LaPolla, Randy J. (1997): *Syntax. Structure, meaning and function*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Velupillai, Viveka (2012): *An Introduction to Linguistic Typology*, Amsterdam: John Benjamins.
- Weisser, Philipp (2015): *Derived Coordination: A minimalist perspective on clause chains, converbs and asymmetric coordination*, Berlin / Boston: de Gruyter.
- Wilbur, Ronnie B. (1994): “Eyeblinks and ASL phrase structure”, *Sign Language Studies* 84, 221–240.
- Zorzi, Giorgia (2018): *Coordination and gapping in Catalan Sign Language*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (PhD diss.).
- (2019): “The use of TOO in gapping in Catalan Sign Language”, poster presentation, TISLR, Hamburg (Germany), September 26–28.
- Giorgia Zorzi, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Laboratori de Llengua de Signes Catalana, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <giorgia.zorzi@upf.edu>.

L'estructura informativa en llengua de signes catalana (LSC)

Alexandra Navarrete-González
(Barcelona)

Summary: The goal of this research is to describe the syntactic, prosodic, and morpho-phonological markers that are found in Catalan Sign Language (LSC) to express different informational structural notions. Moreover, it offers a first approach to the expression of exhaustivity in LSC through different structures, such as focus particles and cleft constructions.

Keywords: Catalan Sign Language, topic, focus, contrast, focus particles, clefts, exhaustivity ■

Received: 10-12-2019 · Accepted: 28-09-2020

■ 1 Introducció¹

L'estructura informativa és un camp que estudia com els interlocutors organitzen i estructuren el discurs mitjançant estratègies sintàctiques, prosòdiques i morfològiques amb l'objectiu de satisfer les demandes comunicatives del context (Vallduví & Engdahl, 1996). Aquest camp inclou diferents nocions com ara *focus*, *tòpic* i *contrast*, que tenen a veure amb el tipus d'informació que l'interlocutor proporciona segons el context més immediat. Els estudis que envolten aquest camp de la lingüística són nombrosos i sovint estan realitzats des de perspectives diverses que defineixen els conceptes de maneres diferents. Aquest article ofereix una visió general de l'expressió de les nocions de l'estructura informativa en llengua de signes

1 Aquesta contribució ha estat possible gràcies al projecte SIGN-HUB, que ha rebut finançament del programa *Horizon 2020 Research and Innovation Programme* (subvenció n° 693349), al Ministeri espanyol d'Economia i Competitivitat (FPI2015-68594-P), i al govern de la Generalitat de Catalunya (2014 SGR 698). Gràcies també a Delfina Aliaga i Santiago Frigola per tot el temps dedicat en les sessions d'elicitació, i als participants al Corpus de PLSC de l'Institut d'Estudis Catalans, sense els quals aquesta recerca no hauria estat possible. Per últim, agraeixo a la Sílvia Gabarró-López i als editors els suggeriments de millora.

catalana (LSC) des d'una perspectiva principalment pragmàtica, tenint en compte els aspectes sintàctics, prosòdics i morfofonològics que apareixen com a marcadors d'estructura informativa.

L'apartat 2 presenta una visió dels estudis més rellevants en aquest camp, tant per a les llengües orals (LO) com per a les llengües de signes (LS). L'apartat 3 explica breument la metodologia emprada per a la recopilació de dades. L'apartat 4 explica com s'expressen les diferents nocions d'estructura informativa en LSC (tòpic, focus i contrast). A més, en aquest apartat es posa en evidència la correlació entre marcadors prosòdics de contrast i diferents significats pragmàtics. Els apartats 5 i 6 presenten una primera visió general de l'expressió de l'exhaustivitat en LSC a partir de la descripció de tres tipus de partícules de focus i dos tipus d'oracions clivellades. Per últim, es conclou amb un resum dels continguts més rellevants de l'article.

■ 2 Les nocions de l'estructura informativa

És ben sabut que no hi ha consens a la comunitat científica sobre com definir alguns conceptes dins del camp de l'estructura informativa. En aquest apartat es fa un recorregut a través de les diferents teories sobre aquest camp, que ofereixen visions i definicions lleugerament diferents de les nocions que el conformen. A més, s'exposen estratègies sintàctiques, prosòdiques i morfològiques que fan el paper de marcadors d'estructura informativa tant per a les LO com per a les LS. Per últim, es fa una breu aproximació a algunes teories sobre l'exhaustivitat relacionades amb estructures específiques que s'utilitzen per marcar el focus d'una oració: les partícules de focus i les oracions clivellades.

■ 2.1 L'estructura informativa en les llengües orals

Les diferents nocions que conformen l'estructura informativa han estat definides i classificades de maneres diferents en funció de la perspectiva adoptada a la recerca. La categorització més tradicional, duta a terme des d'una perspectiva principalment sintàctica, supedita la noció de contrast a una característica del focus i del tòpic (Chafe, 1976; Kiss, 1998). Així doncs, des d'aquesta perspectiva les categories de *focus* i *tòpic* són les categories principals que conformen aquest camp i presenten subtipus com ara el *focus contrastiu*, el *focus correctiu* i el *tòpic contrastiu*.

Altres aproximacions a l'estudi de l'estructura informativa assumeixen una perspectiva semantico-pragmàtica i consideren el contrast com una categoria independent que sovint se solapa amb altres nocions com ara el *focus* o el *tòpic* (v. Vallduví & Vilckuna, 1998; Molnár, 2009). A més, alguns estudis categoritzen el contrast en diferents tipus (Umbach, 2004; Repp, 2016). D'altra banda, altres investigacions realitzades des d'una perspectiva semàntica (Rooth, 1992; Krifka, 2007) fusionen les nocions de *focus* i *contrast* en una de sola, ja que entenen que el focus (o contrast) es dona sempre que s'evoquen alternatives que pertanyen a un mateix conjunt.

A les llengües orals, el focus d'una oració es pot marcar mitjançant la prosòdia, la sintaxi o la morfologia. El català, per exemple, utilitza principalment estratègies sintàctiques per localitzar el focus a la posició final de l'oració on la prosòdia és més prominent (Vallduví & Engdahl, 1996), tal com es pot observar a (1).

- (1) a. L'amo odia el [BRÒQUIL]_F
 b. L'amo l'=[ODIA]_F, el bròquil. (Vallduví, 1990: 296)

L'anglès, en canvi, acostuma a fer servir estratègies prosòdiques per tal de marcar el focus d'una oració, tal com mostra (2).

- (2) a. The boss hates [BROCCOLI]_F.
 'L'amo odia el BRÒQUIL.'
 b. The boss [HATES]_F broccoli.
 'L'amo ODIA el bròquil.' (Vallduví, 1990: 296)

Altres llengües utilitzen estratègies morfològiques per expressar el focus. Per exemple, el Navajo fa servir el morfema 'ga' per marcar el focus d'una oració, tal com s'observa a (3).

- (3) Jáan chidiísh yiyíłcho.
 Joan cotxe.q 3SG-PASSAT-estavellar
 'El Joan va estavellar el cotxe?'
 NDA, (Jáan) [Fchidítsoh ga']_F (yiyíłcho).
 no Joan camió f 3SG-PASSAT-estavellar
 'No, el Joan va estavellar el camió.'
 (Vallduví & Engdahl, 1996: 493)

El tòpic fa referència a la part de l'oració que presenta el tema de què es parlarà (Hocket, 1958; Reinhart, 1982; Gundel, 1974), tal com s'exemplifica a (4). Vallduví & Engdahl (1996) defineixen el tòpic com la porció del discurs que serveix d'àncora al discurs previ o al marc mental del receptor. Givón (1983) defineix el tòpic com una mesura que estableix com de prominent és un referent discursiu i que alhora reflecteix l'estatus del referent en relació amb la seva presència o absència en el discurs previ.

(4) John | ran away (Vallduví, 1992: 38)

Tradicionalment s'ha exposat que el tòpic introdueix informació coneguda per part dels interlocutors. No obstant això, també es pot trobar informació nova en posició de topicalització i la informació coneguda no ha de ser sempre un tòpic, sinó que també pot estar focalitzada. A més, igual que passa amb el focus, el tòpic també pot ser contrastiu quan dos elements topicalitzats són contrastats al discurs.

Pel que fa a la noció de contrast, tradicionalment s'ha tractat com una característica del focus i del tòpic (Chafe, 1976; Kiss, 1998). Investigacions dutes a terme des de perspectives semantico-pragmàtiques, però, argumenten que el contrast és una noció més en el camp de l'estructura informativa que es pot solapar amb el focus i el tòpic d'una oració (cf. Vallduví & Vilks, 1998; Molnár, 2009; Repp, 2016). A més, alguns autors identifiquen diferents tipus de contrast. Umbach (2004) diferencia entre contrast per similitud i dissimilitud (5) i contrast per exclusió (6, 7), on el primer inclou alternatives paral·leles que tenen un integrador comú, i el segon introdueix alternatives que s'exclouen entre elles. El contrast per exclusió, a més, pot presentar dos subtipus: i) un subtipus on el focus contrastiu exclou la possibilitat que una altra alternativa que no sigui la proposada en el focus contrastiu sigui veritat a la proposició enunciativa (com Ronald a l'exemple [6]) i ii) un altre subtipus on el focus contrastiu, introduït per 'només', exclou la possibilitat que una alternativa, a més de la proposada pel focus contrastiu, sigui veritat a la proposició enunciativa (com Ronald a [7]).

(5) John bought the BEER and/but Mary bought the PORT.
 'El John va comprar la cervesa i/però la Mary
 va comprar el vi d'Oporto.' (Umbach, 2004: 6)

- (6) (A: Mary made the salad and Anna the hamburgers.)
 B: RONALD made the hamburgers.
 (A: 'La Maria va fer l'amanida i l'Anna les hamburgueses.')
- (7) (A: Tonight, Ronald and Rosa went shopping.)
 B: Tonight, only RONALD went shopping.
 (A: 'Aquest vespre el Ronald i la Rosa han anat de compres.')
- (adaptat d'Umbach, 2004: 8)

Repp (2016) també considera que existeixen diferents graus de contrastivitat que haurien d'expressar-se amb marcadors gramaticals addicionals, per exemple, mitjançant un increment de l'accent tonal en els graus més marcats de contrastivitat. A més, Molnár (2009) diferencia entre dues estructures sintàctiques que serveixen per expressar dos tipus de contrast. Per una banda, llengües com el català, el finès, l'espanyol, l'italià, el romanès, l'àrab, el grec o el rus mouen l'element contrastat a la perifèria esquerra de l'oració per indicar contrast entre alternatives que han estat explícitament esmentades en el context, és a dir, que pertanyen a un conjunt tancat d'alternatives. Per altra banda, algunes llengües com el basc o l'hongarès mouen l'element contrastat a una posició relacionada amb el verb, per tal d'indicar alternatives predictibles, és a dir, que pertanyen a un conjunt obert d'alternatives.

No obstant això, les marques que trobem per expressar conceptes relatius a estructura informativa no són patrons que es repeteixin de manera cent per cent sistemàtica. No existeix una correlació u a u entre un marcador i una noció d'estructura informativa (Féry, 2008). En general, aquestes marques són tendències i, com a tals, poden variar en funció d'altres factors.

En relació amb les anomenades partícules de focus, se'n descriuen principalment de tres tipus: partícules restrictives, additives i additives escalars, que sovint s'expressen a través de diferents adverbis com ara *només*, *també* i *fins i tot*. Aquestes partícules s'acostumen a trobar adjacents a l'element o elements focalitzats de l'oració. Alguns autors com Kaplan (1984) i König (1991) argumenten que la partícula de focus *també* i la conjunció coordinant *i* sovint poden exercir la mateixa funció o funcions similars, ja que totes dues enllacen informació paral·lela al discurs previ. En aquesta línia, Jacobs (1988) argumenta que la conjunció *i* s'hauria d'analitzar com a partícula de focus, basant-se en el fet que les conjuncions coordinants introdueixen

alternatives paral·leles que pertanyen a un mateix conjunt i, per tant, tenen un integrador comú.

Per últim, una estructura que sovint s'utilitza per marcar el focus d'una oració en diverses llengües és l'estructura clivellada. Aquest tipus d'estructura sintàctica reorganitza els constituents sintàctics d'una oració de manera que localitza el focus en posicions que habitualment no estan permeses per la gramàtica de la llengua, però que són preferides des d'un punt de vista cognitiu (Lambrecht, 2001). L'oració clivellada presenta subtipus a la majoria de llengües. Una classificació molt utilitzada divideix aquestes estructures en tres subtipus: i) oracions clivellades, oracions pseudoclivellades i oracions pseudoclivellades inverses. Una altra classificació àmpliament utilitzada es basa en l'estudi de l'anglès principalment i identifica tres subtipus: i) l'oració presentada a (8) es considera una *it-cleft*, que és introduïda pel pronom *it*, ii) l'exemple (9) es considera un exemple de *wh-cleft*, que és introduïda per la partícula interrogativa *what*, i iii) l'exemple (10) és un exemple de *wh-cleft* inversa, on el constituent que inclou la partícula *what* es troba en posició final a l'oració. En aquest treball utilitzarem els termes clivellada i pseudoclivellada per fer referència a les estructures paral·leles en LSC.

Des d'una perspectiva semantico-pragmàtica, s'ha argumentat que les estructures clivellades sempre s'interpreten com a exhaustives. Tot i això, hi ha un debat al voltant dels mecanismes pragmàtics que hi ha al darrere de la interpretació de l'exhaustivitat en les oracions clivellades. Büring (2012) considera que l'exhaustivitat s'interpreta a través d'una implicatura conversacional, mentre que un estudi una mica més recent (Büring & Kriz, 2013) considera que l'exhaustivitat en aquestes construccions s'interpreta a través d'una pressuposició.

■ 2.2 L'estructura informativa en les llengües de signes

La literatura que tracta l'estructura informativa en les LS és menys extensa en comparació amb la de les LO. No obstant això, fins ara s'han dut a terme estudis destacables en llengua de signes americana (ASL) (Wilbur, 1997, 1999, 2012; Neidle, 2002), llengua de signes brasilera (LSB) (Nunes & Quadros, 2008), llengua de signes alemanya (DGS) (Herrmann, 2013, 2015), llengua de signes de Hong Kong (HKSL) (Sze, 2008, 2011, 2015), llengua de signes russa (RSL) (Kimmelman, 2014) i llengua de signes holandesa (NGT) (Van der Kooij, Crasborn & Emmerik, 2006; Crasborn & Van der Kooij, 2013; Kimmelman, 2014). Aquests estudis prenen com a

punt de partida la categorització més tradicional, on la noció de contrast és una característica del focus o del tòpic. Pel que fa al focus, generalment se'n distingeixen tres tipus: *focus informatiu*, *focus contrastiu* i *focus emfàtic*.

A les LS estudiades fins ara s'ha trobat que el focus pot ser marcat mitjançant estratègies sintàctiques i prosòdiques, però no morfològiques. A més, l'element focalitzat en una oració sol tenir una durada més llarga en comparació amb el seu homòleg no focalitzat, una trajectòria del moviment més àmplia i, en cas de tenir moviment repetitiu, el moviment presenta més repeticions quan el signe està focalitzat (Kimmelman & Pfau, 2016).

Dins de les estratègies sintàctiques documentades fins ara per expressar el focus en LS, la més comuna és el canvi en l'ordre bàsic de constituents. És molt habitual, per exemple, que l'element focalitzat es mogui al final de l'oració on la prosòdia és més prominent per defecte, tal com passa a l'exemple (8) de l'ASL.²

- (8) ca
 MY SISTER, [DOCTOR]_F [ASL]
 'La meva germana és metgessa.' (Wilbur, 1997: 93)

En ASL, aquest moviment al final de l'oració es pot donar en estructures específiques, com ara les preguntes retòriques (9) o la duplicació del focus (10). Aquestes estructures també han estat documentades per a altres LS, com la LSB (Nunes & Quadros, 2008).

- (9) pr ac
 LEE PAINT WHAT? [CHAIR]_F [ASL]
 'El que el Lee va pintar va ser la cadira.' (Wilbur, 1996: 210)
- (10) MUST GO-WORK MUST [ASL]
 'Haig d'anar a treballar.' (Wilbur, 2012: 482)

2 Aquest article segueix les convencions d' anotació habituals en la literatura de llengües de signes, segons les quals els signes manuals es representen amb una paraula en versal·leta que correspon a la glossa del signe (la traducció més habitual del signe en llengua oral). L'abast dels marcadors no manuals es representa amb una línia que s'escampa per sobre dels signes manuals amb què són articulats. Les abreviacions més rellevants d'aquest article són les següents: md (mà dominant); mnd (mà no dominant); ix (índex); ix# (índex pronominal; el número correspon a 1a, 2a o 3a persona); pr (pregunta retòrica); ca (celles aixecades); esq (esquerra); dr (dreta); end (endavant); enr (enrere); neg (negació); cap (moviment de cap); ac (assentiment amb el cap); cc (cop de cap); voc (vocalització); uo (ulls oberts); esp (espai).

El tòpic en LS ha estat menys estudiat que el focus. Els estudis més destacables fins ara són Aarons (1994), Kimmelman (2014), Nespors & Sandler (1999), Sze (2008, 2011, 2015) i Calderone (2019). Aarons (1994) identifica diferents tipus de tòpics en ASL segons les seves marques: i) els *moved topics*, que s'expressen amb un moviment de cap lleugerament cap enrere, ulls oberts i moviment de cap amunt i avall, ii) els *base-generated topics*, que s'expressen amb un moviment ampli de cap enrere i cap al costat, els ulls molt oberts, i un moviment de cap amunt i avall, i iii) els *shifted topics*, que s'expressen amb el cap endavant, la boca oberta, el llavi superior aixecat, les celles aixecades, els ulls molt oberts, la mirada fixa i un moviment d'assentiment ràpid amb el cap.

Per altra banda, Nespors i Sandler (1999) descriuen els marcadors prosòdics de tòpic en la llengua de signes israeliana (ISL) i argumenten que els constituents topicalitzats formen sintagmes entonatius que són marcats pels marcadors no manuals (MNM).

El contrast en les LS s'ha estudiat sempre com una característica del focus i del tòpic. Diferents investigacions han trobat que el contrast en LS es marca principalment amb moviments del tors, tant d'esquerra a dreta com de davant cap enrere, i l'ús de les parts oposades de l'espai signic, tal com observem a (11) i (12) (Wilbur & Patschke, 1998; Van der Kooij, Crasborn & Emmerik, 2006; Kimmelman, 2014; Schlenker et al., 2016).

- $$\begin{array}{c} \text{t esq} \quad \text{t dr} \\ \text{neg} \quad \text{end} \end{array}$$
- (11) NO, FRIEND IX, BROTHER IX, SELF IX [NGT]
 'No, no és el meu amic, és el meu germà [qui està aprenent ASL].'
 (adaptat de Van der Kooij, Crasborn & Emmerik, 2006: 1606)
- $$\begin{array}{c} \text{t dr} \quad \text{t esq} \end{array}$$
- (12) [CAT]_T [BITE BOY]_F IX [DOG]_T [BITE GIRL]_F
 'El gat mossega un noi. El gos mossega una noia.'
 (adaptat de Kimmelman, 2014: 210)

El focus correctiu en NGT i en RSL també s'expressa mitjançant una topicalització de l'element focalitzat, és a dir, movent l'element focalitzat a la perifèria esquerra de l'oració (13, 14).

- (13) [ICE-CREAM]_F WOMAN EAT [NGT]
 '[No,] la dona menja gelat.'

- (14) [K-O-N-F COVER]_F BOY EAT [RSL]
 '[No,] [el noi] menja caramels.' (Kimmelman, 2014: 95)

Pel que fa a les partícules de focus en LS, romanen sense descripció aprofundida a la majoria de LS. Cal destacar els estudis en ASL (Wilbur, 1994; Wilbur & Patschke, 1998) i DGS, NGT i ISL³ (Herrmann, 2013). Segons Wilbur & Patschke (1998), l'ASL presenta tres signes diferents que funcionen com a partícules de focus restrictives: ONLY, ONLY-ONE, JUST i THAT'S-ALL, acompanyats per una inclinació del tronc cap enrere. Entre aquestes partícules, THAT'S-ALL es considera un adverbí que sempre es localitza al final de l'oració. En canvi, les partícules ONLY i JUST sempre apareixen precedint l'element focalitzat i la partícula ONLY-ONE pot aparèixer davant o darrere de l'element focalitzat. Segons Herrmann (2013), en DGS els signes utilitzats per expressar restricció són NUR₁, NUR₂ i ALLEIN. NUR₂ és el més freqüent i apareix a oracions contrastives com a adjunt del focus (15). NUR₁ és menys freqüent i sempre apareix en posició final a l'oració (16). Per últim, el signe ALLEIN, que significa 'sol', també es pot fer servir com a partícula restrictiva (17).

Tots dos estan bevent vi?

- neg cap-end
 (15) BEIDE NUR₂ FRAU IX₃ [DGS]
 tots.dos només dona ix₃
 'Tots dos no, només la dona.' (Herrmann, 2013: 245)

- cap-amunt
 (16) TIM BUCH KAUF NUR₁ [DGS]
 tim llibre compra només
 'El Tim només ha comprat el llibre.' (Herrmann, 2013: 249)

- (17) NEIN ALLEIN KIND BFF [DGS]
 no sol nen neg
 'No només el nen.' (Herrmann, 2013: 267)

En ASL, les partícules additives escalars (com 'fins i tot') s'expressen amb el signe SAME/ALSO, acompanyat per una inclinació del tronc cap endavant. Aquest signe pot tant precedir com seguir l'element focalitzat. Normalment, SAME/ALSO significa 'també' o 'idèntic' i només expressa

3 Llengua de signes irlandesa.

addició quan no apareix articulat amb la inclinació de tronc endavant (Wilbur & Patschke, 1998). De fet, la inclinació de tronc endavant es considera suficient per expressar el significat escalar sense que s'articuli el signe manual de manera explícita (18).

- _____ t_end
- (18) C'MON! REALLY! FOUR-YEAR-OLD CAN MORE FAST IX_{2PL} [ASL]
 'C'mon! Really! Even a four-year-old could do faster than you.'
 (Wilbur & Patschke, 1998: 287)

En DGS, les partícules additives s'expressen amb els signes AUCH i DAZU ('també'), sent AUCH el més freqüent. Aquest signe pot precedir o seguir el constituent focalitzat. A més, aquestes partícules poden aparèixer combinades una al costat de l'altra en una mateixa oració (Herrmann, 2013: 256). Aquest estudi també analitza com s'expressen les partícules additives escalars en DGS i troba que no hi ha un signe manual específic per expressar aquest significat de desconcert o contraexpectació. Aquest significat és expressat a través de dues estratègies: i) el signe AUCH en combinació amb MNM específics (celles aixecades, ulls oberts, moviment de cap endavant i/o assentiment de cap) i ii) el signe PF en combinació amb els mateixos MNM descrits anteriorment. Herrmann argumenta que els MNM són els encarregats d'afegir el significat pragmàtic d'incredulitat, sorpresa i contraexpectació.

Pel que fa a les oracions clivellades en LS, els estudis que exploren aquestes estructures en LS són molt pocs. Branchini (2014), que és l'estudi més destacable, analitza sintàcticament aquestes expressions en llengua de signes italiana (LIS). En aquesta llengua, l'estructura de l'oració clivellada es compon d'un constituent inicial, seguit pel signe PE –marcador de relatiu que va acompanyat de la vocalització [pə]– i un sintagma final al qual li manca un constituent, que correspon al constituent inicial (19). El constituent inicial és correferencial amb el signe PE. Tant el constituent inicial com el signe PE estan marcats amb el MNM 'celles aixecades'.

- _____ ca
- (19) HOUSE PE_i ANNA_k IX_{3k} BUY WANT [LIS]
 'És una casa el que l'Anna vol comprar.' (Branchini, 2014: 268)

Branchini posa en evidència que aquestes oracions pressuposen exhaustivitat i identificació única del constituent focalitzat, a diferència d'estructu-

res on es mou el constituent focalitzat a la perifèria esquerra sense l'ús del signe PE. Aquest signe, doncs, actua com a determinant identificant el constituent. A més, en LIS existeix una estructura equivalent a l'oració pseudo-clivellada (20).

_____ca

(20) PARIDE_i LOVE WHAT SELF_i SIGN [LIS]
 'El que Paride adora és signar-se a si mateix.' (Branchini, 2014: 278)

Aquesta estructura també ha estat documentada en altres llengües com l'ASL, però la seva anàlisi resulta controvertida, ja que alguns autors consideren que no són estructures clivellades, sinó parells de pregunta-resposta més properes a les preguntes retòriques (v. Wilbur, 1996 i Caponigro & Davidson, 2011). Recentment, Kimmelman & Vink (2017) i Hauser (2018) argumenten que aquestes estructures són preguntes retòriques en origen que estan patint un procés de gramaticalització i esdevenint estructures amb altres funcions sintàctiques, com, per exemple, les estructures pseudo-clivellades. Això explicaria per què la mateixa estructura sintàctica es pot trobar en contextos diferents amb funcions diferents.

■ 3 Metodologia

Les dades utilitzades en aquesta recerca han estat obtingudes per dues vies. Principalment s'han recopilat dades mitjançant sessions d'elicitació amb dos informants Sords signants nadius. S'han realitzat tres activitats diferents per a obtenir dades: i) elicitació amb imatges: realització d'una pregunta en LSC als informants en relació amb una imatge concreta, ii) traduccions a l'LSC d'oracions en espanyol presentades en context i iii) narració en LSC de vinyetes i pel·lícules mudes que contenen referents contrastats i/o estan dissenyats per obtenir exemples de partícules de focus. Totes les dades obtingudes s'han presentat als informants posteriorment per obtenir judicis d'acceptabilitat i validar els resultats.

A més, s'han recopilat dades semi-espontànies del Corpus de l'LSC.⁴ Concretament, de tres signants diferents que narren la història *Granota, on ets?*. Aquestes dades han servit per comprovar que els resultats obtinguts a les sessions d'elicitació també es troben en discursos més naturals.

4 En procés d'anotació a l'Institut d'Estudis Catalans (Barberà et al., 2015).

■ 4 Les nocions de focus, tòpic i contrast en LSC

■ 4.1 El focus en LSC

El *focus* en LSC s'expressa mitjançant diferents estratègies: sintàctiques, prosòdiques manuals i prosòdiques no manuals. Pel que fa a les estratègies sintàctiques, els elements focalitzats en LSC s'expressen principalment mitjançant canvis en l'ordre bàsic de constituents. El més habitual és que el focus es desplaci cap al final de l'oració on l'accent és més prominent, tal com es pot observar als exemples (21) i (22).

(21) PA [MENJAR]_F
'MENJO pa.'

(22) MENJAR [PA]_F
'Menjo PA.'

(Navarrete-González, 2019: 26)

Tanmateix, el focus en LSC també es pot expressar prosòdicament mitjançant el MNM 'celles aixecades'. En aquest cas, l'element focalitzat no pateix cap desplaçament cap al final de l'oració, com es pot observar a (23).

Qui s'està menjant una poma?

_____ ca
(23) [DONA PERSONA]_F POMA MENJAR-POMA
'La dona s'està menjant una poma.'

Pel que fa als marcadors prosòdics manuals, un signe focalitzat té generalment una durada més llarga i presenta més repeticions del moviment del signe que el seu homòleg no focalitzat.

■ 4.2 El tòpic en LSC

El *tòpic* en LSC s'expressa mitjançant un desplaçament de l'element topicalitzat a l'inici de l'oració, més el MNM 'celles aixecades' (24) (Pfau & Quer, 2010).

_____ ca
(24) CEBA IX₁ ODIAR.
'Les cebes, les odio.'

(Pfau & Quer, 2010: 9)

En cas d'haver-hi dos tipus diferents de tòpic junts les dades elicitades per a aquesta recerca suggereixen que només el primer es marca amb celles aixecades. A (25) CASA DINS ('a casa') es troba en posició de topicalització i està marcat amb el MNM 'celles aixecades'. En canvi, els signes PARE i FILL que també són tòpics no es marquen amb aquest MNM, per tant, el MNM sembla estar més relacionat amb la posició sintàctica, que no pas amb la noció de tòpic des d'un punt de vista d'organització del discurs, és a dir, d'estructura informativa. En aquest cas, trobem que hi ha *topic stacking*,⁵ (Kimmelman & Pfau, 2016) ja que dos tòpics de tipus diferents s'articulen de manera conjunta: CASA DINS és considerat un *scene-setting topic*, ja que introdueix el context espacial on s'ubica el predicat, i PARE FILL és un *aboutness topic*, ja que introdueix el tema principal de l'oració sobre el qual es predica. A diferència, a (26) PARE i FILL tornen a ser els tòpics de l'oració i en aquest cas es marquen amb el MNM 'celles aixecades', ja que es troben en posició inicial a l'oració.

<u>ca</u>	<u>t esq</u>	<u>t dr</u>	
(25) CASA DINS	[PARE]	[FILL]	TOTS-DOS TOCAR DIA ESCOLA.
‘A casa, el pare i el fill es preparen perquè toca anar a l'escola.’			
<u>t esq</u>	<u>t dr</u>	<u>ca</u>	
(26) PARE	FILL	AMBDÓS	SENTIR NO-SABER AUTOESTIMA
CONTENTS.			
‘El pare i el fill se sentien, no sé, amb l'autoestima alta, contents.’			

A més, si els elements topicalitzats presenten contrast es marquen amb moviments de tronc d'esquerra a dreta, com en el cas dels signes PARE i FILL, que presenten paral·lelisme.

■ 4.3 Contrast

El *contrast* en LSC s'expressa principalment a través de moviments de tronc i cap d'esquerra a dreta, i l'ús de parts oposades a l'espai sígnic per localitzar els referents contrastats (v. Barberà, 2012, Navarrete-González, 2016,

⁵ El *topic stacking* apareix quan un tòpic que fa la funció d'argument i un altre que fa la funció d'adjunt es presenten conjuntament a l'oració.

2019 i Zorzi, 2018). Aquests marcadors es poden solapar amb el focus i el tòpic d'una oració (27).

	esp esq		esp dr
	t esq		t dr
ca		ca	
- (27) [GIORGIA]_T [LINGÜISTA]_F [RAQUEL]_T [INTÈRPRET]_F.
 'La Giorgia és lingüista i/però la Raquel és intèrpret.'

A (27) els tòpics GIORGIA i RAQUEL i els elements focalitzats LINGÜISTA i INTÈRPRET mantenen les seves marques, que alhora se solapen amb els marcadors de contrast esmentats anteriorment (moviments de tronc d'esquerra a dreta i ús de les parts oposades de l'espai sígnic).

A més, en LSC podem distingir entre diferents tipus de contrast que presentem en els següents subapartats i que són i) *paral·lel*, ii) *selectiu* i iii) *correctiu*—expressats mitjançant la combinació de MNM esmentada anteriorment.

■ 4.3.1 Contrast paral·lel

El contrast paral·lel és un tipus de contrast que involucra alternatives paral·leles al discurs. En termes d'Umbach (2004) es pot considerar que les alternatives que trobem en aquest tipus de contrast presenten contrast per similitud i dissimilitud. Les alternatives contrastades fan la mateixa contribució al discurs (Repp, 2016), per això és molt habitual trobar la partícula de focus TAMBÉ en estructures que inclouen paral·lelisme (31).

Aquest tipus de contrast s'expressa mitjançant moviments de tronc i/o de cap d'esquerra a dreta i l'ús de les parts oposades de l'espai sígnic. El contrast paral·lel és el menys marcat, ja que introdueix alternatives paral·leles que pertanyen al mateix set d'alternatives i es pot solapar tant amb el focus (28) com amb el tòpic d'una oració (27).

	esp esq		esp dr
	t esq		t dr
- (28) [RAQUEL PERSONA]_T [INTÈRPRET]_F TAMBÉ [LINGÜISTA]_F.
 'La Raquel és intèrpret i també lingüista.'

Les alternatives contrastades en aquest tipus de contrast poden ser part d'una llista o enumeració d'elements, com es observa a l'exemple (29).

Què has comprat al supermercat?

- $\frac{\text{esp esq}}{\text{t esq}}$ $\frac{\text{esp dr}}{\text{t dr}}$ $\frac{\text{esp esq}}{\text{t esq}}$ $\frac{\text{esp dr}}{\text{t dr}}$ $\frac{\text{esp esq}}{\text{t esq}}$
 (29) PATATA, ALBERGÍNIA, TOMÀQUET DESPRÉS PEIX, CARN, ETC.
 'Patates, albergínies, tomàquets, peix, carn i altres coses.'

A més, aquest tipus de contrast es pot expressar amb un signe lèxic, el signe LLISTA (figura 1), tal com es pot observar a (30).

Figura 1. Signe LLISTA

(30) Què has comprat al supermercat?

- LLISTA-1 PATATA, LLISTA-2 ALBERGÍNIA, LLISTA-3 TOMÀQUET,
 LLISTA-4 PEIX, LLISTA-5 CARN, ETC.
 'Patates, albergínies, tomàquets, peix, carn i altres coses.'

El contrast paral·lel també es pot expressar a través d'un canvi en la dominància de la mà del signant (figura 2). En aquesta estratègia el signant utilitza la mà passiva com a mà activa per tal de marcar el contrast amb un altre referent que ha estat articulat prèviament amb la mà activa (31).

Figura 2. Canvi en la dominància de la mà

Context: L'altre dia vaig veure una baralla al carrer. Hi havia dos homes discutint molt fort i al final...

- (31) md: BARALLA UN [COP-DE-PUNY]_{dr}
 mnd: [BUFETADA]_{dr}
 'Es van barallar i un li va clavar un cop de puny i una bufetada a l'altre.'

Aquesta estratègia també s'ha documentat en altres LS, com, per exemple, en NGT (Kimmelman, 2014). En LSC, l'ús d'aquesta estratègia sembla estar relacionat amb restriccions de tipus morfofonològic, ja que principalment es dona en casos en què la combinació de MNM per expressar contrast no és possible. A (31), l'espai sígnic s'utilitza per localitzar el referent a qui van adreçades les accions dels verbs ('bufetejar' i 'clavar un cop de puny'). Tot i que aquestes dues accions són alternatives paral·leles, no poden ser contrastades amb l'ús de les parts oposades de l'espai sígnic, ja que aquest ús és prioritari per localitzar el referent del discurs.

■ 4.3.2 Contrast selectiu

El contrast selectiu es dona quan una de les alternatives contrastades s'exclou. En aquest tipus de contrast, les alternatives també presenten similitud i dissimilitud, però a diferència del que passa en el contrast paral·lel, les alternatives contrastades no fan la mateixa aportació al discurs.

Les marques que es fan servir per expressar contrast selectiu són les mateixes que les de contrast paral·lel (moviments de tronc i/o de cap d'esquerra a dreta i l'ús de les parts oposades de l'espai sígnic), i, addicionalment, es troba el MNM 'assentiment' que indica que l'element focalitzat és exhaustiu (32).

Què està fent la dona: muntant en bicicleta o muntant a cavall?

- $\frac{\text{esp dr}}{\text{t dr+cap dr+ac}}$
- (32) BICICLETA MUNTAR
 'Muntant en bicicleta.'

Aquest contrast també es pot expressar mitjançant estratègies sintàctiques, com ara desplaçant l'element contrastat al principi de l'oració (33a) o fent servir una estructura clivellada (33b).

Context: El teu amic no està segur si va menjar una pizza o un entrepà. Li dius que va menjar una pizza.

- (33) a. $\frac{\text{ac}}{\text{ac}}$ PIZZA MARIA MENJAR
 'Una PIZZA, va menjar la Maria.'
- b. $\frac{\text{ac}}{\text{ac}}$ PIZZA IX MATEIX MARIA MENJAR
 'Va ser una PIZZA el que va menjar la Maria.'

En aquests exemples no trobem la combinació de marcadors prosòdics que trobem en els exemples anteriors (moviments de tronc i/o de cap d'esquerra a dreta i l'ús de les parts oposades de l'espai sígnic), però sí que trobem l'assentiment de cap que s'articula de manera simultània al signe focalitzat. A la secció 5 descriurem amb més detall les estructures clivellades en LSC.

■ 4.3.3 Contrast correctiu

El contrast correctiu es dona quan una de les alternatives es considera falsa per part de l'interlocutor i és substituïda per una altra que es considera vertadera. En aquest tipus de contrast, doncs, els elements contrastats pertanyen al mateix set d'alternatives, però no fan la mateixa aportació al

discurs, ja que l'alternativa introduïda en la correcció exclou l'alternativa que es considera falsa per part de l'interlocutor.

El contrast correctiu s'expressa a través dels mateixos marcadors que hem vist en els tipus anteriors –moviments de tronc i cap d'esquerra a dreta i ús de les parts oposades de l'espai signic–, però, a més, s'expressa amb un marcador addicional: un cop de cap que emfasitza l'alternativa introduïda en la correcció, que indica que l'element focalitzat és contrari a les expectatives de l'interlocutor, com es pot observar a (34) i (35).

- (34)
$$\begin{array}{c} \text{cc} \quad \text{cc} \\ \text{esp esq} \quad \text{esp dr} \\ \text{t esq+cap esq} \quad \text{t dr+cap dr} \end{array}$$
 [MARIA PIZZA-MENJAR RES, UN-ALTRE HAMBURGUESA.
'La Maria no va menjar pizza, sinó hamburguesa.'

A: El mar és groc.

- (35)
$$\begin{array}{c} \text{cc} \quad \text{cc} \\ \text{esp dr} \\ \text{t dr+cap dr} \end{array}$$
 B: NO, MAR ESPECÍFIC BLAU
'No, el mar és BLAU.'

En alguns casos, es poden trobar oracions en LSC on el contrast correctiu es combina amb el contrast paral·lel. En aquests casos, s'articula una combinació de moviments de tronc cap endavant i cap enrere i d'esquerra a dreta per expressar tant la correcció com el paral·lisme entre les alternatives contrastades. A (36), podem observar que la correcció inclou més d'un referent (pizza, gelat i amanida). Aquests referents es presenten com alternatives paral·leles i, per tant, es localitzen a l'espai signic mitjançant moviments d'esquerra a dreta. No obstant això, aquests moviments d'esquerra a dreta es combinen amb una inclinació del tronc cap endavant, que expressa la correcció. La part de l'oració que es nega, és a dir, la primera part, s'enuncia amb una inclinació del tronc cap enrere.

- (36)
$$\begin{array}{c} \text{ca} \\ \text{t enr} \quad \text{t end} \\ \text{esp esq} \quad \text{esp centr} \quad \text{esp dr} \\ \text{t esq} \quad \text{t centr} \quad \text{t dr} \end{array}$$
 MARIA PIZZA MENJAR I-PROU NO, PIZZA, GELAT, AMANIDA
'La Maria no va menjar només pizza, (va menjar) pizza, gelat i amanida.'

Tal com hem observat en aquest apartat, tots els tipus de contrast comparteixen uns MNM bàsics, fet que indica que estem tractant una mateixa noció amb diferents subtipus que són marcats per MNM addicionals ('assentiment de cap' i 'cop de cap').

■ 5 Les partícules de focus en LSC

L'LSC també utilitza partícules focals additives (TAMBÉ, MÉS-Q, MÉS-F i MÉS-1), additives escalars (FINS-I-TOT, INCLÒS, A-SOBRE) i exclusives i/o restrictives (I-PROU, NOMÉS i ÚNIC). En aquesta secció es descriuen les principals partícules de focus utilitzades en LSC per expressar aquests significats.

■ 5.1 Partícules additives no escalars

En LSC el significat additiu pot ser expressat amb els signes següents: TAMBÉ, MÉS-Q MÉS-F, MÉS-1_bimanual (figura 3).

Figura 3. Signes que expressen “també”

Tal com esmentàvem en la secció 2.1, en algunes llengües les conjuncions coordinants i les partícules additives de focus es poden intercanviar. En LSC, trobem que la partícula de focus **TAMBÉ** és utilitzada freqüentment per introduir alternatives paral·leles (37–38). Basant-nos en Jacobs (1988), considerem que quan el signe **TAMBÉ** es troba en oracions coordinades com les dels exemples (37) i (38) s'ha d'analitzar com a partícula de focus, ja que enllaça elements focalitzats al discurs que pertanyen a un mateix conjunt i tenen un integrador comú.

- (37) $\begin{array}{ccc} \text{_____} & \text{esp esq} & \text{_____} & \text{esp dr} \\ & \text{t esq} & & \text{t dr} \end{array}$
 [RAQUEL PERSONA]_T [INTÈRPRET]_F **TAMBÉ** [LINGÜISTA]_F
 'La Raquel és intèrpret i també lingüista.'

- (38) $\begin{array}{ccc} \text{_____} & \text{esp esq} & \text{_____} & \text{esp dr} \\ & \text{t esq} & & \text{t dr} \end{array}$
 LLEI IX [ANGLÈS]_F **TAMBÉ** [CATALÀ]_F
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'

Altres partícules additives de focus que es troben en la mateixa posició sintàctica en oracions coordinades són els signes **MÉS-Q**, **MÉS-F** I **MÉS-1**, tal com es pot observar a (39), (40) i (41).

- (39) LLEI IX CL-LLISTA IDIOMA ANGLÈS **MÉS-Q** CATALÀ
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'
- (40) LLEI IX CL-LLISTA IDIOMA ANGLÈS **MÉS-F** CATALÀ
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'
- (41) LLEI IX CL-LLISTA IDIOMA ANGLÈS **MÉS-1** CATALÀ
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'

A més, **TAMBÉ** es pot trobar en posició inicial (42) i final a l'oració (43), i es pot combinar amb altres partícules additives per emfasitzar el contrast (44).

- (42) LLEI IX CL-LLISTA IDIOMA ANGLÈS. **TAMBÉ** CATALÀ
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'
- (43) LLEI IX CL-LLISTA IDIOMA ANGLÈS, CATALÀ **TAMBÉ**
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'
- (44) LLEI IX CL-LLISTA IDIOMA ANGLÈS **MÉS-T** CATALÀ **TAMBÉ**
 '[Pots consultar] la llei en anglès i també en català.'

Per últim, podem trobar la partícula MÉS-F com a adverb conjuntiu (en termes de König, 1991). A (45) la partícula MÉS-F apareix a l'inici de l'oració indicant que l'abast del focus és tota l'oració. A més, el fet que hi hagi aquesta partícula ens indica que una proposició alternativa està sent considerada per l'interlocutor i afegida al discurs, per tant, desencadena una pressuposició existencial que una altra proposició alternativa s'ha introduït al discurs.

(45) ÉS-VERITAT. **MÉS-F** NOMÉS, IX3 DIR ÉS-VERITAT, ASSOCIACIÓ PER-A OBJECTIU ASSISTIR NO, PER-A ACTIVITAT I-PROU SIGNIFICAR ACTIVITAT I-PROU.

‘És veritat, a més, només (tenir) l'associació per activitats, no per assistir-hi de manera regular.’ (CORP, 8, CG+QF, 00:01:49.357)⁶

Cal esmentar que el signe TAMBÉ es pot utilitzar com a partícula de focus additiva escalar tal com veurem a l'apartat següent.

■ 5.2 Partícules additives escalars

En LSC el significat additiu escalar s'expressa a través de signes diferents: FINS-I-TOT, INCLÒS, A-SOBRE i TAMBÉ, sempre acompanyats de MNM específics (celles aixecades, barbata amunt, cap enrere i un gest bucal particular en el qual el signant obre considerablement la boca⁷ mentre vocalitza el mot corresponent al signe en castellà) (figura 4a–b).

Figura 4a. Signes que expressen “fins i tot”

⁶ Les referències als exemples extrets del corpus de l'LSC indiquen la informació següent: CORP (corpus), tasca, codi del signant(s), temps d'anotació.

⁷ El grau d'obertura varia segons el grau d'escalaritat de l'enunciat. Per limitacions d'espai deixem aquesta qüestió fora de l'abast d'aquest article.

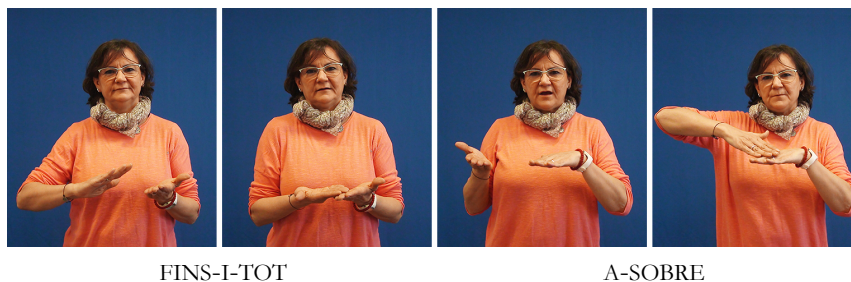

Figura 4b. Signes que expressen “fins i tot”

Les oracions (46a–e) mostren diferents maneres d’expressar aquest significat en LSC amb els signes esmentats anteriorment. Cal tenir present que el significat additiu escalar també es pot expressar sense cap signe lèxic només amb la combinació de MNM esmentada anteriorment com es pot observar a (46e) (v. Mayol & Barberà, 2018).

Context: Vas organitzar una festa i vas convidar el teu grup d’amics, però no esperaves que l’Anna hi anés, ja que ella mai no va a les festes.

- _____ esp esq _____ esp dr+cap dr
ca,uo,cc,voc
- (46) a. IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. ANNA VENIR **TAMBÉ**
- _____ esp esq _____ esp dr+cap dr
ca,uo,cc,voc
- b. IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **FINS-I-TOT** ANNA VENIR
- _____ esp esq _____ esp dr+cap dr
ca,uo,cc,voc
- c. IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **INCLÒS** ANNA VENIR
- _____ esp esq _____ esp dr+cap dr
ca,uo,cc,voc
- d. IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **A-SOBRE** ANNA VENIR
- _____ esp esq _____ esp dr+cap dr
ca,uo,cc,voc
- e. IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. ANNA VENIR
 ‘La festa va ser un èxit. Fins i tot l’Anna va venir!’

A més, els diferents signes lèxics utilitzats tenen una distribució diferent. Alguns d'ells es poden combinar per emfasitzar el significat (47a–d), mentre que altres com A-SOBRE, són més emfàtics per si sols i no admeten cap tipus de combinació amb una altra partícula de focus que expressi el mateix significat.⁸ Aquestes construccions de dues partícules de focus combinades són construccions redundants que s'admeten a la llengua per emfasitzar el focus. La combinació sempre es dona amb signes que també funcionen per expressar addició (sense escalaritat) (TAMBÉ i INCLÒS).

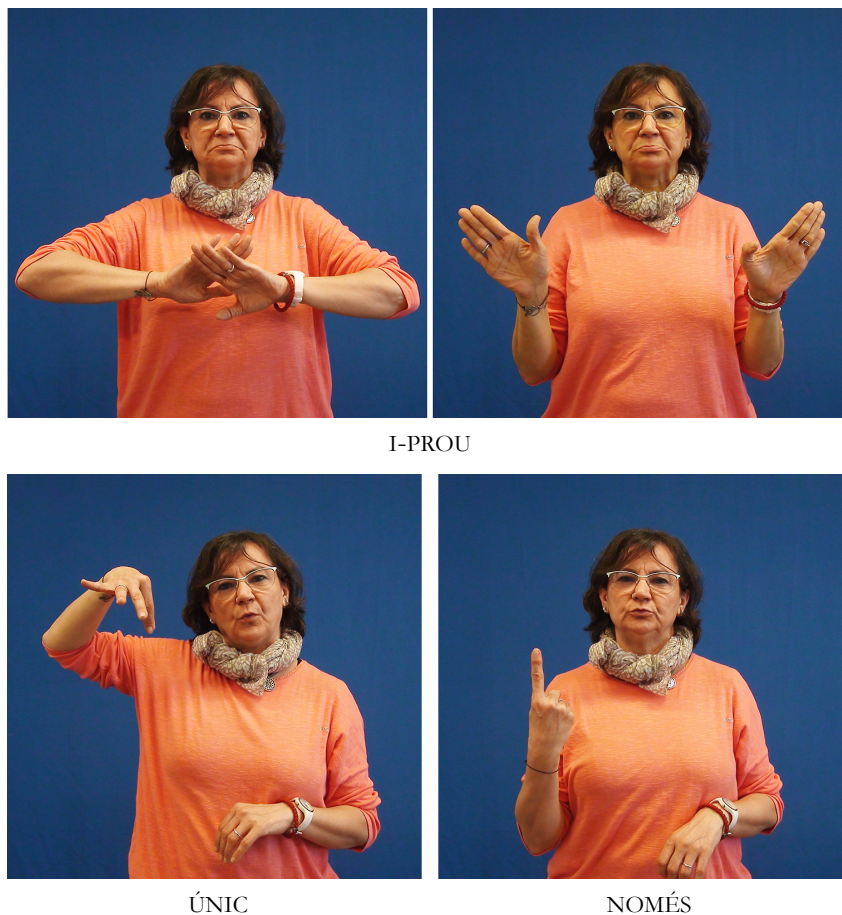
- (47) a. $\frac{\text{esp esq}}{\text{ca+uo+cc+voc}} \frac{\text{esp dr+cap}}{\text{ca+uo+cc+voc}}$ IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **FINS-I-TOT** ANNA VENIR **TAMBÉ**.
 'La festa va ser un èxit. Fins i tot l'Anna va venir!'
- b. $\frac{\text{esp esq}}{\text{ca+uo+cc+voc}} \frac{\text{esp dr+cap}}{\text{ca+uo+cc+voc}}$ IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **INCLÒS** ANNA VENIR **TAMBÉ**.
 'La festa va ser un èxit. Fins i tot l'Anna va venir!'
- c. $\frac{\text{esp esq}}{\text{ca+uo+cc+voc}} \frac{\text{esp dr+cap dr}}{\text{ca+uo+cc+voc}}$ IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **FINS-I-TOT INCLÒS** ANNA VENIR
 'La festa va ser un èxit. Fins i tot l'Anna va venir!'
- d. $\frac{\text{esp esq}}{\text{ca+uo+cc+voc}} \frac{\text{esp dr+cap dr}}{\text{ca+uo+cc+voc}}$ IX_{1pl(poss)} GRUP FESTA ÈXIT. **FINS-I-TOT INCLÒS** ANNA VENIR **TAMBÉ**.
 'La festa va ser un èxit. Fins i tot l'Anna va venir!'

El significat pragmàtic que afegeixen les partícules additives escalars és el d'improbabilitat que l'alternativa proposada sigui certa en l'enunciat segons el context anterior o segons el coneixement del món dels interlocutors. Aquest significat és desencadenat per la mateixa partícula com una implicatura convencional. És per això, que es poden distingir diferents graus d'escalaritat associats a aquest significat que tenen a veure amb el grau de probabilitat que una alternativa proposada sigui certa en un context determinat. En LSC, es poden observar aquests diferents graus d'escalaritat a través de diferents signes lèxics sempre acompanyats de la mateixa combinació de MNM: celles aixecades, barbeta amunt, cap enrere, gest bucal i vocalització.

8 Només admet combinació amb TAMBÉ quan funciona com a partícula additiva.

■ 5.3 Exclusives/restrictives

Segons les elicitacions realitzades, en LSC les partícules restrictives s'expressen principalment amb dos signes diferents: I-PROU, que es troba sempre al final de l'oració i ÚNIC, que es troba abans de l'element focalitzat (figura 5). No obstant això, fent una cerca al Corpus de l'LSC el signe SOL glossat com a NOMÉS es troba en repetides ocasions com a partícula de focus restrictiva per expressar aquest mateix significat.

ÚNIC

NOMÉS

Figura 5. Signes que expressen “només”

El signe I-PROU és el més freqüent tant en dades elicitades com en dades de corpus. Sempre apareix al final de l'oració després de l'element o elements focalitzats (48, 49, 50).

- (48) NO, [PATATES]_F **I-PROU**, TARDA RESTA
 'No, (he comprat) només patates. (Compraré) la resta a la tarda.'
- (49) [PASTÍS UN]_F **I-PROU**
 'Només (va cuinar) un pastís.'
- (50) IX₁ PENSAR BÉ IGUAL LOCAL PETIT SEGUR OBJECTIU PER-A
 [INTÈRPRET LLISTA-2]_F **I-PROU**.
 'Jo penso que seria millor tenir com un local petit només per als serveis d'interpretació.' (CORP, 8, CG+QF, 00:00:50.530)

El signe ÚNIC és menys freqüent. Només apareix en un exemple en les elicitacions, però els signants el consideren una partícula més per expressar restricció. Aquesta partícula apareix just abans de l'element focalitzat, com es pot observar a (51) i sovint va acompanyada de la vocalització 'solo'.

- (51) **ÚNIC** [PASTÍS UN]_F
 'Només (va cuinar) un pastís.'

Per últim, el signe NOMÉS apareix només en dades de corpus. Els informants que van participar a les elicitacions admeten l'ús d'aquest signe en la comunitat signant amb el significat de 'només', però consideren que és un ús incorrecte, ja que el significat d'aquest signe és 'sol'.⁹ No obstant això, com es pot observar als exemples (52) i (53), aquest signe es troba al Corpus de l'LSC articulat per signants de diferents edats. A més, aquest signe es pot combinar amb la partícula I-PROU, cas en el qual la interpretació és més emfàtica.

- (52) EXEMPLE NO LOCAL I-PROU LOCAL **NOMÉS** [PER-A OBJECTIU
 INTÈRPRET MILLOR++]_F [...]
 'Per exemple, el local només amb l'objectiu de millorar els serveis d'interpretació [...].'
 (CORP, 8, CG+QF, 00:01:14.111)

9 Els informants que van participar a les sessions d'elicitació són professors d'LSC, per tant, el grau de sobrecorrecció pot variar amb altres signants que no es dediquen a l'ensenyament com, per exemple, els signants del Corpus de l'LSC.

- (53) HOME MICA-EN-MICA PARLAR RES **NOMÉS** [ESCRIURE
 ENGANXAR++]_F
 ‘L’home anava fent mica en mica. No parlava gens només escrivia
 notes i les enganxava.’ (CORP, 7, DT, 00:01:16.061)

Cal un estudi més aprofundit sobre aquestes partícules per determinar de manera exhaustiva els contextos on poden aparèixer.

■ 6 Estructures clivellades en LSC

■ 6.1 Oracions clivellades

Les oracions clivellades en LSC s’expressen principalment a través del moviment de l’element focalitzat a l’inici de l’oració acompanyat del signe MATEIX que es troba dins del mateix constituent focalitzat, com a (54b).

Context: El teu amic no està segur de si la Maria va menjar pizza o entrepà. Li dius que va menjar pizza.

- (54) a. ac
 PIZZA MARIA MENJAR
 ‘PIZZA, va menjar la Maria.’
- b. ac
 PIZZA IX MATEIX MARIA MENJAR
 ‘Va ser PIZZA el que va menjar la Maria.’

Branchini (2014) troba estructures paral·leles a (54a) i (54b) en LIS i argumenta que la diferència que determina que la segona estructura és una estructura clivellada és el fet que té com a tret inherent la pressuposició de l’exhaustivitat de l’element focalitzat. Seguint aquest raonament, Branchini demostra que en LIS l’exhaustivitat de l’oració clivellada no es pot cancel·lar. En LSC, però, és acceptable cancel·lar l’exhaustivitat de totes dues oracions, tal com es pot observar a (55a) i (55b). Això suggereix que la interpretació de l’exhaustivitat, en les dades elicitades per a aquesta recerca, es computa com una implicatura conversacional que pot ser cancel·lada. Per tant, l’exhaustivitat en aquestes oracions no sembla ser un tret inherent de l’estructura sintàctica.

- (55) a. ^{ac} PIZZA MARIA MENJAR, TAMBÉ AMANIDA
 ‘PIZZA, va menjar la Maria i també amanida.’
- b. ^{ac} PIZZA IX MATEIX MARIA MENJAR, TAMBÉ AMANIDA
 ‘Va ser PIZZA el que va menjar la Maria i també amanida.’

Tenint en compte això, en LSC veiem que no és tan clara la distinció entre el que és una oració clivellada i una oració on el focus es mou a l'inici de l'oració. Encara que a les traduccions de (55) hem fet aquesta distinció, l'únic argument que podria indicar que (55b) és una clivellada és el fet que inclou el signe MATEIX, el qual també és un marcador de relatiu (Mosella, 2012).

■ 6.2 Oracions pseudoclivellades

A més, l'LSC també utilitza l'estructura de pregunta-resposta, documentada a LIS i ASL com a pseudoclivellada, similar a una pregunta retòrica. A diferència del que s'ha postulat per a altres LS, en LSC aquesta estructura no és molt productiva amb la funció de pseudoclivellada. No obstant això, en alguns contextos específics pot ser utilitzada com a tal. Als exemples (56) i (57) la informació presentada és informació sense context previ relacionat, que s'introdueix amb oracions genèriques.

- (56) MÓN ODIAR MÉS-6 QUÈ? MENTIDA
 ‘El que més odio en aquest món és la mentida.’
- (57) MARIA RELAXAR MÉS-6 QUÈ? NEDAR
 ‘El que més relaxa la Maria és nedar.’

Aquestes construccions només apareixen a les dades elicitades amb aquesta funció. Al Corpus de l'LSC només apareixen dos resultats d'estructures de pregunta-resposta per introduir el títol d'una història, però cap resultat amb la interpretació de pseudoclivellada.

■ 7 Conclusions

En conclusió, aquest article proporciona una visió general sobre l'expressió de l'estructura informativa en LSC. D'una banda, s'han presentat els principals marcadors de tòpic, focus i contrast en LSC. El tòpic en LSC s'ex-

pressa a través d'un moviment de l'element topicalitzat a l'inici de l'oració i el MNM 'celles aixecades'. El focus es pot expressar o bé movent l'element focalitzat al final de l'oració o bé mantenint-lo *in situ*, cas en el qual es marca amb el MNM 'celles aixecades'. El contrast, per altra banda, es solapa amb els marcadors de tòpic i de focus i es marca principalment amb moviments de tronc i/o de cap d'esquerra a dreta i l'ús de les parts oposades de l'espai signic. A més, en el cas del contrast selectiu, el MNM 'asseniment de cap' apareix addicionalment aportant la interpretació d'exhaustivitat i, en el cas del contrast correctiu, el MNM 'cop de cap' acompanya l'element que introdueix la correcció, aportant la interpretació de contraexpectació.

D'altra banda, s'ha fet una primera aproximació a la descripció de les partícules de focus en LSC. S'han detectat quatre signes que funcionen com a partícula additiva de focus (TAMBÉ, MÉS-Q, MÉS-F i MÉS-1) i quatre signes que fan la funció de partícula additiva escalar (TAMBÉ, FINS-I-TOT, INCLÒS i A-SOBRE) que sempre van acompanyats dels MNM 'celles aixecades', 'barbeta amunt', 'cap enrere' i un gest bucal particular. Pel que fa a les partícules restrictives de focus s'han descrit tres signes (I-PROU, ÚNIC i NOMÉS) que fan aquesta funció al discurs.

Per últim, s'han descrit dos tipus d'oracions clivellades en LSC. Un tipus d'oració clivellada on el constituent focalitzat està posicionat a l'inici de l'oració acompanyat del signe MATEIX, i un altre tipus de construcció, paral·lela a les oracions pseudoclivellades formada per una pregunta seguida d'una resposta. ■

■ Referències bibliogràfiques

- Aarons, Debra (1994): *Aspects of Syntax of American Sign Language*, Boston: Boston University (PhD diss.).
- Barberà, Gemma (2015): *The meaning of space in Sign Language. Reference, specificity and structure in Catalan Sign Language discourse*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton / Ishara Press [Revised and updated version of 2012 Ph.D. dissertation, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra].
- / Quer, Josep / Frigola, Santiago (2015): «Primers passos cap a la documentació de discurs signat. El projecte pilot de constitució del corpus de la llengua de signes catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 25, 287–302.

- Branchini, Chiara (2014): *On Relativization and Clefting in Italian Sign Language*, Boston / Berlin: De Gruyter.
- Büring, Daniel (2012): «Focus and intonation», *Routledge Companion to the Philosophy of Language*, London: Routledge, 103–115.
- Büring, Daniel / Križ, Manuel. (2013): «It's that, and that's it! Exhaustivity and homogeneity presuppositions in clefts (and definites)», *Semantics and Pragmatics* 6:6, 1–29.
- Calderone, Chiara (2019): «Aboutness topics and referential hierarchy in Italian Sign Language (LIS)», presentation in the workshop *Managing information structure in spoken and sign languages: Formal properties and natural discourse*, Leipzig: 52nd Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea.
- Caponigro, Ivano / Davidson, Kathryn (2011): «Ask, and tell as well: Question-answer clauses in American Sign Language», *Natural Language Semantics* 19, 323–371.
- Chafe, Wallace (1976): «Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and point of view», in: Li, Charles N. (ed.): *Subject and Topic*, New York: Academic Press, 27–55.
- Crasborn, Onno / Van der Kooij, Els (2013): «The phonology of focus in Sign Language of the Netherlands», *Journal of Linguistics* 49:3, 515–565.
- Féry, Caroline (2008): «Information structure notions and the fallacy of invariant correlates», *Acta Linguistica Hungarica* 55:3–4, 361–379.
- / Ishihara, Shimichiro (eds.) (2016): *The Oxford Handbook of Information Structure*, Oxford: Oxford University Press.
- Givón, Talmy (1983): *Topic Continuity in Discourse*, Amsterdam / Philadelphia: Benjamins.
- Gundel, Jeanette K. (1974): *The role of topic and comment in linguistic theory*, Austin: University of Texas (PhD diss.).
- Hauser, Charlotte (2018): «Question-answer pairs: the help of LSF», in: Kimmelman, Vadim / Koulidobrova, Helen (eds.): *FEAST 2 [Proceedings of the Formal and Experimental Advances in Sign Language Theory Conference]*, 44–55.
- Herrmann, Annika (2013): *Modal and Focus Particles in Sign Languages: A Crosslinguistic Study*, Boston / Berlin: De Gruyter / Nijmegen: Ishara Press.
- (2015): «The marking of information structure in German Sign Language», *Lingua* 165, 277–297.

- Hockett, Charles F. (1958): *A Course in Modern Linguistics*, New York: Mcmillan.
- Jacobs, Joachim (1988): «Fokus-Hintergrund-Gliederung und Grammatik», in: Altmann, Hans. (ed.): *Intonationsforschungen*, Tübingen: Niemeyer, 89–134.
- Kaplan, Jeff (1984): «Obligatory *too* in English», *Language* 60, 510–518.
- Kimmelman, Vadim (2014): *Information Structure in Russian Sign Language and Sign Language of the Netherlands*, Amsterdam: University of Amsterdam (PhD diss.).
- / Pfau, Roland (2016): «Information structure in sign languages», in Féry / Ishihara (eds.).
- / Vink, Lianne (2017): «Question-answer pairs in Sign Language of the Netherlands», *Sign Language Studies* 17:4, 417–449.
- Kiss, Katalin É. (1998): «Identificational Focus versus Information Focus», *Language* 74, 245–273.
- König, Ekkehard (1991): *The Meaning of Focus Particles: A Comparative Perspective*, London / New York: Routledge.
- Krifka, Manfred (2007): «Basic notions of information structure», in: Féry, Caroline / Fanselow, Gisbert / Krifka, Manfred (eds.): *The Notions of Information Structure* (Interdisciplinary Studies of Information Structure; 6), Potsdam: Universitätsverlag, 13–55.
- Mayol, Laia / Barberà, Gemma (2018): «Anaphoric strategies across language modalities: A comparison between Catalan and Catalan Sign Language (LSC)», *Journal of Psycholinguistic Research* 47, 431–447.
- Molnár, Valeria (2009): «On different kinds of contrast», in: Molnár, Valeria / Winkler, Susanne (eds.): *The Architecture of Focus*, Berlin: De Gruyter Mouton, 197–234.
- Mosella, Marta (2012): *Les construccions relatives en llengua de signes catalana (LSC)*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (PhD diss.).
- Navarrete-González, Alexandra (2016): *Focus constructions in Catalan Sign Language (LSC)*, Barcelona: Pompeu Fabra University (MA thesis).
- (2019): «The notion of focus and its relation to contrast in Catalan Sign Language (LSC)», *Sensos-e* 6:1, 18–40.
- Neidle, Carol (2002): «Language across modalities: ASL focus and question constructions», *Linguistic Variation Yearbook* 2:1, 71–98.

- Nespor, Marina / Sandler, Wendy (1999): «Prosody in Israeli Sign Language», *Language and Speech* 42:2–3, 143–176.
- Nunes, Jairo / Quadros, Ronice (2008): «Phonetically realized traces in American Sign Language and Brazilian Sign Language», in: Quer, Josep (ed.): *Signs of the Time. Selected papers from TISLR 8*, Hamburg: Signum, 177–190.
- Pfau, Roland / Quer, Josep (2010): «Nonmanuals: their grammatical and prosodic roles», in: Brentari, Diane (ed.): *Cambridge Language Surveys: Sign Languages*, Cambridge: Cambridge University Press, 381–402.
- Reinhart, Tanya (1982): «Pragmatics and linguistics: an analysis of sentence topics», *Philosophica* 27, 53–94.
- Repp, Sophie (2016): «Contrast: Dissecting an elusive information-structural notion and its role in grammar», in Féry / Ishihara (eds.).
- Rooth, Mats (1992): «A theory of focus interpretation», *Natural Language Semantics* 1:1, 75–116.
- Schlenker, Philippe / Aristodemo, Valentina / Ducasse, Ludovic / Lambertson, Jonathan / Santoro, Mirko (2016): «The unity of focus: Evidence from sign language (ASL & LSF)», *Linguistic Inquiry* 47:2, 363–381.
- Sze, Felix (2008): *Topic constructions in Hong Kong Sign Language*, Bristol: University of Bristol (PhD diss.).
- (2011): «Nonmanual markings for topic constructions in Hong Kong Sign Language», *Sign Language & Linguistics* 14:1, 115–147.
- (2015): «Is Hong Kong Sign Language a topic-prominent language?», *Linguistics* 53:4, 809–876.
- Umbach, Carla (2004): «On the notion of contrast in information structure and discourse structure», *Journal of Semantics* 21:2, 155–175.
- Vallduví, Enric (1990): *The role of plasticity in the association of focus and prominence*, Philadelphia: University of Pennsylvania / University of Southern California (manuscrit no publicat).
- / Engdahl, Elisabet (1996): «The linguistic realization of information packaging», *Linguistics* 34, 459–519.
- / Vilkkuna, Maria (1998): «On rheme and contrast», in: Culicover, Peter W. / McNally, Louise (eds.): *The Limits of Syntax*, New York: Academic Press, 79–108.

- Van der Kooij, Els / Crasborn, Onno / Emmerik, Wim (2006): «Explaining prosodic body leans in Sign Language of the Netherlands: Pragmatics required», *Journal of Pragmatics* 38, 1598–1614.
- Wilbur, Ronnie (1994): «Foregrounding structures in American Sign Language», *Journal of Pragmatics* 22, 647–672.
- (1996): «Evidence for the function and structure of wh-clefts in American Sign Language», *International Review of Sign Linguistics* 1, 209–256.
- (1997): «A prosodic/pragmatic explanation for word order variation in ASL with typological implications», in: Verspoor, Marjolijn H. / Lee, Kee Dong / Sweetser, Eve (eds.): *Lexical and Syntactical Constructions and the Constructions of Meaning*, Amsterdam / Philadelphia: Benjamins, 89–104.
- (1999): «Stress in ASL: empirical evidence and linguistic issues», *Language and Speech* 42:2–3, 229–250.
- (2012): «Information structure», in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.): *Sign Language. An International Handbook*, Berlin: De Gruyter Mouton, 462–489.
- Wilbur, Ronnie / Patschke, Cynthia (1998): «Body leans and the marking of contrast in American Sign Language», *Journal of Pragmatics* 30, 275–303.
- Zorzi, Giorgia (2018): *Coordination and gapping in Catalan Sign Language (LSC)*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (PhD diss.).

■ Alexandra Navarrete González, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <alexandra.navarrete.upf.edu>, ORCID: 0000-0003-4000-5343.

Meaning beyond signs: Implicatures and presupposition in Catalan Sign Language (LSC)

Alexandra Navarrete-González
(Barcelona)
Gemma Barberà (Barcelona)

Summary: This paper offers a first description of non-truth conditional meaning in Catalan Sign Language (LSC). It analyses conventional implicatures, conversational implicatures and presuppositions, and different devices and structures that trigger them, such as the use of signing space, role shift, classifier constructions, focus particles, connectives, implicative verbs, parentheticals, clefts and interrogatives.

Keywords: Catalan Sign Language, implicature, presupposition, signing space, role shift, classifiers, focus particles, clefts ■

Received: 21-01-2020 · Accepted: 28-09-2020

■ 1 Introduction¹

In Catalan Sign Language (*llengua de signes catalana*, LSC), as in any other natural language, utterances often mean more than what is actually said. Generally, the target meaning goes beyond what is conveyed by the lexical and morphosyntactic units. The same utterance may contribute different meanings depending on the context where it is found. This is known as *non-truth conditional meaning*: the meaning that is conveyed but not actually said. This pragmatic enrichment derives from the conventions of the lan-

¹ This contribution has been partially possible thanks to the SIGN-HUB project, which has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 693349, to the Spanish Ministry of Economy and Competitiveness and FEDER Funds (FFI2015-68594-P), and to the Government of the Generalitat de Catalunya (2014 SGR 698). We would also like to thank Delfina Aliaga, Xavi Álvarez and Santiago Frigola for the discussions, recordings and elicitation sessions about this topic, without whom this research would not have been possible. Thank you to Sílvia Gabarró-López and the editors for their suggestions. All remaining mistakes are our responsibility.

guage and also from rich interaction between language and context use. The dialogues in LSC below show an instance of pragmatic enrichment in the answer of B. In the three dialogues the expression “I have a headache” takes different values in each context in which it is used. While the semantic (literal) meaning is “to have a headache”, its use or pragmatic meaning varies in each situation. In Situation 1, A proposes to go to the cinema and B refuses the invitation by conveying that he cannot go to the cinema because he has a headache. Instead of providing a negative answer, B provides an answer that has the same effect but in an indirect way (i.e. by telling that he has a headache). In Situation 2, A asks whether B feels better and B replies that he has a headache. Instead of providing a direct answer like ‘No, I do not feel better’, B wants A to implicate so. In Situation 3, A proposes to go to bed by means of a polar question. Instead of answering ‘yes’ or ‘no’, B wants A to implicate that he does not want to go to bed because of the headache.²

(1) Situation 1:

A: CINEMA LET’S-GO ‘Let’s go to the cinema?’

B: HEADACHE ‘I have a headache’

(2) Situation 2:

A: FEEL WELL ‘Do you feel better?’

B: HEADACHE ‘I have a headache’

(3) Situation 3:

A: LET’S-GO BED ‘Let’s go to bed?’

B: HEADACHE ‘I have a headache’

2 This article follows the usual glossing conventions in the sign language literature. Manual signs are represented by the capitalized word corresponding to the translation of the sign. The scope of nonmanual markings is represented with a line that spreads over the manual material with which it is co-articulated. The abbreviations used in the glosses are the following:

is a placeholder for the loci in signing space corresponding to 1st, 2nd and 3rd person referents: IX# (index pointing sign); #-VERB-# (verb agreeing with subject and object); br (raised eyebrows); ht (head tilt); hthr (head thrust); mth (mouthing); we (wide eyes); sp (space). Sub-indices mark localizations in signing space: low, high, left, right; lower indexed letters (a, b) mark lateral loci and coreference relations. When locations in signing space scope over more than one sign they are marked with a line that spreads over the relevant constituent(s). Hyphens are used with single signs translated into English with more than one word. Reduplication of signs is indicated by +++.

The meaning of all expressions may be divided into two dimensions: the descriptive meaning and the implicated meaning. The descriptive meaning of “I have a headache” refers to the truth conditional content, i.e. whether the sender has a headache or not in the time of utterance. This dimension is also known as ‘what is said’ (Grice, 1975, 1989) or the ‘at-issue’ content (Potts, 2005). The other dimension of meaning forms the implicated meaning (‘what is meant’) or the ‘not-at-issue’ content, that is, the meaning not directly included in the morphosyntactic unit but conveyed by the sender with the utterance in context, i.e. that the sender cannot do something because of a headache.

In some contexts the implicated meaning may be triggered by an element of the utterance. In (4) the descriptive meaning is the regular semantic content of the corresponding syntactic unit used in this utterance. The implicated meaning is the projected meaning not conveyed by the syntactic units but triggered in this particular case by the connective BUT. The use of the connective triggers an expressive meaning that ideas are usually new.

- (4) IDEA GOOD, BUT OLD.
‘It is a very good idea, but it is old.’

The next example shows another type of implicated meaning. Here, the implicated meaning (i.e. John was on holidays earlier) is a necessary condition in order for the descriptive content to be true.

- (5) A: JOHN WHERE? ‘Where is John?’
B: HOLIDAYS STILL ‘He’s still on holidays!’

At present, research on non-truth conditional meaning in a particular sign language is still incipient (Davidson, Caponigro & Mayberry, 2009; Davidson, 2014; Herrmann, 2013; Schlenker & Lamberton, 2012; Schlenker, Lamberton & Santoro, 2013, among others). The present paper aims at providing a first outlook on how implicated meaning is conveyed in LSC, and more concretely at the three general classes, namely conversational implicature (section 2), conventional implicature (section 3) and presupposition (section 4). Each section presents the same structure: definition of the particular class, brief revision of the literature, presentation of examples in LSC and description of elements that trigger the particular meaning. Finally, section 5 summarises the main findings.

The data used in this piece of research is a combination of two kinds. On the one hand, videos recorded for instructional purposes with the main aim of teaching pragmatics in LSC were gathered and analysed (Barberà & Frigola, 2015). On the other hand, data obtained from elicitation sessions made within the framework of a PhD dissertation were also included (Navarrete-González, to appear).

■ 2 Conversational implicature

Conversational implicatures are very much connected to the conversational maxims and the cooperative principle (Grice, 1975). Conversational maxims are a set of rules that interlocutors generally follow, and expect each other to follow, and without which the conversation would not be possible. These rules are embedded in the single overarching cooperative principle that states to “make your contribution as is required, when it is required, by the conversation in which you are engaged.” Each of the maxims covers one aspect of linguistic interaction and describes what is expected from a cooperative signer with respect to that maxim. The cooperative principle and the maxims are developed below (Grice, 1975; Levinson, 1983; Meibauer, 2006). Various authors developed and refined Grice’s theory of conversational implicatures, typically leading to a systematization and reduction of the maxims (Horn, 1984; Sperber & Wilson, 1995; Levinson, 2000; for an overview see Meibauer, 2006).

Cooperative principle

Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged.

The Maxim of Quantity

1. Make your contribution as informative as is required (for the current purposes of the exchange).
2. Do not make your contribution more informative than is required.

The Maxim of Quality

1. Do not say what you believe to be false.
2. Do not say that for which you lack adequate evidence.

The Maxim of Relevance

Be relevant (i.e. make your contributions relevant).

The Maxim of Manner

1. Avoid obscurity of expression.
2. Avoid ambiguity.
3. Be brief (avoid unnecessary circumlocution and redundancy).
4. Be orderly.

Let us imagine a context of an office where the work team members eat lunch at 1.30 p.m. every day. Since this is a fact well known by all the employees, the implicated meaning of B's answer (i.e. that it is (shortly after) 1.30 p.m.) in the following dialog in (6) is related to the topic under discussion and it thus follows the maxim of relevance. However, instead of saying that it is 1.30 p.m., B uses shared known evidence to provide the answer and expects the interlocutor to implicate this meaning.

- (6) A: What time is it?
 B: They all left to have lunch.

Frequently the maxims are not followed in purpose with the aim of wanting the receiver to generate a conversational implicature. Below it is shown an example of a context in which each maxim is flouted, together with the presentation of the context, the example, and a brief explanation of the corresponding descriptive meaning, the implicatum and the maxim flouted.

- (7) Context: A professor is about to enter a class, but he realises that the buttons of his shirt are broken.
- A: NOW IX₁ GO CLASS BREAK BUTTONS. 'Now I have to go to class and the buttons (of my shirt) are broken!'
- B: WORRY NOT. IX₁ SEW AS. 'Do not worry. I am a very good at sewing.'

The descriptive meaning in (7) is 'do not worry. I am very good at sewing' with the implicatum being 'I can help you by sewing the buttons of your shirt'. Although the maxim of relation is flouted, it thus follows the cooperative principle.

- (8) Context: They have just hired a new employee that a colleague already knows. When he is asked about his opinion he answers:

A: IX₃ WORK COLLEAGUE NEW IX₃. IX₃ EX IX₂ WORK COLLEAGUE.
GOOD? 'He is the new work colleague. He was a former colleague of yours, right? How was he?'

B: WELL, WORK TOGETHER DURATION SHORT. BEFORE WORK INTERRUPT+++ MOVE-DIFFERENT-PLACES. NOW NEXT-TURN LET'S-SEE. 'Well... we worked together for a short period. Before he had worked in many different places but did not finished the work. This is his next workplace, let's see...'

The descriptive meaning in (8) is 'we worked together for a short period; he worked shortly in other places without finishing all the work'. In this case the maxim of manner is flouted with the implicatum being 'he is not a very dedicated worker'.

- (9) Context: There has been a meeting with the new president who is hearing. When a colleague is asked how the meeting was, she answers:

A: MEETING IX₃ PRESIDENT PERSON HEARING WELL? 'How was the meeting with the new hearing president?'

B: IX₃₋₁ COMMUNICATION BEST ABILITY. 'Oh! The communication between the two of us was super good. He's many skills!'

The descriptive meaning in (9) is 'communication was very good'. This is an instance of flouting the maxim of quality with the following implicatum 'he's hearing and he does not use sign language. Therefore, communication was very difficult'.

- (10) Context: A is planning with B an itinerary for a holiday in France. They want to visit their mutual friend Jordi, if to do so would not involve too great a prolongation of their journey.

A: TRIP LET'S-GO FRANCE LET'S-GO. 'Let's go to France on a trip!'

B: YES. TAKE-ADVANTAGE JORDI VISIT. WHERE? 'Yes! And let's visit Jordi on the way. Where (does he live)?'

A: LOOK-LIKE SOUTH AREA. 'Somewhere in the south.'

Here the descriptive meaning is 'somewhere in the South of France'. Because of the inaccuracy of A's reply the maxim of quantity is flouted with the implicatum being 'B does not know where Jordi lives exactly'.

There are some tests that characterize conversational implicatures in general, namely cancellability, reinforceability, non-detachability, and calculability. Below each test is defined and illustrated with an example in LSC.

Cancellability: the sender adds some lexical content to the utterance that entails the negation of the implicature. In (11) the implicature of the second utterance is that ‘most but not all players’ did a horrible job. However, with the last statement this implicature is negated with the more informative lexical item ALL.

- (11) A: YESTERDAY MATCH AGAINST MADRID BARCELONA HOW. ‘How was the Madrid against Barcelona match yesterday?’
 B: SHAME. MOST IX₃ PLAYERS PERSON++ BARCELONA HORRIBLE. WAIT, NO. REALITY ALL HORRIBLE.
 ‘What a shame! Most Barcelona players did a horrible job. No, wait! Indeed, all did a horrible job.’

Reinforceability: The sender implicates the extra information and then, if it seems important, adds some information to make sure that the conversational partner gets the point. Implicatures can be reinforced without redundancy, as shown in (12a) as opposed to reinforcement of entailments, that leads to redundancy, as shown in (12b), where eighty percent refers in fact to most of the answers.

- (12) a. CRISTINA WOMAN IX₃ YESTERDAY TEST TYPE MOST ANSWER, BUT LAST ANSWER NOTHING.
 ‘Yesterday Cristina replied most answers in the test, but the last one she didn’t reply.’
 b. YESTERDAY TEST WOMAN CRISTINA TYPE MOST ANSWER, REALITY APPROXIMATELY EIGHTY PERCENT.
 ‘Yesterday Cristina replied most answers in the test, in fact (she replied) approximately eighty percent’.

Non-detachability: Implicatures are not lexically triggered. That is, implicatures cannot be blamed on the meaning of particular words or signs that occur in the sentence. Implicatures are “non-detachable”: producing a synonymous utterance does not remove the implicature. The three instances in (13) show different utterances with all sharing the same implicature: ‘please, close the door’.

- (13) a. Context: Signer looking at the door open.
 FEEL COLD.
 ‘It’s cold (in here).’
 b. Context: Door is open.
 PLEASE DOOR.
 ‘Please, (close) the door.’
 c. Context: Signer looking a bit upset.
 DOOR OPEN AGAIN.
 ‘The door is open again.’

The final test is *calculability*, which refers to the fact that the addressee should be able to infer the implicatures of an utterance.

- (14) A: TIME. ‘What time is it?’
 B: SECRETARY LEAVE ALREADY. ‘The secretary already left.’

A goes through the following reasoning:

- B would be flouting the maxim of relevance unless she thinks there is a time in which the secretary always leaves.
- B is abiding the cooperative principle.
- Therefore, B is not flouting the maxim of relevance.
- B must think that the time the secretary leaves tells something about the time it is now since she may always leave at the same time.

The most distinguished kind of implicatures are scalar implicatures, which are often connected to lists of lexical items ordered by entailment and informativity, such as for example <all, most, many, some, few>, <and, or>, <always, often, sometimes> (Horn, 1972; Levinson, 1983). Scalar implicatures attribute an implicit meaning beyond the literal meaning of an utterance, which suggests that the sender had a reason for not using a more informative term on the scale. The choice of the weaker term suggests that none of the stronger items in the scale hold. This is shown in (15) in the use of ‘some’ to suggest the implicit meaning ‘not all’. The lexical item SOME triggers the conversational implicature that ‘not all professors in the faculty are dedicated to sign language’.

- (15) FACULTY, PROFESSORS SOME FOCUS LANGUAGE SIGN.
 ‘At the faculty, some of the professors are dedicated to sign language.’

Davidson (2014) conducted an experiment to test the calculation of this type of conversational implicatures in American Sign Language (ASL). The goal was to determine if native signers of ASL calculated scalar implicatures in the same way English speakers do or rather there were some differences triggered by the difference in the modality (i.e. the channel of perception and production of the language). Results of this study found no differences between ASL signers and English speakers in the calculation of prototypical scales (<all, some>) nor in the interpretations of numbers (<three, two>). However, the use of signing space and classifier constructions in signed discourse triggered increased implicatures in ASL as compared to English speakers in ad hoc scalar implicatures. Signing space and classifiers are specific devices of the visual-spatial modality of SLs. Signing space is the three-dimensional space in front of the signer's torso where signs are articulated, which is used to provide linguistic meaning at the phonological, morphosyntactic and discourse level (Barberà, 2015). Classifiers are morphemes with a non-specific meaning that represent entities by depicting salient characteristics through manual configurations (Zwitzerlood, 2012).

We partly replicated Davidson (2014) experiment in an elicitation task in order to see how LSC signers behave in the calculation of ad hoc scalar implicatures. The participants, two Deaf native LSC signers, were shown a picture in which there were three items (Figure 1).

Figure 1. Image used in the elicitation of scalar implicatures

Afterwards, different sentences with different conditions were signed in LSC. The participants had to rate if the sentences presented were felicitous in relation to the picture. The options of rating were: perfect, good, not good. The conditions for the task were the following:

1. +Position, +Number: Respecting the location in space and the number of items
 - a. +CL: Using classifiers
 - b. –CL: Not using classifiers
2. +Position, –Number: Respecting the location in space but not the number of items
 - a. +CL: Using classifiers
 - b. –CL: Not using classifiers
3. –Position, +Number: Respecting the number of items but not the location in space
 - a. +CL: Using classifiers
 - b. –CL: Not using classifiers
4. –Position, –Number: Not respecting neither the number of items nor the location in space
 - a. +CL: Using classifiers
 - b. –CL: Not using classifiers

Condition (1) was considered the most felicitous one with the use of classifiers. It was also acceptable without the use of classifiers, but both informants agreed in the preference for using classifier constructions in this type of descriptions, since you can provide more exhaustive information. Condition (2) was less felicitous than condition (1), since signers considered it underinformative, but it was considered quite acceptable too. In condition (2) the use of classifiers (2a) was preferred again to depict the image. However, the lack of an element was considered less acceptable in the condition with classifiers than in the condition in which only lexical signs were uttered (2b). By contrast, conditions (3) and (4), where the position in space was violated, were considered completely infelicitous independently of the use of classifier constructions.

Therefore, in LSC what seems to matter in the calculation of ad hoc scalar implicatures is primarily the use of signing space and classifier constructions. The location of the referents in signing space must correspond to their position in the actual world for the sentence to be felicitous. If this is the case, the utterance is not completely rejected even if it is underinformative, so the scalar implicature is not calculated, and the participants behave more logically. Moreover, the use of classifiers is important since it always triggers the calculation of the implicatures. In the depiction of an

image through classifier constructions the utterance describing the image is expected to be exhaustive, since not being exhaustive results in the depiction of a different image, whether when describing the same image by using only lexical signs this premise is more laxed, and they may behave more logically accepting underinformative utterances. In sum, the use of signing space and classifier constructions trigger an increase in the calculation of scalar implicatures in LSC. These preliminary results are in line with Davidson (2014) who claimed that the use of space and classifiers triggered a more pragmatic behaviour in ASL signers in comparison to English speakers.

Moreover, participants were asked to rate the sentence ‘there are two items in the picture’, in order to see if the calculation of scalar implicatures with numbers worked in the same way. Both participants rated the sentence as completely infelicitous in relation to the picture, so implicatures with numbers seem to be calculated in the same way as ASL signers and English speakers.

■ 3 Conventional implicature

In the same way as conversational implicatures, conventional implicatures are independent of the truth-conditional meaning. Unlike conversational implicatures, though, conventional implicatures are not context dependent. According to Horn (2004: 4), conventional implicatures are “detachable but non-cancellable aspects of meaning that are neither part of, nor calculable from what is said, akin to pragmatic presuppositions.” They are rather entailed in the semantics of words or expressions. Some of the elements that trigger conventional implicatures are adverbials, connectives and conjunctions, implicative verbs, parentheticals, expressives, and some specific intonational contours (Potts, 2005, 2013). In what follows, some examples of connectives, adverbials, and parentheticals in LSC are shown.

In LSC as well as in many other languages, the connective BUT triggers an implicature of contrast that cannot be cancelled. In example (16) below, the descriptive meaning is that Jordi is tall and that Jordi is very bad at playing basketball. The conventional implicature triggered by the connective BUT in this sentence is that being tall normally precludes being good at playing basketball. There is an implicature of contrast that cannot be cancelled, since it would be pragmatically odd to say ‘Jordi is very tall but he’s very bad at playing basketball, and there is no contrast between being tall and good at basketball.’

- (16) JORDI VERY-TALL **BUT** BASKETBALL PLAY VERY-BAD.
 ‘Jordi is very tall but he’s very bad at playing basketball.’
 (Zorzi, 2018: 107)

Other examples of conventional implicatures in LSC are found in the use of some adverbials, like, for instance, the additive scalar focus particle *even*. König (1991) analyses ‘even’ as triggering conventional implicatures and not presuppositions, since this focus particle always has specific properties: i) it cannot be an entailment of its carrier sentence, and ii) it has a specific projection property: ‘a point of view’ uncertainty, which is entailed in the semantics of the word. In example (17), the belief that is implicated from the utterance (that Kohl is the least likely person to be eloquent) can be attributed to either the sender or to Harry.

- (17) Harry believes that even Kohl will be eloquent. (König, 1991: 57)

Herrmann (2013) analyses this focus particle in German Sign Language (DGS) and points out that there is a debate around the nature of ‘even’, namely that it may trigger either a “conventional implicature” or a “pre-supposition” (see Francescotti [1995] and Potts [2012] for more details on this discussion). We rely on König’s (1991) tests and analyse ‘even’ as a conventional implicature.

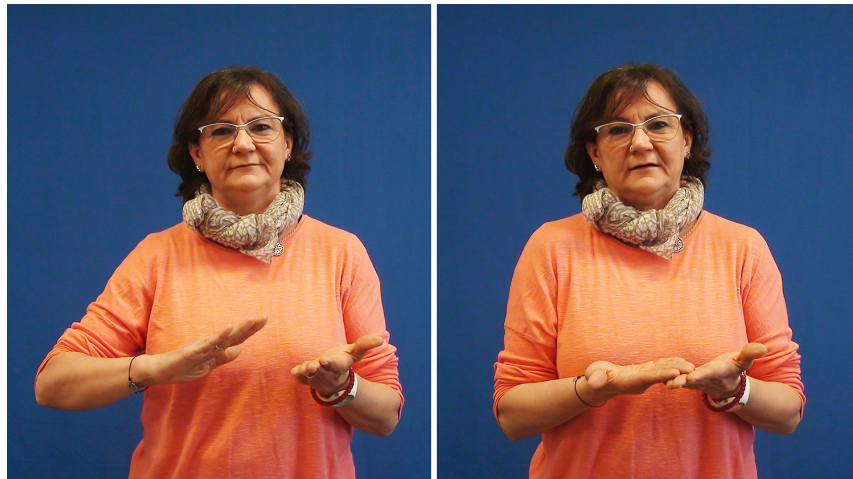

Figure 2. Sign for ‘even’ in LSC (UNTIL)

In LSC ‘even’ is frequently expressed through the sign UNTIL (Figure 2) articulated along with specific non-manual marking (backwards head tilt, brow raise, eyes wide open, and a mouth gesture). In examples (18–21) below the adverbial UNTIL is triggering the implicature that something is unlikely to happen.

- _____ left sp _____ right sp+ht
_____ ht,br,we,mth
- (18) IX_{1pl(poss)} GROUP PARTY SUCCESS. **UNTIL** ANNA COME
‘The party was so successful. Even Anna showed up!’
Implicature: It is unlikely that Anna shows up at a party.
- _____ ht,br,we,mth
- (19) MATHS EXAM EASY VERY-EASY. **UNTIL** JORDI IX3 PASS.
‘The maths exam was so easy. Even Jordi passed!’
Implicature: It is unlikely that Jordi passes a maths exam.
- _____ ht,br,we,mth
- (20) MEETING FANTASTIC. **UNTIL** PERSON DIRECTOR COME TOO.
‘The meeting went very well. Even the director attended!’
Implicature: It is unlikely that the director attends a meeting.
- _____ ht,br,we,mth
- (21) IX APP VERY-GOOD. DOCUMENTS MODIFY ALLOW. **UNTIL** IX_{poss1} TEMPLATE CAN.
‘This app is very good. It allows you to modify the documents and you can even create your own template.’
Implicature: It is unlikely that an app allows you to create your own templates.

Lastly, some syntactic structures, like nominal appositives or non-restrictive relative clauses, can also trigger conventional implicatures in LSC. In example (22), the implicature triggered by the nominal appositive is that, in general, directors of department do not work a lot.

- (22) ROSA WOMAN, **DIRECTOR OF DEPARTMENT**, IX WORK VERY-HARD.
‘Rosa, the director of the department, works so hard.’

■ 4 Presupposition

In the presupposition of an utterance there is information that is assumed to be true by the interlocutor in order for the utterance to be meaningful. Some elements that trigger presuppositions in languages (of any modality) are implicative verbs, pronouns and determiners, discourse particles, clefts, and interrogative clauses (Potts, 2013). Moreover, the use of signing space in sign languages may also trigger presuppositional content (Schlenker & Lamberton 2012; Schlenker, Lamberton & Santoro, 2013). Schlenker, Lamberton & Santoro (2013: 111) state that in ASL when loci (that is, spatial locations associated with a discourse referent) appear in a high location in the signing space, they carry presuppositions that involve tallness and great power or importance. According to this research, “a real or metaphorical projection seems to be established between the position of locus *i* relative to the signer, and the position of the denotation of *i* relative to the signer on some salient scale (of height, power or respectability)”. In what follows, some examples of presuppositions triggered by implicative verbs, focus particles, clefts, interrogative clauses, and the use of the signing space in LSC are shown.

Implicative verbs like *continue*, *stop*, *fail* or *manage* trigger presuppositions. In examples (23) and (24) below, the utterances presuppose that Maria used to smoke, since for someone to quit or continue smoking he/she must have smoked in the first place. The triggers of these presuppositions in the following examples are the verbs CONTINUE and CUT.

- (23) MARIA SMOKE CONTINUE
 ‘Maria keep smoking.’
 Presupposition: Maria used to smoke
- (24) MARIA SMOKE CUT
 ‘Maria quit smoking.’
 Presupposition: Maria used to smoke

In examples (25) and (26) below, the presupposition that Maria used to smoke is kept. In addition, in these examples there is also a presupposition triggered by the signs FAIL and SUCCESS, namely that Maria tried to stop smoking.

- (25) MARIA SMOKE CUT FAIL
 ‘Maria failed quitting smoking.’
 Presupposition: Maria used to smoke
- (26) MARIA SMOKE CUT SUCCESS
 ‘Maria succeeded quitting smoking.’
 Presupposition: Maria used to smoke

Moreover, some adverbs and discourse particles like *too* and *only*, may also trigger presuppositions. König (1991: 54) uses two tests to confirm if a certain aspect of the meaning of a focus particle is a presupposition or not: i) the ‘entailment test’ and ii) the test of discourse acceptability. The ‘entailment test’ is based on the assumption that presuppositions are one type of entailment of the sentences they are embedded in: whenever A presupposes B ($A \gg B$), the possibility of not-B cannot be left open if A is uttered, since asserting ‘maybe not-B and/but A’ leads us to a contradiction. Thus, the information that is assumed for the utterance to be meaningful is a fact. On the other hand, the test of discourse acceptability distinguishes presuppositions from ordinary entailments: whenever $A \gg B$, the sequence ‘B and A’ must form a natural and acceptable piece of discourse. On the basis of these tests König (1991: 55) states the following:

- i) additive particles, like *also*, trigger the presupposition that there is an alternative value under consideration that satisfies the open sentence in the scope of the particle, and
- ii) restrictive particles, like *only*, trigger a presupposition that corresponds to the relevant sentence in the scope of the particle.

In what follows, we present some examples of LSC sentences with the focus particles ALSO ‘*also*’ and THAT’S-IT ‘*only*’. In example (27), ALSO is triggering the presupposition that the interlocutor already got advice other than ‘legal advice’.

- (27) IX₁ 1ADVICE₃ LAWYER ADVICE **ALSO**.
 ‘I advise you that you get advice from a lawyer too.’
 Presupposition: The sender already got advice from another person before.

As mentioned before, restrictive focus particles are also common triggers of presuppositions. In example (28) below, the sign THAT’S-IT triggers the presupposition that Mary ate pizza. Since presuppositions survive under

negation, in example (29) we can observe that the presupposition of (28) still holds even if we negate the utterance.

- (28) MARIA PIZZA EAT **THAT’S-IT**.
 ‘Mary ate only a pizza.’
 Presupposition: Mary ate a pizza.
- (29) MARIA PIZZA EAT **THAT’S-IT** NO, IX-LIST-1 PIZZA, IX-LIST-2 SALAD
 IX-LIST-3 ICECREAM
 ‘Mary didn’t eat only a pizza, she ate a pizza, a salad, and an ice cream.’
 Presupposition: Mary ate a pizza.

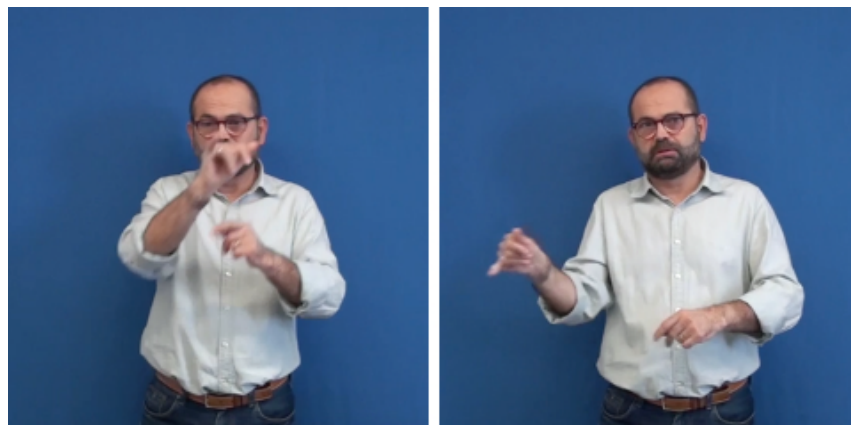
Regarding syntactic structures, it is very common in natural languages that the use of some clefts, interrogatives, and non-restrictive relative clauses trigger presuppositions (Potts, 2013). In examples (30–33) below, different syntactic structures are presented, all of which trigger the same presupposition, namely that someone took the chair.

- (30) CHAIR TAKE WHO? JOAN (pseudocleft)
 ‘The one who took the chair was Joan.’
 Presupposition: Someone took the chair.
- (31) JOAN SAME CHAIR TAKE (cleft)
 ‘It was Joan who took the chair.’
 Presupposition: Someone took the chair.
- (32) CHAIR TAKE WHO? (interrogative)
 ‘Who took the chair?’
 Presupposition: Someone took the chair.
- (33) BOY CHAIR TAKE OFFICE NEXT-TO
 ‘The boy who took the chair is in the office next door.’
 Presupposition: Someone took the chair

In LSC, the use of signing space can also trigger a presupposition. For instance, in some cases the space in front of the signer may be used as a map (topographic use). In example (34), the verb FLY is articulated on the vertical plane moving from a higher rightward position in signing space to a lower leftwards position. This movement is depicting the actual position of the two places being mentioned (the city of Barcelona and the island of Tenerife) in a map. Therefore, it is presupposed that Tenerife is actually located in a south-west position in relation to the position of Barcelona. In

example (35), the signer again makes a topographic use of the signing space by locating Amsterdam and Australia mapping their actual positions in the map (Figure 3).

- (34) WEEK NEXT IX₁ ^{high-right}FLY_{low-left} IX_b TENERIFE
 ‘Next week she will fly (from Barcelona) to Tenerife.’
 Presupposition: Tenerife is located south-west in relation to Barcelona.
- (35) ALICIA WEEK NEXT AMSTERDAM ^{high-left}FLY_{low-right} AUSTRALIA
 ‘Next week Alicia will fly from Amsterdam to Australia.’
 Presupposition: Australia is located south-east in relation to Amsterdam.

A. Location for Amsterdam

B. Location for Australia

Figure 3. Localisation mapping between Amsterdam and Australia by means of the verb FLY

We should highlight, though, that in many cases the signers may choose to use a more abstract location in signing space for expressing locative relations. In example (36) below, for instance, the island of Tenerife is not placed in the south-west position as expected. When there is only one locative in the sentence, the corresponding locus is mainly associated with a default high location and this spatial configuration triggers the presupposition that the locus refers to a location different from the actual discourse situation (Barberà, 2015).

- (36) WEEK NEXT IX₁ FLY_{high-left} TENERIFE
 ‘Next week she will fly (from Barcelona) to Tenerife.’

Moreover, the use of space combined with role shift may also trigger presuppositional content. Role shift is a grammatical phenomenon in sign languages whereby signers may shift into the role of a character, conveying information from that character’s perspective (Lillo-Martin, 2012. See also Simoens & Barberà, this volume). In example (37) below, the signer is addressing the man by looking up with the head tilting backwards, indicating that the person she is addressing to is taller than her. By contrast, in example (38) the signer is addressing the man by looking down, indicating that the addressee is smaller than her. The presupposition in these examples is based on iconicity (Schlenker, Lamberton & Santoro, 2013).

- (37) KNOW YESTERDAY METRO MAN CL(1): ‘person pushing’ RUDE_{high-left}
 ‘You know what? Yesterday in the metro a man pushed me, and I told him he was being rude.’
 Presupposition: The man is very tall/taller than me.
- (38) KNOW YESTERDAY OFFICE MAN ENTER CL(1): ‘person_walking’
 RUDE_{low-left}!
 ‘You know what? Yesterday a man entered the office without saying anything, and I told him he was being rude.’
 Presupposition: The man is very small/smaller than me.

In example (39), the signer makes use of a role shift construction again, in order to represent the citizens asking the government to free the political prisoners. In this example, the signer is addressing to a higher locus (figure 4) where the referent that has more power (the government) is localised (cf. Barberà [2015] for discussion on how in LSC the hierarchical constraint overrides iconicity).

- (39) IX_{3pl} CITIZEN++ ASK_FOR_{high-left} GOVERNMENT rsh: PRISONERS JAIL
high-left
 FREE_JAIL
 ‘The citizens asked the government to free the political prisoners.’
 Presupposition: The government is hierarchically higher than the citizens.

Figure 4. Role shift addressing to a high locus

■ 5 Concluding remarks

This article has offered a first overview on different structures that trigger three types of non-truth conditional meaning content in LSC: conversational implicatures, conventional implicatures and presuppositions. Regarding conversational implicatures, we have found that these type of implicatures are mostly calculated in a similar way as described for other languages. We need to highlight, though, that there is a difference in the calculation of ad hoc scalar implicatures: LSC signers seem to behave in a more logical way when they have to compute ad hoc scalar implicatures, since they accept as felicitous underinformative sentences in which the number of items is reduced. Also, the use of space is an important factor in the calculation of ad hoc scalar implicatures, since the location of the referents in signing space must correspond to their position in the actual world for the sentence to be felicitous. When this condition is violated, it is not possible to know if they are computing the implicature or not, since the rejection comes from the violation of the location in the space.

As for conventional implicatures, this paper shows instances of the connective *BUT*, the focus particle *UNTIL* ('even'), and a parenthetical structure that trigger this type of expressive meaning class.

Lastly, the paper shows some examples of presuppositions in LSC triggered by the implicative verbs *CONTINUE*, *CUT*, *FAIL* and *SUCCESS*, the focus particles *ALSO* and *THAT'S-IT* ('only'), some syntactic structures (inter-

rogatives, clefts, and non-restrictive relative clauses), and the use of the signing space. Regarding the use of the signing space, LSC shows that when using the topographical function with various locatives, it triggers a presupposition of the location in signing space mapping the location in a real map. When there is only one locative in the sentence, it triggers the presupposition that the locus refers to a location different from the actual discourse situation. Moreover, the use of signing space in combination with role shift seems to always trigger a presupposition based on iconicity.

In sum, LSC computes non-truth conditional meaning through the usual triggers that have already been described for many other languages. The differences detected in this paper are due to modality specific effects triggered by the use of signing space, classifier constructions and non-manual markers, which are common elements in signed discourse. The article has focused on a broad topic in order to provide a first prospect in LSC. Particular sub-topics will have to wait for further determination, but at least the way has been paved for more fine-grained future proposals. ■

■ References

- Barberà, Gemma (2015): *The meaning of space in Sign Language. Reference, specificity and structure in Catalan Sign Language discourse*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton and Ishara Press [Revised and updated version of 2012 PhD dissertation, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra].
- / Frigola, Santiago (2015): «Pragmàtica de la llengua de signes catalana (LSC)», course taught at Serveis Integrals en Llengua de Signes i Accessibilitat, Barcelona, November 21.
- Davidson, Kathryn (2014): «Scalar implicatures in a signed language», *Sign Language & Linguistics* 17, 1–19.
- / Caponigro, Ivano / Mayberry, Rachel (2009): «Testing calculation of scalar implicatures in English and American Sign Language», talk at the *Workshop on Formal Approaches to Sign Languages*, European Summer School for Language, Logic, and Information, July 28, 2008, Bordeaux, France.
- Francescotti, Robert M. (1995): «The conventional implicature approach reconsidered», *Linguistics and Philosophy* 18, 153–173.
- Grice, H. Paul (1975): «Logic and conversation», in: Cole, Peter / Morgan, James L. (eds.): *Syntax and Semantics* 3, *Speech acts*, New York: Academic Press, 41–58.

- (1989): *Studies in the way of words*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Herrmann, Annika (2013): *Modal and focus particles in sign languages: A crosslinguistic study*, Berlin: De Gruyter Mouton and Ishara Press.
- Horn, Laurence R. (1972): *On the Semantic Properties of Logical Operators in English*, Los Angeles: UCLA (PhD diss.).
- (1984): «Toward a new taxonomy for pragmatic inference: Q-based and R-based implicature», in: Schifffrin, Deborah (ed.): *Meaning, Form, and Use in Context: Linguistic Applications*, Washington: Georgetown University Press, 11–42.
- (2004): «Implicature», in: Horn, Laurence R. / Ward, Gregory (eds.): *The Handbook of Pragmatics*, Oxford: Blackwell, 3–28.
- König, Ekkehard (1991): *The Meaning of Focus Particles: A Comparative Perspective*, London / New York: Routledge.
- Levinson, Stephen (1983): *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- (2000): *Presumptive meanings: The theory of generalized conversational implicature*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lillo-Martin, Diane (2012): «Utterance reports and constructed action», in Pfau / Steinbach / Woll (eds.), 365–386.
- Meibauer, Jörg (2006): «Implicature», in: Brown, Keith (ed.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, vol. 5, Oxford: Elsevier, 568–581.
- Navarrete-González, Alexandra (to appear): *Focus and contrast in Catalan Sign Language: form and interpretation*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (PhD diss.).
- Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.) (2012): *Sign Language: An International Handbook*, Berlin: De Gruyter.
- Potts, Christopher (2005): *The logic of conventional implicatures*, Oxford: Oxford University Press.
- (2013): «Presupposition and implicature», in: Lappin, Shalom / Fox, Chris (eds.): *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*, 2nd edition, Oxford: Wiley-Blackwell, 168–202.
- Schlenker, Philippe / Lamberton, Jonathan (2012): «Formal indices and iconicity in ASL», in: Aloni, Maria et al. (eds.): *Logic, language and meaning: 18th Amsterdam Colloquium*, Heidelberg: Springer, 1–11.

— / Santoro, Mirko (2013): «Iconic variables», *Linguistics & Philosophy* 36, 91–149.

Sperber, Dan / Wilson, Deidre (1995): *Relevance. Communication and Cognition*, 2nd edition, Oxford: Blackwell.

Zorzi, Giorgia (2018): *Coordination and gapping in Catalan Sign Language (LSC)*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (PhD diss.).

Zwitserslood, Inge (2012): «Classifiers», in Pfau / Steinbach / Woll (eds.), 158–186.

■ Alexandra Navarrete González,, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <alexandra.navarrete.upf.edu>, ORCID: 0000-0003-4000-5343.

■ Gemma Barberà Altimira, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <gemma.barbera.upf.edu>, ORCID: 0000-0003-0669-7243.

Mans enlaire i palmells amunt, això és un marcador discursiu!

Sílvia Gabarró-López (Stockholm)

Summary: In this article, we present the first study on PALM-UP from the perspective of discourse markers in Catalan Sign Language (LSC). In the sample extracted from the LSC Corpus, we observed that PALM-UP is polyfunctional. It frequently expresses non-connective purposes, that is, it is used to punctuate discourse or to participate in the exchange between signers. We have not found correspondences between the handshape of PALM-UP (one handed or two handed) and its functions. We have neither observed any combination of nonmanuals that allows us to distinguish one function from the other. This finding underlines the importance of context in order to assign a specific function to this discourse marker.

Keywords: PALM-UP, discourse marker, functional description, handshape, nonmanuals ■

Received: 29-01-2020 · Accepted: 27-03-2020

■ 1 Introducció¹

Quan ens comuniquem en una llengua oral, verbalitzem el nostre missatge a través de paraules que, la majoria de vegades, s'agrupen en oracions. Aquestes oracions expressen idees, les quals connectem amb altres idees (a través de relacions de causa, conseqüència, etc.) i organitzem d'una certa manera (a través de relacions seqüencials) perquè el nostre interlocutor interpreti el nostre missatge correctament. Per facilitar-li la interpretació del missatge, també reformulem o exemplifiquem les nostres idees i emetem senyals per comprovar que entén el que li estem explicant o per indicar-li que hem acabat de parlar i esperem una resposta de la seva banda. Els elements que ens permeten fer tot això són els marcadors discursius. Es tracta de peces d'un engranatge que tenen formes i funcions diverses, i que fan possible la comunicació. Al diàleg entre A i B de l'exemple (1), n'il·lustrem alguns en català i els destaquem en cursiva i subratllat.

1 Vull agrair la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans per posar a disposició les dades del Corpus de l'LSC i la participació de les persones signants sense les quals aquest article no seria possible.

- (1) A: *Però* què he de dir a la gent quan em pregunten què fas?
 B: *Doncs* els dius que estudio com el discurs s'estructura en llengua de signes, *o sigui* quines partícules l'organitzen. *Per exemple*, “en primer lloc”, “perquè”, etc. *Saps?*
 A: *Bé...* D'acord.

El terme “discourse markers” va aparèixer als anys 70 i, des de llavors, són nombrosos els treballs que els estudien des d'un punt de vista teòric i descriptiu (Fraser, 1998); ja sigui en textos escrits (Sanders et al., 1992; Portolés, 1999), en produccions orals (Cuenca, 2008; Pons Bordería, 2008), combinant les dues modalitats (Fox Tree, 2014; Crible, 2020) o, més recentment, utilitzant dades multimodals (Esfandiari Baiat et al., 2013; Hata, 2016). Es creu que totes les llengües naturals disposen d'aquests elements que permeten l'intercanvi entre individus dins del seu repertori lingüístic. Les llengües de signes, com a llengües naturals i de ple dret, no en són una excepció. Tanmateix, els marcadors discursius són encara un aspecte poc estudiat d'aquestes llengües.

Figura 1. PALM-UP unimanual i PALM-UP bimanual

Aquest article vol contribuir a aquesta qüestió a través de la descripció d'un marcador discursiu, el PALM-UP,² en llengua de signes catalana (LSC).

2 Per convenció, les glosses en les llengües de signes s'escriuen en majúscules i en la llengua oral del país o de la regió on es situa la llengua de signes estudiada. En aquest article, utilitzem la glossa PALM-UP en anglès, ja que és la glossa que es fa servir a la majoria

La forma canònica del PALM-UP s'articula amb una o dues mans obertes, els dits estirats (amb diferents nivells de tensió), i els palmells mirant cap amunt en l'espai que es troba davant del signant (vegeu la Figura 1).

La selecció d'aquest marcador està motivada per la seva freqüència i polivalència en el discurs en LSC. A més, es tracta d'un signe/gest que s'utilitza en diverses llengües orals i llengües de signes conegudes a dia d'avui (Kendon, 2004). El seu estudi ens permetrà establir una base per dur a terme estudis comparatius sobre les funcions discursives d'aquest element entre llengües de signes o entre llengües de signes i llengües orals, i que ens permetin saber fins a quin punt la modalitat motiva les diferències i similituds existents entre llengües.

L'estructura d'aquest article és la següent. A l'apartat 2, resumim la recerca existent sobre els marcadors discursius en llengües de signes i, en particular, sobre el PALM-UP. A l'apartat 3, presentem la mostra utilitzada i la metodologia d'anotació. A l'apartat 4, exposem els resultats de l'estudi. Per acabar, l'apartat 5 conté les conclusions i possibles vies de continuació d'aquest projecte.

■ 2 Estat de l'art

A dia d'avui, s'ha fet poca recerca sobre els marcadors discursius en llengües de signes. El primer article en explorar aquesta qüestió va ser el de Roy (1989) sobre la llengua de signes americana (ASL). L'autora descriu els usos dels marcadors discursius NOW i NOW-THAT en una porció de discurs de 5 minuts extreta d'una classe magistral donada per un home Sord.³ McKee (1992) va seguir aquesta iniciativa amb una tesi doctoral sobre els marcadors de canvi de posicionament del signant; és a dir, marcadors que introdueixen segments de discurs indirecte o digressions. La seva mostra també inclou classes magistrals donades per diferents persones Sordes en ASL. Més endavant, Metzger i Bahan (2001) van estudiar els usos del marcador FINE en 35 segons de discurs extrets d'una conversa entre diversos signants Sords d'ASL.

de corpus de llengües de signes (fins i tot en els corpus en què l'anglès no és la llengua oral del país o de la regió; a tall d'exemple, vegeu el Corpus de la LSF [Meurant, 2015] que està anotat en francès i també utilitza la glossa PALM-UP).

3 Com s'explica a la introducció, utilitzem la denominació Sord amb majúscules per referir-nos a les persones sordes signants que pertanyen a la Comunitat Sorda i tenen una identitat com a tals. La utilització del terme en minúscula es restringeix a la pèrdua auditiva.

A banda de l'ASL, existeixen alguns estudis sobre altres llengües de signes com el de Pérez (2006) sobre la llengua de signes veneçolana (LSV) i el de Villameriel García (2008) sobre la llengua de signes espanyola (LSE). Ambdós autors investiguen els diferents marcadors discursius que es troben en narracions que produeixen diversos signants Sords (4 en el cas de l'LSV i 8 en el cas de l'LSE). En un article posterior, Villameriel García (2010) aprofundeix en els marcadors ES-DECIR y EN-CAMBIO. Mentre que el primer és un marcador que introdueix una reformulació, el segon es un marcador contraargumentatiu que s'utilitza per expressar un contrast.

Respecte a la utilització del PALM-UP com a marcador discursiu,⁴ comptem amb els treballs d'Hoza (2011) sobre l'ASL i Gabarró-López (2019) sobre la llengua de signes de Bèlgica francòfona (LSFB). En ambdues llengües de signes, aquest marcador discursiu és altament polivalent i comparteix algunes funcions que es poden agrupar en grans categories com la de regulador del torn de paraula (per començar-lo, mantenir-lo o acabar-lo) i la de marcador de relacions discursives. Dins d'aquesta darrera categoria, les possibles funcions en LSFB són variades (per exemple, marcador temporal, de concessió o de conseqüència), mentre que en l'estudi sobre l'ASL no s'especifica de quines funcions es tracta. No obstant això, Hoza menciona l'ús d'elements no manuals que fan variar la funció de PALM-UP; mentre que no es parla sobre aquest aspecte en LSFB. A més, una altra diferència que dificulta la comparació entre els dos estudis és que en el de l'LSFB s'utilitzen dades de corpus, mentre que no queda clar quin tipus de dades s'empren en l'article sobre l'ASL.

El nostre estudi vol enriquir la literatura existent sobre l'ús del PALM-UP com a marcador discursiu en les llengües de signes i, en concret, en l'LSC. Pretenem obtenir una descripció acurada del marcador discursiu en qüestió, tot basant-nos en els punts forts dels dos articles mencionats anteriorment i profunditzant en alguns aspectes relatius a la forma i a les funcions. Els nostres objectius són els següents:

- 1) Estudiar la freqüència d'ús de les dues formes del PALM-UP (unimanual i bimanual) com a marcador discursiu en LSC.
- 2) Proporcionar una descripció funcional en detall d'aquest marcador.

4 Existeixen altres estudis que tracten sobre el PALM-UP des d'altres perspectives en altres llengües de signes com el d'Engberg-Pedersen (2002) sobre la llengua de signes danesa (DTS), el de McKee i Wallingford (2011) sobre la llengua de signes neozelandesa (NZSL) i el de Loon (2012) sobre la llengua de signes neerlandesa (NGT). Aquests estudis mencionen que el PALM-UP pot tenir funcions de marcador discursiu, però no entren en detall en aquestes.

- 3) Investigar quins elements no manuals s'utilitzen per a cada funció.
- 4) Analitzar si l'ús de les funcions va lligat a la forma unimanual o bimanual.

Per obtenir resultats que reflecteixin l'ús actual d'aquest marcador en LSC, utilitzarem una mostra de dades extretes del Corpus de l'LSC (Institut d'Estudis Catalans, pròximament disponible) que presentarem a continuació.

■ 3 Metodologia

La mostra del Corpus de l'LSC sobre la qual es basa aquesta recerca dura aproximadament 1 hora (5.794 signes) i conté els diàlegs de 3 parelles de signants constituïdes per un home i una dona. El temps de paraula de cada signant es mou entre els 5 i els 17 minuts, i el nombre de signes oscil·la entre els 700 i els 1.700 signes. Cada parella pertany a un grup d'edat diferent (18–29, 30–49 i 50–80 anys) i tots provenen de la província de Barcelona (per més detalls sobre el Corpus de l'LSC, vegeu la introducció d'aquest dossier temàtic). La raó per la qual vam utilitzar aquesta mostra és que, en el moment en què vam començar aquesta recerca, només disposàvem de les dades d'aquests 6 signants. A més, un grup d'annotadors Sords ja havia realitzat una anotació bàsica (és a dir, de l'activitat manual dels signants) de la majoria dels vídeos d'aquestes sessions d'enregistraments amb el programa ELAN.⁵

A partir d'aquesta anotació bàsica, es va realitzar una segona anotació a diferents nivells: configuració del PALM-UP (unimanual o bimanual), descripció funcional del marcador i elements no manuals que l'acompanyen. La descripció funcional es subdivideix en tres nivells que segueixen un protocol d'anotació de marcadors discursius en corpus orals (Crible, 2014).

- 1) *Tipus de MD*: es refereix a si el marcador té una funció *relacional*, com seria el cas de *perquè* quan connecta dos enunciats, o una funció *no relacional*, com seria el cas de *bé* quan s'utilitza per puntuar el discurs. També es pot donar el cas d'un marcador que compleixi *ambdues* funcions, relacional i no relacional, com a l'exemple (2).
- 2) *Domini*: denota la categoria dins de la qual es situa la funció discursiva del marcador en qüestió. Els quatre dominis existents són l'*ideacional* (marcadors que expressen relacions entre esdeveniments reals que ocorren al món real), el *retòric* (marcadors que expressen relacions discursives subjectives o introdueixen segments metadiscursius), el *seqüen-*

5 <<https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>>.

cial (marcadors que ordenen els segments discursius) i *l'interpersonal* (marcadors que participen en l'intercanvi entre locutors).

- 3) *Funció*: es refereix a la relació discursiva que el marcador expressa en un context determinat. N'hi ha 31 que es llisten a la Taula 1 (les definicions de les funcions que PALM-UP expressa en la mostra apareixen en el subapartat 4.1).

Segons el protocol, es poden atribuir fins a dos dominis i dues funcions a cada marcador en els casos en què l'ítem en qüestió expressa més d'una relació discursiva. A l'exemple (2), que hem copiat de Crible (2014: 16), el marcador *d'ailleurs* en francès (que podem traduir com a “per cert” en català) expressa relacions metadiscursives (*domini retòric*), concretament introdueix un *comentari* relatiu a la festa i marca un *èmfasi* en el contingut proposicional de l'enunciat (que són les dues possibles funcions). Mentre que la funció de *comentari* és de tipus *relacional*, la d'*èmfasi* és de tipus *no relacional*; de manera que el marcador rebria l'etiqueta d'*ambdues*.

- (2) c'était euh c'était la fête, une fête *d'ailleurs* qui s'est euh pérennisée
 “Va mmm va ser una festa, una festa que *per cert* es va mmm eternitzar”

A la Taula 1, presentem un resum dels tres nivells de descripció funcional que acabem d'explicar. El *tipus de MD* és transversal perquè va lligat

Tipus de MD	← Relacional / ambdues / no relacional →			
Dominis	Ideacional	Retòric	Seqüencial	Interpersonal
Funcions	Causa Conseqüència Temporal Contrast Concessió Condicional Excepció Alternativa	Motivació Conclusió Oposició Rellevància Reformulació Aproximació Comentari Especificació Èmfasi	Obertura Finalització Resum Canvi de tema Citació Enumeració Addició Puntuació Planificació ⁶	Monitoratge Mitigació Acord Desacord El·líptica

Taula 1. Tipus de MD, dominis i funcions (Crible, 2014)

⁶ Aquesta funció és un afegit, ja que no forma part del protocol de Crible (2014). L'hem agafada del protocol per a l'anotació de dades multimodals (gest i signe) de Bolly i Crible (2015) atès que creiem que completa les funcions existents.

a la funció i està especificat dins del protocol. Mentre que totes les funcions del *domini ideacional* són *relacionals*, totes les del *domini interpersonal* són *no relacionals*. Les funcions dels *dominis retòric* i *seqüencial*, per la seva banda, poden ser *relacionals* (per exemple, *reformulació* i *enumeració*) o *no relacionals* (per exemple, *aproximació* i *puntuació*).

La darrera fase de l'anotació va consistir en anotar els elements no manuals que apareixien amb cada PALM-UP que tenia una funció de marcador discursiu. Aquests elements inclouen el moviment del tors, del cap, de les celles, dels ulls i de la boca, la direcció de la mirada i les vocalitzacions. Com es pot observar en aquesta enumeració, hi ha alguns elements no manuals que s'articulen amb el mateix òrgan. Per una banda, tenim el moviment dels ulls o de les parpelles i la direcció de la mirada. Per l'altra, separem els moviments de la boca ("*mouth gestures*" o "*mouth actions*") de les vocalitzacions ("*mouthings*"), com tradicionalment es fa a la literatura de les llengües de signes (Crasborn et al., 2008).

Els primers són moviments de la boca que formen part de la gramàtica de les llengües de signes, com per exemple aspirar les galtes per parlar de coses fines o primes i inflar-les per parlar de coses grosses o gruixudes en LSC. Els segons són préstecs de la llengua o llengües orals que envolten la llengua de signes en qüestió (en el cas de l'LSC, el català i el castellà). Mentre que els moviments de la boca són necessaris per expressar certes nocions, les vocalitzacions no ho solen ser i el seu ús dependrà del signant (nivell de competència en la llengua oral i educació rebuda, entre d'altres possibles variables).

Pels sis primers elements no manuals, vam crear vocabularis controlats (és a dir, una llista de valors que es desplega en el programari ELAN quan cliquem per afegir una nova anotació) amb els continguts que apareixen a la Taula 2. Per crear aquesta llista, ens vam inspirar en un estudi sobre la mirada en LSF (Meurant, 2008), en dos estudis previs sobre el PALM-UP (McKee & Wallinford, 2011; Loon, 2012) i en un estudi sobre elements no manuals en LSF (Notarrigo & Meurant, 2014) que resumeix i sistematitza altres esquemes d'anotació d'elements no manuals existents en altres llengües de signes. Per les vocalitzacions, no vam crear cap vocabulari controlat ja que el signant podria articular qualsevol paraula de la llengua oral o no articular-ne cap.

Tors	Cap	Celles	Ulls	Boca	Mirada
Espatlles encongides	Barbeta amunt	Aixecades Arrufades	Oberts Tancats	Oberta Oberta amb moviment dels llavis	Dirigida Espacial Flotant
Moviment endavant	Barbeta avall		Parpelleig		
Moviment enrere	Moviment endavant			Oberta amb moviment de galtes	
Moviment lateral	Moviment enrere			Cantons de la boca baixats	
	Caboteig			Tancada	
	Moviment lateral			Tancada amb moviment dels llavis	
	Inclinació			Tancada amb moviment de galtes	
	Gir				

Taula 2. Resum dels valors assignables als elements no manuals

Mentre que els possibles moviments del tors, cap, celles, ulls i boca són bastant transparents i, per tant, el lector els entendreà sense problemes, creiem que és necessari donar una definició de les tres possibles direccions de la mirada (Meurant, 2008). Quan parlem de mirada dirigida, volem dir que el signant mira el seu interlocutor, ja sigui l'altre informant o el moderador de la sessió d'enregistrament. La mirada espacial es refereix als casos en què el signant trenca el contacte visual amb el seu interlocutor per reproduir les paraules o el pensament d'una altra persona (el que es coneix com a *“role shift”* o *“constructed dialogue”* (Lillo-Martin, 2012) en la literatura de les llengües de signes, vegeu Simoens i Barberà en aquest volum per més detalls). Per acabar, quan parlem de mirada flotant, el signant dirigeix la mirada cap amunt o cap avall, cap a la dreta o cap a l'esquerra, per també tallar el contacte visual amb el seu interlocutor i sense intenció de repetir les paraules o accions d'una altra persona.

A continuació, presentem una captura de pantalla en què es poden veure els diferents nivells d'anotació en un fitxer d'ELAN⁷ (vegeu la figura 2).

7 Les anotacions de les funcions i dels elements no manuals no corresponen exactament amb els valors de les taules 1 i 2, atès que es tracta d'abreviacions les diferents denominacions en anglès.

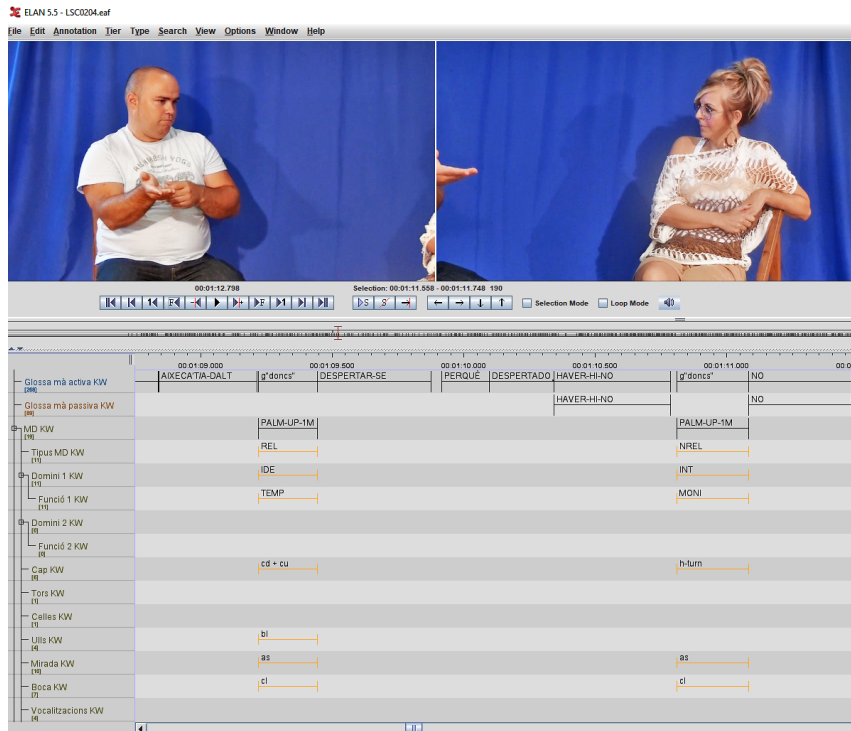

Figura 2. Captura de pantalla d'un fitxer d' anotació ELAN

Una vegada es va completar l'anotació de tots els vídeos de la mostra, les dades es van extreure en un fitxer Excel i es va procedir a la seva anàlisi.

■ 4 Resultats de l'estudi sobre el PALM-UP

La nostra mostra conté 139 ocurrències en què el PALM-UP s'utilitza com a marcadore discursiu, 80 de les quals són bimanuals i 59 unimanuals (54 es van produir amb la mà dreta i 5 amb la mà esquerra). Si tenim en compte que la nostra mostra conté 5.794 signes, els informants van articular aproximadament 2 vegades el PALM-UP per cada 100 signes.

A continuació, presentem una descripció funcional del PALM-UP a partir de la mostra que vam seleccionar del Corpus de PLSC (subapartat 4.1) i, posteriorment, combinem les diferents funcions del PALM-UP amb la seva configuració (subapartat 4.2) i els elements no manuals que l'acompanyen (subapartat 4.3).

■ 4.1 Descripció funcional

En la majoria dels casos, el PALM-UP té funcions *no relacionals* (n=128, que representen el 92% del total). En un nombre limitat de casos aquest marcador té funcions *relacionals* (n=9) o agrupa una funció *relacional* i una altra *no relacional* (n=2), com es pot observar a la Figura 3.

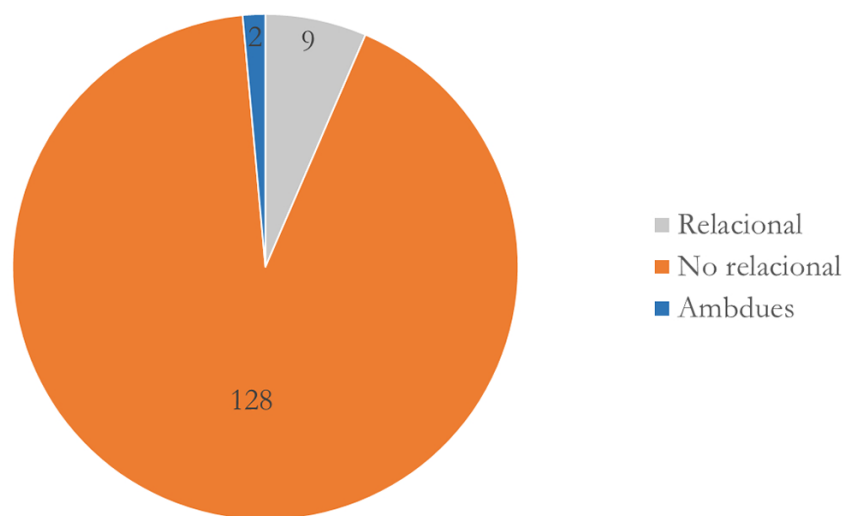

Figura 3. Tipus de funció del PALM-UP en una escala relacional

El domini predominant és el *seqüencial* (n=69), ja que representa la meitat del total (vegeu la Figura 4). Dit d'una altra manera, el marcador s'utilitza per ordenar segments discursius en la majoria de casos de la nostra mostra en LSC. El segueix el domini *interpersonal* (n=51, o sigui un 39%), en què el marcador participa en l'intercanvi entre signants. Els dos dominis restants, l'*ideacional* (el PALM-UP connecta esdeveniments relacionats amb el món real) i el *retòric* (el PALM-UP expressa relacions subjectives o metadiscursives), són molt menys freqüents amb 8 i 6 ocurrences respectivament. A més, en 5 casos el PALM-UP va combinar una funció del domini *seqüencial* amb un dels altres dominis (3 vegades amb l'*interpersonal*, una amb l'*ideacional* i una amb el *retòric*).

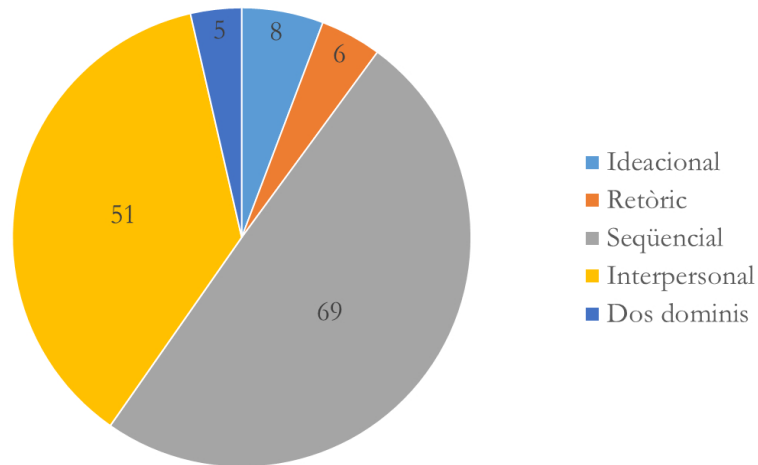

Figura 4. Dominis del PALM-UP

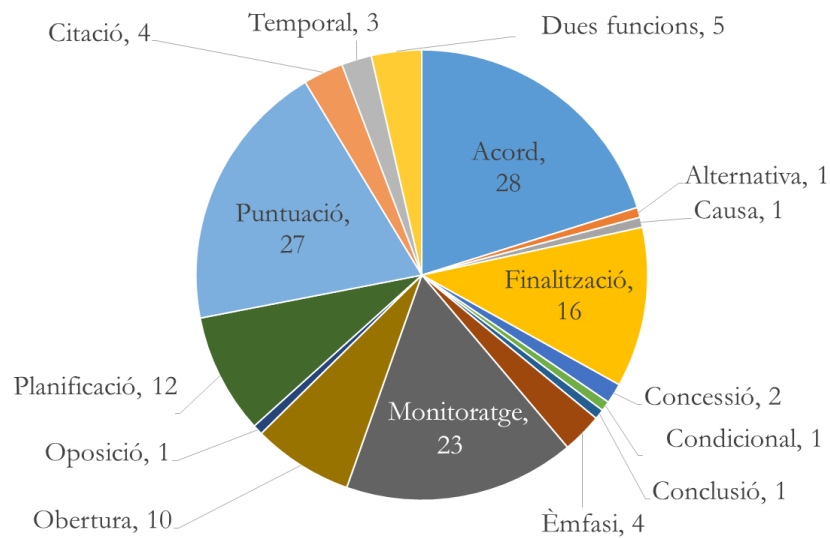

Figura 5. Funcions del PALM-UP

El PALM-UP és un marcador molt polifuncional (vegeu la Figura 5), atès que pot expressar 14 funcions de les 31 possibles segons el protocol d'anotació de Crible (2014). Les tres funcions més freqüents són les d'*acord* (n=28),

puntuació (n=27) i *monitoratge* (n=23), seguides de les funcions de *finalització* (n=16), *planificació* (n=12) i *obertura* (n=10). Les restants són molt menys freqüents (4 ocurrences o menys) i, probablement, siguin idiosincràtiques ja que en alguns casos només compten amb una sola ocurrencia (per exemple, les funcions d'*alternativa*, *causa*, *condicional*, *conclusió* i *oposició*) o el mateix signant ha produït totes les ocurrences (per exemple, la funció de *citació*). Definim i exemplifiquem aquestes funcions a continuació per ordre de freqüència en les nostres dades.

Quan el PALM-UP expressa la funció d'*acord*, el receptor assenyalava que ha entès el missatge de l'emissor. En l'exemple (3)⁸, els signants estan conversant sobre el futur de les associacions de persones Sordes. El signant KD⁹ diu que no sap si les associacions de Sords acabaran desapareixent perquè la gent jove d'avui en dia no s'hi implica. La signant DT articula un PALM-UP que es solapa amb el torn del signant KD per expressar el seu acord.

- (3) KD: [IX1 SABER] <PALM-UP> [IX3 POC AJUDAR POC VOLUNTAT RES]
 § [IX1+ AJUDAR+] [IX1 MOLT++] [JA PAGAR++ DINERS
 HAVER-HI-NO] [IX1 SEMPRE+] <PALM-UP>
 DT: § [SEMPRE VOLUNTAT] <PALM-UP>
 KD: “No ho sé. Els joves ni ajuden ni treballen voluntàriament per l'associació. § Jo he ajudat molt... Fins i tot he posat diners de la meva butxaca quan no n'hi havia. Sempre he fet aquestes coses per l'associació.”
 DT: “§ Sempre hem treballat voluntàriament, això mateix.”
 (Sessió 3, tasca 8, 01:11 – 01:20)

8 Tots els exemples que es troben a continuació formen part de la mostra que hem analitzat del Corpus de PLSC. Les glosses apareixen en versaleta i estan traduïdes a sota en català. Els claudàtors delimiten les oracions i els claudàtors angulars marquen els elements que es troben fora de l'estructura de dependència de les oracions. Les glosses seguides de + indiquen el nombre de vegades que el signant repeteix el signe i el símbol § seguit de text subratllat indica que els signants es solapen. Les glosses precedides per una @ indiquen que el signant ha començat a articular un signe però no l'ha acabat. IX1, IX2 i IX3 són les glosses pels pronoms de primera, segona i tercera persona del singular. Aquestes glosses seguides de PL denoten les formes plurals. Els signes que estan glossats amb més d'una paraula, com PALM-UP, contenen guions per separar-les. Les glosses que comencen amb DC indiquen que la paraula s'ha lletrejat i les que comencen amb G que el signant ha articular una forma no lexicalitzada (és a dir, una forma que no es llistaria en un diccionari descriptiu de PLSC i que els oients utilitzen com a gest).

9 Per identificar els signants del Corpus de PLSC, es fan servir dues lletres en majúscules. La utilització d'aquestes lletres preserva la identitat dels participants, ja que si anonimitzéssim les seves cares, perdriem informació que s'expressa a través de l'expressió facial.

La funció de *puntuació* marca l'inici o el final d'un segment discursiu. L'exemple (4) forma part d'un dels diàlegs en què els signants s'han de presentar i explicar l'origen del seu signom.¹⁰ El PALM-UP marca la transició entre les dues oracions.

- (4) [IX1 SIGNOM DC:PAU] <PALM-UP> [IX1 SIGNOM PER-MOTIU IX1 PASSAT NÉIXER IX1 ULLS-XINÈS] <PER> [ANOMENAR]
 “Em dic Pau i aquest és el meu signom. *Doncs* vaig rebre aquest signom perquè quan vaig néixer tenia els ulls en forma d'ametlla. Aquesta és la raó.”

(Sessió 1, tasca 1, signant QF, 00:12 – 00:19)

La funció de *monitoratge* consisteix en verificar que el receptor segueix i entén el que l'emissor diu. A l'exemple (5), el signant KD explica un record de la seva infantesa. Diu que no va anar a l'escola fins als 12 anys perquè no hi havia cap escola propera que acollís nens sords. A més, els seus pares eren analfabets i no tenien recursos.

- (5) [PARE-MARE IX1 HAVER-HI-NO CULPA] [CARRINCLÓ CAMPEROL SER] <PALM-UP>

“No va ser culpa dels meus pares. Eren camperols analfabets, *m'entens?*”

(Sessió 3, tasca 4, signant KD, 01:59 – 02:02)

La funció de *finalització* marca el final de torn de paraula o d'una seqüència discursiva. L'exemple (6) forma part d'un altre diàleg sobre el futur de les associacions de Sords. La signant DU diu que creu que les associacions acabaran desapareixent, però que és difícil predir què passarà. Aquest exemple conté dos ocurrences de PALM-UP: la primera expressa incertesa, mentre que la segona s'utilitza per acabar el torn de paraula.

- (6) [IX3 FUTUR CAPAÇ DESAPARÈIXER CAPAÇ] <O> [REDUIR-PETIT ANY DURADA] <PALM-UP> [SABER MAI FUTUR] <PALM-UP>

“És probable que algun dia les associacions de Sords desapareguin o que el nombre disminueixi. No ho sé, mai se sap què passarà en un futur, *no.*”

(Sessió 2, tasca 8, signant DU, 01:58 – 02:04)

10 En les diferents llengües de signes d'arreu del món, no s'utilitzen els noms propis per referir-se a les persones, sinó que se'ls atribueixen signes personals (signoms) en funció d'una característica física, d'una activitat que els agrada fer, d'un tic, etc.

La funció de *planificació* s'utilitza per mantenir el torn mentre l'emissor pensa com vol continuar-lo. L'exemple (7) està extret del mateix diàleg que l'exemple (6). El signant KW contribueix a l'intercanvi expressant la seva opinió sobre l'LS. Creu que la desaparició de les associacions de Sords pot contribuir a la desaparició de l'LS. Abans d'introduir la solució que ell proposa (que hi hagués una llei que garantís que l'LS s'ensenyi a les escoles fins a l'edat adulta), articula un PALM-UP per mantenir el torn de paraula mentre pensa en quins signes utilitzar per expressar la seva idea.

- (7) [SIGNAR LLENGUA PODER DISMINUIR] <G-DUBTE> <O> <PALM-UP> [HAVER-DE @OBLIGAR] <O> [JA ADONAR-SE SI-PER-VENTURA UN LLEI ENSENYAR OBLIGAR BASE LLENGUA COL·LEGI FINS-ADULT]
 “La utilització de la llengua de signes podria disminuir o... *bé...* hauria de ser obligatori... o hi hauria d'haver una llei que establís l'ensenyament d'uns mínims de llengua de signes des del col·legi fins a l'etapa adulta.”

(Sessió 2, tasca 8, signant KW, 03:00 – 03:10)

La funció d'*obertura* s'empra per a marcar l'inici del torn de paraula. L'exemple (8) forma part d'un diàleg sobre records de la infància. Cada signant ja ha narrat un record, però el moderador els pregunta si no en tenen més. La signant pren la paraula amb un PALM-UP i, seguidament, explica el seu segon record sobre la Puríssima (un internat per sords que hi havia a Barcelona).

- (8) <PALM-UP> [POC CURT++ TEMA PURÍSSIMA] [EXAGERAT]
 “*Bé*, tinc una història curta sobre la Puríssima. Les monges eren unes exagerades.”

(Sessió 3, tasca 4, signant DT, 07:00 – 07:05)

La funció d'*èmfasi* realça la funció pragmàtica d'un altre marcador discursiu proper o el valor proposicional d'un segment discursiu. L'exemple (9), que apareix després del (8) en les dades, il·lustra aquesta segona part de la definició. La signant explica que les monges pegaven les nenes que portaven la roba tacada, cosa que ella troba desproporcionada.

- (9) [DONA BAIX+++ DE-VERITAT PERFECTE NET DIFÍCIL] <PALM-UP>
 [IX3 MONJA EXIGENT SER+++]
 “És molt difícil que les nenes no portin alguna taca, *home!* Les monges eren massa exigents.”

(Sessió 3, tasca 4, signant DT, 07:35 – 07:40)

La funció de *citació* introdueix un segment de discurs directe. L'exemple (10) conté una part del diàleg entre el signant KD i el seu pare. Atès que aquest signant va començar l'escola tard, portava una mica de retard respecte als seus companys i les monges el feien netejar la capella en lloc d'anar a classe.

- (10) <DESPRÉS+++> [PARE DIR] [PODER-NO IX3 IX1 ESTUDIAR RES]
 [NETEJAR+++] <PALM-UP> [MONJA IX3 SILENCI] [OBEIR] [DONAR PENA] [DONAR PENA] [SEGUIR NETEJA]
 “Després, li vaig dir al meu pare: «no puc més, no estic estudiant i em passo l'estona netejant.» «*oh* ves... has d'obeir les monges, pobres, has de seguir netejant.»”

(Sessió 3, tasca 4, signant KD, 04:28 – 04:38)

La funció *temporal* s'utilitza per connectar cronològicament segments discursius, ja sigui de manera seqüencial o simultània. A l'exemple (11), la signant DT està explicant un conte. El PALM-UP expressa que l'acció que conté la segona oració passa després de l'acció que conté la primera oració.

- (11) [MARXAR DEIXAR-FORA] <PALM-UP> [HOME HOME JUNT GOS LLEVAR-SE VEURE DESAPARÈIXER]
 “La granota es va escapar. *Lavors*, quan el nen... el nen i el gos es van aixecar, van veure que la granota havia desaparegut.”

(Sessió 3, tasca 2, signant DT, 00:28 – 00:36)

Quan un marcador expressa *concessió*, la seva funció consisteix en introduir un segment discursiu que nega una expectativa que s'ha donat anteriorment. A l'exemple (12), la signant dona la seva opinió sobre el futur de les associacions de persones Sordes. El PALM-UP introdueix un segment discursiu que contradia el contingut que s'esperaria després de la primera oració sobre les persones que van a les associacions.

- (12) [IX1 OPINAR FUTUR SER CONTINUAR IX3 PENSAR FUNCIONAR NO PERQUÈ PERSONES++ IX3PL CONTINUAR ANAR++ DINERS PAGAR] <PALM-UP> [ANAR NO++] <PER-MOTIU> [CASA PERDRE]
 “Jo penso que les associacions no deixaran de funcionar perquè hi ha gent que continua pagant la quota, *tot i que* en realitat no hi van, així que no és necessari disposar d’un local tan gran.”
 (Sessió 1, tasca 8, signant CG, 00:36 – 00:44)

La funció d'*alternativa* s'utilitza per expressar que hi ha dues possibilitats que poden ser exclusives o no. L'exemple (13) apareix en el mateix diàleg, just després de l'exemple (12). La mateixa signant proposa que les associacions es converteixin en un lloc més petit, però l'altre signant no hi està d'acord perquè pensa que el contacte entre les persones Sordes es perdrà. La signant CG utilitza el PALM-UP (el primer del seu torn de paraula) per introduir les tecnologies mòbils com a alternativa per no perdre el contacte.

- (13) QF: [CANVIAR PER-EXEMPLE NO LOCAL RES-MÉS EXPLICAR LOCAL NOMÉS PER OBJECTIU INTÈRPRET MILLOR IX3PL SORD TROBAR-VEURE++ NO SEPARAR-GRUP++] <DIR> [SEPARAR-GRUP MÉS LLUNY] <PALM-UP>
 CG: [SÍ] [IX2] [SÍ] <PALM-UP> [TECNOLOGIA MÒBIL CONTACTAR TAMBÉ VAL ESPANYA TOT BÉ] <PALM-UP>
 QF: “Si les associacions es converteixen en locals petits que només tinguin per objectiu millorar els serveis d’interpretació, les persones Sordes s’acabaran dispersant. O sigui, cada vegada estarem més separats els uns dels altres.”
 CG: “Sí, tens raó, *però* les tecnologies mòbils també són una bona opció perquè el contacte entre les persones Sordes a Espanya es mantingui, saps què vull dir?”
 (Sessió 1, tasca 8, 01:07 – 01:22)

La funció de *causa* s'empra per introduir la raó per la qual alguna cosa ha succeït en el món real. L'exemple (14) és l'únic en què el PALM-UP s'utilitza per a aquesta finalitat en la nostra mostra. Aquest exemple es troba entre el (8) i el (9) que hem mostrar anteriorment. La signant diu que la raó per la qual les monges pegaven les nenes que portaven la roba tacada és que no els agradava que les nenes anessin brutes. El primer PALM-UP que articula la signant introdueix aquesta raó.

- (14) [MANS-AGAFAR-COS IX3 TACA JA ENUTJAR-SE] [PEGAR+++] <PALM-UP> [VEURE AGRADAR-NO BRUT] <PALM-UP>
 “Les monges agafaven les nenes pels braços i les examinaven. Si una nena tenia una toca, les monges s’enfadaven i la pegaven *perquè* no els agradava que les nenes anessin brutes, no.”
 (Sessió 3, tasca 4, signant DT, 07:25 – 07:33)

La funció *condicional* relaciona dos segments discursius, un conté la condició i l’altre la conseqüència. A l’exemple (15), el signant diu que no estaria preocupat pel futur de les associacions si sabés que les persones Sordes joves continuaran batallant per la causa.

- (15) [IX1 PREOCUPAT NO <PALM-UP> SABER IX1 AFEGIR GENERACIÓ SORD IX3 HAVER-DE ARREGLAR FUNCIONAR AVANÇAR]
 “Jo no estaria preocupat *si* sabés que les pròximes generacions de Sords continuaran lluitant per la causa.”
 (Sessió 2, tasca 8, signant KW, 02:39 – 02:43)

La funció de *conclusió* introdueix un resultat subjectiu. L’exemple (16) apareix al final d’un dels diàlegs sobre els records d’infància. El signant KD explica que va participar en una carrera de cotxes en la qual el premi era un cotxe nou. Tot i que ell va guanyar la cursa, no va rebre el cotxe perquè una altra persona el va agafar. Quan la signant DT respon, utilitza un PALM-UP que introdueix un resultat pragmàtic que es deriva de la situació que el signant ha exposat prèviament.

- (16) KD: [DESENCÍS] [RES DONAR NO+++]
 DT: <PALM-UP> [RES] [G-ESTRANY]
 KD: “Vaig quedar decebut. No em van donar el cotxe.”
 DT: “*Així doncs*, no vas rebre res? Que estrany...”
 (Sessió 3, tasca 4, 13:52 – 13:58)

Per acabar, la funció *d’oposició* introdueix un contrast o una concessió subjectius. A l’exemple (17), el signant KD està responent al moderador, el qual intenta elicitat l’opinió de KD sobre el futur de les associacions de Sords. Aquest signant pensa que les reunions cara a cara són millors que les reunions en línia, i manifesta que la gent prefereix sortir que anar a l’associació. L’exemple conté tres ocurrències del PALM-UP: el primer puntua, el segon introdueix una oposició epistèmica i el darrer expressa la posició del signant respecte al contingut de la proposició.

- (17) [MILLOR PERSONES-REUNIR] [MILLOR PERSONES-REUNIR]
 [ORDINADOR HAVER-HI] [PERSONES-REUNIR MILLOR VEURE-
 CONTACTE] <PALM-UP> <PALM-UP> <PALM-UP> [IX1 VEURE
 ATREURE VICI+ AGRADAR SORTIR PASSEJAR]
 “És millor que la gent es trobi a l’associació. Hi ha ordinadors, però és
 millor veure’s en persona, sí. *Però*, no ho sé, veig que la gent prefereix
 sortir.”

(Sessió 3, tasca 8, signant KD, 02:39 – 02:51)

■ 4.2 Configuració

Com hem dit a l’inici de la secció 4, la nostra mostra conté 80 ocurrences de PALM-UP bimanuals i 59 unimanuals. No hem trobat cap correspondència absoluta entre la configuració bimanual o unimanual i una funció en concret; és a dir, només es poden observar certes tendències en què una funció sol aparèixer amb una configuració precisa. Abans d’explicar aquestes tendències per les sis funcions més freqüents (és a dir, les que compten amb més de quatre ocurrences per funció), volem emfasitzar que els resultats són exploratoris i no són generalitzables. Ens caldria disposar d’una mostra més ampla i aplicar tests estadístics per poder-ne dir més.

La funció d’*acord* es va articular 17 vegades de forma unimanual i 11 de forma bimanual. De les 17 formes unimanuals, 5 es van articular de forma reduïda a la falda del signant (vegeu la Figura 6). Dit d’una altra manera, el sig-

Figura 6. PALM-UP reduït a la falda del signant

nant no gira completament la mà per no atreure l'atenció i que aquesta segueixi sobre l'altre signant (Mesch, 2016). Les funcions de *puntuació* i *monitortatge* també mostren xifres properes, però la configuració bimanual és més freqüent: 17 formes bimanuals vs. 10 unimanuals en el cas de la primera funció, i 15 formes bimanuals vs. 8 unimanuals en el cas de la segona.

Les funcions de *finalització*, *planificació* i *obertura* mostren encara resultats més pròxims. Per la primera funció d'aquestes tres, 9 formes bimanuals vs. 7 unimanuals, 7 bimanuals vs. 5 unimanuals per la segona i 6 binamanuals vs. 4 unimanuals per la darrera. Un altre fenomen que no hem observat en les altres funcions és l'extensió de la configuració del PALM-UP en una de les mans mentre l'altra mà articula altres signes, com es mostra a la Figura 7. El signant està narrant un diàleg entre dos personatges, en Juan Masas i ell mateix. La primera part del discurs directe acaba amb un PALM-UP (vegeu la darrera imatge de la primera fila de la Figura 7) que expressa la funció de *finalització*. Aquest PALM-UP s'estén durant la segona part del discurs

“En Juan Masas em va dir: «que ens estan passant davant!» I jo li vaig respondre: «calma’t i tinguis paciència.»”

Figura 7. Extensió del PALM-UP a la mà esquerra del signant

directe (vegeu la línia discontinua sota les imatges de la segona fila). La perseverança d'aquesta configuració a la mà esquerra del signant està buida de contingut semàntic. Es tracta d'un fenomen fonològic que la modalitat permet.

■ 4.3 Elements no manuals

Als estudis previs sobre el PALM-UP, alguns autors (McKee & Wallingford, 2011; Loon, 2012) subratllen la importància dels elements no manuals que acompanyen aquesta forma i el context discursiu en què apareix de cara a assignar-li funcions específiques. Tot i que hem anotat els elements no manuals que acompanyen totes les funcions de marcador discursiu del PALM-UP, en aquest apartat ens limitarem, de nou, a les funcions més freqüents la configuració de les quals acabem de comentar.

Quan el PALM-UP expressa la funció d'*acord*, els elements no manuals més freqüents que l'acompanyen són el caboteig, la mirada dirigida cap a l'interlocutor i, en ocasions, el parpelleig. El moviment del cap i la mirada dirigida són elements que, intuïtivament, s'assimilen a aquesta funció des d'un punt de vista intermodal, ja que són accions que els parlants de català i castellà esperaríem del nostre interlocutor en situacions similars. La majoria de vegades que els signants van articular el PALM-UP per expressar *acord*, tenien la boca tancada, excepte en alguns casos en què articulaven la paraula "claro".¹¹

Els casos en què PALM-UP expressa la funció de *puntuació* s'articulen conjuntament amb un moviment del cap com pot ser un gir, una inclinació cap a la dreta o cap a l'esquerra, o bé un caboteig. En absència d'un d'aquests moviments, el signant mou lleugerament el tors cap endavant, cap enrere o cap al costat dret o esquerra. La majoria de vegades, la mirada va dirigida cap a l'altre signant, tot i que podem trobar casos en què és flotant; dit d'una altra manera, el signant desvia la mirada del seu interlocutor. El parpelleig és un altre element no manual que trobem amb aquesta funció. Respecte a la boca, pot estar oberta o tancada, però en cap cas s'observen vocalitzacions.

11 Gran part dels signants de l'LSL utilitzen vocalitzacions en castellà. Això és conseqüència de l'ensenyament exclusivament en castellà que va rebre la generació de signants d'edat més avançada i la generació de mitjana edat. La generació de signants més joves ja va rebre (almenys) part del seu ensenyament en català. Tanmateix, els dos signants més joves de la nostra mostra també vocalitzen en castellà, cosa que pot ser resultat de la influència dels seus pares Sords.

La funció de *monitoratge* també apareix amb un moviment del cap i del tors igual que els que es poden trobar amb la funció de *puntuació*. No es sorprenent observar que la mirada va sistemàticament dirigida cap a l'interlocutor de cara a elicitat una reacció. Tanmateix, no observem cap patró en l'activitat de la boca: pot estar tancada o bé oberta. Les vocalitzacions no són freqüents i, en cas que se'n trobin, es tracta de la part final de la paraula que el signant articula amb el signe anterior.

La funció de *finalització* presenta elements no manuals semblants a la funció de *puntuació* i a la de *monitoratge*. La mirada va dirigida a l'interlocutor i el cap gira, s'inclina o caboteja. La boca pot estar oberta o tancada i no se solen produir vocalitzacions. Aquesta similitud entre la funció de *finalització* i la de *puntuació* no és sorprenent si tenim en compte que les dues s'utilitzen per delimitar, la primera el torn de paraula i la segona diferents tipus d'unitats discursives. Tot i que la funció de *monitoratge* no delimita, acostuma a aparèixer a la perifèria dreta de diferents segments discursius (Garró-López, 2020). Per tant, podríem formular la hipòtesi que la mirada dirigida a l'interlocutor i els moviments del cap esmentats, tendeixen a acompanyar funcions que es troben al final d'un segment discursiu.

Els casos en què el PALM-UP expressa *planificació* són els únics en què la mirada és sistemàticament flotant. Aquesta és la manera que té el signant de trencar de manera momentània el contacte amb el seu interlocutor i indicar-li que vol mantenir el seu torn de paraula mentre pensa en què vol dir. El moviment que efectua el cap en aquests casos (un gir, un alçament o bé un abaixament de la barbeta) facilita que la mirada no vagi dirigida a l'interlocutor.

Els elements no manuals que acompanyen la funció d'*obertura* inclouen un moviment del cap (caboteig o gir) i la boca pot estar oberta o tancada. La mirada sempre sol anar dirigida a l'interlocutor per fer-li saber que el signant comença o vol començar el seu torn de paraula. No hem observat que els signants produeixin vocalitzacions amb aquesta funció.

En la Taula 3, presentem un resum dels elements no manuals que acabem d'explicar. Curiosament, la columna dedicada a les celles apareix buida per totes les funcions. Això no és sinònim de manca total de moviment d'aquest element facial. En la majoria de casos, les celles es van mantenir en posició neutra, però en comptades ocasions els signants les van aixecar o arrufar.

Funcions	Moviment					Direcció de la mirada	Vocalitzacions
	Tors	Cap	Celles	Ulls	Boca		
Acord	—	Caboteig	—	Parpelleig	Tancada	Dirigida	“Claro”
Puntuació	Endavant, enere o lateral	Gir, inclinació o caboteig	—	Parpelleig	Oberta o tancada	Dirigida o flotant	—
Monitoratge	Endavant, enere o lateral	Gir, inclinació o caboteig	—	Oberts	Oberta o tancada	Dirigida	—
Finalització	—	Gir, inclinació o caboteig	—	Parpelleig	Oberta o tancada	Dirigida	—
Planificació	—	Gir, barbeta amunt o avall	—	Parpelleig	Oberta o tancada	Flotant	—
Obertura	—	Gir o caboteig	—	Oberts	Oberta o tancada	Dirigida	—

Taula 3. Elements no manuals que acompanyen les funcions del PALM-UP més freqüents en la mostra

Podem concloure aquest apartat dient que els elements no manuals que apareixen amb cada funció solen ser diversos; és a dir, no hi ha un sol moviment de tors, de cap o de la boca que apareixin amb l'articulació del PALM-UP. A més, no hi ha cap combinació d'elements no manuals que ens permeti diferenciar una funció de l'altra. La mirada flotant és l'única direcció de la mirada possible que apareix amb la funció de *planificació* (encara que a vegades també es pot trobar amb la funció de *puntuació*) i el caboteig és l'únic moviment del cap que apareix amb la funció d'*acord* (encara que les funcions de *puntuació*, *monitoratge*, *finalització* i *obertura* poden incloure aquest moviment). Aquest constat sobre la variació en els elements no manuals que acompanyen les funcions estudiades subratlla la importància del context de cara a poder assignar una funció al PALM-UP en LSC, com alguns autors mencionen en altres estudis sobre llengües de signes diferents (McKee & Wallingford, 2011; Loon, 2012).

■ 5 Conclusions

En aquest article, hem presentat un primer estudi sobre el PALM-UP des de la perspectiva dels marcadors discursius en llengua de signes catalana (LSC). Hem començat fent una presentació dels treballs previs sobre els marcadors discursius en llengües de signes, els quals són encara poc nombrosos a dia d'avui. A continuació, hem presentat la mostra que hem extret del Corpus de l'LSC (Institut d'Estudis Catalans, pròximament disponible) i que conté 5.794 signes, juntament amb la metodologia d' anotació que hem seguit tant per a la descripció funcional del marcadore (Cribble, 2014) com per a la descripció dels elements no manuals (per la qual ens hem basat en diversos estudis sobre les llengües de signes).

La nostra mostra conté 139 ocurrencies en què el PALM-UP s'utilitza com a marcadore discursiu. En una escala relacional en què en un extrem tenim marcadors que connecten segments discursius (és a dir, de tipus *relacional*) i en l'altra marcadors que puntuen o participen en la interacció (és a dir, de tipus *no relacional*), el PALM-UP es situaria a prop d'aquest segon extrem com hem vist en el 92% dels casos. En poques ocasions hem trobat ocurrencies que relacionin dos segments discursius o a les quals se'ls hagi atribuït una funció *relacional* i una *no relacional*.

A banda de definir si el marcadore funciona com a connector o no, el protocol d' anotació de Cribble (2014) estableix 31 funcions que s'agrupen en 4 dominis: *ideacional*, *retòric*, *seqüencial* i *interpersonal*. El predominant en el cas del PALM-UP és el seqüencial, és a dir, aquest marcadore s'utilitza per

organitzar segments discursius. Les funcions específiques que pot expressar són les de *puntuació*, *planificació*, *finalització*, *obertura* i *citació*. Les quatre primeres funcions formen part de les més freqüents a la nostra mostra. Al domini seqüencial el segueix l'*interpersonal*, que inclou els casos en què el PALM-UP participa en l'intercanvi entre signants. En concret, aquest marcador expressa les funcions d'*acord* i de *monitoratge*.

Els dos dominis restants, l'*ideacional* i el *retòric*, són els menys representats. El primer agrupa funcions que connecten esdeveniments que succeeixen en el món real com són *alternativa*, *causa*, *concessió*, *condicional* i *temporal*; mentre que el segon conté funcions que expressen relacions subjectives o un metacomentari com són *conclusió*, *èmfasi* i *oposició*. També de forma minoritària, 5 ocurrences del PALM-UP combinen dos dominis i dues funcions.

A l'estudiar la configuració del PALM-UP en la nostra mostra, que conté 80 formes bimanuals i 59 unimanuals, no s'observa correspondència entre forma i funció. Tot i que algunes funcions sembla que s'expressen amb més freqüència de forma unimanual o bimanual, no hi ha cap cas en què les tendències siguin majoritàries. Tampoc hem trobat correspondència entre una combinació específica d'elements no manuals i una funció concreta. Els mateixos elements no manuals acompanyen funcions diferents, cosa que posa de relleu la necessitat i importància del context per assignar una funció específica a aquest marcador discursiu.

Amb vista a continuar la recerca en aquest àmbit específic, hi ha diverses possibilitats que s'obren. Des d'una perspectiva monolingüe, seria interessant analitzar altres marcadors discursius en LSC que ens permetessin conèixer el repertori de formes i funcions que existeixen en aquesta llengua. Des d'una perspectiva plurilingüe, es podrien comparar aquests resultats amb altres llengües de signes (occidentals, però també llunyanes i de petites comunitats de signants) i amb la gestualitat dels parlants de llengües orals per esbrinar si existeixen usos compartits. Aquest tipus de recerca és molt necessària per poder entendre d'una forma exhaustiva la capacitat humana del llenguatge i revisar la validesa dels universals lingüístics existents. ■

■ Bibliografia

- Crasborn, Onno / Kooij, Els van der / Waters, Dafydd / Woll, Bencie / Mesch, Johanna (2008): "Frequency distribution and spreading behaviour of different types of mouth actions in three sign languages", *Sign Language & Linguistics* 11:1, 45–67.

- Crible, Ludivine (2014): *Identifying and describing discourse markers in spoken corpora* (Annotation protocol v. 8), Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain.
- (2020): “Weak and strong discourse markers in speech, chat and writing: Do signals compensate for ambiguity in explicit relations?”, *Discourse Processes* 57:9, 793–807.
- Cuenca, Maria Josep (2008): “Usos de *bombre/ bome* y *mujer/ dona* como marcadores del discurso en la conversación coloquial”, *Verba. Anuario Galego de Filoloxía* 35, 235–256.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (2002): “Gestures in signing: The presentation gesture in Danish Sign Language”, in; Schulmeister, Rodolf / Reinitzer, Heimo (eds.): *Progress in Sign Language Research: In Honor of Siegmund Prillwitz*, Hamburg: Signum, 142–162.
- Esfandiari Baiat, Ghazaleh / Coler, Matt / Pullen, Marissa / Tienkouw, Sinenaat / Hunyadi, László (2013): “Multimodal analysis of *well* as a discourse marker in conversation: A pilot study”, in: Baranyi, Peter / Esposito, Anna / Niitsuma, Mihoko / Solvang, Bjorn (eds.): *IEEE 4th International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom 2013)*, Piscataway, NJ: IEEE, 283–288.
- Fox Tree, Jean E. (2014): “Discourse markers in writing”, *Discourse Studies* 17:1, 64–82.
- Fraser, Bruce (1998): “Contrastive discourse markers in English”, in: Jucker, Andreas H. / Ziv, Yael (eds.): *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins (Pragmatics & Beyond New Series; 57), 301–326.
- Gabarró-López, Sílvia (2019): “What can discourse markers tell us about genres and vice versa? A corpus-driven study of French Belgian Sign Language (LSFB)”, *Revue de linguistique et de didactique des langues* 60 (número especial: *Langues des signes et genres discursifs*), DOI: 10.4000/lidil.6768.
- (2020): “Los marcadores del discurso PALM-UP e IGUAL y su posición: un estudio sobre la lengua de signos catalana (LSC)”, *Revista de Estudios de Lenguas de Signos REVLES* 2, 1–27.
- Hata, Kazuki (2016): “On the importance of the multimodal approach to discourse markers. A pragmatic view”, *International Review of Pragmatics* 8:1, 36–54, <<https://doi.org/10.1163/18773109-00801002>>.
- Hoza, Jack (2011): “The discourse and politeness functions of HEY and WELL in American Sign Language”, in: Roy, Cynthia B. (ed.): *Discourse in*

- Signed Languages*, Washington, D.C.: Gallaudet University Press (Sociolinguistics in Deaf Communities Series; 17), 70–95.
- Institut d'Estudis Catalans (pròximament disponible): *Corpus de la llengua de signes catalana (LSC)*, Barcelona: IEC, <<http://blogs.iec.cat/lsc/corpus/>>.
- Kendon, Adam (2004): *Gesture. Visible Action as Utterance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lillo-Martin, Diane (2012): “Utterance reports and constructed action”, in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.): *Sign Language. An International Handbook*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton (Handbooks of Linguistics and Communication Science; 37), 365–387.
- Loon, Esther van (2012): *What's in the palm of your hands? Discourse functions of palm-up in Sign Language of the Netherlands*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (MA thesis).
- McKee, Rachel (1992): *Footing shifts in American Sign Language lectures*, Los Angeles: University of California, Los Angeles (PhD thesis).
- / Wallingford, Sophia (2011): “‘So, well, whatever’ Discourse functions of palm-up in New Zealand Sign Language”, *Sign Language & Linguistics* 14:2, 213–247.
- Mesch, Johanna (2016): “Manual backchannel responses in signers’ conversations in Swedish Sign Language”, *Language & Communication* 50, 22–41.
- Metzger, Melanie / Bahan, Ben (2001): “Discourse analysis”, in: Lucas, Ceil (ed.): *The Sociolinguistics of Sign Languages*, Cambridge: Cambridge University Press, 112–144.
- Meurant, Laurence (2008): “The speakers’ eye gaze. Creating deictic, anaphoric and pseudo-deictic spaces of reference”, in: Quadros, Ronice M. (ed.): *Sign Languages: Spinning and Unraveling the Past, Present and Future. TISLR 9, Forty Five Papers and Three Posters from the 9th Theoretical Issues in Sign Language Research Conference*, Florianópolis, Brazil, December 2006, Petrópolis, RJ: Editora Arara Azul, 403–414.
- (2015) : *Corpus LSF. Corpus informatisé en libre accès de vidéo et d’annotations de langue des signes de Belgique francophone*, Namur: Laboratoire de langue des signes de Belgique francophone (LSFB Lab), FRS-FNRS, Université de Namur, <<http://www.corpus-lsfb.be>>.
- Notarrigo, Ingrid / Meurant, Laurence (2014): “Nonmanuals and markers of (dis)fluency in French Belgian Sign Language (LSFB)”, in: Crasborn, Onno / Efthimiou, Eleni / Stravoula-Evita, Fotinea / Hanke, Thomas / Hochgesang, Julie / Kristoffersen, Jette H. / Mesch, Johanna (eds.): *Proceedings of the 6th Workshop on the Representation and Processing of Sign*

- Languages: Beyond the Manual Channel*, Reykjavik: European Language Resources Association (ELRA), 135–142.
- Pérez, Yolanda (2006): “Marcadores manuales en el discurso narrativo en la lengua de señas venezolana”, *Letras* 72, 157–208.
- Pons Bordería, Salvador (2008): “La combinación de marcadores del discurso en la conversación coloquial: interacciones entre posición y función”, *Estudios Lingüísticos / Linguistic Studies* 2, 141–161.
- Portolés Lázaro, José (1999): “Los ordenadores del discurso y el lenguaje periodístico”, in: Garrido Medina, Joaquín César (ed.): *La lengua y los medios de comunicación: Actas del congreso internacional celebrado en la Universidad Complutense de Madrid en 1996*, vol. 1, Madrid: Universidad Complutense, Servicio de Publicaciones, 161–169.
- Roy, Cynthia B. (1989): “Features of discourse in an American Sign Language lecture”, in: Lucas, Ceil (ed.): *The Sociolinguistics of Deaf Communities*, San Diego: Academic Press, 231–251.
- Sanders, Ted J. M. / Spooren, Wilbert P. M. / Noordman, Leo G. M. (1992): “Toward a taxonomy of coherence relations”, *Discourse Processes* 15, 1–35.
- Villameriel, Saúl (2008): “Marcadores del discurso en la lengua de signos española y en el español oral: un estudio comparativo”, in: Moreno Sandoval, Antonio (ed.): *Actas del VIII Congreso de Lingüística General, Madrid 2008*, Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1990–2009.
- Villameriel García, Saúl (2010): “EN-CAMBIO y ES-DECIR: Origen de dos marcadores discursivos de la lengua de signos en el español oral”, in: *Actas del IX Congreso Internacional de Lingüística General, 21–23 de junio de 2010*, Valladolid: Universidad de Valladolid, 2349–2362.
- Sílvia Gabarró-López, Stockholm University, Department of Linguistics, S-106 91 Stockholm, <silvia.gabarro.lopez@ling.su.se>, ORCID: 0000-0003-2918-108X.

Adquisició del canvi de rol i dels classificadors en el discurs narratiu en llengua de signes catalana (LSC) com a L2: un estudi pilot

Ryan Matthew Simoens (Barcelona)
Gemma Barberà (Barcelona)

Summary: A growing interest in the study of sign language linguistics deals with how the differences between the visual-gestural modality and the vocal-auditory modality affect the acquisition of a sign language by adults whose first language is a spoken language. This paper presents a pilot study on the acquisition of two essential and, to a large extent, specific characteristics of signed languages used in reference control: the nonmanual markers in role shift structures and classifiers. The comparison between native discourse in Catalan Sign Language (LSC) and adult learners of LSC as L2 with different levels of competence provides a careful insight into how these two reference mechanisms are used in the acquisition process. The present study analyses reference control in L2 signed discourse in terms of reference accessibility and the discussion is placed at the syntax-discourse interface. The detailed analysis shows how nonmanuals of role shift and classifiers play an important role in reference control, which implies an important position in the accessibility scale of discourse referents.

Keywords: accessibility, acquisition, Catalan Sign Language (LSC), classifiers, discourse referents, nonmanual markers, pronouns, reference control, role shift, second language (L2) ■

Received: 02-12-2019 · Accepted: 07-10-2020

■ 1 Introducció

La recerca en adquisició de les llengües de signes com a segones llengües (L2) és a dia d'avui un àmbit d'interès creixent.¹ Pichler i Koulidobrova

1 La redacció d'aquest article ha estat, en part, possible gràcies al projecte SIGN-HUB, que ha rebut finançament del programa de recerca i innovació Horizon 2020 de la Unió Europea amb el contracte d'acord número 693349, al Ministeri espanyol d'Economia i Competitivitat (FFI2015-68594-P) i al Govern de la Generalitat de Catalunya (2014 SGR 698). Volem agrair especialment la col·laboració dels estudiants del Grau de Traducció i Interpretació LSC i de l'Institut d'Estudis Catalans per posar a disposició les dades del Corpus de l'LSC. Gràcies també a la Sílvia Gabarró-López i als editors per als suggeriments. Els possibles errors que pugui haver-hi són responsabilitat nostra.

(2015) suggereixen que l'augment en el nombre d'estudiants que aprenen llengües de signes exigeix actualment materials pedagògics basats en evidències empíriques d'estudis sobre l'adquisició d'aquestes llengües com a L2. Les sigles L2-M2 s'utilitzen precisament per a designar el procés d'aprendre una L2 d'una modalitat diferent a la llengua nadiua (Pichler & Koulidobrova, 2015). En conseqüència, plantegen qüestions importants sobre la naturalesa de l'adquisició de les llengües signades i com es relacionen els seus processos amb els que es troben en l'adquisició de les llengües parlades. Estudiar com els adults que tenen com a primera llengua una llengua parlada aprenen una llengua signada com a L2 mitjançant comparacions amb grups de control de signants nadius no només és important en la mesura que pot permetre una visió sobre l'adquisició de segones llengües que sigui independent de la modalitat de la llengua (és a dir, del canal en què es produeix i es percep), sinó que també permet una millor comprensió de la manera en què les construccions característiques de les llengües de signes s'estructuren i s'utilitzen de forma nadiua.

Tenint en compte els diferents canals a través dels quals es transmeten les llengües parlades i les llengües signades (modalitat oroauditiva i modalitat gestovisual, respectivament), alguns aspectes de les llengües de signes que no existeixen o es duen a terme a través de mecanismes que no tenen un paral·lelisme directe en les llengües parlades poden resultar difícils per als estudiants oients sense experiència prèvia en el discurs signat. En les narracions en llengua de signes, per exemple, les estructures de canvi de rol (estratègies típiques de les llengües de signes que permeten transmetre les accions, pensaments o paraules del referent del qual es narra) i els classificadors amb funció anafòrica (sistema morfològic utilitzat per a expressar la ubicació i/o el moviment dels referents, la manera com els manipulem, així com també la forma i les dimensions que tenen) en són un exemple (vg. l'apartat 2.2). El discurs narratiu té un interès especial en els estudis d'adquisició de segones llengües perquè el seu ús exigeix un control de la llengua molt complet. El nivell discursiu requereix el coneixement no només de la gramàtica i el lèxic de la llengua que s'aprèn, sinó també de la pragmàtica del discurs (per exemple, el context, el coneixement compartit entre emissor i interlocutor, entre d'altres). Tal com es tractarà en detall més endavant (vg. l'apartat 2.3), Sorace i Serratrice (2009) consideren que aquesta interacció sintaxi-discurs és una interfície externa i que, per tant, és més difícil que els aprenents la utilitzin de manera nadiua. L'ús de la llengua en aquesta interfície sintaxi-discurs, juntament amb les expressions referencials característiques de la modalitat gestovisual, fa que l'adquisició

d'aquests elements en llengua de signes sigui una línia d'investigació interessant.

Bel, Ortells i Morgan (2014) van examinar signants avançats de llengua de signes catalana (LSC) com a L2 per provar la hipòtesi que els aprenents de llengües de signes sobreproduïen els pronoms de tercera persona a la interfície sintaxi-discurs, tal com ho fan els aprenents de llengües parlades (Sorace & Serratrice, 2009), en contextos en què els pronoms nuls serien suficients segons la teoria de l'accessibilitat (Ariel, 1990). Tot i això, l'abast d'aquest estudi no incloïa els contextos de canvi de rol i els classificadors, que eren inexistents a l'anàlisi de les dades, possiblement a causa de la naturalesa de la tasca d'obtenció de les dades. Igualment, Frederiksen i Mayberry (2015, 2016), que van investigar els estudiants de nivell intermig de llengua de signes americana (ASL), no van incloure els marcadors no manuals de canvi de rol com a elements d'expressió referencial, sinó que van agrupar i codificar el canvi de rol com si es tractés d'una anàfora zero, on se suposa que no hi ha cap marca explícita.

L'estudi pilot que presentem en aquest article mostra una anàlisi de l'ús que fan els adults aprenents d'LSC com a L2 dels classificadors i dels marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol en el discurs narratiu, mitjançant la comparació amb els homòlegs signants nadius d'LSC. Els objectius de la recerca present se centren en (i) augmentar el coneixement sobre el control de la referència en el discurs narratiu en LSC; (ii) entendre quan els aprenents adults adquireixen l'ús correcte dels marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol i dels classificadors i veure si l'ús incorrecte està relacionat amb una sobreproducció dels pronoms de tercera persona; i (iii) incloure i situar les estructures de canvi de rol i els classificadors en la jerarquia d'accessibilitat referencial en el discurs signat nadiu.

■ 2 Antecedents

■ 2.1 El control de la referència en el nivell discursiu

La capacitat d'un emissor de combinar amb èxit oracions cohesionades per crear un discurs coherent és una habilitat lingüística essencial. El gènere narratiu (és a dir, la narració d'històries o anècdotes, la descripció d'esdeveniments o converses, etc.) requereix aquest nivell d'ús de la llengua, que pot ser força complex a causa de la necessitat de combinar diferents tipus de coneixement. Quan hi ha diversos personatges i objectes dins d'una narració, els emissors han d'utilitzar expressions de referència adequades

per presentar-los, mantenir-los entre enunciats i reintroduir-los més tard en el discurs. Així, diferents hipòtesis han estat plantejades amb la intenció d'explicar com diferents tipus d'expressions de referència es consideren reeixides pels nadius en determinats contextos. La "Topicality Hierarchy" de Givón (1983), la "Givenness Hierarchy" de Gundel, Hedberg i Zacharski (1993) i l'"Accessibility Marking Scale" d'Ariel (1990, 2001) són algunes de les teories i obres més citades sobre aquest tema. Aquestes teories prediuen que s'utilitzen expressions lingüístiques més plenes per referir-se a entitats menys destacades o menys accessibles, és a dir, amb la funció d'introduir nous referents discursius, mentre que es prefereixen expressions de referència més lleugeres, com ara pronoms explícits i nuls (en el cas de les llengües que en tenen) quan els referents són més prominents o més fàcilment accessibles a l'espai cognitiu de l'interlocutor (és a dir, quan ja han estat introduïts prèviament o formen part del coneixement compartit immediat). Per exemple, a mesura que el discurs avança, un determinat referent pot ser destacat en diversos enunciats com a agent o tema. L'emissor transmet aquesta informació al destinatari mitjançant la utilització d'una expressió més lleugera (és a dir, un marcador d'accessibilitat elevat com un pronom o un pronom nul), tot aconseguint així que l'interlocutor mantingui el mateix referent en l'espai cognitiu. Tanmateix, quan l'emissor vol reintroduir un referent presentat anteriorment que no s'ha esmentat en els darrers enunciats, s'utilitzarà una expressió més plena (és a dir, un marcador de baixa accessibilitat, com ara un nom) per instruir l'interlocutor a recuperar aquell referent de la seva memòria. Cal tenir present, però, que la gran majoria d'estudis relacionats amb el control de referència es basen en investigacions sobre la llengua escrita.

Segons Barberà (2009) i Perniss i Özyürek (2014), en comparació amb la gran quantitat d'investigacions realitzades sobre aquest tema en llengües orals, se sap ben poc sobre els mitjans per transmetre referència en la modalitat gestovisual de les llengües de signes, especialment quant a les característiques derivades del canal de transmissió de la llengua. Un clar exemple d'efectes de la modalitat es refereix a l'ús de l'espai signic (que és l'espai tridimensional de davant del cos del signant que s'utilitza per articular signes i aportar significat) i a l'existència de dos articuladors manuals i com aquest fet pot afectar el manteniment de la cohesió referencial. McKee *et al.* (2011) i Wulf *et al.* (2002) es van fixar en l'ús dels índexos pronominals obtinguts versus pronoms nuls i van trobar que s'utilitzen expressions de referència més lleugeres com a resultat de l'accessibilitat dels referents en ambdues modalitats, ja que els pronoms explícits són més probables en

contextos de reintroducció que no pas en el manteniment del referent d'un enunciat al següent, on es prefereixen els pronoms nuls. Tot i això, Frederiksen i Mayberry (2016) afirmen que el repertori complet d'expressions de referència en llengua de signes encara no s'ha explicat a partir dels marcs de discurs existents.

Els marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol i classificadors es fan servir per referir-se als referents introduïts anteriorment, però no tenen una contrapartida fàcilment comparable en les llengües parlades i, per tant, és difícil encabir-los en els marcs teòrics que impliquen unes categories lligades a les llengües parlades. El següent subapartat proporciona una descripció de les expressions de referència per controlar la referència en el discurs signat que són rellevants per al present estudi.

■ 2.2 Expressions referencials en les llengües signades

Les llengües de signes disposen d'un ventall molt ampli per a l'expressió de la referència. En primer lloc, una de les estratègies més utilitzades són els noms. L'utilització del nominal tant pot servir per a la introducció d'un referent discursiu, com per a la reintroducció. En segon lloc, una altra estratègia molt freqüent són els pronoms de tercera persona. Els pronoms funcionen en forma de signes índexos dirigits cap a un punt abstracte de l'espai associat amb el referent discursiu que s'esmenta (Figura 1) o bé cap a la direcció que ocupa la posició real del referent en el context immediat (Sandler & Lillo-Martin, 2006). Aleshores, es pot indicar aquesta localització espacial per fer referència al referent que s'hi associa (vg. Veiga en aquest dossier).

Figura 1.
Pronom de tercera persona

La següent categoria d'expressions de referència que es té en compte per als estudis sobre control de referència en llengua de signes són els pronoms nuls o anàfora zero (Beer Furtado, 2018; Bel, Ortells & Morgan, 2014; Frederiksen & Mayberry, 2015, 2016; Perniss & Özyürek, 2014). Per al cas de les llengües de signes, s'argumenta que hi ha dos tipus d'arguments nuls a causa de l'existència de dos tipus principals de verbs. Els investigadors afirmen que la referència nul·la amb els verbs de concordança (és a dir, els verbs que es mouen entre les localitzacions establertes per al subjecte i l'objecte de l'oració) està permesa gràcies a les característiques pròpies del verb (Sandler & Lillo-Martin, 2006). Un cop situats els referents a l'espai signic, un verb es pot moure entre les localitzacions que indiquen el subjecte i l'objecte del verb (Figura 2). Els verbs invariables, en canvi, no inclouen efectes de concordança en la forma morfològica del verb i per tant es diu que la referència nul·la amb aquest tipus de verb es permet pel fet que el referent sigui el tòpic discursiu (Sandler & Lillo-Martin, 2006). Frederiksen i Mayberry (2016) postulen que l'elecció d'un signant per utilitzar una referència nul·la amb un verb invariable es basa en el context d'entrada d'una oració quan es pronuncia. Per tant, els pronoms nuls es consideren un marcador d'accessibilitat elevat ja que el referent ha d'estar molt present en el context i en la ment dels interlocutors per tal que s'associï el referent correcte.

Figura 2. Verb direccional DONAR

El sistema morfològic dels classificadors en llengües de signes s'utilitza per a expressar la ubicació i/o el moviment dels referents, la manera com els manipulem, així com també la forma i les dimensions que tenen (Sand-

ler & Lillo-Martin, 2006). En LSC, com en la majoria de llengües de signes estudiades fins a la data, es distingeixen a dia d'avui tres tipus de classificadors: els semàntics, els manipuladors i els descriptius (Quer *et al.*, 2005). En el cas dels classificadors semàntics, que inclouen els d'entitat i els de part del cos, la forma de les mans representa el referent en conjunt i es pot desplaçar sobre l'espai signic per mostrar com es mou el referent. La configuració de les mans que expressen els classificadors semàntics formen unes categories que representen les característiques geomètriques i visuals del referent. Per exemple, la configuració del classificador d'entitat per a animals es pot realitzar de diferents formes, de manera que el referent animal a què es refereix dependrà de l'antecedent introduït prèviament. A la Figura 3 podem veure l'ús simultani de dos classificadors d'entitat: la mà activa (és a dir, la mà dominant en la realització dels signes, que generalment en el cas de les persones dretanes és la dreta) representa un animal pujant, mentre que la mà passiva (és a dir, la mà no dominant en els signes, que generalment a les persones dretanes és l'esquerra) representa el classificador d'arbre. En aquest context, sabem que el classificador d'entitat es refereix al gos, ja que és l'animal amb potes introduït prèviament en el context del discurs. El moviment del classificador d'animal i la seva posició respecte al classificador d'arbre són lingüísticament significatius en la mesura que es tracta de relacionar el moviment, la posició i l'orientació dels referents de la

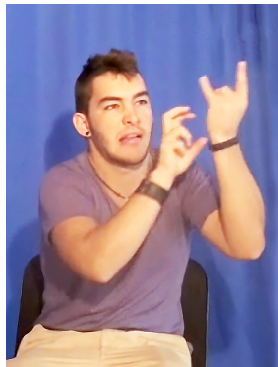

Figura 3. Articulació simultània de classificadors d'entitat per 'arbre' i 'animal'

Figura 4. Classificador de part del cos de potes d'animal

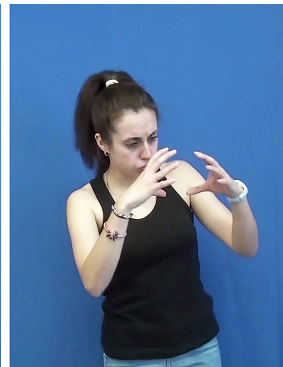

Figura 5. Classificador manipulador descriptiu d'agafar una peixera

Figura 6. Classificador descriptiu de la forma d'una peixera

narració. Tal com indica el nom, els classificadors de parts del cos es refereixen a parts del cos de referents animats, com ara humans o animals. A la Figura 4 podem observar un exemple de classificador de part del cos de les potes del gos. Els classificadors manipuladors representen com manipulem els objectes. A la Figura 5 observem el classificador manipulador que representa agafar una peixera. Finalment, els classificadors descriptius es produeixen quan el moviment de les mans representa la forma i/o les dimensions del referent. La Figura 6 mostra un exemple de classificador descriptiu del contorn d'una peixera.

La darrera estratègia d'expressió de la referència rellevant per als objectius del present estudi són les conegudes com estructures de canvi de rol. El canvi de rol permet transmetre les accions, pensaments o paraules del referent del qual es narra. El canvi de rol es considera una estratègia referencial característica d'un discurs signat expert, que molt sovint apareix en el discurs narratiu, entre d'altres (Lillo-Martin, 2012). Un altre tipus de canvi de rol, anomenat "acció construïda", es produeix quan el signant adopta el rol d'un referent per a representar les seves emocions i accions. Per a aquest tipus, les expressions facials lingüístiques i afectives del signant i els seus moviments, postures i gestos tenen la intenció d'expressar

les del referent durant la narració de l'esdeveniment (Frigola & Quer, 2006; Quer, 2011 i 2016). El factor important que uneix aquests dos tipus de canvi de rol és que els esdeveniments es presenten des del punt de vista del referent i no des del punt de vista del narrador. Frigola i Quer (2006) descriuen detalladament els marcadors no manuals utilitzats en LSC per introduir el canvi de rol, que són: una lleugera inclinació del tors cap al costat de l'espai signic on s'associa el referent del qual se'n reproduïx el discurs (pensaments o discurs verbal/signat), canvi en l'expressió facial, canvi en la direcció de la mirada i canvi en la posició del cap. La Figura 7 i la Figura 8 mostren un exemple de canvi de rol i d'acció construïda, respectivament.

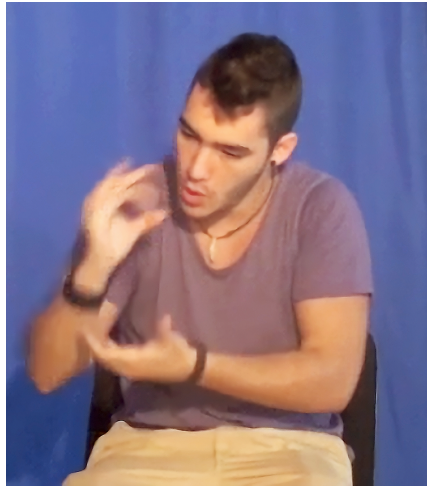

Figura 7. Canvi de rol (el noi diu al gos, "ves amb compte")

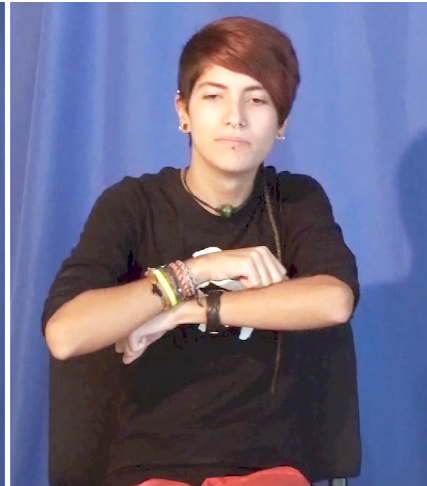

Figura 8. Acció construïda (el noi mira per la finestra)

Les estructures de canvi de rol impliquen un canvi en la referència pronominal. És a dir, en el canvi de rol, un pronom que assenyali cap el pit del signant no fa referència al signant real, sinó al referent del qual s'està reproduint el discurs. Així mateix, les localitzacions espacials associades a referents, utilitzades per pronoms de tercera persona o verbs de concordança, fan referència al context narrat, en lloc de referir-se al context real d'enunciació. En els contextos d'acció construïda, sovint s'utilitza el punt de vista del narrador, d'una banda, el punt de vista del personatge, de l'altra, i fragments en què els dos punts de vista es fusionen, tot mostrant un exemple de simultaneïtat d'expressió de referents. Aquestes construc-

cions simultànies de punt de vista són les més costoses d'adquirir en poblacions d'estudiants L2-M2 (Kurz, Mullaney & Occhino, 2019). Els marcadors no manuals permeten associar el discurs amb el referent pertinent de l'univers discursiu i són una característica molt rellevant (Herrmann & Steinbach, 2012; Lillo-Martin, 2012; Quer, 2011). Per aquest motiu, les marques no manuals, tant específiques de la modalitat gestovisual, són la característica rellevant del canvi de rol que tindrem en compte a l'hora de fer el seguiment del control de referència.

Alguns estudis han examinat expressions de referència de les llengües signades respecte a la teoria de l'accessibilitat presentada a l'apartat 2.1. En un estudi sobre l'LSC, Barberà i Quer (2018) analitzen els classificadors de parts del cos com un cas d'anàfora associativa associada al referent discursiu corresponent. De fet, són les construccions de canvi de rol les que permeten fer l'enllaç entre aquest tipus de classificador, com una forma anafòrica molt infraespecificada, i l'antecedent corresponent, i a la vegada convertir-lo en el referent més prominent en un moment determinat del discurs signat. La Figura 9 mostra com Frederiksen i Mayberry (2016) incorporen els classificadors en ASL a l'escala d'accessibilitat, amb els classificadors descriptius i els noms com a expressions plenes de menys accessibili-

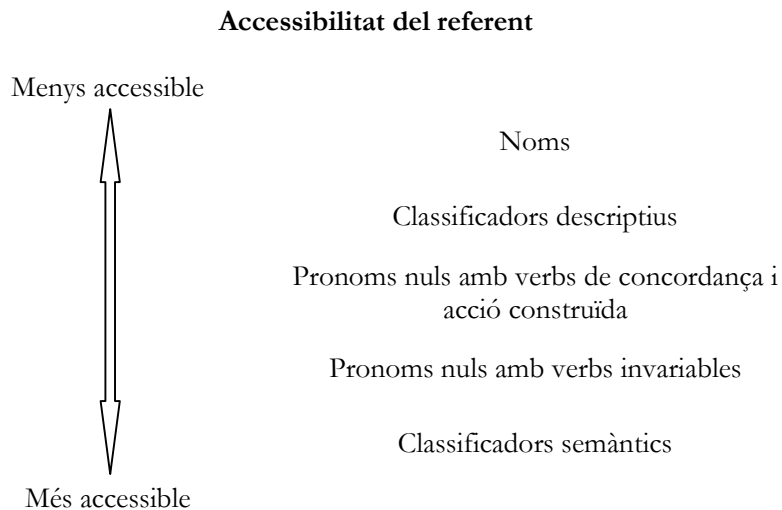

Figura 9. Expressions referencials a l'escala d'accessibilitat, de Frederiksen i Mayberry (2016)

tat, i els classificadors semàntics com a expressions més lleugeres que marquen una accessibilitat alta. A causa de la interpretació de les autores nord-americanes de l'acció construïda, aquesta expressió de referència se situa al mateix nivell que els pronoms nuls amb verbs de concordança, a un nivell intermig. Tanmateix, aquest resultat és difícil d'interpretar sense tenir en compte els marcadors no manuals explícits de canvi de rol (i d'acció construïda).

■ 2.3 Adquisició L2-M2: el control de la referència en llengües signades

S'han postulat diferents teories per explicar per què l'aprenentatge d'una L2, fins i tot en els nivells més experimentats, es troba amb dificultats importants per controlar les referències a nivell discursiu. Segons Pichler i Koulidobrova (2015), la transferència ha estat durant molt de temps una important línia de recerca sobre els errors d'L2. Tenint en compte que els aprenents adults d'una L2 comencen amb un sistema de referència completament adquirit en el seu primer idioma (L1), les narracions en L2 que produeixen poden estar influenciades pels patrons de forma de referència de l'L1. Atès que les característiques lingüístiques són entitats abstractes, realitzades tant en la parla com en els signes, no hi ha cap raó per pensar que la transferència no es produeix entre modalitats (Pichler & Koulidobrova, 2015).

La sobreproducció de pronoms de tercera persona i de noms en contextos de manteniment s'ha demostrat en diverses parelles de llengües parlades (Hendriks, 2003) i s'ha proposat com un producte de transferència negativa. Tanmateix, també s'ha trobat en narracions L2 on tant l'L1 dels aprenents com l'L2 permetien pronoms nuls, per la qual cosa la transferència no sembla ser-ne una causa plausible. Per aquest motiu, Sorace (2011) argumenta que la sobreproducció és el resultat de la vulnerabilitat de la interfície sintaxi-discurs sota la Hipòtesi de la Interfície. Aquesta hipòtesi prediu una millor competència en sintaxi a nivell oracional que en la interfície sintaxi-discurs (Bel, Ortells & Morgan, 2014). Sorace i Serratrice (2009) afirmen que l'ús de la llengua en aquesta interfície "externa" requereix la integració del coneixement intern (és a dir, la sintaxi) i del coneixement extern (és a dir, la pragmàtica del discurs) que comporta un cost de processament més elevat i, per tant, limitacions en les narracions dels estudiants d'una L2. Així, el fet que el control de la referència en les narracions constitueixi la interacció de la morfosintaxi i la pragmàtica del discurs pot dificultar l'adquisició plena de l'L2 per part dels aprenents, tot donant lloc

a estratègies de sobrecompensació, com ara la sobreproducció i l'excés de marques gramaticals (Bel, Ortells & Morgan, 2014).

Lillo-Martin i Quadros (2011) consideren que l'ús de la interfície sintaxi-discurs, unit a la necessitat d'utilitzar estructures difícils, pot provocar una vulnerabilitat respecte al control de referència. Aquest estudi defensa que per fer servir les estructures de canvi del rol, per exemple, els signants han d'entendre les condicions del discurs signat a l'hora d'utilitzar les diferents expressions de referència i referir-se a les localitzacions espacials prèviament establertes mitjançant l'ús de marcadors no manuals. Aquesta és una tasca robusta i costosa per als aprenents en contextos L2-M2. Sembla ser que els aprenents d'una L2, tant els que estan en procés de desenvolupar les seves competències en la nova llengua com els que es troben en un nivell avançat, poden tenir dificultats amb els processos que tenen lloc en la interfície externa. Tot i això, Montrul (2011) afirma que no es pot atribuir certs problemes a la Hipòtesi de la Interfície perquè les característiques dels entorns d'aprenentatge d'idiomes, com ara el tipus d'exposició d'idiomes i factors relacionats amb l'aprenentatge, l'edat d'adquisició, la memòria de treball i la motivació, són aspectes influents en les dificultats d'adquisició. De la mateixa manera, White (2011) ha postulat que la interfície sintaxi-discurs no és un sistema absolut. L'autor explica que no totes les interfícies ni tots els fenòmens de certa interfície són igual de problemàtics i afirma que el parell L1-L2 també pot tenir un paper important. Aquest darrer punt és especialment interessant quan es tracta d'adquisició de llengües de modalitat diferent. Montrul (2011) també afirma que l'adquisició incompleta es pot deure efectivament a errors de transferència, sobretot quan hi ha estructures de l'L2 que no existeixen o que existeixen de diferents formes en comparació amb la llengua materna dels aprenents. Atès que les llengües de signes fan ús de mecanismes com el canvi de rol i els classificadors, els adults amb una primera llengua oral com el català o el castellà poden afrontar obstacles a l'hora d'utilitzar aquestes formes referencials a causa de dificultats a la interfície sintaxi-discurs, però també perquè requereix molta aportació i pràctica per comprendre i emprar correctament.

■ 3 Estudi pilot sobre l'LSC

Davant la importància de les estructures de canvi de rol i dels classificadors per a la gramàtica del discurs signat, aquest estudi pretén centrar-se en aquests aspectes, que són inherents a la modalitat gestovisual. Les preguntes de recerca (PR) i les hipòtesis (H) que seguim apareixen llistades a continuació.

PR1: Els estudiants adults d'LSC són més explícits en el seu ús d'expressions de referència, és a dir, utilitzen més signes pronominals de tercera persona i més noms per al manteniment de la referència que els signants nadius? Aquest fenomen es veu més destacat en els nivells inicials d'aprenentatge en comparació amb els més alts?

H1: Els aprenents d'LSC en aquesta mostra sobreproduiran pronoms i noms per tal de mantenir els referents, tal com es va trobar a Bel, Ortells i Morgan (2014) també per a l'LSC. Pot ser que aquest excés tingui més protagonisme en els nivells d'aprenentatge inferiors.

RQ2: Hi ha alguna relació entre l'ús de les estructures de canvi de rol i de classificadors, respecte el nombre de pronoms explícits? És a dir, a mesura que els estudiants avancen en la seva adquisició de l'LSC, utilitzen cada cop més construccions de canvi de rol i de classificadors, deixant així enrere l'ús dels pronoms?

H2: El nivell d'adquisició d'un aprenent afectarà el nombre de pronoms, els contextos de canvi de rol i les construccions de classificadors utilitzades en les narracions per al control de la referència. Més concretament, a mesura que augmenta el grau d'aprenentatge d'LSC, disminuirà el nombre de signes que s'utilitzen com a pronoms explícits. Això és en part motivat per l'ús d'estructures més típiques de l'LSC, com són el canvi de rol i les construccions classificadores.

RQ3: És comparable la freqüència d'ús dels marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol entre els aprenents d'LSC i els signants nadius?

H3: Els aprenents d'LSC, en general, faran servir correctament la mirada i la posició del cap per marcar el canvi de rol, atès que són els marcadors sobre les quals els professors d'LSC insisteixen en les classes. És possible que facin un sobreús de la inclinació del tors, utilitzat només el 48% de les vegades en les dades de nadius de llengua de signes alemanya (DGS) a Herrmann i Steinbach (2012), i aquest resultat podria estar relacionat amb la sobreproducció, ja que un canvi de posició corporal ja és una marca no manual de canvi de rol.

■ 3.1 Metodologia

■ 3.1.1 Participants

Els signants analitzats corresponen a dos grups diferents. Les dades de la parella de signants Sords nadius es van extreure del Corpus de l'LSL (Institut d'Estudis Catalans) i es tracta d'una parella home-dona de l'àrea de Barcelona, d'entre 18 i 30 anys, membres de família de Sords signants, inclosos pares, avis, germans i tiets, que van adquirir per tant l'LSL des del naixement i que van ser escolaritzats en centres bilingües, amb el català i l'LSL com a llengües d'ús. Aquesta parella van servir com a grup de control amb el qual es podia comparar la mostra d'aprenents d'LSL com a L2. Aquest segon grup consta de quatre estudiants de diferents nivells d'aprenentatge, un de cada curs del Grau de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra. Els quatre signants d'L2 eren totes dones, d'entre 18 i els 22 anys, procedents de Catalunya o les Balears. Totes havien començat a aprendre l'LSL en començar el grau i cap d'elles no havia repetit cap curs. Totes parlen català o català i castellà a les seves llars i prèviament havien estudiat almenys una llengua oral, incloent-hi només el francès, només l'anglès o el francès i l'anglès. És important destacar que cap d'elles havia estudiat una llengua de signes prèviament a començar els estudis de grau, així com tampoc tenien cap familiar o amic Sord signant. La participant del primer any de grau havia completat aproximadament 400 hores de treball en LSL en el moment dels enregistraments. Els participants dels 2n, 3r i 4t anys havien acumulat aproximadament 600, 1.025 i 1.725 hores respectivament al llarg del estudis de grau. La uniformitat de les participants en aquests aspectes és ideal, atès que l'adquisició de segones llengües pot ser influenciada per diversos factors. D'aquesta manera, esperàvem que el seu any en la titulació (és a dir, el nombre d'hores d'instrucció i pràctica formal) sigui l'única variable independent que afectés el seu ús de diferents expressions de referència, especialment el canvi de rol i els classificadors.

■ 3.1.2 Materials

Els materials incloïen una càmera de vídeo per enregistrar les narracions dels signants, un ordinador portàtil on es descarregaven els vídeos per a l'anàlisi, un qüestionari de metadades, un formulari empíric de protecció de dades i els materials per a l'obtenció de les dades. Aquest material consistia

en un llibre d'imatges sense text titulat *Frog, where are you?* (Mayer, 2009), que representa la història d'un nen i el seu gos que surten a la cerca d'una granota que havien guardat dins d'una peixera i que s'havia escapat mentre dormien. Al llarg del llibre, el noi i el seu gos busquen la granota en diferents escenaris (casa, bosc i estany) on es troben amb objectes inanimats (arbre, pedra i tronc) i es troben enfrontats per diferents animals (talp, mussol, cérvol i abelles). La necessitat de descriure com apareixen i es mouen els diversos personatges provoca la introducció, el manteniment i la reintroducció de referents al llarg del discurs. De la mateixa manera, les interaccions i relacions espacials entre el noi i el gos i les entitats esmentades anteriorment condueixen a l'ús proliferat de construccions de classificadors. També es produeix el canvi de rol, ja que els narradors han de canviar sovint entre els personatges a mesura que es retroben les seves accions, pensaments i fins i tot actes discursius. La decisió d'utilitzar aquest llibre també es va basar en el fet que el Corpus de l'LSC esmentat anteriorment també l'havia escollit per obtenir narracions d'un grup de signants nadius d'LSC (Barberà, Quer & Frigola, 2015), i perquè és un llibre extensament utilitzat per a l'estudi de diferents aspectes de llengües parlades i signades.

■ 3.1.3 Procediments

Un total de 17 estudiants van respondre el qüestionari de metadades, que proporcionava informació personal necessària per determinar el perfil lingüístic dels aprenents d'L2. D'aquests, se'n van escollir un total de vuit participants. El primer criteri per a la selecció de participants va ser el nivell de formació, ja que inicialment es va creure necessari tenir dos participants de cada nivell. A continuació, només vam buscar estudiants que havien començat a aprendre l'LSC al començament del grau i que no tinguessin coneixements previs d'altres llengües de signes. A més, es van excloure els estudiants que utilitzaven de manera freqüent l'LSC en el seu treball o amb membres de la família. Hi va haver un estudiant esquerrà que no va ser escollit per tal de mantenir la uniformitat de mà activa entre els participants.

Els quatre participants seleccionats per a l'estudi pilot van realitzar de manera individual una tasca on havien de reproduir en LSC la història de la granota del llibre esmentat anteriorment. Abans de començar la sessió, es va lliurar als participants el formulari empíric de protecció de dades. Se'ls va permetre temps per llegir-lo, fer preguntes i, finalment, datar-lo i firmar-

lo. Després d'haver donat l'autorització per a la filmació i l'ús posterior dels seus enregistraments, es va guiar els participants per començar la tasca. Això incloïa la visualització d'un vídeo en un ordinador portàtil en el qual una signant Sorda nadiua els explicava les instruccions: mirar atentament la història de la granota, memoritzar-ne els detalls i fer-ho amb el temps necessari que ells creien. Un cop mirat i memoritzat, els aprenents d'LSC deixaven el llibre de banda i s'havien de col·locar davant la càmera i explicar la història com si l'expliquessin a un signant nadiu. Mentre produïen el discurs, cap dels investigadors mirava el que produïen per tal d'evitar mirades indesitjades cap a la seva direcció. Aquest procediment difereix dels mètodes d'obtenció de dades utilitzats al Corpus de l'LSC, en què els signants nadius sempre produeixen el discurs signat a un signant nadiu i mai en direcció directa a la càmera, amb l'objectiu d'obtenir un discurs el més natural i espontani possible (Barberà, Quer & Frigola, 2015). Tanmateix, a Frederiksen i Mayberry (2016), els signants van produir les seves narracions tant per a un destinatari real com per a una càmera i, segons els autors, no es van trobar diferències significatives entre aquests dos contextos d'enregistrament.

■ 3.2 Anotació de les dades

Els quatre vídeos dels aprenents d'LSC i els dos vídeos de signants nadius van ser anotats amb l'eina d'anotació multimodal ELAN, un programa creat pel Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, Nijmegen (Països Baixos). L'ELAN permet l'anotació sincronitzada entre les dades principals en llengua de signes i les corresponents glosses i etiquetes. A continuació, presentem una descripció detallada de com vam dur a terme l'anotació i quins aspectes principals vam tenir en compte.

■ 3.2.1 Segmentació del discurs

La investigació en llengües signades ha hagut d'enfrontar-se a la pregunta sobre què cal considerar una oració en llengua de signes. Crasborn (2007) ofereix una descripció històrica de com han tractat els diferents estudis aquest tema i menciona específicament dos aspectes difícils d'explicar sota el paraigua de la investigació en llengües escrites: la simultaneïtat per l'existència de diferents articuladors i la definició del que funciona com a predicat. Per aquest motiu, sovint les aproximacions sintàctiques no són suficients per a la segmentació del discurs signat. Tal com esmenten Gabarró-

López i Meurant (2014), diversos estudis han utilitzat la prosòdia per a dur a terme una segmentació que reflecteixi, almenys fins a cert punt, l'organització sintàctica del discurs signat. Els fenòmens fonològics i fonètics en llengües parlades existeixen de manera comparable a les llengües signades i contribueixen a marcar els límits entre els segments prosòdics (Nespor & Vogel, 2007). Aquests inclouen signes manuals que inclouen retencions de signes (és a dir, pauses), reducció de signes i signes “palm-up” (palmells amunt) (Figura 10), així com també marcadors no manuals com aclucar els ulls, moviment del cap, canvi de direcció de la mirada i canvi d'expressió facial (Gabarró-López & Meurant, 2014; Nespor & Sandler, 1999). Aquests marcadors s'articulen sovint de manera simultània.

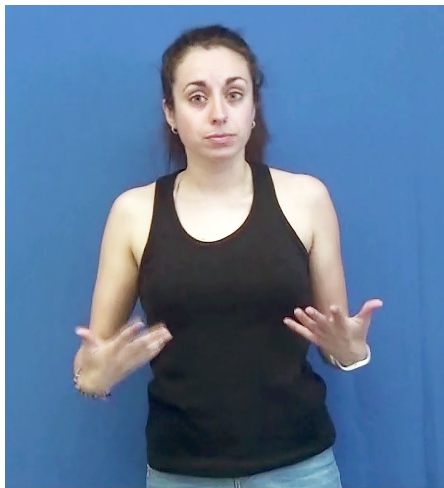

Figura 10. Signe PALM-UP

Després d'haver decidit adoptar una aproximació predominantment prosòdica a la segmentació, les sis narracions es van segmentar en enunciats fonològics, a partir de la descripció de Gabarró-López i Meurant (2014). Els marcadors tinguts en compte per a la segmentació prosòdica són els següents (ordenats per freqüència d'ús i coincidents amb les troballes de Gabarró-López & Meurant, 2014): pausa entre els signes manuals, parpelleig amb moviment del cap, canvi en la posició del cap amb canvi en la direcció de la mirada, mantenir el signe, parpelleig, palmells amunt. Com hem esmentat abans, la combinació d'aquests marcadors és freqüent. A la Figura 11 es mostra un exemple d'aquest tipus de marcatge prosòdic. Entre els signes TROBAR i MIRALL, podem observar un parpelleig, així com

també un canvi en la posició del cap i les celles que caracteritzen aquestes pauses prosòdics. També, entre les Figures b i c podem observar un canvi en la direcció de la mirada dels ulls i l'expressió facial.

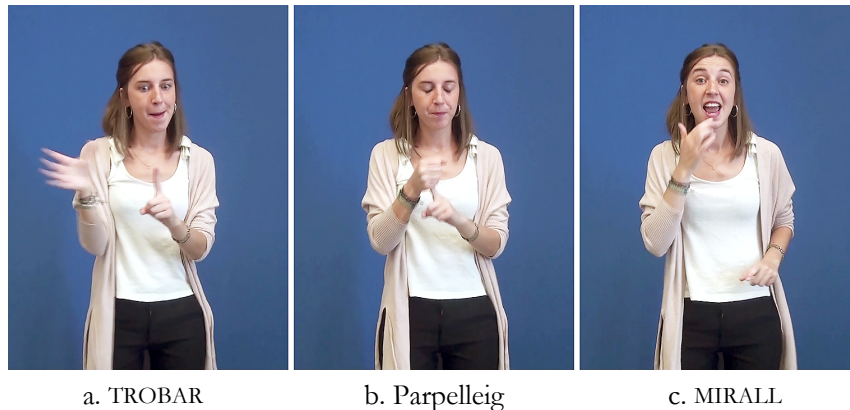

Figura 11. Exemple de marca de segmentació prosòdica

■ 3.2.2 Anotació dels referents, expressions referencials i funció discursiva

La segmentació prosòdica de les narracions va ser crucial perquè permet una unitat sistemàtica de partició del discurs en els sis vídeos, necessària per comparar el control de la referència. Concretament, és important poder comptar el nombre total d'enunciats i identificar el tipus d'expressió de referència (noms, pronoms, pronoms nuls, classificadors i marcadors no manuals del canvi de rol). Es va comptabilitzar el nombre de vegades que s'havien utilitzat les diferents expressions de referència per dur a terme les tres funcions de discurs diferents: la introducció, el manteniment i la re-introducció del referent. Després, es van utilitzar diferents nivells de codificació per a cada tipus d'expressió de referència utilitzat per a remetre al referent discursiu en cada enunciat, tot adaptant les categories de Frederiksen i Mayberry (2016). La Taula 1 mostra les categories establertes per a aquesta codificació i els tipus d'expressions que pertanyen a aquestes categories.

Categoria referencial	Expressió referencial
Expressió nominal	Nom Sintagma nominal (ix nom; nom ix; nom CL; CL nom)
Pronom	Pronoms
Pronoms nuls	Verbs invariables i de concordança
Classificadors	Entitat, part del cos, manipuladors, descriptius
Marcadors no manuals de canvi de rol	Direcció de la mirada, posició del cap, inclinació del tors, expressió facial

Taula 1. Categories referencials i tipus d'expressions referencials

Els marcadors no manuals de canvi de rol poden tenir abast sobre diversos signes, és a dir, en contextos de canvi de rol s'utilitzen verbs (de concordança i invariables) i predicats classificadors. Això és problemàtic per al tipus de procediment de codificació utilitzat en l'anàlisi de dades, on només es pot triar un tipus d'expressió de referència per enunciat prosòdic. A Frederiksen i Mayberry (2015) només es codificava el predicat. Aquest procediment, malauradament, elimina de les dades la importància crucial de la marca no manual del canvi de rol per al control de referència en les narracions, ja que el tipus d'expressió de referència per als contextos de rol en l'estudi sobre l'ASL es marcava generalment com a pronom nul a causa de la manca de marques explícites. Tanmateix, per als verbs de concordança i invariables que s'utilitzen amb els marcadors no manuals de canvi de rol, no és el cas que la informació de referència sigui inexistente. Segons Herrmann i Steinbach (2012), des d'una perspectiva sintàctica, el canvi de rol es pot analitzar com una expressió dítica, els no manuals de la qual concorden amb el signant i l'interlocutor del context transferit. Per aquest motiu, incloure el component no manual del canvi de rol com un tipus d'expressió referencial esdevé crucial en els estudis del control de la referència i cal tenir en compte el seu abast en els verbs de concordança i invariables.

El cas dels predicats classificadors és molt menys clar. Barberà i Quer (2018) discuteixen la relació entre classificadors semàntics i el canvi de rol, i van comprovar que, en les seves dades, el canvi de rol és fonamental per tal que les configuracions manuals dels classificadors de parts del cos s'associïn correctament amb el referent del discurs concret. Tot i així, això pot dependre del context del discurs. En l'estudi esmentat, la mateixa configuració Q (Figura 4) s'utilitzava per referir-se tant a les potes d'una llebre com al musell d'un ós. En aquest cas, els marcadors no manuals eren necessaris per desambiguar entre tots dos.

El següent pas del procés de codificació va ser definir la funció de discurs de cadascuna de les expressions de referència. La Taula 2, adaptada de Gullberg (2006), mostra les definicions d'introducció, manteniment i reintroducció de referents en el discurs utilitzats per a la present anàlisi. S'han utilitzat definicions similars en altres estudis sobre control de referència (Perniss & Özyürek, 2014; Frederiksen & Mayberry, 2015, 2016; Bel, Ortells & Morgan, 2014). Un cop finalitzat, es van comptabilitzar el tipus de funcions que s'utilitzaven per a cada expressió de referència, els resultats de la qual es presenten al següent apartat.

Funció discursiva	Definició
Introducció	Primera menció del referent, en qualsevol posició de l'enunciat.
Manteniment	Referent que ha aparegut en l'enunciat anterior (en qualsevol posició) i que en el següent enunciat apareix com a tòpic.
Reintroducció	Referent que es reintrodueix com a tòpic sense haver aparegut en l'enunciat precedent.

Taula 2. Funcions discursives i definicions

■ 3.2.3 Anotació del canvi de rol i del component no manual

Per a l'anotació del canvi de rol, es van identificar els diferents segments i es van anotar les diferents marques no manuals característiques del rol, com són el canvi en la direcció de la mirada, la posició del cap, els moviments del tors i el canvi en l'expressió facial (Frigola & Quer, 2006). A la Figura 12 i a la Figura 13 es pot observar un exemple de canvi de rol de la mostra nadiua i de la mostra L2.

Figura 12. Signant nadiu en context de canvi de rol

Figura 13. Signant L2 en context de canvi de rol

■ 4 Resultats i discussió

Reprenem a continuació les hipòtesis resumides que han motivat aquest estudi i les contrastarem amb els resultats de les dades:

H1: Els aprenents d'LSC sobreproduiran pronoms i noms per tal de mantenir els referents. Pot ser que aquest excés tingui més protagonisme en els nivells d'aprenentatge inferiors.

H2: A mesura que augmenta el grau d'aprenentatge d'LSC, disminuirà el nombre de signes que s'utilitzen com a pronoms explícits. Això és en part motivat per l'ús d'estructures més típiques de l'LSC, com són el canvi de rol i les construccions de classificadors.

H3: Els aprenents d'LSC, en general, faran servir correctament la mirada i la posició del cap per marcar el canvi de rol.

Dels sis vídeos analitzats en aquest estudi, es van trobar un total de 326 enunciats prosòdics durant el procés de segmentació, 131 dels quals pertanyen a les narracions dels signants nadius i 195 a les quatre narracions d'L2. La reproducció de la història dels signants nadius inclou entre 53 i 78

enunciats, amb una mitjana de 65,5. Per la seva banda, les narracions dels signants L2 oscil·laven entre 42 i 55 enunciats, amb una mitjana de 48,75.

Seguint Frederiksen i Mayberry (2015), presentem la comparació entre la mostra nadiua i la mostra L2 pel que fa a la distribució d'expressions de referència entre les tres funcions del discurs: introducció, manteniment i reintroducció. La Taula 3 mostra aquestes proporcions per a la mostra nadiua en conjunt, la mostra de L2 en conjunt i cadascun dels signants L2 de forma individual (1er, 2n, 3r i 4t any del grau acadèmic).

	Introducció	Manteniment	Reintroducció	Total
Nadius	9% (11)	58% (72)	33% (41)	124
L2	10% (19)	65% (123)	25% (48)	190
1r any	9% (4)	72% (34)	19% (9)	47
2n any	10% (5)	54% (28)	35% (18)	51
3r any	6% (3)	72% (36)	22% (11)	50
4t any	16% (7)	59% (25)	24% (10)	42

Taula 3. Proporció (casos) de funcions discursives per grup/individu

Tot i que l'anàlisi estadística posterior d'aquestes dades queda fora de l'abast d'aquest article, a la Taula 3 podem observar que el conjunt del grup L2 utilitza una proporció semblant al grup nadiu en cada funció discursiva, amb alguna variació entre els membres individuals. El grup L2 en general utilitza una proporció més elevada de contextos mantinguts i una menor proporció de reintroducció en comparació amb el grup nadiu. El que és interessant d'aquestes dades és que sembla que la reintroducció es produeix entre un 19% i un 35% de les vegades pels signants L2 de primer i segon any. Això és bastant elevat en comparació amb el 7% de la mostra nadiua i el 14% per a la mostra de L2 a Frederiksen i Mayberry (2015), on el material d'obtenció de les dades només tenia un referent animat. Les mateixes autores assenyalen que el material podria haver estat una possible limitació al seu estudi. A més, el nombre d'enunciats totals dels dos grups és de 42 a 78. Això difereix de les dades de Bel, Ortells i Morgan (2014), ja que alguns dels seus participants van produir narracions de fins a nou enunciats. Discursos més breus requereixen pocs contextos de manteniment i reintroducció. Per aquesta raó, la reproducció de la història de la granota és un material molt adequat per aquest tipus d'estudi on les diferents funcions de introducció, manteniment i reintroducció apareixen més productivament.

Després d’haver establert que els signants d’L2 realitzaven de manera similar les funcions discursives en general, ens hem preguntat si, dins de cada context de discurs, s’han utilitzat les mateixes proporcions d’expressions de referència entre els dos grups. Aquí incloem també les dades individuals d’L2, ja que ens ajudaran a comprendre millor com afecta el nivell d’adquisició dels estudiants sobre la seva capacitat de controlar la referència a través del discurs. La Taula 4 està dedicada a la proporció d’expressions de referència per tipus i grup per a la introducció. La Taula 5 i la Taula 6 presenten les mateixes dades per als contextos de manteniment i reintroducció.

Introducció						
	Expressió nominal	Pronom	Pronom nul	Classificadors	Marcadors no manuals de canvi de rol	Total
Nadius	91% (10)	0% (0)	0% (0)	9% (1)	0% (0)	11
L2	100% (19)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	19
1r any	100% (4)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	4
2n any	100% (5)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	5
3r any	100% (3)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	3
4t any	100% (7)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	7

Taula 4. Proporció (casos) d’expressions referencials per tipus i grup/individual per a la introducció

Manteniment						
	Expressió nominal	Pronom	Pronom nul	Classificadors	Marcadors no manuals de canvi de rol	Total
Nadius	10% (7)	0% (0)	12% (9)	36% (26)	40% (30)	72
L2	13% (16)	6% (7)	15% (18)	10% (12)	57% (70)	123
1r any	3% (1)	12% (4)	24% (8)	3% (2)	56% (19)	34
2n any	7% (2)	0% (0)	25% (7)	14% (4)	54% (15)	28
3r any	19% (7)	8% (3)	6% (2)	8% (3)	58% (21)	36
4t any	24% (6)	0% (0)	4% (1)	12% (3)	60% (15)	25

Taula 5. Proporció (casos) d’expressions referencials per tipus i grup/individual per al manteniment

	Reintroducció					Total
	Expressió nominal	Pronom	Pronom nul	Classificadors	Marcadors no manuals de canvi de rol	
Nadius	66% (27)	0% (0)	0% (0)	20% (8)	15% (6)	41
L2	73% (35)	2% (1)	4% (2)	13% (6)	8% (4)	48
1r any	33% (3)	11% (1)	22% (2)	11% (1)	22% (2)	9
2n any	89% (16)	0% (0)	0% (0)	1% (1)	1% (1)	18
3r any	90% (10)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	10% (1)	11
4t any	60% (6)	0% (0)	0% (0)	40% (4)	0% (0)	10

Taula 6. Proporció (casos) d'expressions referencials per tipus i grup/individual per a la reintroducció

Les dades de la Taula 4 mostren que la introducció es fa gairebé per unanimitat mitjançant l'ús d'expressions nominals. Això és coherent amb la hipòtesi que els referents discursius poc accessibles (és a dir, els que encara no s'han presentat al discurs) es referencien a partir de marcadors d'accessibilitat baixa. Els estudiants, fins i tot els que es troben a nivells inferiors, semblen dominar aquest aspecte. El cas en què s'utilitza un classificador per a la introducció en la mostra nadiua és un classificador descriptiu, que és un marcador d'accessibilitat baix segons la jerarquia d'accessibilitat proposada per Frederiksen i Mayberry (2016). Això vol dir que, encara que potser aquest cas és infreqüent, no és necessàriament sorprenent.

Pel que fa a la sobreproducció de pronoms en contextos de manteniment, sembla ser que, encara que dos dels estudiants utilitzaven pronoms (1r i 3r anys), aquesta no era una expressió de referència freqüent. Del total de les expressions de referència dels dos estudiants utilitzats per al manteniment, només el 12% i el 8% eren pronoms explícits. De la mateixa manera, l'ús del pronom explícit només el trobem utilitzat una vegada per a l'estudiant de primer curs en un context de reintroducció. Aquestes troballes són similars a les de les dades de Frederiksen i Mayberry (2016) en què menys d'un 1% i poc més del 7% de les expressions de referència de la mostra de L2 per a manteniment i reintroducció eren pronoms. Aquestes dades, molt diferents de Bel, Ortells i Morgan (2014) en què s'utilitzaven pronoms aproximadament el 45% de les vegades per al manteniment, van en contra de la Hipòtesi 1 d'aquest estudi. Com que l'adquisició d'L2 es compon de multitud de factors, aquests resultats poden ser motivats per la tasca d'obtenció de dades, el perfil d'estudiants informants, la seva expe-

riència amb l'LSC i la manera i estil d'instrucció que han rebut. Tanmateix, els resultats de la investigació de Frederiksen i Mayberry (2016), recolzats en aquest estudi pilot, fan sorgir la pregunta de què fa que els estudiants de llengües de signes utilitzin pronoms més sovint que en els discursos nadius.

Després de separar contextos en els quals es van utilitzar marcadors no manuals de canvi de rol per indicar referents prominents en un determinat moment, les dades mostren que els estudiants d'L2, com els seus homòlegs signants nadius, tenen una clara preferència per l'ús del component no manuals del canvi de rol en la funció de manteniment del referent, amb un 40% per a nadius i un 57% per a tots els nivells d'estudiants L2. Remarcablement, els estudiants d'L2 eren força iguals entre ells pel que fa a la proporció de canvi de rol que s'utilitza per mantenir un referent (54% a 60%), malgrat les grans diferències en la quantitat de temps dedicat a l'aprenentatge d'LSC. Tal com hem presentat a la Hipòtesi 2, sembla ser el cas que el canvi de rol substitueix l'ús dels pronoms explícits. El que és inesperat és que fins i tot estudiants de nivells baixos en el seu procés d'adquisició poden fer-ne ús amb aquesta finalitat. Els quatre participants van fer servir més el canvi de rol que el grup nadiu, cosa que sembla estrany tenint en compte que el canvi de rol no té una contrapartida directa en les llengües parlades (l'equivalència podria ser utilitzar una determinada prosòdia en el discurs directe). Una qüestió que cal plantejar és si les marques no manuals de canvi de rol, similars als pronoms ja que marquen explícitament el referent, es podrien considerar també una estratègia de compensació utilitzada pels estudiants de llengua de signes com a L2 a la interfície sintaxi-discurs, especialment quan es requereix, en canvi, un ús altament qualificat de les construccions de classificador proporcionat pel tipus de material d'obtenció de dades, com és el cas de la història de la granota, on diferents personatges animats es mouen en diferents escenaris. L'ús de la inclinació del tors és interessant ja que és la marca visual més explícita de totes i només s'utilitza la meitat de les vegades pels nadius segons Herrmann i Steinbach (2012) en DGS. Es pot donar el cas que els signants d'L2 utilitzin el cos més sovint per tal que la referència sigui el més explícita possible i per alleujar la càrrega cognitiva. La resposta a aquesta pregunta queda fora de l'abast d'aquest article. Tanmateix, les dades que indiquen una baixa utilització de pronoms i classificadors i un alt ús de marques no manuals pel canvi de rol podrien suggerir una connexió amb la investigació sobre les dificultats en aquest nivell d'ús de la llengua i les possibles compensacions dels estudiants d'L2.

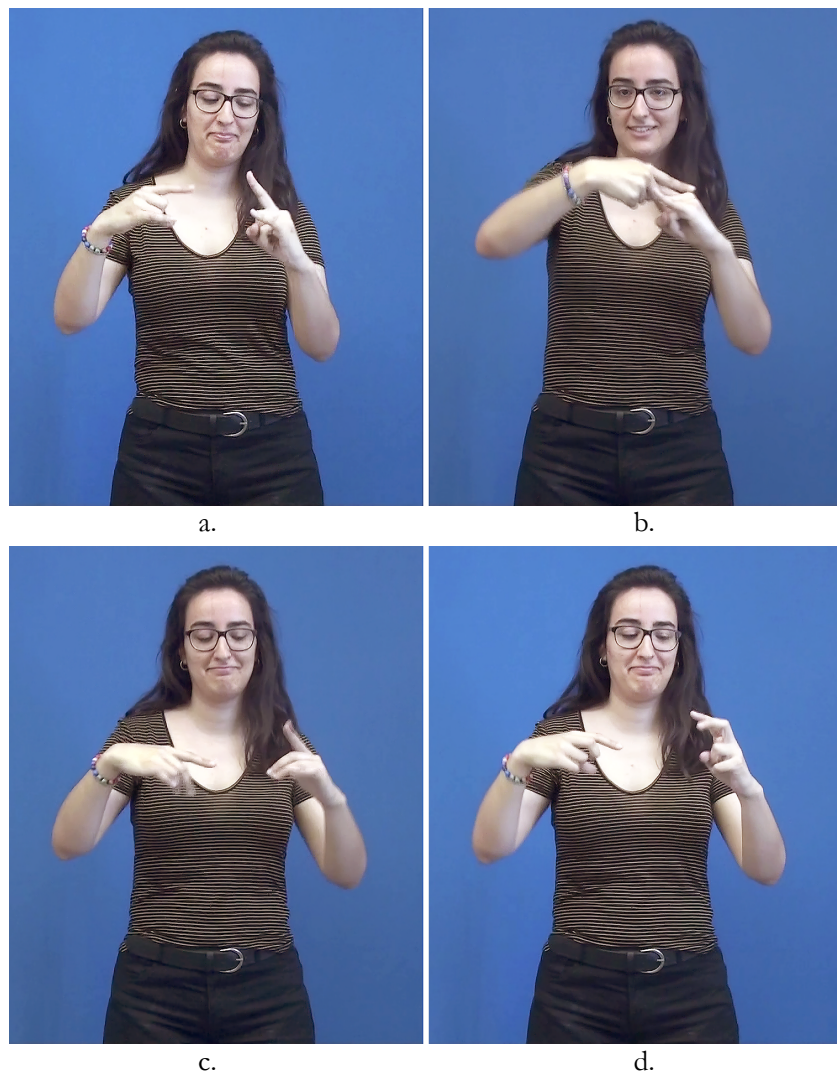

Figura 14. Exemple de dificultat d'articulació simultània de dos classificadors

També es dona el cas que, mentre que els classificadors semblen una estratègia de manteniment crucial per a la mostra nadiua, utilitzada un 36% de les vegades per a aquest tipus de funció de discurs, els estudiants d'L2

només l'utilitzen entre un 3 i un 14% de les vegades amb la mateixa funció. Sembla que aquestes estructures són difícils de dominar per als estudiants d'L2, cosa que es podria deure a diversos factors. La informació que codifiquen els classificadors és d'una gran riquesa: inclou el moviment, la localització, l'orientació, entre d'altres aspectes, i sovint es pot combinar amb el canvi de rol i es poden expressar dos referents de manera simultània gràcies a l'articulació de les dues mans i del tors. La dificultat amb la simultaneïtat es pot observar també en la narració dels estudiants de 4t curs. La Figura 14 (pàgina anterior) mostra un moment en què l'estudiant atura el discurs signat i es mira les mans amb l'objectiu d'articular de manera correcta l'expressió simultània de dos referents. En aquest cas concret, es tracta del noi pujant al llom del cérvol. La mà activa de la signant articula el classificador d'entitat de persona dreta i la mà passiva articula el classificador d'entitat de les banyes del cérvol.

Figura 15. Exemple de classificador de part del cos combinat amb canvi de rol

Si bé els estudiants de cursos superiors també tornen a reprendre aquesta part de la història d'aquesta manera, estructures complexes com aquesta, que també tenen lloc a la interfície sintaxi-discurs, poden conduir a estudiants de nivell inferior a recórrer a determinades estratègies de compensació. Per exemple, per representar aquest mateix esdeveniment mostrat a la Figura 14, l'estudiant de 1r curs va utilitzar el canvi de rol expressat

amb les potes del cérvol representades a través d'un classificador de part del cos (Figura 15, pàgina anterior). Utilitzar els classificadors d'entitat articulats simultàniament a les dues mans permet que aquest esdeveniment i, en particular, la posició del noi respecte al cérvol sigui expressada de manera molt clara. En canvi, utilitzar el canvi de rol amb un classificador de part del cos per representar el cérvol ho converteix en una opció cognitivament menys complexa per a estudiants de nivell inferior, ja que no requereix el manteniment simultani de múltiples referents.

Un altre fenomen interessant que semblava produir-se en moments concrets de les narracions dels estudiants d'L2 és l'ambigüitat dels referents. Si bé tant la mostra nadiua com la mostra L2 preferien en general les expressions nominals per a la funció de la reintroducció, hi va haver dos casos en la narració de l'estudiant de 1r curs en què s'utilitzava un pronom nul. Si no hagués estat pel material més explícit després d'aquests contextos, els pronoms nuls emprats d'aquesta manera sovint condueixen a l'ambigüitat dels referents (per exemple, a causa d'un pronom nul no es va saber immediatament si s'estava reintroduint el noi o bé el gos en aquell enunciat en particular). L'ambigüitat dels referents també es va produir en alguns casos en què es va utilitzar el canvi de rol. Això es va deure a l'ús de les marques no manuals de canvi de rol de manera poc clara.

Seguint aquesta darrera idea, analitzarem ara el segon conjunt important de dades que provenen d'aquest estudi pilot. És a dir, l'ús de quatre marcadors no manuals per establir els contextos de canvi de rol, que inclouen la inclinació del tors, el canvi en la direcció de la mirada, el canvi en la posició del cap i el canvi en l'expressió facial. Els resultats d'aquestes dades es mostren a la Taula 7.

	Inclinació del tors	Direcció de la mirada	Posició del cap	Expressió facial	Total
Nadius	25% (13)	81% (41)	60% (31)	92% (48)	52
L2	60% (72)	67% (82)	65% (80)	68% (83)	122
1r any	74% (25)	91% (31)	91% (31)	59% (20)	34
2n any	80% (20)	72% (18)	76% (19)	100% (25)	25
3r any	67% (14)	81% (17)	81% (17)	100% (21)	21
4t any	31% (13)	38% (16)	31% (13)	40% (17)	42

Taula 7. Proporció (casos) d'ús dels components no manuals del canvi de rol utilitzats per grup/individual

Cal esmentar que els percentatges no sumen el 100%. Això es deu, naturalment, al fet que els marcadors no manuals s'articulen moltes vegades simultàniament. Per exemple, a la mostra nadiua es va fer servir l'expressió facial 48 vegades i la direcció de la mirada 41 vegades sobre el mateix total de 52 casos (92% i 81%, respectivament). En comparació amb l'estudi de Herrmann i Steinbach (2012) sobre el canvi de rol dels marcadors no manuals observats en les narracions nadiues de DGS, les dades actuals de la mostra nadiua d'LSC coincideixen respecte a l'expressió facial i la direcció de la mirada. De fet, només es troba un canvi de posició del cap per part d'aquests signants d'LSC, mentre que els participants de l'estudi en DGS van produir aquest moviment del cap durant un 77% de les vegades. A més, s'observa una inclinació del tors en un 25% dels contextos de canvi de rol en nadius d'LSC i en un 48% en la mostra en DGS.

El que és interessant en aquestes dades és la freqüència amb què s'utilitza la inclinació del tors per marcar el canvi de rol a la mostra L2 (en consonància amb la Hipòtesi 3). Proporcionalment, hi ha un rang del 31% al 80% i una mitjana del 60% entre els quatre signants. Com s'ha comentat abans, la sobreproducció d'aquest marcador no manual en el discurs signat L2 de nivell inferior pot tenir alguna cosa a veure amb la idea de Sorace (2009) que els estudiants d'L2 sobrecompensen en el control de referència a causa d'una elevada càrrega cognitiva a la interfície sintaxi-discurs. Si bé en estudis previs els resultats ho mostraven amb un ús excessiu dels pronoms explícits, en aquestes dades els pronoms no juguen un paper significatiu en el control de la referència. Els marcadors no manuals de canvi de rol, però, semblen estar presents fins i tot en els primers nivells d'adquisició i poden ajudar els estudiants a compensar les dificultats d'aquesta interfície quan se solen utilitzar estructures especialment complicades, com ara classificadors.

Seguint l'enfocament que considera que els marcadors no manuals del canvi de rol són similars als pronoms, a causa de la manera en què tots dos mecanismes indiquen els llocs d'espai en el discurs signat per indicar determinats referents, proposem la següent jerarquia d'accessibilitat representada a la Figura 16 (pàgina següent). Coincidint amb Frederiksen i Mayberry (2016), les expressions nominals i els classificadors descriptius són expressions més plenes que es consideren marcadors d'accessibilitat més baixos, ja que s'utilitzen més sovint per a la introducció, mentre que els classificadors semàntics, de manipulació i de part del cos són marcadors d'accessibilitat més alts, ja que són preferits en contextos de manteniment.

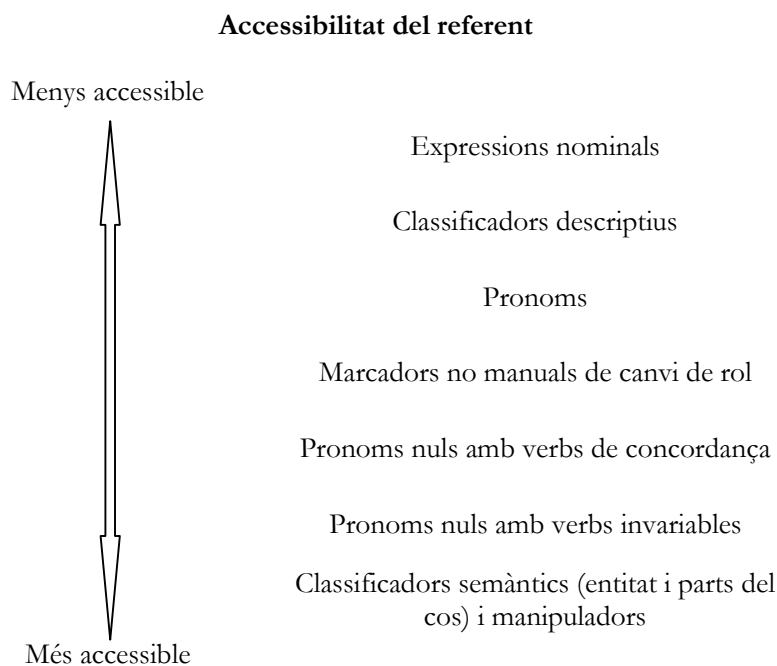

Figura 16. Proposta de jerarquia d'accessibilitat, que inclou el components no manual del rol com a expressió referencial

És important destacar que els marcadors no manuals de canvi de rol s'han inclòs a la jerarquia d'accessibilitat com a categoria pròpia i no com a part dels pronoms nuls. Es consideren expressions més lleugeres de referència quan es comparen amb els pronoms explícits motivat pel fet que de vegades només és un canvi de direcció de la mirada ràpid o un lleuger canvi en l'expressió facial que marca el canvi de rol. De la mateixa manera, aquestes expressions no manuals són vistes com a expressions més plenes que els pronoms nuls, ja que es tracta de marcadors explícits que contribueixen a evitar l'ambigüitat referencial.

■ 5 Conclusions

L'objectiu general d'aquest estudi ha estat augmentar el coneixement sobre la llengua de signes, el control de la referència en LSC i l'adquisició L2 en diferents modalitats de llengües. Més concretament, aquest article ha ana-

litzat quin paper juguen les diferències de modalitat, com en el canvi de rol i en els classificadors, i quin efecte té la interfície sintaxi-discurs sobre la capacitat dels estudiants adults d'L2 per controlar la referència en el discurs narratiu. Les expressions referencials, tant per a les llengües parlades com signades, s'inclouen en una jerarquia d'accessibilitat que dicta quin tipus d'expressió s'ha d'utilitzar en determinats contextos en funció de l'accessibilitat del referent en qüestió en moments concrets del desenvolupament del discurs. S'ha proposat una nova jerarquia d'accessibilitat que inclou els marcadors no manuals de canvi de rol i classificadors, fet que caldria contrastar amb dades més extenses.

Les funcions discursives s'han tingut en compte en un sentit ampli, però l'abast d'aquest estudi pilot no ha pogut abarcar les diferències sintàctiques, és a dir, si el referent apareixia en funció de subjecte o d'objecte. La simultaneïtat també és una qüestió que caldria tractar com un aspecte únic i derivat de la modalitat. Finalment, les dades obtingudes aquí limiten saber si les mateixes regles de referència són aplicables en contextos de desplaçament de canvi de rol i d'altres que no siguin desplaçats. De totes maneres, cal tenir present que sense una descripció empírica ben establerta ni plenament acceptada dels fenòmens gramaticals en el discurs nadiu de les llengües de signes, el salt als estudis d'adquisició no és una tasca fàcilment assolible. Per a futures investigacions, serà crucial recollir corpus més grans de signants nadius, així com de signants L2 per poder treure conclusions estadísticament significatives sobre aquest tipus de dades. Amb tot, les dades trobades en aquest estudi pilot poden constituir les bases per a futures investigacions sobre aquest tema. ■

■ Referències

- Ariel, Mira (1990): *Accessing noun-phrase antecedents*, London, UK: Routledge.
- (2001): «Accessibility theory: An overview», in: Sanders, Ted / Schilperoord, Joost / Spooren, Wilbert (eds.): *Text Representation: Linguistic and Psycholinguistic Aspects*, Amsterdam: John Benjamins, 29–87.
- Barberà, Gemma (2009): «Choice of referring expressions in Catalan Sign Language (LSC): pronouns and classifiers», presentació a Sign Language Colloquium, Radboud University Nijmegen, 22 octubre.
- / Quer, Josep. (2018): «Nominal referential values of semantic classifiers and role shift in signed narratives», in: Hübl, Annika / Steinbach,

- Markus (eds.): *Linguistic Foundations of Narration in Spoken and Sign Languages*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 251–274.
- / — / Frigola, Santiago (2015): «Primers passos cap a la documentació de discurs signat: el projecte pilot de constitució del corpus de la llengua de signes catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 25, 287–302.
- Beer Furtado, Hanna (2018): *Reference Control in the Narratives of Adult Second Language Learners of Brazilian Sign Language (Libras)*, Barcelona: Universitat de Barcelona (tesi de màster).
- Bel, Aurora, / Ortells, Marta / Morgan, Gary (2014): «Reference control in the narratives of adult sign language learners», *International Journal of Bilingualism* 19:5, 608–624.
- Crasborn, Onno (2007): «How to recognise a sentence when you see one», *Sign Language & Linguistics* 10:2, 103–111.
- Frederiksen, Anne Therese / Mayberry, Rachel (2015): «Tracking reference in space: How L2 learners use ASL referring expressions», in: Grillo, Elizabeth / Jepson, Kyle (eds.): *Proceedings of the 39th Annual Boston University Conference on Language Development*, Somerville, MA: Cascadilla Press, 165–177.
- / — (2016): «Who's on First? Investigating the referential hierarchy in simple native ASL narratives», *Lingua* 180, 49–68.
- Frigola, Santiago / Quer, Josep (2006): «The workings of indexicals in role shift structures in Catalan Sign Language (LSC)», in: *Actes del 7è Congrés de Lingüística General*, Barcelona: Universitat de Barcelona (CD-rom).
- Gabarró-López, Sílvia / Meurant, Laurence (2014): «When nonmanuals meet semantics and syntax: a practical guide for the segmentation of sign language discourse», in: Crasborn, Onno et al. (eds.): *6th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Beyond the Manual Channel*, s.l.: LREC, 55–61.
- Givón, Talmy (ed.) (1983): *Topic continuity in discourse: A quantitative cross-language study*, Amsterdam: John Benjamins.
- Gullberg, Marianne (2006): «Handling discourse: Gestures, reference tracking, and communication strategies in early L2», *Language Learning* 56:1, 155–196.
- Gundel, Jeanette / Hedberg, Nancy / Zacharski, Ron (1993): «Cognitive status and the form of referring expressions in discourse», *Language* 69, 274–307.

- Hendriks, Henriëtte (2003): «Using nouns for reference maintenance: A seeming contradiction in L2 discourse», in: Giacalone Ramat, Anna (ed.): *Typology and Second Language Acquisition*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton, 291–326.
- Herrmann, Annika / Steinbach, Markus (2012): «Quotation in sign languages: A visible context shift», in: van Alphen, Ingrid / Buchstaller, Isabelle (eds.): *Quotatives*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 203–228.
- Kurz, Kim / Mullaney, Kellie / Occhino, Corrine (2019): «Constructed action in American Sign Language: A look at second Language learners in a second modality», *Languages* 4:4, 90.
- Lillo-Martin, Diane (2012): «Utterance reports and constructed action», in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.) *Sign Language. An International Handbook*, vol. 1, Berlin: de Gruyter, 365–387.
- / Quadros, Ronice Müller de (2011): «Acquisition of the syntax-discourse interface: The expression of point of view», *Lingua*, 121:4, 623–636.
- Mayer, Mercer (2009): *Rana, ¿dónde estás?*, Madrid: Cuatro Azules.
- McKee, Rachel / Schembri, Adam / McKee, David / Johnston, Trevor (2011): «Variable “subject” presence in Australian Sign Language and New Zealand Sign Language», *Language Variation and Change* 23, 375–398.
- Montrul, Silvina (2011): «Multiple interfaces and incomplete acquisition», *Lingua* 121:4, 591–604.
- Nespor, Marina / Sandler, Wendy (1999): «Prosody in Israeli Sign Language», *Language and Speech* 42, 143–176.
- / Vogel, Irene (2007): *Prosodic Phonology*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Perniss, Pamela / Özyürek, Asli (2014): «Visible cohesion: A comparison of reference tracking in sign, speech, and co-speech gesture», *Topics in Cognitive Science* 7:1, 1–25.
- Pichler, Deborah Chen/ Koulidobrova, Helen (2015): «Acquisition of sign language as a second language», in: Marschark, Marc / Spencer, Patricia E. (eds.): *The Oxford Handbook of Deaf Studies in Language*, Oxford: Oxford University Press, 218–220.
- Quer, Josep (2011): «Reporting and quoting in signed discourse», in: Brendel, Elke / Meibauer, Jörg / Steinbach, Markus (eds.): *Understanding Quotation*, Berlin: De Gruyter, 277–302.

- (2016): «Reporting with and without role shift: sign language strategies of complementation», in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Herrmann, Annika (eds.): *A Matter of Complexity: Subordination in Sign Languages*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton & Ishara Press, 204–230.
- / Rondoni, Eva M. / Barberà, Gemma / Frigola, Santiago / Aliaga, Delfina / Boronat, Josep / Gil, Joan M. / Iglesias, Pilar / Martínez, Marina (2005): *Gramàtica bàsica LSC*, Barcelona: FESOCA-Universitat de Barcelona.
- Sandler, Wendy / Lillo-Martin, Diane (2006): *Sign Language and Linguistic Universals*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorace, Antonella (2011): «Pinning down the concept of “interface” in bilingualism», *Linguistic Approaches to Bilingualism* 1:1, 1–33.
- / Serratrice, Ludovica (2009): «Internal and external interfaces in bilingual language development: Beyond structural overlap», *International Journal of Bilingualism* 13:2, 195–210.
- White, Lydia (2011): «Second language acquisition at the interfaces», *Lingua* 121:4, 577–590.
- Wulf, Alyssa / Dudis, Paul / Bayley, Robert / Lucas, Ceil (2002): «Variable subject presence in ASL narratives», *Sign Language Studies* 3:1, 54–76.
- Ryan Matthew Simoens, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <rsimoens16@gmail.com>.
- Gemma Barberà Altimira, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <gemma.barbera.upf.edu>, ORCID: 0000-0003-0669-7243.

Manuscripts de la Ribagorça vs. manuscripts del Matarranya: un assaig de dialectologia diacrònica

Javier Giralte Latorre (Zaragoza)
María Teresa Moret Oliver (Zaragoza)

Summary: Over the last 25 years, the research carried out on the use of northwestern *scripta* (written medieval Aragonese) in 14th- and 15th-century documentation found in *La Franja* (Aragon), has provided us with very interesting data. However, these works have focused on describing the written language of a set of manuscripts, rather than on comparing documents originating from different areas in this territory. The aim of this paper is to confirm that there are differentiating features between the manuscripts from Ribagorza (Huesca) and those from Matarranya (Teruel), which demonstrate that diatopic variation already existed in those times, and also give us an insight into what the living language of that time was like in those regions. Always, of course, with the caution one must apply when attempting to establish the features of different dialects that existed in medieval times.

Keywords: Catalan Language, history of the language, dialectology, *La Franja* in Aragón, medieval times, modern times ■

Received: 12-03-2020 · Accepted: 11-09-2020

■ 1 Introducció

Per a l'estudi de les llengües romàniques de la Península Ibèrica, el textos literaris són una font d'informació indiscutible. Gairebé totes tenen veritables tresors sobre els quals han focalitzat la seva atenció els filòlegs per tal d'estudiar-les des d'una perspectiva històrica. A la regió d'Aragó, però, la realitat és força diferent pel que fa a les seves llengües minoritàries: d'una banda, perquè l'aragonès només es fa present escadusserament en alguna composició poètica del segle XIII (*Razón feita d'amor*, *Llibre dels tres reys d'Orient*) i en obres de Johan Ferrández d'Heredia del segle XIV, a banda dels textos en aljamia i les obres jurídiques a partir de les quals s'han pogut obtenir dades interessants de com era aquesta llengua a l'edat mitjana; i d'altra, perquè no existeix cap autor oriünd de l'àrea catalanoparlant d'Ara-

gò d'època medieval (tret de Guillem Nicolau amb les seves traduccions), a diferència del que succeeix a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, on es desenvolupà una important producció que constituí una autèntica època daurada per a la literatura en llengua catalana. Aquesta absència d'obres literàries medievals en aragonès o en català procedents d'Aragó fa que les fonts no literàries esdevinguin un element cabdal per a conèixer el passat d'ambdues llengües dins la susdita regió.

Motivats per aquesta circumstància, un grup de professors de la Universitat de Saragossa, encapçalats pel Dr. Jesús Vázquez Obrador, ens proposarem d'estudiar l'aragonès i el català en manuscrits produïts en municipis d'Aragó durant els segles XIV i XV. Aquests documents han estat recollits gràcies al projecte de recerca titulat *Aragonés y catalán en el pasado. Diacronía y variación lingüística en documentación de los siglos XIV y XV ubicada en archivos aragoneses* (FFI2014-52360-P), dut a terme entre 2015 i 2018, el qual ha tingut continuïtat en el projecte *Aragonés y catalán en documentación del siglo XV ubicada en archivos aragoneses. Diacronía y variación lingüística*, concedit per la Universitat de Saragossa per al període 2019–2020. L'estudi de la *scripta* d'aquestes dues centúries, segles XIV i XV, és especialment important en el cas de la Corona d'Aragó perquè en 1412, després del conegut Compromís de Casp, es produí un canvi de dinastia reial, de manera que accedí al tron aragonès Ferran d'Antequera, regent del regne de Castella i pertanyent als Trastàmara castellans (encara que també nebot de Martí I "l'Humà", el seu predecessor, d'arrels aragoneses). Aquest succés suposà indubtablement una fita en l'esdevenidor de l'aragonès i el català a l'Aragó, tant pel que fa al seu progressiu abandó en l'àmbit administratiu, com pel que respecta –sobretot en el cas de l'aragonès– al retrocés del seu ús oral, circumstàncies que s'agreujaren amb la unió dinàstica de Castella i Aragó després del matrimoni d'Isabel i Ferran en 1469.

En el cas concret del català, llengua a la qual dedicarem aquestes pàgines, el procés esmentat s'aguditzà notablement a partir del darrer terç del segle XV i el primer del segle XVI, quan les notaries, els consells i les senyories de la Franja, que havien utilitzat la llengua catalana (al costat del llatí) des del segle XII, adoptaren el castellà. No hi ha dubte que la conjuntura política afavorí aquesta circumstància, de la mateixa manera que ho feu en el conjunt dels territoris catalanòfons d'Espanya, fet que es palesa igualment en la producció literària en català, tan abundosa durant tota l'època medieval i tan limitada a partir del segle XVI. No obstant això, a diferència de l'aragonès, el català no experimentà una regressió en el nivell oral de la

llengua, perquè avui perviu en els mateixos indrets en què es parlà després de la fi de la Reconquesta.

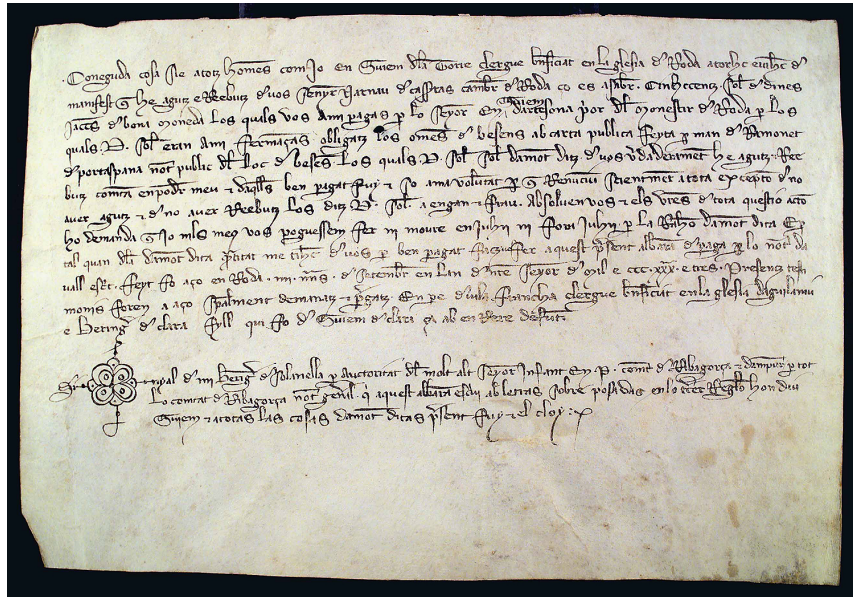
Com hem assenyalat abans, la inexistència a l'Aragó d'obres literàries medievals escrites en català exigeix fer atenció a tots aquells manuscrits que es generaren en els municipis que actualment constitueixen la Franja d'Aragó, i per això la nostra contribució es fonamentarà en alguns documents notariaus que es redactaren en aquesta zona durant els dos últims segles de l'edat mitjana, textos essencials per a l'estudi de la llengua catalana en terres aragoneses (veg. Farreny, 2004: 15); geogràficament, ens cenyirem als dos extrems d'aquest territori, la Ribagorça i el Matarranya, perquè en ambdues comarques s'han localitzat manuscrits dels segles XIV i XV. El nostre propòsit és esbrinar si aquests documents medievals tenen realment valor des d'una perspectiva dialectal, perquè, com ja sabem, la uniformitat del llenguatge jurídic medieval restringeix la possibilitat que aflorin elements realment diatòpics. Durant les dues centúries esmentades, els funcionaris de les diverses administracions municipals de la Corona d'Aragó demostren una utilització del català prou elaborada i fortament establerta, principalment per haver imitat la llengua i l'estil de la Cancelleria (Ferrando / Nicolás, 1993: 78 i 89).¹ Aquesta solidesa de l'estatus de la llengua catalana contribuï definitivament a la confecció d'una *scripta* bastant homogènia, tot i que hi solen emergir trets de l'oralitat corresponents al dialecte propi del territori en què foren escrits o de l'escrivà que els redactà. Ens guien, en aquest punt, les paraules de Veny (2001: 49) quan afirma que són justament aquests textos no literaris els que més informació poden aportar-nos sobre els elements populars d'una àrea dialectal concreta, perquè són productes on la forma no compta sinó el contingut, a diferència de les obres literàries.

Ens els darrers 25 anys s'han elaborat bastants treballs que aporten dades força interessants sobre la *scripta* nord-occidental que roman reflectida en documentació medieval i moderna produïda en els municipis de l'espai geogràfic aragonès catalanòfon. Però, també és cert que, en general, són contribucions que es concentren en la descripció de la llengua escrita d'uns manuscrits determinats (acompanyada, en certes ocasions, de l'edició dels textos), a través de la qual demostren que molts dels trets comentats són generals en la *scripta* catalana medieval i alhora que hi ha solucions que reflecteixen la realitat dialectal d'aquesta zona d'Aragó en aquella època. Hem comprovat, doncs, que no s'ha dut a terme una comparació entre

1 Cal subratllar, però, que des d'aquest moment es fa cada cop més significativa l'accentuació dels fenòmens dialectals (Nadal / Prats, 1996: 45).

documents procedents de diferents àrees de la Franja d'Aragó i, per aquest motiu, el nostre objectiu inicial va una mica més enllà de la mera descripció, perquè volem comprovar si hi ha diferències diatòpiques entre els documents ribagorçans i els matarranyencs. Confirmarem, un cop més, que els documents produïts en notaries de la Franja en època medieval estaven escrits en un català completament coincident amb el que es testimonia en altres contrades, però també que s'hi mostren trets diferenciadors que permeten demostrar que la variació diatòpica ja existia llavors i, en certa manera, també albirar com era la llengua viva d'aleshores a la Ribagorça i al Matarranya. Això sí, amb la prudència que cal tenir a l'hora de determinar el dialectalisme en l'època medieval; com adverteix Ferrando (2001: 526), «sempre s'hauran de relativitzar les dades, ja que ben sovint s'ha d'entendre el dialectalisme de l'època simplement com a tendència cap a la preferència d'un mot o d'una variant formal en una determinada zona».

■ 2 Manuscrits

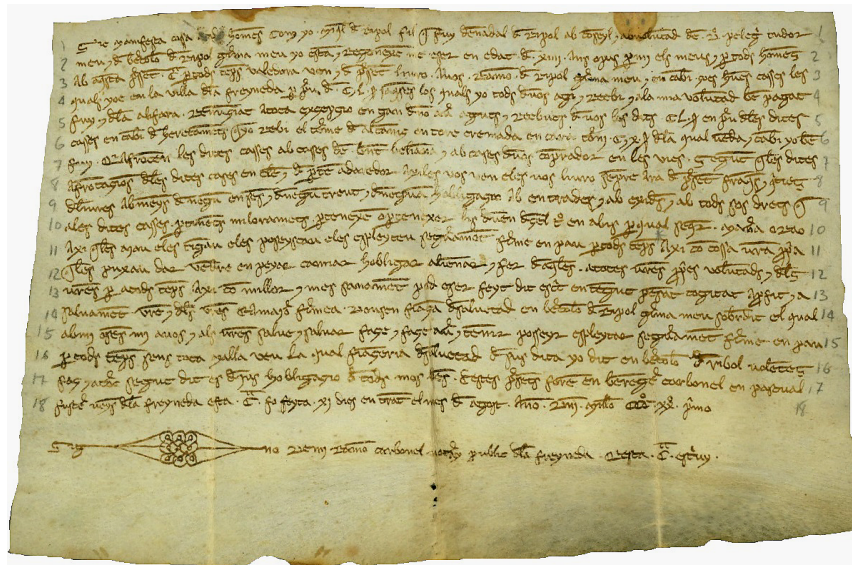

Imatge 1. Guillem de la Torre, clergue beneficiat de l'església de Roda, reconeix haver rebut d'Arnau de Casserres 500 sous jaquesos que devia al prior del monestir de Roda.

Notari: Beringuer de Solanella (Roda d'Isàvena, Osca)

Abans de procedir al comentari dels trets lingüístics seleccionats, presentarem, encara que sigui breument, els documents que hem emprat a l'hora d'enllestir la nostra recerca.

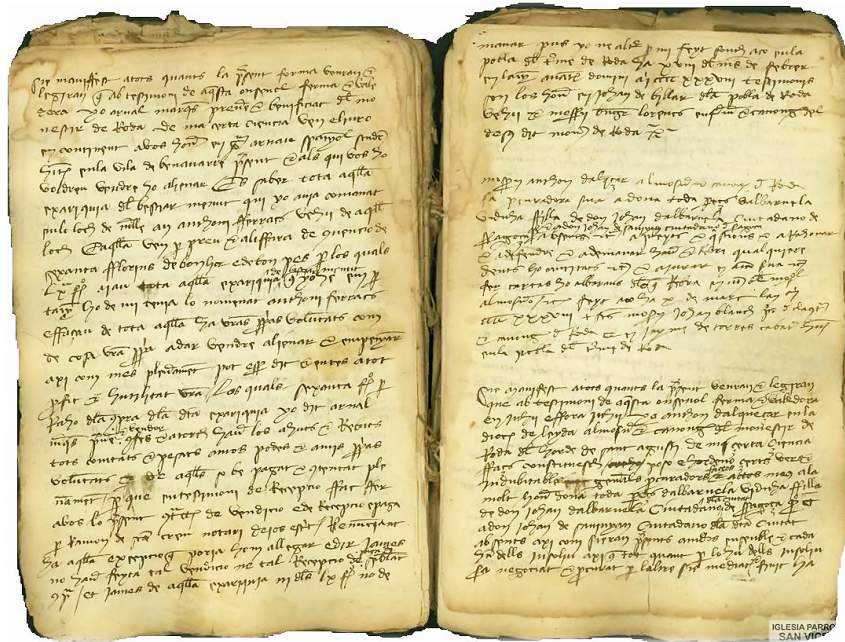
■ Pergamins del segle XIV, prou abundants i ben conservats gràcies al suport físic amb què foren confeccionats. La seva tipologia textual és molt variada: peticions de fiança, cobraments i reconeixements de deutes, requeriments, establiments emfitèutics, donacions, sentències arbitrals, censals, confirmacions de drets, arrendaments, reclamacions de terres, cartes, albarans, compravendes, concòrdies, dipòsits, embargaments, tutories. El conjunt de pergamins de la Ribagorça conté textos referits a diversos municipis d'aquella comarca (Benavarri, Roda d'Isàvena, Sant Esteve del Mall, Serradui, Lasquarri, Güell, Graus, Llaguarres, Nocelles, Estadella, Esdolomada). Foren redactats entre 1304 y 1398. Els 46 pergamins aplegats pertanyen al fons de Roda, procedent de l'antiga catedral de Roda d'Isàvena (Osca), el qual es troba dipositat en l'Arxiu Capitular de Lleida (veg. Moret, 2010).

Imatge 2. Albarà on es reconeix que Miquel de Ripoll rep del seu germà Ramon 150 sous jaquesos per la venda d'unes cases a la Fresneda. Notari: Ramon Carbonell (La Fresneda, Terol)

Quant al Matarranya, s'inclouen pergamins referits a diferents municipis de la comarca, que foren redactats entre 1305 i 1392 (veg. Giralte / Moret, 2018). Són 50 manuscrits que provenen fonamentalment dels arxius municipals de Fondespata, La Fresneda, Massalió i Calaceit, però també, encara que en una quantitat menor, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Comarcal del Baix Ebre i Arxiu Capitular de Tortosa.

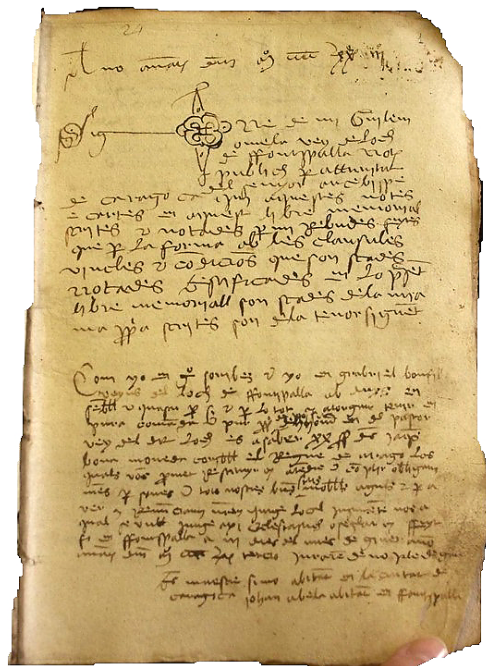
■ Protocols notarial del segle XV, un conjunt de llibres escrits en paper, especialment interessants perquè donen una aproximació més pregona de la realitat material de la gent de la Ribagorça i el Matarranya. A més, ofereixen la possibilitat d'entendre millor el complex teixit social i econòmic del final de l'edat mitjana i el començament de l'edat moderna. La tipologia textual de les minuts també és molt variada: cartes de reconciliació, vendes, cobraments de deutes, pagaments, préstecs, capitulacions matrimoniales, testaments, codicils, disposicions o agermanaments. Són Roda d'Isàvena i Fondespata les localitats on se'n conserva un bon nombre, enfront de la resta de municipis frangencs.

Imatge 3. Detall del protocol de Ramon de Santa Creu de 1438 (Roda d'Isàvena, Osca)

En el conjunt de Roda d'Isàvena prenem com a base del nostre estudi els protocols dels notaris Ramon de Santa Creu (1433, 1434, 1438 y 1439) i Antoni Rollan (1460–1464). Pertanyen a l'arxiu parroquial de Roda d'Isàvena (Osca), i es poden consultar en el *Sistema de Información de los Archivos de Aragón* (veg. *DARA*).

El conjunt de Fondespatla està integrat per protocols dels notaris Pere Oriola (1398–1429) (veg. Giralt, 2019), Guillem Omella (1472–1474) i Pau Pastor (1498–1499). Es conserven a l'arxiu municipal de Fondespatla (Terol).²

Imatge 4. Detall del protocol de Guillem Omella de 1473 (Fondespatla, Terol)

■ 3 Trets dialectals significatius

Hem assenyalat abans que el llenguatge jurídic utilitzat en aquests documents ha dificultat que hi apareguin elements dialectals. La confrontació dels textos ressenyats, tot i procedir d'àrees geogràfiques diferents i estar

² De moment, només es pot consultar a *DARA* el protocol de Pere Oriola (veg. Giralt [2019], on hi ha una edició completa de les minutes que hi conté), encara que hi apareixen referenciats els de Guillem Omella i Pau Pastor.

redactats per mans distintes, permet comprovar, una vegada més, l'existència d'una homogeneïtat escripturària sorprenent: la scripta que s'usa en els manuscrits té poques diferències significatives, que en molts casos no va més enllà dels gustos o les preferències dels escriptors (o també de llurs vacil·lacions). Aquesta uniformitat s'observa, fins i tot, en el fet de compartir peculiaritats gràfiques amb les àrees frontereres de l'aragonès i del català, encara que es pot afirmar que els redactors dels documents ribagorçans es mostren una mica més conservadors que els del Matarranya. Segons Moret (2010), així es palesa, per exemple, en la representació gràfica de -LL- i dels grups de iod -LY-, -C'L-, -G'L-, de manera que en els documents de la Ribagorça hi ha més casos de -ll- procedents de la geminada (*davall, collida*) enfront de més exemples de -hy-, -yl-, -yll- per als grups consonàntics (*Palyàs, payller, consseyl, oveyllas, hnyll, abeyllas*); en canvi, en els textos del Matarranya predomina en tots els casos -ll- (*muller, palliça, perills, consell*), al temps que s'hi evidencia clarament la confusió gràfica (*vullen, perillós, davayll, eyll*).

Cal recordar, però, les paraules de Coromines (1997: 277) quan afirmava que, sota aquella "koiné" catalana, s'ocultava una llengua viva més diversificada, tal vegada propera ja a la que es manifesta avui en la seva divisió dialectal. I justament aquesta circumstància és, com hem dit, la que volem confirmar en els manuscrits de la Franja d'Aragó esmentats, per tal de veure si realment en aquella sincronia hi ha constituents marcats dia-tòpicament i si aquests estableixen diferències entre l'àrea septentrional i l'àrea meridional de la Franja, de la mateixa manera que ocorre actualment.

■ 3.1

Des d'una perspectiva diacrònica, atestem alguns resultats en l'evolució fonètica que comparteixen els documents de la Ribagorça i el Matarranya, els quals també predominen en els manuscrits medievals propis de l'àmbit occidental del català, però no tant en els de l'oriental. És el cas del grup primari -CT- i el secundari -C'T-, ja que en tots els documents consultats abunden els exemples de -yt-, amb vocalització de la consonant velar travada: *feyt, feyta, feyts, feytas/feytes, pleyt*, enfront de *fet* (i variants), *plet*. No obstant això, hi ha una diferència entre els documents ribagorçans i els matarranyencs, perquè en els primers només s'atesten tres casos de *fet* (Roda, 1304) i sis de *feç/feçs* (Roda, 1328, 1365),³ mentre que en els segons ja són

3 Al costat dels exemples hem inclòs una referència entre parèntesis, en la qual s'indica llur procedència i datació.

més abundants (Fondespatla, 1363, 1379, 1386, 1414, 1420, 1474, 1498 *pàs-sim*); justament a l'àrea del Matarranya *-et-* és l'únic resultat que avui es conserva, tret de Maella.⁴ Això ens pot donar una idea que en aquella època aquesta solució començà a retrocedir a la zona sud de la Franja, de la mateixa manera que en altres àrees catalanoparlants, i que contràriament, si més no a la llum dels escrits, es mostrà més resistent a la Ribagorça, cosa que explicaria que avui perduri com a solució específica del català ribagorçà i del pallarès (cf. Veny, 1991: 144).

Podem esmentar igualment el canvi vocàlic *e > i* característic del català occidental que s'observa en *giner* < ll. JĚNUARIŪ (Roda, 1365, 1391, 1392, 1394, 1396, 1434 *pàs-sim*; Fondespatla, 1343, 1359, 1371, 1372, 1400, 1401, 1472 *pàs-sim*), *girmà* < ll. GĚRMANU (Roda, 1438; Fondespatla, 1399, 1401, 1403, 1404, 1407, 1473) per influx de la consonant palatal inicial (DCVB; Diéguez, 2001: 53), encara que no sigui de forma sistemàtica en tots els manuscrits.

També trobem solucions generalitzades en el català medieval, però que amb el temps han restat confinades a una àrea dialectal reduïda. És el cas de l'absència de pròtesi consonàntica en l'adverbi *huy* 'avui' (Roda, 1329, 1377, 1391, 1394; Fondespatla, 1369) i els numerals *huyt* 'vuit' (Roda, 1377, 1391; Fondespatla, 1379), *dehuyt* 'divuit' (Roda, 1376), *huytanta* 'vuitanta' (Roda, 1394; Fondespatla, 1401, 1410), restringida actualment al valencià (ALDC VIII, 1960, 1963, 1967). Tot i així, hi ha un exemple de *vuy* en els pergamins de Roda (1388), un de *vuytanta* en els de Fondespatla (1386), un de *vuyt* en els protocols de Roda (1439) i un altre de *vuyt* en els de Fondespatla (1398), que ben bé podrien ser testimonis de la preponderància de les solucions protètiques en aquell moment també a la Franja.

Així mateix, podem comentar el substantiu *ferre* (Roda, 1438; Fondespatla, 1400, 1429), una mostra de l'estadi intermedi entre l'arcaic *ferr* < ll. FĚRRU i el posterior *ferro*, amb una vocal palatal de suport de la consonant vibrant; és una forma usual en el català antic, encara que *ferro* ja era la preferida entre els escriptors de mitjan segle XV (cf. Farreny, 2004: 195). Actualment tan sols queda rastre en la toponímia del domini lingüístic occidental, tot i que s'usa *ferrí*, amb tancament de la vocal final, en el Pallars, la Ribagorça i la Llitera (veg. DECat III, 980b–981a; ALDC III, mapa 586; Giralt, 2005).

4 Aquest fet no és gens estrany perquè ja Coromines (1970: 105) es referí al català de Maella com a illa dialectal curiosa en la qual hom veu moltes semblances amb els parlars de l'Alta Ribagorça; Pere Navarro (1996: 337) el catalogà de ribagorçà valencianitzat.

Tanmateix, la distinció dialectal interna de la Franja d'Aragó també es posa de manifest en els manuscrits a través d'alguns resultats que encara es conserven en els parlars vius. Així, els grups -BY- i -GY- ofereixen en els documents ribagorçans una evolució a semivocal [j] quan quedaren en posició final de paraula, segurament un fenomen d'origen arcaic (Recasens, 2017: 199): *roy* < ll. RUBĒU (Roda, 1433), *may* < ll. MAGĪU (Roda, 1316, 1397, 1438, 1439). Aquesta és la solució característica del català ribagorçà (igual que del pallarès) i arriba fins a la comarca de la Llitera (Veny / Massanell, 2015: 260; *ALDC* VIII, mapa 1796). En canvi, en els textos del Matarranya, els susdits grups evolucionen a consonant palatal [tʃ] com en català comú: *royg/rog, mayg/mag*.

Un altre tret del català ribagorçà, que es manté en tot el català pirinenc i en benasquès (Giralte, 2011: 127), és el resultat antic del grup romànic -N'R-, que es localitza en mots com *divenrres* < ll. DIE VĒNĒRIS (Roda, 1433, 1438), *genre* < ll. GENĒRU (Roda, 1321, 1433, 1438); en els manuscrits del Matarranya, però, apareix l'epèntesi consonàntica pròpia del català comú: *divendres, gendre* (veg. Badia, 1984: 228–229; Veny, 1993: 141).

En els documents de la Ribagorça abunden les paraules en les quals s'ha preservat la consonant nasal en posició final, tret que, des del nostre punt de vista, no ha de ser atribuït al conservadorisme de la scripta, sinó a l'evolució pròpia de la parla viva, tal com s'apercep actualment en els parlars catalans de transició:⁵ *man* 'mà' (Roda, 1329, 1333, 1372, 1373, 1391, 1393), *german* 'germà' (Roda, 1394, 1396), *albaran* 'albarà' (Roda, 1333, 1356, 1358, 1360, 1363 *pàssim*), *sagristan* 'sagristà' (Roda, 1372, 1378), *solan* 'escolà' (Roda, 1372), *gran* 'gra' (Roda, 1377), *vin* 'vi' (Roda, 1365), *raon* 'raó' (Roda, 1329, 1362, 1375, 1390, 1396), *reglon* 'ratlla d'escriptura' (Roda, 1333, 1371), *segon* 'segó' (Roda, 1438). No succeeix així en els textos del Matarranya, on els escassos exemples sí deuen respondre a la nasal residual romànica que, encara que es manté durant tota l'edat mitjana en els bisbats d'Elna (Rosselló) i Girona (veg. Rasico, 1993: 38–51; Batlle *et al.*, 2016: 110), ja desapareix en els primers textos escrits en català: *plan pagador* i *cosin girmà* (Fondespatla 1403, 1404, 1407, 1500), *vehin* 'veí' (Fondespatla 1325).

Finalment, comentem l'evolució del ll. LĪNTĒŌLU en els nostres documents: en cap hi ha la solució catalana oriental *llençol*, sinó que en els textos ribagorçans es recull la variant *linsol* (Roda, 1438), amb tancament de la vocal palatal àtona per influència de la consonant palatal inicial, mentre que

5 Segons l'*ALDC* (I, mapes 145, 146, 539), a banda de la Vall de Benasc, aquest tret perviu tot just a la Poble de Roda.

en els del Matarranya s'usa *lançol* (Fondespatla, 1400, 1401, 1403, 1423) amb canvi vocàlic per dissimilació (Recasens, 2017: 138–139). La primera pareix ésser la forma predominant en el català ribagorçà, i la segona és la més comuna en el català nord-occidental i en valencià (*DCVB*; *ALDC* II, mapa 272).

■ 3.2

Des d'una perspectiva morfològica, trobem certes solucions dialectals comuns als textos de la Ribagorça i el Matarranya. Aquest és el cas del demostratiu *aquestos*, usat encara en català col·loquial actual, que sorgeix com a solució per a facilitar la pronúncia d'*aquests* (*DECat* III, 718a): «et de aquestos solvem e deffenem a vós e a la universitat de Fraga per tots temps» (Roda, 1434); «pàgon de pena tres sous e aquestos age dit molliner a exsecutar dins temps de sis semanas» (Fondespatla, 1500). En la documentació més antiga, apareix especialment en textos occidentals i només a partir del segle XV, de la mateixa manera que en els nostres manuscrits (*CICA*; veg. també Giralt, 2012: 65). Avui gairebé no es conserva en el català de la Franja, excepte en algunes localitats del Baix Cinca i el Baix Aragó-Casp, en convivència amb *estos* (*ALDC* VIII, mapa 1908).

En els nostres documents s'utilitza sistemàticament l'infix occidental *-esc-* en els verbs incoatius de la tercera conjugació (sobretot abundants en els protocols), general en la llengua fins les acaballes del segle XIV, quan comencen a testimoniar-se formes amb *-i-* (veg. Pérez Saldanya, 1998: 109–111): *poseesquen* (Fondespatla, 1338), *tribuescaç* (Roda, 1321), *deffenesch*, *ellesch*, *stituesch* (Roda, 1434, 1438), *stablesch*, *constituesch*, *substituesch*, *defenesch*, *elegesch*, *cedesch*, *aconseguesque*, *partesquen*, *poseesque*, *regeesque*, *serveesque* (Fondespatla, 1400, 1401, 1402, 1403, 1407, 1421, 1472, 1473, 1474).

D'altra banda, hi ha solucions diferenciadores entre uns documents i altres, que responen també a la realitat viva del català de la Ribagorça i del Matarranya. N'és un exemple el pronom àton *lis*, forma de tercera persona del plural amb funció de CI que s'ha creat per analogia amb el singular *li*; apareix en els protocols de Roda: «als quals lis avia signat dia ha dir-lis en la sua qüestió dels linàs» (Roda, 1434); «ni lis gosà deffensar los bous» (Roda, 1434). És cert que no es testimonia en els pergamins ribagorçans del segle XIV i esporàdicament en els protocols del segle XV; però, encara que preval *los*, el fet de ser utilitzat delata que en aquella època devia ésser ja d'ús cor-

rent en el nivell oral del ribagorçà.⁶ En canvi, en els textos del Matarranya no hi és, com en el català actual d'aquesta comarca.

En els textos de Roda és quasi sistemàtica la terminació *-as* per a les formes de femení plural («demandar ab altras cartas et ab altras obligacions»; «a las cosas damont ditas present fuy»; «clams o quereyllas exposar»; «puxan metre totas aquellas clàusulas»), mentre que en els del Matarranya s'utilitza *-es* («en preu de les dites casses»; «memòria de les dites coses»; «entiment de bones persones»). Aquest comportament també s'observa en determinades desinències verbals, de manera que tenim *-a* i *-an* a la Ribagorça (*affermava, sia, era, devia, àgan, pagarian, aurian, afrontan*), però *-e* i *-en* al Matarranya (*affermave, sie, ere, devie, agen, pagarien, aurien, afrónten*). Si ens fixem en la realitat dialectal actual, veurem que, en efecte, una bona part de les parles catalanes de la Ribagorça (fonamentalment aquelles en què es reflecteix amb més intensitat la transició lingüística cap a l'aragonès) mantenen la A final àtona llatina en tots els casos esmentats (Veny / Massanell, 2015: 259); en canvi, al Matarranya, d'acord amb el català comú, sempre es modifica en /e/. Per tant, l'ús escrit dels documents de Roda bé pot ser un reflex d'una solució oral ja fixada en aquella època, i no tant una tendència a mantenir aquella vocal per llatanisme, explicació que sí es pot adduir en els pocs exemples enregistrats en la documentació medieval catalana (veg. Giralt / Moret, 2018: 172).

Interessants són en els documents del Matarranya els testimonis de les desinències *-o* i *-on* (de tercera i sisena persona, respectivament) del present de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació, solució que mai no s'atesta en els textos de la Ribagorça (sempre *-e* i *-en*): *çeso, levo, s'atorgo, s'entrego, senyalo, sobro, torno, guànyon, púgon, sàlvon, aprofiton, vàlgon, réston, dónon, pàgon, pàguon, tórnon* (Fondespatla, 1351, 1372, 1400, 1401, 1402, 1405, 1406, 1410, 1413, 1463, 1474, 1500). Aquesta característica és pròpia del català del Matarranya, a més d'altres punts de l'àmbit nord-occidental (Mequinensa i localitats de Lleida) i del valencià septentrional; es documenta per primera vegada justament en els nostres pergamins del Matarranya (Giralt / Moret, 2018: 202; Giralt, 2019: 38).

En els protocols de Roda s'empren esporàdicament els possessius *nostro* («nostro capítol de Roda», 1434), *vostro* i *vostros* («dret vostro e dels vostros», 1439), davant dels comuns *nostre, vostre, vostres*, que són també els usuals en tots els documents que hem fet servir. Són resultats dialectals per a l'explicació dels quals no es pot plantejar una restitució vocàlica (com en el cas de les formes catalanes amb *-e*), sinó la conservació del vocalisme etimolò-

6 S'aplega també en minuts del segle XVI de la Llitera (Giralt, 2012: 91).

gic llatí. A la Franja d'Aragó, aquestes són les úniques que es coneixen avui en aquells parlars de la Ribagorça i la Llitera on es reflecteix amb força la transició cap a l'aragonès (*ALDC* VIII, mapes 1930 i 1931; Giralt, 1998: 123); tanmateix, el català oral les manté en algunes zones de l'àmbit central i del balear (*ALDC* VIII, mapes 1930 i 1931).

Així mateix, en els documents ribagorçans trobem *hé* com a variant de la tercera persona del singular del verb *ser*, malgrat que només en aquests exemples: «qui ara hé 'és' ho per temps serà» (Roda, 1349, 1390); «congregats en la nostra casa de capítol hon hé 'és' costumats en lo dit monestir» (Roda, 1434). Aquesta és la forma que avui es conserva en el català de la Ribagorça i la Llitera, paral·lela a l'aragonesa *ye* (Haensch, 1960: 119; Giralt, 1998: 223).

Per últim, cal comentar en els textos de Roda l'ús de la preposició *en* amb el valor semàntic de contigüïtat o proximitat: «afronta en 'amb' vinya de Bernat de la Guardiola et en 'amb' vinya de Arnau de la Guardiola et en 'amb' vinya de Domingo de Beranuy et en 'amb' vinya de Domingo de las Poadoras» (Roda, 1321); «afronta d'una part en 'amb' vinya de Ramon Palyarès e de segona part en 'amb' vinya de Domingo de n'Alegre, terça part en 'amb' tera de Mateu de Coma» (Roda, 1397); «afronta en 'amb' torrent» (Roda, 1439). Només s'ha localitzat en el context que s'observa en els exemples, perquè en tots els altres casos s'utilitza la forma antiga *ab*, l'única recollida en els documents del Matarranya. No obstant això, avui és un tret general en ribagorçà, tortosí i valencià (Veny / Massanell, 2015: 284).

■ 3.3

Des d'una perspectiva diatòpica, el lèxic ofereix més interès, malgrat que no és fàcil concloure si una paraula és o no exclusiva d'una zona, i menys encara en una sincronia com la medieval. Moltes vegades hom ha pogut comprovar que algun mot, limitat avui geogràficament, gaudí en aquella època d'un ús més estès. Però, també és veritat que no deixa d'haver-hi tipus lèxics que des dels orígens del català foren preferits a d'altres en determinades àrees, i això es palesa també en els nostres documents.

■ 3.3.1

En aquest apartat ens fixarem únicament en els protocols notariaus, perquè, com ja hem assenyalat al començament, ens donen l'oportunitat d'aproximar-nos amb més detall a la realitat material de la gent de la Ribagorça i el

Matarranya. En els textos d'ambdues zones es poden reunir elements lèxics com els següents:

■ *banqual*. 'Feixa de terra de diverses formes': «volem e assignam hun banqual de tera, lo qual és derera lo coral d'en Jayme Serano» (Fondespatla, 1406); «dintre la població del dit loch de Merlle confrontant lo banqual» (Roda, 1438). És un derivat de *banc* < germ. BANK; amb aquest significat, és mot antic en català, però avui sembla ser propi de l'àrea occidental (DCVB; DECat I, 616b; ALDC IV, mapa 749; PALDC 4, mapa 491).

■ *cuba, cubas, cubes*. 'Bota gran de fusta per a tenir-hi vi': «huna cuba de fusta de roure tinent doents quartés poch més o menys» (Fondespatla, 1407); «E a vexells e cubas vinaris, VI sous» (Roda, 1434). Paraula procedent del ll. CUPA, usada en nuclis de la Baixa Ribagorça, la Llitera i el Matarranya (ALDC V, mapes 971 i 977); amb el sentit de 'cup' es recull als pobles castellonencs d'Herbers i Castell de Cabres (ALDT, mapa 342). Segons Coromines (DECat II, 1105b), tot i que apareix en un manuscrit pallarès de 1100, es tractaria d'un manlleu recent del castellà, però la data de registre dels exemples en els manuscrits de Fondespatla i, a més, el fet que s'atesti en documentació valenciana del segle XIII, fa pensar que realment es tracta d'un aragonesisme (Giralte / Moret, 2019: 54–55).

■ *lit de roba*. 'Conjunt de peces de tela que serveixen per a cobrir o guarnir el llit': «hun lit de roba segons que nosaltres donam en son matrimoni a na Andreua» (Fondespatla, 1424); «tot aquell axovar e segura e lit de roba e vestits nupcials» (Roda, 1433). Variant de la locució més general en català *roba de llit*, que en certs contextos equival a *aixovar*; es pot afirmar que és pròpia de la Franja d'Aragó, ja que, de moment, només ha estat enregistrada en manuscrits procedents de la susdita zona catalanoparlant (veg. Giralte, 2010). En castellà es documenta l'equivalent *cama de ropa* des de mitjans segle XIV, locució que fa referència a la roba de la llar i al mobiliari alhora (cf. Pérez Toral, 2015).

■ *pati*. 'Espai no edificat i, per extensió, sortida o corral adjacent a una casa': «hun pati o verger que yo tinch setiat al cap dell ravab» (Fondespatla, 1498); «e après veeren lo pati contiguo de la casa qui en Galceran de Senta Creu havia feyt ferroquar» (Roda, 1438). Amb aquest significat primitiu s'atesta en ribagorçà, tortosí i valencià (DCVB; DECat VI, 337a; Giralte, 2005).

■ *enbaxas, enbaxes*. 'Objectes transportables i utilitaris de tipus divers': «axí aquelles li lex ab tot ço que dintre és, ço és totes e qualssevolles robes, aïnes, enbaxes, fustes obrades o per obrar, cubs, cubes e totes altres fustes,

robes que dintre aquelles són» (Fondespatla, any 1403); «robas de lits, ostyllas, enbaxas e tots altres draps de ly e de lana» (Roda, 1434). Mot no contingut en els diccionaris, però sí en el *Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina* (1294–1295), en el *Llibre de Cort de Justícia de València* (1279–1321), en altres textos valencians del segle XIV (*CICA*; Diéguez, 2001: 308) i en documentació de les Paüls (Ribagorça) de la segona meitat del segle XVI. Potser l'haurém de relacionar amb el baix llatí *ambactia* 'servei', procedent del gal *ambactos* 'servidor', d'on surten l'italià arcaic *ambasia* 'servei' i els derivats occitans *ambaiçada* 'encàrrec', 'ambaixada', *ambaiçador* 'ambaixador', l'antic *ambaiçsar* 'complir un encàrrec' i l'occità modern *embaiçso* 'embalatges, sacs, cordatges, etc.', amb el qual enllaçaria el nostre *enbaixes* amb el sentit que podem deduir pel context en què s'utilitza; el mateix origen té l'antic *embaiçeries* 'encàrrecs, negocis', usat per Eiximenis (Giralt / Moret, 2019: 46).

■ 3.3.2

En els manuscrits del Matarranya hi ha una sèrie de vocables marcats dialectalment que no apareixen en els textos de la Ribagorça i que actualment sobreviuen en zones del tortosí i del valencià:

■ *alboreda*. 'Arbreda': «en speciall vos oblich hun troz de tera, alboreda, que yo é en lo terme de la villa de Pena-roja» (Fondespatla, 1473). Variant dissimilada del substantiu *arboreda* (cf. *arbreda*), que segueix viva a l'àrea de Tortosa i Ribera d'Ebre (*DECat* I, 361b).

■ *caboça*. 'Extrem d'una cosa més gruixut i voluminós que la resta; bulb': «Més XI cafiz de caboça de safrà là hon atrobat serà» (Fondespatla, 1474). És un derivat de *cap* < *CAPUT* i el sufix *-ossa*, encara que també podria ser fruit de l'encreuament de *cabeça* amb *cabota*; és propi del català nord-occidental, especialment de l'àrea del tortosí (*DECat* II, 504a; *ALDC* V, mapa 1118; *PALDC* 5, mapa 729).

■ *jònech*. 'Bou jove, vedell': «En spicial huna vaqua ab un jònech de pèl quasi morè» (Fondespatla, 1473). Del femení *jònega* < ll. vg. **JŪNĪCA*, amb un canvi *u* > *o* per influx de *jove* < ll. *JŪVĒNIS*; avui resta viu en diferents zones del valencià (*ALDC* VI, mapa 1285; *PALDC* 6, mapa 818).

■ *mestura*. 'Mestall, barreja de cereals': «v faneques de forment, VIII° faneques de mestura, III de hordi» (Fondespatla, 1474). Mot antic i dialectal, que procedeix del ll. *MĪXTURA*, encara enregistrat per Coromines al País Valencià i a les valls aragoneses de Benasc, Chistau i Bielsa (*DECat* V, 625b); segons les dades de l'*ALDC* (IV, mapa 797), només es recollí a Eressué (Vall de Benasc) i Torremançanes (Alacant).

■ *regal, regall*. ‘Regueró, solc per on passa l’aigua, especialment per a regar’: «afronte ab en Johan Raliu, ab lo regall, ab camí del molí per mig» (Fondespatla, 1473); «que afronte ab lo regal et ab Pau Pastor et Laonart Tomàs» (Fondespatla, 1499): Derivat de *rec*, amb influència de *regar* pel que fa al significat, present en català occidental (*DECat* VII, 165b; *DCVB*). Amb aquest valor semàntic, l’*ALDC* (IV, mapa 768) només el testimonia a Fraga.

■ *sementer*. ‘Sembrat’: «En special lo sementer de hun troz de tera que yo é en lo terme del dit loch» (Fondespatla, 1472). Derivat de *sement* < ll. *SEMENTIS*, el primer testimoni del qual es troba en Llull; amb el significat atestat en els nostres manuscrits, es conserva al Matarranya i nord del País Valencià, tot i que a les Illes Balears és prou viu designant cadascuna de les petites finques que formen una propietat rústica (*DECat* VII, 769a; *DCVB*).

■ *sotanella*. ‘Petita parcel·la de terra’: «Et et ab açò ensemps sobre huna sotanella que nós tenim setiada en lo dit terme de Fontespalla» (Fondespatla, 1499). Sembla ser una variant del català *sortanella*, derivat diminutiu de *sort* < ll. *SÖRTE*, enregistrada també en documentació del segle XV del Maestrat i de la Plana de Castelló (*DECat* VIII, 98a) i del segle XVI del Matarranya (Fort, 2002: 119); presenta reducció de la consonant vibrant potser per una errada de l’escrivà, a partir de la influència de *sota* o *sot*.

■ 3.3.3

Per la seva banda, en els documents de la Ribagorça hi ha paraules dialectals que no s’atesten en els del Matarranya i que avui s’empren preferentment a l’àrea del ribagorçà i el pallarès, i en alguns casos de l’aragonès:

■ *abogar*. ‘Posar bogues, fitar, amollonar’: «de aquells secans e regadius e lochs coneguts e per conèixer, abogats e per abogar» (Roda, 1434). Derivat de *boga* (*vid. infra*) i variant del català nord-occidental *bogar* ‘afrontar’ (*DECat* II, 33a), encara que, segons el context en què s’utilitza, amb un significat diferent que coincideix amb el de *boguear*, solució emprada a la Llitera (Giralte, 2005). Segons l’*ALDC* (IV, mapa 748), encara perviu a la Codoñera amb aquest mateix sentit, i en els nostres manuscrits en tindriem el primer testimoniatge.

■ *boga*. ‘Fita, molló’: «axí com affronta primera part en la boga del terme de Güel» (Roda, 1434). Mot conservat al català de la Ribagorça aragonesa (i Taüll), la Llitera i el Baix Aragó (*ALDC* IV, 748; *PALDC* 4, mapa 490), també en aragonès al costat de les variants *buga*, *buga* i *muga*,

coincident aquesta darrera amb la solució del basc; segons Coromines, doncs, és clar que prové d'una base protobasca (veg. *DECat* II, 30b i seg.).

■ *calcer*. 'Calçat': «e mosèn Arnal Marquès que no sie tengut de res a son calcer ne a son vestir» (Roda, 1438). Derivat directe del ll. CALCĒUS 'sabata', present en tot l'àmbit del català occidental i coincident amb l'aragonès *calcero* (*DCVB*; *DECat* II, 416b).

■ *carrabó*. 'Cereal distint però anàleg al sègol': «Item a cafiçs de civada, de ordy e de carrahó, VII sous» (Roda, 1434). Variant de *carragó*, mot usat en ribagorçà, germà de l'aragonès *carraón* i del gascó *carroun*; paraula segurament preromana, tal vegada provinent d'una base *KARRAGO/ARRAGO, -GON (veg. *DECat* II, 587a–588a).

■ *caxigàs*. 'Roureda': «camps, vinyas, horts, hortals, ferrigenals, linàs o canemàs, e olivars, caxigàs e lecinars o selvas» (Roda, 1433). Paraula procedent de l'aragonès *caixigo*, variant de *queixigo* 'roure', que té el seu origen en una arrel preromana CAX- (*CAXICU) adoptada pel cèltic (*DCECH* IV, 712a). És utilitzada en alguns parlars de transició ribagorçans i en benasquès (*DECat* VI, 922; *ALDC* V, mapa 1222; *PALDC* 5, 599).

■ *cremaylls*. 'Clemàstecs, cadenes de la llar amb ganxos per penjar-hi atuells': «ab los cremaylls e ferres que són propis del dit capmàs» (Roda, 1433). Sembla provenir del ll. vg. CREMASCLUM, passat després a CREMACLUM, i s'usa sobretot a bona part de l'àrea nord-occidental del català (*DECat* II, 1038b i 1039b; *ALDC* II, mapa 323; *PALDC* 2, mapa 202).

■ *lecinars*. 'Alzinars': «camps, vinyas, horts, hortals, ferrigenals, linàs o canemàs, e olivars, caxigàs e lecinars o selvas» (Roda, 1433). Mot aragonès derivat de *llecina* < ll. ILLICĪNA, que dins l'àmbit catalanòfon s'usa en alguns parlars ribagorçans de transició, com el de la Pobla de Roda (*DECat* I, 245a; *ALDC* V, mapa 1216; *PALDC* 5, mapa 767).

■ *panistre*. 'Paner gran o cove': «Item I panistre de berga» (Roda, 1438). Aquesta paraula és una alteració de *canastra* (veg. *DECat* II, 468), per encreuament amb altres derivades de *pa* (v. gr. *paner*, *panera*); sembla que antigament tingué un ús més extens (*DECat* VI, 151a), però avui resta restringit a l'àrea nord-occidental (*ALDC* II, mapa 333).

■ *rengas*. 'Fileres de ceps plantats': «Encara més vos donam las terres e rengas de la coma de Roda» (Roda, 1433). Mot procedent del fràncic HRĪNG 'cercle', per feminització de l'original *reng* 'fila'; s'usà en català antic, però avui només perviu en alguns nuclis ribagorçans, com Sopeira (*DECat* VII, 245a; *ALDC* V, mapa 941).

■ *rengla*. ‘Filera d’arbres plantats’: «aquella terra ab renglas mia pròpria que yo he dintre los dit terme de Roda» (Roda, 1434). Paraula que prové de *renga*, amb una *-l-* afegida que nasqué per repercussió de la *-r-*, ajudada per la influència de *regla* i *regló* (del ll. RĒGŪLA); tot i que Coromines (*DECat* VII, 243b–244b) afirma que és solució moderna, els documents ribagorçans palesen que ja existí en època medieval. Té ús preferible a l’àrea nord-occidental, però també s’atesta en alguns pobles pirinencs de la zona oriental (*DCVB*).

■ *somer*. ‘Ase’: «quatre mulas e hun somer» (Roda, 1438). Encara que el femení *somera* apareix en els documents de la Ribagorça i del Matarranya, la forma masculina *somer* només s’atesta en els primers. És un derivat de *soma* (segle XI) < ll. SAGMA ‘càrrega’, amb el sufix *-er* < -ARIU. Segurament fou d’ús més general en català medieval, però aviat restà limitat al català ribagorçà (*DECat* VIII, 62b–63a; *ALDC* VI, mapa 1377; *PALDC* 6, 857).

■ *tiracaliu*. ‘Tirabrases’: «una pala de ferre e un tiracaliu de ferre e un forigó de ferre» (Roda, 1438). Paraula composta del verb *tirar* ‘estirar’ < ll. vg. *TIRARE ‘tirar sagetes’ i el substantiu *caliu* < ll. vg. CALIVUM (*DECat* II, 424). Té avui un ús preferent en nuclis de la Ribagorça i el Pallars, tot i que també apareix en altres punts del Pirineu Oriental i Girona (*DCVB*; *ALDC* V, mapa 1052; *PALDC* 5, 704).

■ 4 Conclusions

La regularitat dels documents produïts a la Franja d’Aragó és clara i té la seva continuïtat en els textos d’altres zones de l’àmbit catalanòfon; aquesta scripta, doncs, participa dels trets que caracteritzen, de forma general, la del català medieval en conjunt, tant en textos literaris com administratius. Però, tot i que en aquests manuscrits l’espontaneïtat resta molt restringida, la nostra recerca confirma que hi ha elements dialectals, fins i tot en la sincronia medieval en què foren redactats. És cert, no obstant això, que la presència o l’absència de determinats trets posa de manifest que els pergamins del segle XIV contenen una scripta més conservadora perquè s’ajusta més a la del català general de l’època, mentre que els protocols del segle XV ofereixen més diatopismes.

D’altra banda, la comparació de la documentació procedent d’àrees subdialectals diferents des d’una perspectiva actual dins de la Franja —en aquest cas de la Ribagorça i del Matarranya—, ens ha permès demostrar que aquesta circumstància té el seu reflex en els textos antics, perquè hi ha determinades solucions que hi són en uns, però no en d’altres. Per tant,

verifiquem que els textos no literaris de la Franja d'Aragó són realment importants per a conèixer com fou el català medieval d'aquesta zona, per a comprovar que la diversitat dialectal ja existia llavors i per a entendre millor el panorama lingüístic actual del català a l'Aragó. ■

■ Referències bibliogràfiques

- ALDC = Veny, Joan / Pons i Griera, Lúdia (2001–2018): *Atles lingüístic del domini català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, <<https://aldc.espais.iec.cat/>> [27.02.2020].
- ALDT = Gimeno Betí, Lluís (1997): *Atles Lingüístic de la Diòcesi de Tortosa*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Badia i Margarit, Antoni M. (21984): *Gramàtica històrica catalana*, València: Tres i quatre.
- Batlle, Mar / Martí i Castell, Joan / Moran i Ocerinjauregui, Josep / Rabella, Joan Anton (2016): *Gramàtica històrica de la llengua catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CICA = Torruella, Joan / Pérez Saldanya, Manuel / Martines, Josep (dirs.): *Corpus Informatitzat del Català Antic*, <<http://www.cica.cat/index.php>> [27.02.2020].
- Coromines, Joan (1970): *Estudis de toponímia catalana*, Barcelona: Editorial Barcino.
- Coromines, Joan (51997): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor.
- DARA = Gobierno de Aragón (ed.): "Documentos y Archivos de Aragón", <<http://dara.aragon.es/opac/app/simple>> [20.02.2020].
- DCECH = Corominas, Juan / Pascual, José Antonio (1981): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, vol. 4, Madrid: Gredos.
- DCVB = Alcover, Antoni M. / Moll, Francesc de B.: *Diccionari català-valencià-balear*, <<http://dcvb.iecat.net/>> [26.02.2020].
- DECat = Coromines, Joan (1980–2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vols., Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- Diéguez, M. Àngels (2001): *El llibre de cort de justícia de València (1279–1321)*, València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Farreny, M. Dolors (2004): *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Ferrando, Antoni (2001): «Aproximació dialectològica al *Llibre dels fets*, de Jaume I», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 20, 511–531.
- / Nicolàs, Miquel (1993): *Panorama d'història de la llengua*, València: Tàndem.
- Fort, Maria Rosa (2002): «El català i l'aragonès, llengües en contacte (edat mitjana i moderna)», *Caplletra* 32, 111–125.
- Giralte Latorre, Javier (1998): *Aspectos gramaticales de las hablas de La Litera (Huesca)*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- (2005): *Lèxic de la Llitera*, Lleida: Editorial Milenio.
- (2010): «*Llits de roba* del siglo XVI en Albelda (Huesca)», in: Castañer, Rosa M^a / Lagüéns, Vicente (eds.): *De moneda nunca usada. Estudios dedicados a José Mª Enguita Utrilla*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 295–309.
- (2011): «El catalán noroccidental a ambos lados de la frontera», *Archivo de Filología Aragonesa* 67, 113–141.
- (2012): *La llengua catalana en documentació notarial del segle XVI d'Albelda (Oscà)*, Albelda: Ajuntament d'Albelda / Centre d'Estudis Lliterans.
- (2019): *Llibre de testaments (1398–1429) d'en Pere Oriola, notari de Fondespata. Edició i estudi lingüístic*, Teruel: Instituto de Estudios Turolenses.
- / Moret Oliver, Mª Teresa (2018): «*Sie manifesta cosa a tots hòmens*». *El català del segle XIV en textos notariais del Matarranya (Terol)*, Zaragoza: Pressas de la Universidad de Zaragoza.
- / — (2019): «Manuscrits medievals del Matarranya (Terol) i llurs aportacions al lèxic català», *Caplletra* 67, 39–64.
- Haensch, Günther (1960): *Las hablas de la Alta Ribagorça*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- Moret Oliver, Mª Teresa (2010): *Documentació notarial aragonesa del segle XIV escrita en català. Edició i estudi grafemàtic*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza (tesi doctoral inèdita).
- Nadal, Josep M. / Prats, Modest (1996): *Història de la llengua catalana 2. Segle XV*, Barcelona: Edicions 62.
- Navarro, Pere (1996): *Els parlars de la Terra Alta. 1. Estudi geolingüístic*, Tarragona: Diputació de Tarragona.

- PALDC* = Veny, Joan (2007–): *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, <<https://aldc.espais.iec.cat/>> [26.02.2020].
- Pérez Saldanya, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València: Universitat de València.
- Pérez Toral, Marta (2015): «Las expresiones *mesa de manteles* y *cama de ropa* en el siglo XVII», *Anuario de Letras: Lingüística y Filología* 3:1, 131–167.
- Rasico, Philip D. (1993): *Estudis i documents de lingüística històrica catalana*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- Recasens, Daniel (2017): *Fonètica històrica del català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Veny, Joan (1991): *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- (1993): *Dialectologia filològica*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2001): *Llengua històrica i llengua estàndard*, València: Universitat de València.
- / Massanell, Mar (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona / Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de la Universitat d'Alacant.
- Javier Giralt Latorre, Universidad de Zaragoza, Departamento de Lingüística y Literatura Hispánicas, Facultad de Filosofía y Letras, c/ San Juan Bosco, 7, E-50009 Zaragoza, <jgiralt@unizar.es>, ORCID: 0000-0002-5518-1123.
- María Teresa Moret Oliver, Universidad de Zaragoza, Departamento de Lingüística y Literatura Hispánicas, Facultad de Filosofía y Letras, c/ San Juan Bosco, 7, E-50009 Zaragoza, <mmoret@unizar.es>, ORCID: 0000-0002-2336-6094.

Catalanismes i dialectalismes lexicals de Naut Aran en Palmira Jaquetti. Elements de vocabulari sobre la pretesa natura *acatalanada* de l'alt aranès

Aitor Carrera (Lleida)

Summary: It has been said that the Occitan spoken in the upper part of the Aran Valley has Catalan influence and that this fact constitutes an important part of its specificity, if not its defining characteristic. Theoretically, this would be a consequence of the relationships that Naut Aran (Upper Aran) has with the neighboring areas where Catalan is spoken. But are these perceptions accurate? In this work we may not be able to answer this question completely, but we will try to analyze some of the features of the lexicon in the easternmost part of the Aran Valley. To do this, we will deal with ten words of High Aranese obtained from the texts of Palmira Jaquetti, a Catalan ethnologist who visited the region during the second quarter of the 20th century and whose materials often reflect the Naut Aran dialect.

Keywords: Occitan, Catalan, language boundary, Aranese, language transfer ■

Received: 15-04-2020 · Accepted: 05-11-2020

■ 1 Introducció. De l'*Obra del Cançoner Popular* a la Vall d'Aran

Palmira Jaquetti i Isant, nascuda a Barcelona l'any 1895 i morta als Monjos el 1963 d'un accident de trànsit, filla d'Ignasi Jaquetti (de la Seu d'Urgell), ha estat considerada com «una de les investigadores més apassionants de l'*Obra del Cançoner Popular*» (Roma, 2005: 89). Aquesta empresa tenia per objectiu de repertoriar la música popular dels Països Catalans i es podria definir com «una iniciativa del mecenes Rafael Patxot i Jubert, encetada el 1921 sota el paraigua de l'Orfeó Català i continuada amb eficàcia fins al 1936» (Massot i Muntaner, 2003: 549), els materials de la qual han anat a parar a l'Abadia de Montserrat, des d'on se n'ha completat l'edició fins als vint-i-un volums.¹ En el marc de l'*Obra del Cançoner Popular*, Palmira

1 Per a més informació sobre la gènesi, el recorregut i els materials de l'*Obra del Cançoner Popular*, vegeu per exemple Massot i Muntaner (1992–1993; 2003).

Jaquetti, que el 2020 ha estat objecte d'un any commemoratiu per part del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya arran del cent vint-i-cinquè aniversari del seu naixement,² va poder recórrer les comarques pirinenques nord-occidentals de llengua catalana (Alt Urgell, Pallars, Ribagorça) en successives *missions* (o estades de treball de camp), però també la Vall d'Aran tant l'any 1925 com el 1940, data a partir de la qual establirà una relació molt estreta amb aquest país de llengua occitana vinculat políticament a Catalunya.³ Jaquetti tindrà d'entrada una residència al carrer Major de Salardú, i des de 1944 a Arties, a tocar de la coneguda casa Portolà, com avui ho recorden sengles plaques. En aquests llocs el marbre l'evoca com a «poetessa de la Vall d'Aràn [sic]». Jaquetti, de fet, és l'autora dels Goigs a Sant Pelegrí d'Arties, uns versos en català que s'inspiren en l'ermita que hi ha en aquest poble aranès. I això que sembla que l'any 1925 va ser precisament Arties una de les poblacions que li va causar menys bona impressió de tota la Vall d'Aran: «si no fos l'església d'un romànic tan bell, ni un senyor rector molt amable, ni record me'n quedaria» (Massot i Muntaner, 1996: 148). El mateix any assistia a les suspicàcies que despertava la seua presència i la de Maria Carbó a Vielha, on va descobrir «una nova faceta de la recerca nostra» (Massot i Muntaner, 1996: 149).

Aquest vincle amb la Vall d'Aran, en una època en què l'occità era la llengua hegemònica i omnipresent a la comarca i en què el país encara no havia patit les transformacions que tots coneixem, va conduir Jaquetti a interessar-se per la varietat lingüística d'aquell país, fins al punt que el que es considera institucionalment com la seua *obra científica*⁴ està constituïda per dos treballs sobre l'aranès, tots dos apareguts el 1961 i redactats en francès (i és que no cal oblidar que Jaquetti va ser catedràtica de literatura francesa en l'ensenyament secundari). D'una banda, una aportació al congrés de lingüística romànica de Lisboa l'any 1959, intitulada «Contribution à la syntaxe de l'aranais» (Jaquetti, 1961a). D'una altra, una comunicació al congrés d'onomàstica celebrat a Munic el 1958, «Apport à l'hydronymie du Val d'Aran» (Jaquetti, 1961b). Aquests treballs, de fet, són en certa manera una prolongació de l'arplega de materials etnomusicals que la mateixa Jaquetti havia realitzat a la comarca. A través del treball de camp va derivar cap a l'anotació de la llengua oral: «j'aligne et pense les mots que j'ai ramas-

2 Vegeu Departament de Cultura (2020).

3 Sobretot això, vegeu especialment Roma (2005; 2012) o el que anota Oriol (2013: 584; 2015: 662–663). Aquestes dues *missions* de Jaquetti a la Vall d'Aran es troben respectivament als volums VI i XX dels *Materials de l'Obra del Cançoner Popular*.

4 Vegeu, un cop més, Departament de Cultura (2020).

sé[s] de vive voix» (Jaquetti, 1961b: 437). La folklorista fins i tot percep que l'occità de la Vall d'Aran presenta diferències segons les localitats, perquè els seus exemples són «tirés des gens du peuple, ramassés ici et là, dans le parcours du Val d'Aran, où l'on recueille même des variantes, l'été étant trop court et les hivers pénibles empêchant la fréquentation les uns des autres» (Jaquetti, 1961a: 377).

El treball sobre onomàstica aranesa (Jaquetti, 1961b) recull una bona quantitat de topònims de la Vall d'Aran. Malgrat el títol, Jaquetti no només recull hidrònims sinó topònims de tota mena, en un plantejament en què la prosa va lligant successivament una cosa amb una altra, sense cap disposició alfabètica ni geogràfica del repertori. Com ja vam tenir l'oportunitat d'assenyalar (Carrera, 2017a: 22), els noms de lloc de Jaquetti provenen majoritàriament d'Arties, però això no evita que hi apareguin denominacions d'altres latituds araneses, per a les quals li devia ser especialment útil la guia de Soler i Santaló ([1906] 1998), a qui cita a l'hora d'esmentar «quelques mots voisinant le langage des eaux» (Jaquetti, 1961b: 442). Bona part dels exemples d'aquest article apareixen explícitament vinculats a una població o zona geogràfica de la Vall d'Aran, tot i que això no és del tot sistemàtic. Sigui com sigui, el valor d'aquesta comunicació no rau precisament en les explicacions dels noms de lloc, sinó en el catàleg de topònims que hi trobem i en les informacions que poden derivar de les dades orals enregistrades per l'autora.

Sobre el treball de Lisboa caldria fer consideracions molt semblants a les que acabem de formular sobre la comunicació de Munic. L'interès d'aquesta aportació tampoc no radica en els eventuals raonaments científics que esperariem d'una contribució a un congrés internacional, sinó en la informació que en pot extreure el lingüista. Gosariem dir, en el context aranès, que es tracta fins i tot d'una font rellevant, en la mesura que en poques pàgines Jaquetti concentra una quantitat d'informació molt notable, un bon embalum de frases que l'autora devia sentir en el seu dia a dia a la Vall d'Aran, ben probablement sobretot durant els anys quaranta i cinquanta del segle XX. Aquest darrer treball –com l'anterior– no disposa d'aparat crític ni d'explicacions de tipus tècnic gaire elaborades, tot i que vol donar testimoni de gairebé un centenar de fets pretesament sintàctics o morfosintàctics que inclouen des d'usos verbals o de preposicions, de possessius, d'indefinites, de demostratius, d'adverbis i de pronoms fins a mostres de suposades *particules* que tindrien alguna mena de rol sintàctic, tot plegat a partir de títols telegramàtics. A propòsit d'aquesta darrera qüestió, per exemple, Jaquetti es refereix a una «particule “ka”» (Jaquetti, 1961a:

377) o bé a uns hipotètics usos de *que* («“Que” en fonction de “le ho”», «“Que” et le pronom»... [Jaquetti, 1961a: 378]) en què a vegades ni tan sols existeix aquesta darrera forma ni aquella *partícula* perquè l'element velar que en formaria part s'ha deduït d'una mala segmentació de seqüències en què realment hi ha, per exemple, el pronom *ac* 'ho'. La grafia és aproximativa⁵ i en alguns casos apareixen deformacions de formes araneses⁶ o fins i tot determinades catalanitzacions de mots,⁷ cosa que no sabem si cal atribuir a alteracions inconscients comeses per l'autora o a problemes en la reproducció de l'original, perquè el cas és que es fan evidents problemes tipogràfics.

Sigui com sigui, malgrat aquestes limitacions, la informació reunida per Jaquetti és, com ja hem apuntat, voluminosa, normalment amb múltiples frases per a cadascun dels hipotètics fets inventariats. Ens atreviríem a dir que, amb una formació romanística més sòlida, Jaquetti hagués pogut fer una aportació teòrica de primer ordre a l'estudi de l'aranès tenint en compte que, de manera purament intuïtiva i sense base bibliogràfica, i contrastant amb exemples com aquelles irrealis *partícules* que hem esmentat fa un moment, s'acosta amb una precisió sorprenent a determinats fenòmens que avui coneixem bé. Així, s'adona que el pronom àton de tercera persona *la* pot ocupar el lloc de *lo* en posició proclítica («la = le»; Jaquetti, 1961a: 388), que els possessius àtons femenins serveixen igualment per al masculí («ta *pare*»; Jaquetti, 1961a: 388) o que la preposició *a* fa acte de presència en construccions causatives amb el verb *hèr* 'fer' i un infinitiu (Jaquetti, 1961a: 393).⁸ Malgrat que tampoc no ho formulí prou explícitament ni en els ter-

5 Es tracta essencialment d'una grafia amb convencions catalanes (on el so vocàlic labialitzat anterior [y] és representat per *ú*, punt específic que recorda el sistema prenORMATIU de les germanes Campá, de Casimiro Ademá o, precedentment, del canejanès Jusèp Sandaran; sobre aquesta qüestió, vegeu Carrera, 2010: 4–5) que alhora se serveix d'alguns elements exòtics, com l'ús regular de *k*. Per exemple, a Jaquetti (1961a: 378), es llegeixen coses com «Turna-la *ka* dire» (*torna-l'ac a dider*, 'torna-li-ho a dir') o «Ma *ka* de *púntas*» (*M'ac a d'apuntar*, 'm'ho ha d'apuntar').

6 D'aquesta manera, *aute*, *nòste*, *díder* ('altre', 'nostre', 'dir') apareixen com a *autre*, *nostre*, *dire*. Se'n troben diversos casos a Jaquetti (1961a: 378–381).

7 Així, *dímenge* ('diumenge') pot convertir-se en *diumenge* (Jaquetti, 1961a: 380), *enguan* pot esdevenir *enguany* (Jaquetti 1961a: 384) tot i que hi ha alhora *enguan* (Jaquetti 1961a: 385). En alguns casos, això afecta els articles definits: «les *nelles*» (*es oelbes*, 'les ovelles'; Jaquetti, 1961a: 382), «regalá-lo a la *veçias*» (*regalar-lo ara vesia*, 'regalar-lo a la veïna'; Jaquetti, 1961a: 383). Fins i tot *morisco*, 'fajol', sembla que es converteix en *morese*, com si es tractés de la forma tarragonina que designa el panís (Jaquetti, 1961a: 382).

8 «Aquesta *mainadera* sún tan de dulents, que n'èn (ils font) cada *úa* que èn a tremular (C'est à dire: les enfants, car le singulier est: *mainatge*). A [sic] remarquer, ce a précédant l'infinitif). És a dir: *aguesta mainadera son tant de dolents que n'èn cada ua que èn a tremolar*, 'aquesta

mes adequats, Jaquetti fins i tot sembla adonar-se d'una qüestió que en aquell moment probablement havia passat per malla fins i tot a Coromines:⁹ el fet que una topicalització afavoreix la presència d'un *que* enunciatiu en aranès (Carrera, 2007a: 272–273), com en el cas de «*Campa se plò*. – *Ún xinyau que plò*» [*Campa se plò*. – *Un shinbau, que plò*] (Jaquetti, 1961a: 393).¹⁰ De tant en tant fins i tot trobem alguna referència completament explícita a la diversitat geolingüística aranesa que s'aproxima molt al que hem pogut constatar en els nostres dies: «*Mos cau dar ún cop de rascle acieu [mos cau dar un còp de rascle aciu] [...] (un coup de râteau; même cet outil est nommé plétéra depuis Viella à Canejan [...])*» (Jaquetti, 1961a: 392–293).¹¹ Aquest darrer fet no és exclusiu de la comunicació de Lisboa perquè, com tindrem l'ocasió de constatar més avall (§ 3.1), algun altre comentari d'aquest tipus també compareix quan Jaquetti es refereix a la toponímia aranesa.

■ 2 Palmira Jaquetti i l'alt aranès

És cert que les informacions de Jaquetti presenten problemes que van més enllà d'una explicació satisfactòria dels fets, i que fins i tot hi ha inconvenients formals que limiten la qualitat de les seues dades, especialment en l'article publicat a les actes del congrés de Lisboa. Al mateix temps, però, són una font que no podem menystenir, ni en el cas d'aquest darrer treball ni en el que s'ocupa de l'onomàstica aranesa. A tot això hi podem afegir que, malgrat els inconvenients que hem pogut evocar fins ara, les dades de Jaquetti mereixen una aproximació lingüística en la mesura que, tot i aquelles distorsions, sembla que reflecteixin sovint amb una gran fidelitat l'oralitat de l'occità que l'autora devia sentir a la Vall d'Aran, tot indica que espe-

canalla són tan dolents que en fan cada una que fan tremolar'. Sobre aquesta qüestió, vegeu Carrera (2007a: 244). Sobre la qüestió dels pronoms i dels possessius, vegeu respectivament Carrera (2008: 55–57) i Carrera (2007a: 128–129).

9 Vegeu Coromines (1990: 201), que no sembla que parli d'aquest context sintàctic com a facilitador contextual del *que* enunciatiu gascó en aranès

10 'Vés a guaitar si plou. –Una mica, plou'. Sembla que arriba a recollir-ne un cas fins i tot en una oració negativa (on, tanmateix, aparentment reemplaça la preposició final *entà* per *per*), un context que en teoria no contribueix a la presència de l'enunciatiu (Coromines, 1990: 201; Carrera, 2007a: 272) i en què l'ALG (VI : 2392; '*que* dans les énoncés négatifs') només va trobar-ne alguns casos esporàdics al Comenge i en algun altre punt isolat: «*Ara per estacà-lu que no hauré cap de ieu*» [*Ara, entà estacar-lo, que non aurè cap de hui, 'ara, per lligar-lo, no tindrè cap fil'*] (Jaquetti, 1961a : 377).

11 Les denominacions dels rastells i rascles en aranès és un afer certament complex, per al qual remetem a Carrera (2020).

cialment als pobles de Naut Aran on va tenir residència. Com a prova d'això que diem, assenyalem que nombrosos dels seus exemples reflecteixen de manera palpable fets fonètics incontrovertibles, observats un cop i un altre en parlars aranesos. D'aquesta manera, l'emudiment d'una oclusiva dental [-t] després d'un diftong decreixent es manifesta d'una forma molt clara quan Jaquetti escriu formes com *lei* o *cau* (Jaquetti, 1961a: 378, 384, 386, 391; i 383, respectivament) en comptes de *lèit* 'llet' o *caud* 'calent'. La caiguda de la nasal en el grup final -RN' hi és igualment visible: *car* 'carn' [*carn*] (Jaquetti, 1961a: 378, 390). El mateix podem dir de la presència sistemàtica de *ieu* per traduir gràficament la seqüència [jew], tot i que la norma aranesa i en general gascona grafii *iu* aquestes seqüències (Comission, 1999: 8; Carrera, 2010: 10) d'acord amb la tria que van fer Bèc i Alibèrt (1952): *ieu* 'fil' [*biu*], *acieu* 'aqui' [*aciù*], *aquieu* 'aquí, allí' [*aquiù*] (Jaquetti, 1961a: 377, 379, 387, 392, 393) i fins i tot el topònim *Rieus* (Jaquetti, 1961a: 387; 1961b: 438), la forma correcta del qual només pot ser *Arrius* segons el que es va exposar a Carrera (2014: 165). Fins i tot una representació com «Lucerun» [*Losseron*] per reproduir un conegut topònim d'Arties (Jaquetti, 1961b: 443) ens mostra que aquest nom de lloc, derivat de LAUSA, s'articula amb un [-s]- sord intervocàlic i constitueix, en definitiva, un altre exemple d'allò que Coromines (1990: 57) anomenava *fets de fonètica pregascona*,¹² és a dir de fenòmens lingüístics presents en la toponímia que són dissidents amb relació a les solucions actuals de l'occità. Aquests fets tenen eco en les solucions fonètiques *precatalanes* (o *no catalanes*; Coromines, 1936: 260) que es troben a les zones immediates del domini lingüístic veí (*ETC*, I: 121–141), on, per altra banda, es produeix també el mateix fenomen: «Le -S- primitif entre voyelles peut rester sourd» (*ETC*, I: 127).

Esporàdicament sembla que alguns exemples de Jaquetti podrien haver estat obtinguts en altres latituds araneses.¹³ Però una simple lectura atenta

12 Curiosament, Coromines (1990: 545) assegura haver sentit «*luzerín*, amb -n dental; terminació discrepant de la fonètica d'Arties i tot *Puj* [Pujòlo], on la -N' final cau sempre, com en català». En altres paraules: Coromines considera el topònim com a exemple de *pregasconisme* pel que fa a la nasal final, però no pel que fa a la fricativa intervocàlica. Segons ell, hi hauria [-z]-, la solució convencional, fins i tot si això contrasta d'entrada amb altres topònims geogràficament immediats com *Estanb dera Lò[s]a* –al qual sí que es refereix en tractar de «-s- intervocàlica que resta sorda»– o «*Estany* [sic] i *Coma de Saslòsses* en els alts pendents del Montardo», també a Arties (Coromines, 1990: 56).

13 En algun cas isolat, per exemple, apareix un pronom acusatiu de tercera persona *le* en posició pretònica que, si no és un error per *la*, ens situaria a Les o a Bossòst, al Baish Aran (Carrera, 2008 : 55–57, 202): «*Ju nu sabi cuse sense diday, a viatges l'è en dit e le cerqui*. [Jo non sabi còser sense didau, a viatges l'è en dit e le cèrqui] (Je ne sais pas coudre sans dé, des fois

de totes les frases i topònims que recull aquesta etnomusicòloga ens situen ràpidament a Naut Aran tan bon punt els comparem tant amb algunes dades bibliogràfiques precedents com, sobretot, amb les informacions que hem pogut obtenir durant més de vint anys d'enquestes a la Vall d'Aran, període en què hem reunit materials en disset poblacions, entre les quals s'hi compten gairebé la totalitat de les localitats dels terçons d'Arties e Garòs i de Pujòlo, que constitueixen, sumades, la part alta de la comarca.¹⁴ No hi ha dubte que la gran majoria de formes i estructures que reproduïx Jaquetti en qualsevol dels dos treballs sobre l'aranès surten com a mínim de l'occità que es parla a Naut Aran. Gosariem dir que els materials que no són toponímics –on resulta evident per les indicacions de la mateixa autora– són sovint, per ser més exactes, un reflex del gascó parlat a la localitat d'Arties, on Jaquetti va residir més temps, tot i que en alguns casos –sobretot quan Arties presenta solucions comunes amb les poblacions més orientals– no es pugui descartar completament que es tracti de formes o

je l'ai sur le doigt et je le cherche», 'Jo no sé cosir sense didal, a vegades el tinc al dit i el busco' (Jaquetti, 1961a: 381). Tampoc no sembla propi de Naut Aran la forma *éntelèra* [*entelèra*], traduït com a 'toiture' (Jaquetti, 1961a: 382), perquè, com vam establir en el seu moment (Carrera, 2005: 122–127), a Naut Aran s'usa *entelea/antelea* o *entelia/antelea*, i *antelèra* sembla més aviat de la part baixa i del terçó de Marcatosa, al centre de la comarca. Sigui com sigui, no semblen casos habituals. Però tampoc podem oblidar que en la seua primera *missió*, el 1925, Jaquetti ja va recórrer totes les zones de la Vall d'Aran, des de Bagergue fins a Les (Massot i Muntaner, 1996: 143–150).

- 14 Per tenir més informacions sobre les característiques d'aquestes enquestes i especialment sobre el qüestionari utilitzat, remetem a tot el que vam exposar a Carrera (2017b). Recordem que els *terçons* –terme que ja hem utilitzat algun cop– són els sis territoris en què tradicionalment es divideix la Vall d'Aran, subdivisions administratives multiseculars que pressuposen unes relacions humanes i de solidaritat més intenses entre les poblacions que en formen part. La nostra recerca ha tingut en compte aquestes sis antigues demarcacions araneses i hi ha situat punts d'enquesta en tots els casos: Canejan, Bausen, Les, Bossòst (terçó dels Quate Lòcs); Arres, Vilamòs, Es Bòrdes (Lairissa); Aubèrt (Marcatosa); Vielha, Betren, Escunhau (Castièro); Arties, Garòs (Arties e Garòs); Gessa, Salardú, Tredòs, Bagergue (Pujòlo). També es van realitzar enquestes a la zona del Bauartès (al cantó de Sent Biat, al departament de l'Alta Garona), l'exploració de les quals per ara és únicament parcial. Pel que fa al terçó de Marcatosa (lloc de naixement del poeta aranès Jusèp Condò), s'havien previst igualment entrevistes a la localitat de Vilac (d'acord amb el criteri de disposar almenys de dos punts d'enquesta en cada terçó), però es va haver de renunciar a aquest objectiu després de constatar que ja no hi havia parlants que complissin totes les condicions necessàries per exercir d'informants fiables. En el cas de Naut Aran, si bé Unha –al costat de Salardú– és l'única població que escapa a la nostra xarxa, això no vol dir que no n'hàgim pogut observar l'occità local, com en altres casos en què una determinada població no consta en el nostre repertori de punts d'enquesta.

estructures sentides en localitats lleugerament més orientals com, per exemple, Salardú, on també va sojornar. Sigui com sigui, parlem d'un alt aranès sovint ben marcat, en què algunes vacil·lacions podrien ser provocades, en tot cas, per fets de polimorfisme que afecten Arties, on encara es poden deixar sentir característiques del centre de la Vall d'Aran, per més que no hi siguin hegemòniques.

Per als que coneixen el gascó de la Vall d'Aran, és una cosa sabuda que les singularitats alt-araneses s'han interpretat sovint com una conseqüència d'un lligam més intens dels occitanoparlants de la zona alta de la comarca amb els territoris catalanòfons immediats, especialment el Pallars. L'alt aranès ha estat vist repetidament com una variant *catalanitzada*, de la mateixa manera que –de manera igualment errònia– a l'altre extrem de la vall, al Baix Aran, s'hi ha tendit a veure una influència francesa desmesurada i injustificada. L'excursionista català Soler i Santaló ([1906] 1998: 53), autor d'aquella memorable i mítica guia sobre la Vall d'Aran (que va ser una font d'informació important per a les recerques de Joan Coromines i, prèviament, fins i tot per a l'article fundacional de Schädel, 1908), ja assegurava que l'aranès «resta en sa completa puresa en el baix Arán y influençat en el mig y alt Aran, sobretot en el darrer (Salardú, Tredós, Bajergue, etcètera), per sa major proximitat a la província de Lleida». El francès Émile Belloc (1910: 55) sostenia que, per oposició al parlar de la part baixa, «celui [le langage] de la haute région semble, au contraire, avoir subi quelques transformations». L'advocat de Vielha Casimiro Ademá (1966: 21), un dels participants en les primeres *Nòrmes* ortogràfiques de l'aranès (Comission, 1982), no dubtava a dir que a Naut Aran «se acusa con más intensidad [...] la influencia catalana». Fins i tot un filòleg com el gascó Pèire Bèc (1968: 304) assegurava en una de les seues tesis que «à partir de Gessa (forte montée après Arties [sic]), les influences catalanes venues de l'autre côté du Port de la Bonaigua, semblent plus fortes que dans la basse vallée». Qui va anar més lluny, però, va ser sens dubte el luixonès d'origen montalbanès Bernard Sarrieu (1906: 15), que va arribar a referir-se a l'occità de Naut Aran com una «transition entre le gascon et le catalan», com si es tractés gairebé d'una espècie de parlar híbrid.

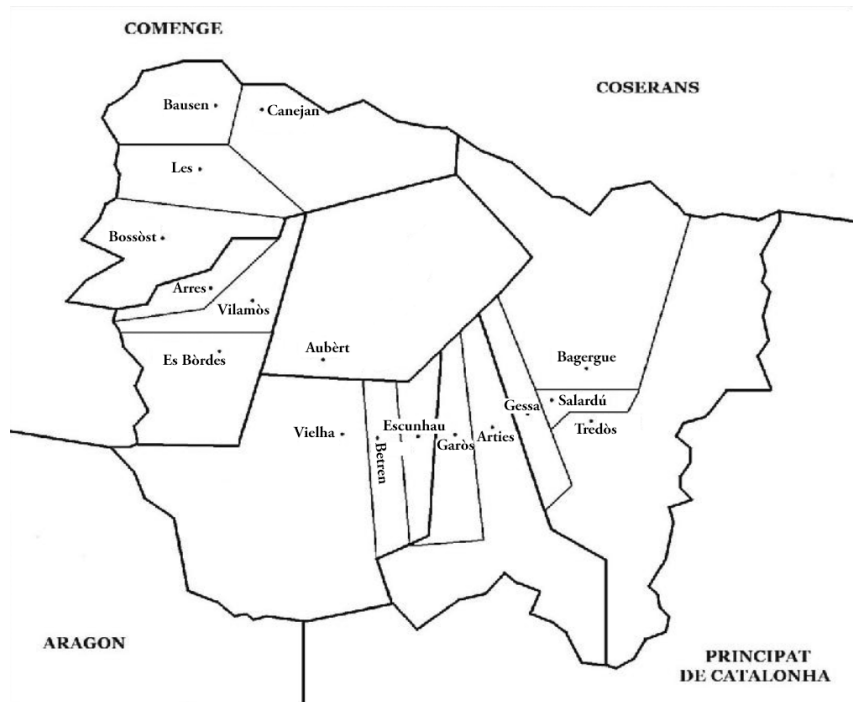
En una altra ocasió (Carrera, 2015: 80–92) ja vam tenir l'ocasió d'abordar a fons aquesta qüestió des d'una òptica fonètica i morfosintàctica. Vam mirar de demostrar fins a quin punt aquestes percepcions –fins i tot si algunes estan subscrietes per insignes filòlegs– deriven sovint de visions aprioristes o d'una reducció dels fets al territori estricte de la Vall d'Aran. Entre els trets més marcats de l'alt aranès hi ha, per exemple, el resultat

-[β]- de -B- i -V- intervocàliques llatines (HABERE > *aver*, mentre que hi ha *auer* al centre i la part baixa d'Aran) o la desaparició de tot rastre de nasalitat en el cas de -N' final després de vocal tònica (*pan* s'hi pronuncia [ˈpa], per [ˈpaŋ]). Per molt que solucions d'aquest tipus siguin comunes amb el català immediat, no podem oblidar que també són majoritàries en el conjunt de la llengua occitana, que hi ha altres zones gascones on aquests mateixos resultats són corrents ni que, per reblar-ho, compareixen en indrets immediats o propers del departament limítrof de l'Arieja, que en certa manera exerceixen de pont geogràfic entre Naut Aran i el centre del domini. Fins i tot altres característiques fonètiques (com la pèrdua habitual de l'antiga pròtesi típicament gascona [a]- davant de R-),¹⁵ determinades solucions o formes en l'àmbit morfosintàctic (com la presència d'indefinites com *degun* per *arrés*, 'ningú', o de certs elements verbals només singulars en aparença) o manlleus fonèticament irregulars (*fuella* per *huelba*, 'fulla'; la teoria de Coromines [1990: 86] segons la qual el terme alt-aranès amb diftong seria un catalanisme no té cap fonament) no s'entenen sense referir-nos al gascò immediat del Coserans ni, per tant, indirectament al llenguadocià. Ben mirat, no és només que les relacions entre Naut Aran i els coseranesos siguin ben conegudes (vegeu, per exemple, Soler i Santaló, [1906] 1998: 148; Chevalier, [1956] 2002: 453–454), sinó que una de les primeres coses que feia el venerat poeta Jusèp Condò parlant dels alt-aranesos en la seua gramàtica inèdita, era recordar «el contacte que tenen amb els pastors del Ariege [sic] (França), que als estius venen a pasturar els seus bestiar en aquelles muntanyes» (Condò, 1916: 1–2). Evidentment, que les especificitats més notables de l'alt aranès no puguin explicar-se per un major grau de *catalanització* de l'occità local, tampoc no ens ha de fer negar que hi pugui haver peces lèxiques catalanes que s'hagin infiltrat en els terçons més enlairats de la comarca provinents del Pallars immediat, ja sigui a través del Port de la Bonaigua o de la localitat avui deshabitada de Montgarri, que es troba a la conca de la Noguera Pallaresa i, per tant, en l'aiguavessant mediterrani. Totes dues coses no són excloents. Es tracta de calibrar de manera adequada els diferents diagnòstics.

En les pàgines següents ens interessarem per una desena de mots consignats per Jaquetti que, amb les dades provinents de les nostres enquestes,

15 En alt aranès poden arribar a sonar sense pròtesi fins i tot indefinites com *arrés* i *arren* 'res', [ˈres] i [ˈre], que la mantenen de manera general a la resta de la comarca (Carrera, 2014: 161–167, 171). I el curiós del cas és que el pallarès coneix *arrés*. Vegeu, per exemple, Coromines (1936: 265; 1972, II: 140; *DECat*, VII: 273).

han de ser situats sobretot o exclusivament a la part alta de la Vall d'Aran i que, al nostre entendre, constitueixen els exemples més destacables de lèxic alt-aranès recollits per aquella autora. Aquest inventari potser no pot conduir a conclusions de tipus estadístic ni tan sols donar compte de la natura global del conjunt del vocabulari específic de l'aranès parlat a la part alta de la comarca (perquè és evident que Jaquetti no va recollir, ni de lluny, totes les formes possibles), però sí que ens pot ajudar a fer-nos una primera impressió d'aquell lèxic més o menys privatiu en el marc de la Vall d'Aran. Es tracta de mots que fins ara potser no estaven prou ben estudiats i que, quan han estat abordats, tal volta han estat resolts d'una manera qui sap si massa expeditiva (per no dir que, en alguns casos, amb prou feines se'ls ha parat gaire atenció). Entre les nostres prioritats hi ha d'establir-ne l'extensió territorial (qüestió en què les dades de Jaquetti també ens poden ser d'utilitat) i de destriar-ne els que tenen un origen català efectiu i els que no necessàriament han de ser atribuïbles a una intrmissió de la llengua immediatament veïna. Aquestes formes poden ser de natura heterogènia i fins i tot poden ocupar un espai territorial variable a la capçalera del riu Garona, però sense cap mena de dubte han de ser associades, dins de la Vall d'Aran, a la zona més enlairada. A partir del testimoni de Jaquetti, mirarem de sistematitzar-ne les informacions, d'aportar les dades necessàries que ens permetin tenir-ne una visió al més completa possible, d'omplir les llacunes presents en els treballs anteriors, de resoldre les eventuais contradiccions bibliogràfiques prenent com a base els nostres propis materials orals i de representar –quan sigui possible– les qüestions estudiades a través de mapes que algun dia haurien d'integrar un desitjable nou atlas lingüístic de la Vall d'Aran. A mode de prevenció, advertim que el fet que –per una qüestió pràctica– representem sistemàticament en grafia occitana totes aquestes formes no significa que en alguns casos siguin automàticament acceptables des d'un punt de vista normatiu (ens referim especialment al cas dels catalanismes) o que no entenguem que determinats mots hagin de ser prioritaris per davant d'altres en un aranès adequadament codificat, d'acord amb uns criteris objectius i raonables de fixació de la llengua (per exemple, quan presenten determinades irregularitats formals amb relació als seus geosinònims o tenen una extensió geogràfica limitada que desaconselli d'utilitzar-los prioritàriament abans que altres formes molt més difoses en segons quins casos). Els exemples de Jaquetti ens condueixen, en definitiva, a una aproximació estrictament descriptiva d'alguns elements del lèxic alt-aranès en el qual, per ara, no introduïm variables ni consideracions de tipus codificador.

Mapa 1. Punts d'enquesta

■ 3 Catalanismes i dialectalismes alt-aranesos en Palmira Jaquetti.
Deu casos

■ 3.1 *Andar*, 'andar, reixat de fusta'

Enmig del seu treball sobre toponímia Jaquetti (1961b: 442) recull el terme *andar* (o més aviat *andars*, en plural), i concretament ho fa indicant que es tractaria d'un sinònim de *cleda* propi d'Arties: «*Cleda* = a [sic] Arties [sic], *Andà*». El terme *andar* ja va ser recollit per Coromines, qui tanmateix només va poder-lo sentir a Gessa, d'on va extreure la conclusió que es tractava d'un mot alt-aranès: «és de l'alta vall d'Aran 'cleda per dormir-hi el bestiar, consistent en una estacada de barres llargues que formen un clos quasi quadrat' *Gø*» (Coromines, 1990: 275). D'aquí que al *DECat* (I: 309) consti igualment com a vocable «alt-aranès». Per explicar aquesta forma, el

mateix Coromines (*DECat, ibidem*) apunta que cal remuntar-se al llatí AMES ‘perxa’,¹⁶ i concretament al plural AMITES, d’acord amb «el que indicaren Krüger i Rohlf». El primer, de fet, va localitzar *andar* com a «claie dont on forme le parc des animaux» –simptomàticament– en diversos punts del departament d’Arieja (Uston, Sèish, Ausat, Gorbit i Saurat; Rohlf, 1931: 124; [1935] 1977: 62), cosa que lliga amb la seua presència a l’alta Vall d’Aran i amb el fet que Fahrholz (1931: 69, 63, 120) trobés aquesta mateixa forma a Sentenac o a Prat Comunal (precisament al costat de Saurat). Krüger (1995: 50–51) no només situa la forma a Gessa (cosa que ja constava a la tesi de Coromines [1931: 5]), sinó igualment a Tredòs i en una tirallonga de localitats de la Ribagorça, el Pallars o Andorra. Tant Rohlf com Krüger –el segon perquè subscriu la tesi del primer– creuen que es tracta d’un derivat *AMITANU, possibilitat que refusa Coromines (*DECat, ibidem*) tot dient que «tothom s’equivoca en creure que la terminació pugui ser –ANUM» perquè això suposaria un plural **andans* en molts llocs catalans. Opta, per tant, per un «AMIT-ARE originari, format a manera de col·lectiu». El fet que a Naut Aran –com ell mateix recull o com, ja d’entrada, testimonia precisament la forma de Jaquetti– la terminació del mot sigui -[a] ben bé podria representar -ARE però també -ANU, ja que hi pot desaparèixer tota traça de nasalitat (de fet, igual que en català i en altres parlars occitans on ja hem vist que la forma està atestada). Però és que hi ha altres motius per creure que Coromines no va encertar-la del tot. Ell fa referència a l’aranès *andes*, un femení plural que designa «cada un dels rems o feixes d’herbes que va deixant el dallaire o el segador», i sosté que «dels plurals en -es se’n pogué formar un sing. *anda*» (Coromines, 1990: *ibidem*). Aquesta explicació podria ser apta per a l’aranès o el català (on -AS es tanca en -[es]; per tant, -es s’hi podria veure com un plural de -a), però la forma *anda* (pronunciada sovint [andə] o [ando], d’acord amb els resultats majoritaris de -A final) s’estén per tot el gascò garonenc, ben bé fins a les portes de Tolosa, i s’introdueix fins i tot al Gers i als Alts Pirineus, en àmplies zones on aquella explicació resulta inversemblant en la mesura que no coneixen el tancament de -AS (*ALG*, II: 344; ‘andain’). Sembla molt més lògic de pensar, per tant, que –almenys pel que fa a l’occità *anda*– sí que va existir una forma *AMITANU que hauria produït naturalment **andà(n)*, que tanmateix no seria el nostre *andar*. És un fet ben conegut que, en occità, aquesta mena de terminacions amb una (antiga) nasal final poden ser objecte d’un desplaçament d’accent i

16 Sobre aquesta forma vegeu Gaffiot ([1934] 2000: 114), on AMES, AMITIS ja consta com a «perche», «bâton d’oiseleur» o «travers de clôture»

que això es manifesta sovint en els nombrosíssims noms de lloc en *-an* (< -ANU), com en el conegudíssim cas de *Lanamesan* (que pot ser realitzat [lanò'mezò]),¹⁷ però que també pot deixar-se veure en el lèxic comú (ABELLANA > *aueran* > *auèra*; Rohlf, [1935] 1977: 171, per exemple). Des de **andā(n)*, per tant, el pas a *anda* es faria sense problemes, i la interpretació com a femení en occità no presentaria cap inconvenient un cop vista la terminació. Tot això no invalida la hipòtesi segons la qual *andar* pugui sortir de **AMITARE* com vol Coromines, sinó que hi afegeix l'element que, en occità, a més, *andar* pugui ser vist com un col·lectiu de *anda*.¹⁸ Sigui com sigui, el cas és que a la Vall d'Aran *andar* és indubtablement una forma pròpia de l'alt aranès, recollida per Coromines a Gessa, per Krüger – almenys – a Tredòs i per Jaquetti possiblement a Arties, dades a les quals podríem afegir les nostres sobre el fet que els *andars* «eren hets de mata, (a)nant posant mates» (Gessa), «a base de bastonets» (Salardú) o que s'hi recloïen sobretot «oelhes» (Tredòs). La dada de Jaquetti, per cert, podria ser l'atestació més occidental de l'ús de la forma dins de la Vall d'Aran.

■ 3.2 Ègua, 'egua'

Jaquetti recull en més d'una ocasió el terme *ègua* (1, 2, 3), que ella escriu *egua* i tradueix com a 'jument'.

- (1) *Agé se mus espal.lèc [sic] úa egua. S'esguilzèc per úa cumo e se'n baixèc baix en barranc* (Jaquetti, 1961a: 382) [*Ager se mos espatlèc ua ègua. S'esguilzèc per ua coma e se'n baishèc baish en barranc*]
- (2) *Agé se mus espal. lèc [sic] úa egua* (Jaquetti, 1961a: 386) [*Ager se mos espatlèc ua ègua*]
- (3) *Ara et dendon è en pàrrec de ra egua estacat pes comes* (Jaquetti, 1961a: 383) [*Ara eth dendòn ei en pàrrec dera ègua estacat pes comes*]

17 Vegeu totes les explicacions i referències que donem sobre aquesta qüestió a Carrera (2014b: § 2.1).

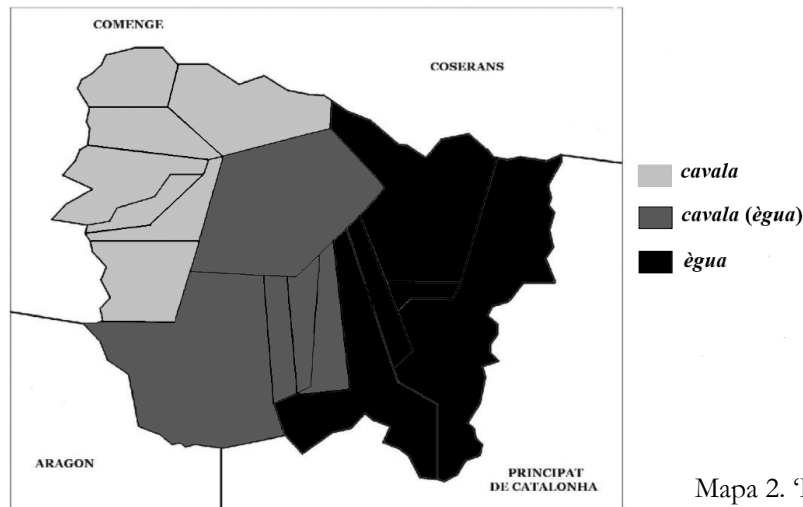
18 Certament encara hi ha coses a analitzar al voltant de *anda* i els seus geosinònims en gascó. L'FEW (I: 84–85), per exemple, situa *nai* (que és igualment 'andain' al mapa citat de l'ALG a la major part de Gascunya) entre els descendents de *AMBITU*, cosa que és fonèticament impossible. En canvi, sí que, a priori, resulta plausible la base **ANDAGINE* que Coromines (DECat, I: 304) proposa precisament per a formes com el català *andana* o el francès *andain*.

En el domini gascò les formes que resulten de EQUA ocupen posicions geogràficament perifèriques. L'*ALG* (II: 525) només les localitza en punts dels departaments dels Alts Pirineus i dels Pirineus Atlàntics ([ˈjɛʝo], [ˈjɛwʝo]), mentre que en la resta de llocs s'ha instal·lat el llenguadocianisme *cavala*,¹⁹ Casau inclòs. Nombrosos estudis confirmen la presència de descendents de EQUA en punts laterals concentrats als Pirineus, com Rohlf (1935] 1977: 159), Marsan (1913: 9), Schmitt (1934: 79) o Cordier (1878: 5), per exemple. Tot fa pensar que aquesta mena de formes han anat retrocedint progressivament en benefici del mot de l'occità central, ja que fins i tot hi ha testimonis que n'atesten la reculada en èpoques relativament recents. Sarrieu (1903: 334; 1904: 108, 523) troba continuadors de EQUA a Larbost i Loron. Cremona (1953: 35) assegura que el resultat autòcton d'aquesta forma «is fast disappearing before ka'balo f.» a la vall d'Aura. Pel que fa a la Vall d'Aran, són diversos els treballs que recullen les dues formes, *cavala* i *ègua*,²⁰ i fins i tot hi ha algun cas toponímic que ens demostra que *ègua* s'usava fins al capdamunt de l'extrem nord-occidental, a Bausen, on hi ha un lloc anomenat *era Coma dera Ègua* que segurament hem de posar en relació amb *era Pala dera Ègua* que Coromines (1990: 433) assegura haver enregistrat en aquella localitat dels Quate Lòcs. Fins i tot podríem veure un símptoma d'aquesta extensió més gran de *ègua* a la Vall d'Aran en el fet que Barnils (1914: 50) recollís el terme a Canejan, cosa que no s'adiu gens amb la situació actual. Sobre això Coromines (1990: 433) ja va assenyalar que «a *Cnj* em deien (1930) que ja no l'usen sinó *cavala* (recus. aquest a *Ge*, però reconeixen que l'altre es diu força, de *Vie* en avall)». En un altre lloc afegeix que *cavala*, «encara que també ho sento a *Art*, es diu més aviat de *Vie* en avall» (Coromines, 1990: 751). Sembla, en definitiva, que el gran savi català amb prou feines tenia dades de dues o tres localitats i que es limitava sobretot a reportar informacions de Condò, de Barnils o de Griera. I tot i que a grans trets no errés la diagnosi, el cas és que *cavala* sembla haver-se anat introduint Garona amunt i que només deuen haver escapat a la seua penetració les poblacions més altes de la comarca. D'aquesta manera, *cavala* impera a tota la part baixa. Al centre, en canvi, per dir-ho en els termes de Séguy (1973: 63), *cavala* té una disponibilitat de primer rang però

19 Per molt que Coromines digui que és «manllevat del fr. *cavale*» (Coromines, 1990: 751), *cavala* és un mot perfectament regular des del punt de vista fonètic en l'occità de l'altre costat de la Garona.

20 Vegeu les dades que agrupem a Carrera (2009: 46), on es trobarà un bon inventari de referències sobre l'aranès.

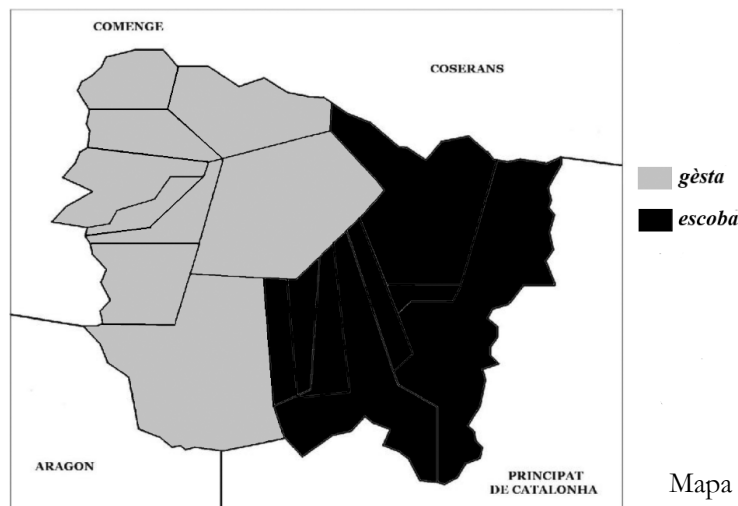
s’hi pot sentir igualment *ègua*, en una situació de polimorfisme que sembla que deu arribar fins a Garòs, on *ègua* ja sembla més corrent que *cavala*. A Arties i el terçó de Pujòlo *ègua* domina d’una manera clara, i els exemples de Jaquetti en podrien ser una altra evidència.

Mapa 2. 'Egua'

■ 3.3 *Escoba*, 'ginesta'

En el seu article sobre la toponímia aranesa, Jaquetti (1961b: 443) fa una referència a la forma *escoba*, sense –sigui dit de passada, tot i que el fet és rellevant– donar-ne cap sinònim: «*Escuba* = c'est le gen èst [sic] de montagne, au parfum si âpre et si fort, qui ruisselle d'un or vivant et touffu». El cas és que, per designar la ginesta, els derivats del llatí vulgar GENĒSTA són hegemònics en el domini lingüístic occità (*ALF*, III: 635; *FEW*, IV: 100–102; Rolland 1896–1914, IV: 90–102) i que en gascó el resultat més difós és *gèsta* (*ALG*, I: 165; 'genêt'). Aquesta forma és la que apareix en diversos treballs o vocabularis sobre l'aranès (com Condò [1914: 13]; o com Séguy [1948: 92], que ja anticipa la forma de Casau de l'*ALG*), però també n'hi ha d'altres en què fa acte de presència un altre mot que li fa concurrència, *escoba* (per exemple, Soler i Santaló, [1906] 1998: 358, Ademà, 1966: 55, Bernhard, 1988: 37). És evident que tot això s'ha de vincular amb el «mot comarcal [català] dels alts Pirineus, del ll. SCŌPAE 'brins de certes plantes', d'on després 'escombra' (que, a muntanya, se sol fer de branquetes, i sobretot de

Mapa 3. 'Ginesta'

ginesta seca o de bàlec)» (*DECat*, III: 531), tot i que a la Vall d'Aran (a diferència, per cert, de segons quines zones del domini lingüístic occità, sobretot des del Llemosí fins a Provença; *ALF*, I: 107, 'balai') no tingui mai el significat 'escombra' sinó només 'ginesta', o en tot cas 'ginesta d'escombres' o 'bàlec'. Coromines (1990: 446) considerava *escoba* com una forma «pròpia de *Pujò*», en el qual incloïa també Arties e Garòs, però sembla que —un cop més— només en tenia notícia de Gessa. Sigui com sigui, el cas és que els testimonis localitzats específicament a Arties confirmen l'arrelament del terme en aquesta població. Besson i Besson (2006: 102), per exemple, originàries de localitat, normalment copien Coromines, però ara prescindeixen de *gèsta* i indiquen únicament «escoba, f.: genêt». Llensa de Gelcén (1953: 84) va trobar el mateix mot —en un plural «escobes»— al mateix lloc, com a *Genista purgans* (és a dir, 'bàlec'): «Frente a Arties, en la solana, a unos 1,400 m. alt., y próximo a Gessa, aparece *Genista purgans* L. (n.v. *escobes*, en Arán), especie que relativamente se prodiga poco en el Valle de Arán». La dada de Jaquetti, per tant, confirma un cop més l'ús d'aquesta forma a Naut Aran, de la qual tenim constància oralment ben bé fins a les portes de la capital comarcal, en concret fins a Betren.²¹

21 Els termes *escoba* i *gèsta* alternen fins i tot en un conegut refrany (*Quan era escoba/gèsta florís, era hame[/gana] peth país...*), que vam estudiar a Gargallo i Carrera (2010: 143–144), i del qual se'n retroben variacions formals que van del Lavedà al Lauraguès i fins i tot seqüències que hi recorden a la Dordonya o al domini francès (Rolland, 1896–1914, IV: 99–100).

■ 3.4 *Esguilzar-se*, ‘relliscar’

Tot i que Jaquetti ens dona algun cas del verb *esguiltar* (4), que ja veurem que té una certa difusió en aranès, en el primer exemple que hem pogut citar (1; § 3.1) hem vist que també utilitzava *esguilzèc* (*s’esguilzèc per ùa cumo*, ‘va relliscar per una coma’).

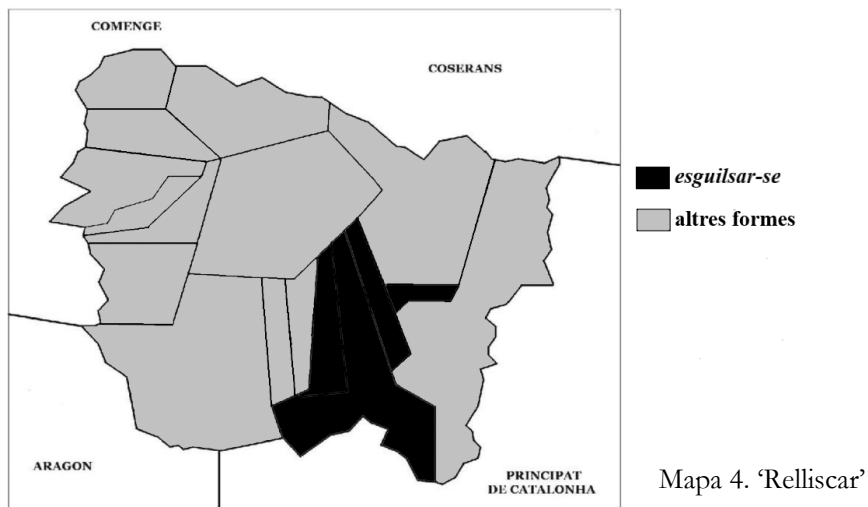
- (4) *Después s’esguiltè porque era ribent. Però no s’è bric de mau* (Jaquetti, 1961a: 391) [*Después s’esguiltèc porque ère arribent. Però non se bec bric de mau*]

Coromines (1990: 449) troba *esguiltar-se*, ‘relliscar’, al centre de la Vall d’Aran «en ample sentit», des de Lairissa fins a Casarilh, i sosté que «alguns ho diuen fins a *Art i Gø*»,²² amb una variant *esguiltar* a Canejan sense sonorització de l’oclusiva velar sorda paral·lela a la que es produeix en *esguinçar* (*DECat*, III: 702), una variant canejanesa que efectivament s’usa en aquell poble. Alhora apunta que això mateix es diu *eslingar-se* a Bossòst (l’origen del qual seria un altre, comú amb el català *esllenegar-se*, *EXLENĬCARE; *DECat*, III: 592), una forma que –afegim-hi– pot ser *eslingar* a Les (*eslingar-se*) i a Bausen (*eslingà’s*), però que és *eslengar* (*eslengà’s*) a Canejan (on, tot i el que digui Coromines, el mot no és absent, sinó que conviu amb *esguiltar*, segons el que hem assenyalat fa un moment), variant que continua més enllà de la frontera de Pònt d’Arrei (Carrera, 2005: 292–295). Segons Coromines, com que «[h]i ha sinonímia» entre formes com *esguiltar* (l’origen del qual seria el gòtic *USQUILLAN ‘rajar, brollar’, que surt de la mateixa arrel que l’alemany *Quelle*, ‘font, deu’; *DECat*, III: 705) i *eslissar* ‘lliscar (sense caure)’, lligat a *lis* ‘llis’ (Coromines, 1990: 540),²³ «en resulten formes encruades “*s’esglíze* pel [sic] carrer [sic]” o *esglizá-se* *Ge*: amb la diferència a *Ge*

22 Les consideracions geogràfiques de Coromines canvien lleugerament en un altre lloc (*DECat*, III: 706): «és molt viu a la Vall d’Aran, on vaig sentir *esgillá-se* [...] ‘relliscar’ sobretot a la part alta (Gessa i Arties) i mitjana de la Vall (Montcorbau) (més aviat *eslizá-se* en el baix aranès, amb /ben geminada». L’*ALG* (III: 817; ‘glisser^(1;2)’) va trobar *esguiltar* a Casau, que també sembla ser la forma de Condò (Ponsolle i Ponsolle, 1981: 351) i la de Comission (1984: 38, 73), tot i que en aquest últim lloc també hi ha *eslingar*. Sobre el fet que *esguiltar* hagi pogut contaminat el nom de l’argila (*tèrrasguilta*, a Es Bòrdes), vegeu Carrera (2005: 167–178).

23 Sobre aquesta darrera forma, a la qual ja hem fet referència en la nota anterior, vegeu Coromines (1990: 540) o l’*ALG* (III: 817; ‘glisser^(1;2)’), atles que dona exemples escampats pel territori gascó de *eslissar* o *esglissar* (i que conviuen amb tipus com *eslengar/eslingar, eslurrar...*). També n’hi ha alguns exemples en la carta següent (*ALG*, III: 818; ‘glisser⁽³⁾’).

que aquest marca un principi de caiguda». Això també consta a Coromines (1990: 449), on s'assenyala igualment *esglisar-se* a Salardú i *esguilsar-se* a Gessa, formes que per altra banda semblen desconegudes d'alguns dels lèxics aranesos més recurrents com Vergés ([1991] 1998: 223), que consigna *esguiltar* o *eslingar* 'resbalar, relliscar, glisser', però que oblida no només el canejanès *eslengar*, sinó igualment aquests termes alt-aranesos (tot i que reculli *eslurrar*, mot de fora de la Vall d'Aran). Comptat i debatut, sembla que Coromines només té atestat *esguilsar* a Gessa, però el cas és que aquest verb té una extensió superior dins de Naut Aran. En tenim constància a partir de Garòs i en les poblacions d'Arties, Gessa i Salardú, malgrat que els darrers pobles de Pujòlo (Tredòs i Bagergue) sembla que prefereixen *eslisar*, que ben bé podria reflectir aquell *esglisar* de Coromines²⁴ (comparem-ho amb *esgluma* > *esluma*, 'escuma', present en diversos llocs de la Vall d'Aran; Coromines, 1990: 448). El verb *esguilsar* de Jaquetti es converteix, per tant, en un dels pocs testimonis disponibles sobre aquesta forma en la part oriental de la Vall d'Aran.

Mapa 4. 'Relliscar'

24 Precisament Barès (2001: 131) recull una frase d'un parlant de Bagergue que va en aquesta direcció: «m'esglisi ena entrada des de Tarrau». Més avall sembla que *eslisar* pot reaparèixer, però no tant en l'ús de 'relliscar', sinó en altres aplicacions (a Escunhau, per exemple, sembla que aquest verb s'aplica en casos de lliscaments de la neu).

■ 3.5 *Gasolan*, 'comerciant de vedells'

Un dels exemples aportats per Jaquetti (5) sembla reflectir la forma *gasolan* en una frase on, per cert, hi ha diverses evidències de la presència de *la* proclític en lloc de *lo* en el masculí, un ús ben difós en aranès (Carrera, 2007a: 112; 2008: 55–57, 202), i on s'observa també la pervivència de *-ments* en un adverb de manera (Carrera, 2007a: 225–227)

- (5) *Justaments hi ha ún gazulame (commerçant) e les pague a bun pretz, però com que la trobi petit encara no la vui véné* (Jaquetti, 1961a: 388) [*Justaments i a un gasolan (...) e les pague a bon pretz, però com que lo tròbi petit encara non lo voi vénér*]

Coromines (1990: 473) va recollir un únic exemple d'aquesta forma a Gessa, que Condò ja havia vinculat al topònim català *Gósol* en les seues fitxes inèdites de lèxic aranès:

GASOLÀ, pl. *-às*, «els compradors que a la primavera i tardor compren els vedells: se'ls dóna aquest nom perquè abans solien ser de Gósol, encara que ara solen ser de la Pna. de Vic» Condò (*QMC* XLIV-2); el *gazulá* és un marxant foraster que ve a comprar jònees *Ge*. < cat. *gosolans* 'la gent de Gósol'.

La forma, per tant, apareix atestada ben poques vegades. Que sapiguem, només ho fa un cop en un inèdit de Condò i en tenim una altra dada oral de Coromines. L'exemple de Jaquetti ens en proporciona un altre exemple. El mot, avui del tot decadent, possiblement s'usava per tant a bona part de Naut Aran. A Tredòs encara en tenien record: eren «es que compraven es vedèths».

■ 3.6 *Granòta*, 'granota'

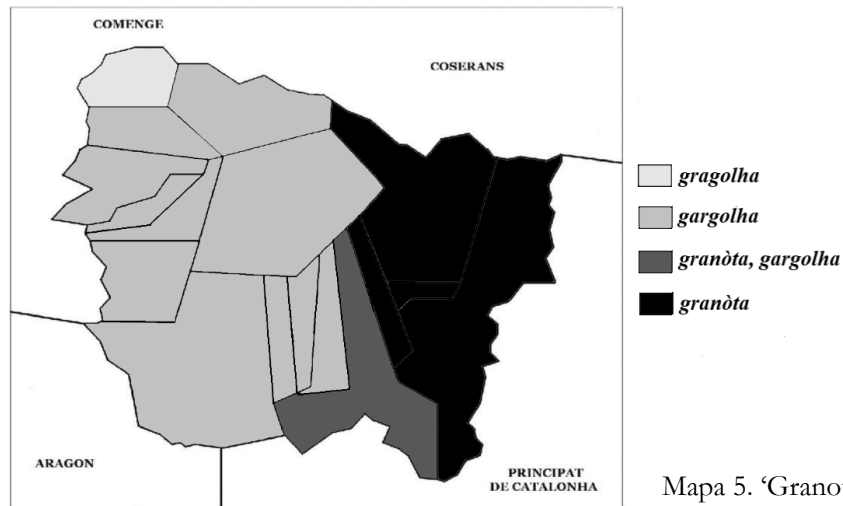
Enmig de les seues enumeracions toponímiques, Jaquetti cita consecutivament uns quants estanys de la zona de Colomèrs: «*Estany Llarg, Redon, dera Granota*» (Jaquetti, 1961b: 443). El darrer exemple té un especial interès, ja que ens condueix a les variacions sobre les designacions de l'amfibi a la Vall d'Aran i especialment a les denominacions en ús en alt aranès, en la zona on se situen aquelles masses d'aigua. Segons les dades de l'*ALG* (I: 41; 'grenouille'), entre les apel·lacions per anomenar la granota, el gascò coneix sobretot el tipus *gr(a)olba* o *graulba* (sense oblidar *arrana* cap a la Gironda i el Medòc, amb alguna designació similar en punts isolats dels

Alts Pirineus). Aquesta mena de formes se senten encara a Mèles (on l'hem pogut comprovar oralment) i continuarien cap a algun punt més oriental com Vathmala, al Coserans, on d'altra banda Schöntaler (1937: 32) també va poder enregistrar *graolha*. Al mig d'aquells punts, se sentiria igualment a la vall de Gèr segons Dinguirard (1976: 445). En canvi, l'ALG ja assenyala *gargolha* tant a Borg de Uelh i Luishon com a Casau, a la Vall d'Aran. De fet, en aranès la forma atestada regularment és justament aquesta, *gargolha*, que apareix en una bona colla de treballs.²⁵

A la Vall d'Aran l'excepció més destacable a aquesta presència generalitzada de la forma *gargolha* serien, segons Coromines (1990: 470), «els alts de Puj: on s'ha introduït el cat. *granota* (6 p., d'Uny a Tr i Mg)», ja que *gargolha* encara seria la forma d'Arties i Gessa. Això també és, més o menys, el que exposa al *DECat* (IV: 614–615): «[*gragolha*] ha estat superposat pel catalanisme *granota* en els pobles més alts, i a la resta ha sofert una transposició, també regular, en *gargúla*». Aquell *gragolha* és el terme que hem pogut sentir a Bausen, on Coromines també l'ubica. El gran romanista català, més que no pas interpretar-lo com el resultat d'una metàtesi de bategant en *gargolha*, l'analitza com el resultat de l'arribada d'un [-y]- epentètic en *graolha* (és a dir, en la forma que ja consta a Mèles). Tot i que al *DECat* no esmenta explícitament Bausen i es refereix al fet que el mot que designa la granota «s'ha mantingut sense canvi en algun poble de la part baixa» (*DECat*, *ibídem*), a la monografia aranese, mentre cita l'ALG o Millardet, és molt menys ambigu: «amb -g- de transició, *gragúla*, forma que es manté en altres zones gascones (Grenade-sur-Adour, Millardet ib.) i és encara com ho vaig oir a Ba; d'aquí la forma aranese general amb la -r- transposada normalment, que és també de Luixon i Baixa Bigorra (*ALGc*)». Pel que fa a Naut Aran, la presència de *granòta* que Coromines atribueix als darrers pobles de Pujòlo no sembla correspondre a la situació que hi observem avui i, de fet, la forma testimoniada per Jaquetti contribueix a fer veure, en cas que aquesta dada provingués d'Arties, que l'ús de *granòta* en aquesta població no seria un fet recent. La conclusió és que no podem parlar únicament dels «alts» de Pujòlo com feia Coromines, perquè *granòta* baixa uns quants quilòmetres més Garona avall. Segons les nostres dades aquesta forma s'usa a tot el terç de Pujòlo. A Garòs, però, l'atribuïen a Arties i li preferien *gar-*

25 Vegeu, per exemple, Soler i Santaló ([1906] 1998: 358), Condò (1914: 10), Heyns (1938: 113, a Sant Joan de Toran), Comission (1984: 20, 41, 43, 74). Vergés ([1991] 1998: 236) dóna *gargolha* i l'única forma alternativa està etiquetada de mot usat fora de la Vall d'Aran, *graulha*.

golha. I és precisament a Arties on hem pogut constatar una certa situació de polimorfisme que és visible fins i tot a través del topònim esmentat per Jaquetti. L'estany en qüestió va ser testimoni per Soler i Santaló ([1906] 1998: 188) amb la forma «[Estany] Gargulles» o «els dos estanys de les Gargulles» (Soler i Santaló, [1906] 1998: 184). Tanmateix, a Arties hem sentit anomenar-lo *Estanb des Gargolhes* i *Estanb des Granòtes*, amb l'explicació que «non i a mès que *granòtes*». La designació recollida per Jaquetti, per tant, tot i que el terme hi aparegui en singular i no en plural, és un possible exemple de la presència de *granòta* a Arties i contribueix en definitiva a desmentir que aquesta forma s'usi només en alguns dels últims punts de Pujòlo, com sostenia Coromines. Tot i la proximitat formal aparent, es fa difícil de pensar que *granòta* continuï el tipus *granbòta* (que implica un precedent **grainòta/grasnòta*; *DECat*, IV: 615) que l'*ALG* situa a la major part del Coserans (al mateix departament de l'Arieja, Rohlf's [1931: 159] també va trobar *granbòta* a Uston i Sèish) i en les localitats gascones situades a poca distància del llenguadocià del departament de l'Alta Garona. És probable, doncs, com deia Coromines, que es tracti d'un catalanisme. Però un catalanisme que, des dels punts alts de Pujòlo, hauria baixat per la Garona fins a Arties.

■ 3.7 *Humenèja*, ‘xemeneia’

En el seu treball de toponímia Jaquetti (1961b: 442) cita «*Tumeneja* = *Ume-neja*», amb tota seguretat per fer referència al tuc que se situa al sud-est del Montardo, que en Soler i Santaló ([1906] 1998: 209, 214, 216, per exemple) apareix aproximativament com a «*Tumeneia*» (i en algun cas encara com a «*Meneige*»; Soler i Santaló, [1906] 1998: 5), que a Gourdon (1924: 62) ja era «*Sierra Tuménège*» i que en els mapes o repertoris contemporanis acostuma a figurar com a *Tumenèja* (per exemple Sabiron, 1994: 26) però també com a *Humenèja* (com a Conselh [2003: 32], «*Tuc dera Humenèja*»). I és aquesta darrera la forma que també apareix en un dels exemples de Jaquetti al congrés de Lisboa (Jaquetti, 1961a: 32), on el mot és escrit *úmeneja* i traduït com a ‘cheminée’.

En els treballs que s’interessen per l’aranès, per designar la xemeneia, apareixen els dos termes, alternativament o simultània. La forma amb la seqüència inicial *tum-* va ser obtinguda, per exemple, per Heyns (1938: 47) a Les, Bausen i Canejan, i igualment per Schmitt (1934: 16), que la dona com a pròpia de Luishon, d’Aran i de la vall d’Aura²⁶ (davant de [sym]- a Cautarès i Gavarnia i de [ʃym]- a l’alt Ador i a Gèdra). També és la que recull el mateix Soler i Santaló ([1906] 1998: 354, 356) com a ‘xemeneia’. *Humenèja*, en canvi, figura a Condò (1914: 12) o Equip (1979b: 19). Totes dues formes són a Comission (1984: 76), Vergés ([1991] 1998: 249, 330), Barès i Ané (1998: 42; en l’enumeració de les parts de la casa en aranès) i fins i tot –tornant als treballs tècnics– a Krüger (1996: 162), tot i que aquest últim atribueix un teòric [y]men[e]ja tant a Salardú com a Sant Joan de Toran, i per tant –segons el que direm més avall– probablement exporta al terçó dels Quate Lòcs la forma sentida a Pujòlo. L’*ALVA* (1256) va trobar [tym]- a Canejan, Les, Bausen, es Bòrdes, Aubèrt i Vilac, [ym]- a Gessa i Arties i un raríssim –possiblement derivat d’un dels habituals problemes de transcripció de Griera– [fym]- a Bossòst i Vielha, que no pas per casualitat són els dos punts d’enquesta de l’*ALC* (VIII: 1272), on ja constaven aquestes respostes.

A l’altre costat de la frontera, mentre [ʃam]- i [ʃem]- ocupen àmplies zones del domini gascó, les seqüències [ʃym]- o [sym]- tenen una notable difusió en gascó pirinenc, ben bé fins a la vall d’Aussau –la qual cosa no sembla banal. L’*ALG* (III: 695, ‘cheminée’) troba [tym]- no només a la vall d’Aura (Àrreu, Tramedaignes), sinó igualment a Luishon, mentre que hi ha

26 Això també consta a l’*FEW* (IIa: 138).

[kym]- a Borg de Uelh i [tim]- a Casau (cosa que podria ser una mala transcripció de [tym]-, provocada per la consonant labial següent, més que no pas una dissimilació).²⁷ Aquestes formes amb [tym]- podrien tenir –o haver tingut– més extensió prenent en consideració altres fonts. Palay (*DBGM* 996), per exemple, recull aquesta seqüència com a pròpia de l'alta Bigorra: «*tumenéyo* (H^{te}-Big.). – Forme de *cheminéje*, *cheminée*». Lespy i Raymond (*DBAM* 643) ubiquen [tym]- a la vall d'Aussau: «TUMENEYE (Ossau), *cheminée*». Coromines (1990: 742) dona una explicació per a l'alternança [tym]-/[ym]-:

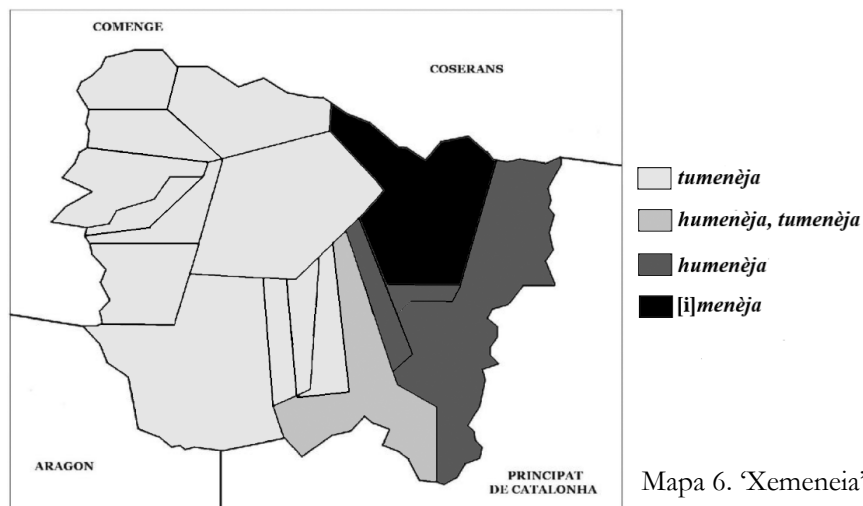
En manllevar el fr. ant. *cheminée* (pron. *č*), havent passat a *-eya* com en cat., hi hagué dissim. de les dues palatals, passant per *küü* (com ho sent l'*ALGc* a la vall de Ouell [sic]),²⁸ i *fü-*, després despalatalitzat (cf. *mandilbón* [sic] < *manğilbon*, veg. *mange*); d'altra banda l'etim. popular hi introduí la inicial *hum-* de 'fum', i de l'antiga denominació indígena de les xemeneies, *humarau* (vegeu *hum*); en aquest es produïa ocasionalment l'aglutinació de l'article *et* [sic] *humarau* > *et* [sic] *tumarau* (com ho diuen a Mg); i en el parlar canejanès i de les valls franceses veïnes, aquesta aglutinació havia de donar *et čümarau*, duplicat que encara ajudaria a la consolidació de *tumenèja*. A StGaudens [sic] una dissim. divergent de *č-ž* ha conduït a «*sumeneio*: *cheminée*» Dupl.

La influència de *hum*, 'fum', sobre les adaptacions de *cheminée* sembla prou incontrovertible: «Volksetymologisch nach FUMUS umgestaltet». Això és el que s'anota a l'*FEW* (IIa: 140) a partir de la forma aranesa amb [tym]-. I, com insinuàvem més amunt, no deu ser pas casualitat que les formes amb [y] en la primera síl·laba s'estenguin segons l'*ALG* sobretot per espais que disposen de l'article pirinenc *eth* (a més de la conca de la Garona, on la solució podria haver-se difós per la ribera del riu), on prou sovint *eth hum* sona [e'tʃym]. Això, sens dubte, seria un factor determinant per a la difusió de [y] en les formes gascones hereves de *cheminée*, on hom hi veuria **chum-* o **shum-* i, per un procés dissimilatori, aquestes seqüències podrien passar a *tum-* en part de la Vall d'Aran i en altres espais pirinencs.

Segons Coromines (1990, *ibídem*) la forma *humeneja* és «pròpia exclusivament de *Puj* (que compr. com la usual a 6 p., des de Mg, Bag, Tr i Sal fins a Ge, i àdhuc *Esc*)», mentre que *tumeneja* se sentiria encara a Vielha i Casarilh i es mantindrien «vacil·lant entre les dues a la part baixa de *Puj* (*Gar, Art* i *Unj*)», tot i que sobti veure Unha en aquest repertori. Les nostres dades,

27 D'aquest mateix parer és Coromines, que diu que «és errònia la forma *timineja* que atribueix l'*ALGc* a *Cu*, com tantes d'aquesta mala enquesta» (Coromines, 1990: 742).

28 Tanmateix, com hem vist, l'*ALG* transcriu [kym]- a Borg de Uelh.

però, suggereixen una situació encara més clara: *tumenèja* s'usa des de Bausen fins a Garòs (comprovat en onze pobles: Bausen, Canejan, Les, Bos-sòst, Arres, Vilamòs, Es Bòrdes, Vielha, Betren, Escunhau i Garòs), mentre que *humenèja* apareix en bona part del terçó de Pujòl (Gessa, Salardú, Tredòs), tot i que localment, a Bagergue, existeixi una variant *[i]menèja* que, si no és una mena de deslabialització hipercorrecta al costat de *[m]* (que, per cert, faria verssemblant la dada de Casau de l'ALG), hem d'entendre com un resultat de reunir en un diftong la vocal de l'article precedent i la inicial de la forma en qüestió (*er[a y]menèja* > *er[a j]menèja*), un fenomen paral·lel al que passa amb *humejar*, que des de *[ey]mejar* (per contacte amb la preposició *dè*) passa a *[ej]mejar* en punts de la part central de la comarca (com vam estudiar detingudament a Carrera [2005: 212–216]). Arties seria polimòrfic segons Coromines i el que assenyala Jaquetti podria confirmar-ho. I tot plegat va en la mateixa direcció que les nostres dades. El més curiós del cas és que Coromines (1990: 742) assegura que el 1926 va sentir *[ym]-* com a seqüència inicial del topònim, «o bé *Pics dera ümenèzja*, 1933». També en el nostre cas vam poder enregistrar el topònim com a *Humenèja* (o *era Sèrra de Humenèja* i *eth tuc de Humenèja*): «entre Caldes, Colomèrs e Arribereta. Es puntes semblen *humenèges*».²⁹

²⁹ Sobre l'aplicació orogràfica del terme que designa la xemeneia, vegeu Coromines (OC, VIII : 122), on per altra banda s'assenyala també el següent sobre el topònim que ens inte-

■ 3.8 Lharg, 'llarg'

Entre els estanys que hem vist que citava Jaquetti més amunt (§ 3.6), ja hem constatat que n'apareixia un d'anomenat «*Estany Llarg*», on no sembla que aquesta autora hagi substituït la forma aranesa *long* 'llarg' pel seu sinònim català. Més aviat deu ser una prova de l'ús de *lharg* a Naut Aran. De fet, ella mateixa en dóna un altre exemple (6).

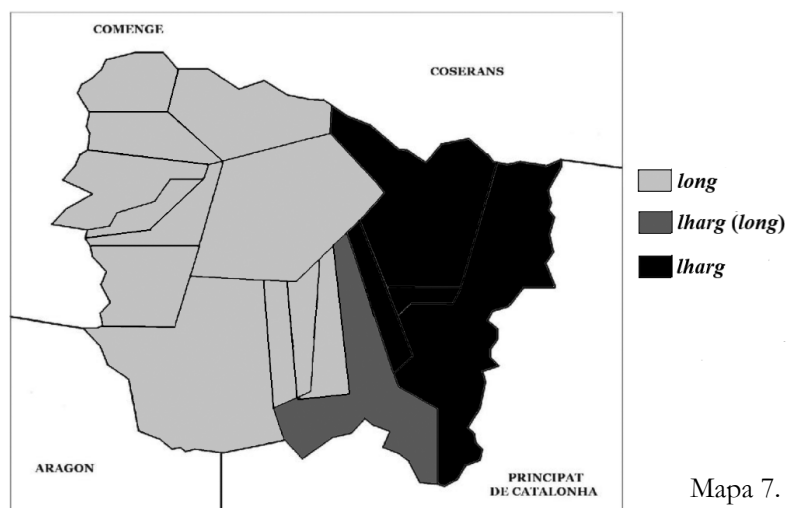
- (6) *Quin cotx més larg has!* (Que tu as un long cou ! [...]) (Jaquetti, 1961a: 391) [*Quin còth mès lharg as!*]

Difícilment deu ser un testimoni de *larg* (que en occità significa encara 'ample'), mot «avui desusat en aranès» (Coromines, 1990: 530). Amb tota seguretat cal veure-hi un error tipogràfic per *llarg*, perquè en les mateixes dades de Jaquetti es retroben problemes de picatge similars. Que l'estany s'anomena popularment *Lharg* (i no pas *long*) és un fet del qual en tenim nombrosos exemples documentals. Apareix així repetidament en Soler i Santaló: «Estanys Cloto, Llarg, Redó», «y además els dos estanys de les Gargulles, que per ribereta propria desaiguen al Llarg» (Soler i Santaló, [1906] 1998: 184); «estany Llarg», «l'estany Redó, també anomenat bassa de l'estany Llarg» (Soler i Santaló, [1906] 1998: 187). En el mapa del mateix Soler i Santaló ([1906] 1998: 188) hi consta la grafia «Llarc», que devia ser l'original. Si penséssim que Soler i Santaló podria haver catalanitzat o traduït un eventual *long*, el cas és que *lharg* figura en autors on això ja no sembla tan clar, com Gourdon (1924: 95). En enumerar una «douzaine» d'estanys, assenyalà: «Ce sont les *estaus* [sic, segurament per *estans*] de *Llosa, Major, de Bergils, Mort, Clotos, Llarg, Redoun, de la Ratère, du Cap de Colomès* et d'*Oubagon, le plus grand de tous*». Fins i tot Coromines (1990, *ibidem*) hi fa referència: «també en el nom de l'*Estany Lharc* [sic], un dels principals del Circ de Colomers, de forma apaisada i gran, en contrast amb l'*Estany Majó*, que és ample i més fondo». Es tracta del mateix que en alguns mapes o repertoris apareix com a «Lac Long» (vegeu, per exemple, Sabiron [1994: 26]), segons el típic error endèmic de donar als *estanhs* la condició de *lacs*, al qual vam fer al·lusió a Carrera (2008: 137, 140).³⁰

ressa: «*La Xemenèia de Riimalo*, serra, del terme de Boí-Arties. És més coneguda en guies i mapes per la forma aranesa *Tumenèja*, però en català l'anomenen *la Xumeneia*, en el país».

30 En canvi, a Conselh (2003: 21) és «Estanh Long de Colomèrs». L'exemple més conegut d'aquest ús impropri de *lac* és el **Lac Redon*, que sembla una denominació inextingible present arreu, que reemplaça *Estanh (Ar)redon* (Carrera, 2007b).

És evident que *lharg*, amb la seua lateral palatal inicial, és un catalanisme. Però quina extensió té dins de la Vall d'Aran? En aquest punt les dades són escasses. Coromines, que no fa ni una sola menció a *lharg* en l'entrada *lonc* del seu *diccionari* aranès (Coromines, 1990: 544), sí que s'hi refereix a l'entrada *larc*, on apunta que «s'ha conservat només *lonc*, *-ga*; si bé s'usa a *Puj*, però amb la fonètica catalana *lharc*: “à [sic] caigut ben *lharc*”, es diu d'un que cau tan llarg com és» (Coromines, 1990: 530). Aquest gran romanista no dona més precisions territorials sobre la forma i les dades que en podem obtenir per altres vies textuais tampoc no ens permeten entrar en gaire més detalls, tot i que sí que podem constatar que aquest ús de *lharg* a la zona més oriental de la comarca pot arribar a ser vist com una característica *típica* de l'alt aranès. D'aquesta manera, quan Caubet (1979a: 7), que era de Vielha, imita el parlar de Pujòlo en una narració, no dubta a escriure el següent: «et día ei lharg e aurats tens enta tut» [*eth dia ei lharg e auratz temps entà tot*]. De fet, en el decurs de les nostres enquestes hem pogut comprovar l'ús de *lharg* a totes les poblacions de Pujòlo, amb alternança entre *-[rk]* i *-[r]* en la seqüència final i també entre *lhargs* i *lhargui* en el plural masculí. A Arties només puntualment vam obtenir-hi algun cas molt esporàdic de *long*, contra un gran nombre d'ocurrències de *lharg*, mentre que a Garòs —on no descartariem, però, que *lharg* hi pogués tenir alguna vida— la presència de *long* ja era regular. Tot plegat no significa que, més enllà de la

Mapa 7. 'Lharg'

substitució de *long* pel catalanisme *lharg*, no hi hagi derivats de *long* que es mantinguin a la zona. Coromines (1990: 544) recollia *alongar* a Gessa, per exemple, i a Arties mateix existeixen formes com *longuirò* («eth tortièth te ges arredon e longuirò»). Però fins i tot en els derivats *lharg* es deixa sentir un altre cop. Tot i que Coromines recollís *alongar* a Gessa, per exemple, el que ens consta a nosaltres en aquesta localitat és *albharg*, present igualment en altres punts de Pujòlo (com a mínim, Tredòs). El topònim d'Arties, per altra banda, és ben bé –un cop més– *Estanb Lharg* fins al capdamunt del terçó més enlairat, òbviament (Bagergue). Jaquetti, per tant, reflecteix una denominació usual tant a Arties mateix com a tot el terçó de Pujòlo.

■ 3.9 Lic, 'à nec'

Entre les frases araneses de Jaquetti hi apareix el terme *lic* per referir-se a l'à nec, com ho prova la traducció 'canard' (7, 8).

- (7) È aucit ûn praue lic e nun è guaire ganes de plumâ-lu (Jaquetti, 1961a: 380)
[È aucit un praube lic e non è guaires ganes de plumar-lo]
- (8) Què vò que hi esca se he hagut d'aucir er lic (canard)? (Jaquetti, 1961a: 384)
[Què vò que i hèsca, s'è agut d'aucir eth lic?]

Bona part del domini lingüístic occità utilitza *canard* per designar aquest ocell, l'oposició a l'hegemonia del qual només ve donada, sobretot en zones centrals i essencialment llenguadocianes, per formes del tipus *rit* (minoritàriament *tir* o *guît*, o fins i tot *tiron* cap a l'Aude i l'Arieja)³¹ o pel territori gascó, on sovint trobem la forma *guît* (*ALF*, I: 198; *ALG*, II: 562; mapes 'canard').³² En el dialecte sud-occidental de la llengua occitana, de totes

31 De fet, aquestes també són les formes consignades per Alibèrt ([1966] 1997: 611, 662) com a 'canard': *rit*, *tir*, *tiron*, a més de *tira*. La forma *guît* es dona com a específicament albigea i carcinola (Alibèrt, [1966] 1997: 443). La forma *tiron*, per la seua banda, té continuïtat cap a la Catalunya Nord, a més d'Andorra i alguns parlars pallaresos o de l'Alt Urgell (*PALDC*, VI: 905; *ALDC*, VI: 1461; 'à nec'). L'*ALDC* (i, per tant, també el *PALDC*, *ibídem*) troba sobretot *canard* a la Catalunya Nord, però no pas cap a l'Alta Cerdanya, on hi ha efectivament *tiró*. De fet, ja només mirant les dades que aporten Coromines (*DECat*, VIII: 515–516) o el *DCVB* (X: 312), no hi ha dubte que aquesta denominació ha reculat en català nord-oriental i també en nord-occidental.

32 Vegeu igualment, per exemple, les dades recollides a l'*FEW* (X: 421) i sobretot a l'*FEW* (IV: 138), entrades respectivament *gît* i *rit*, 'Schallwörter' [«schallwort»]. Meyer-Lübke (*REW* 3768) ja havia dedicat un entrada a la primera i recollit la segona sense donar-ne exemples (*REW* 7337). Així ho resumeix Wartburg (*FEW*, X: 421): «Im westen des

aquestes denominacions inspirades en la manera de cridar els ànecs,³³ *guít* és clarament predominant, amb àrees de *canard* a la Gironda (que secciona l'àrea de *guít* segurament perquè el terme ha estat irradiat des de Bordeus, ja que *guít* reapareix al Medòc) i en una zona del gascó garonenc i en part del Gers i dels Alts Pirineus (on Tolosa i la Garona deuen haver contribuït a difondre la forma) i amb un espai que usa el mot *tiron* constituït per algunes poblacions de l'Arieja.

Precisament en la zona oriental de Gascunya, la forma *lit* és recollida per l'ALG en poblacions com Casau, Arguenòs, Saleish, Sent Gaudenç (convivint amb *canard*), Orda i Àrreu (a la vall d'Aura, al costat de *guít*), mentre que hi ha alguna atestació de *liron* a Gavarnia i també a Borg de Uelh, però en aquest darrer cas especialitzat semànticament, com a 'cane-ton'. Tot plegat fa pensar que *lit* devia tenir una àrea més àmplia i compacta, progressivament erosionada. No només per la interposició de *canard* trencant àrees successives de *lit* (com a Mèles, entre Casau i Arguenòs), sinó perquè, per exemple, en llocs on l'ALG troba *canard* la forma *lit* hi ha estat atestada anteriorment. És el cas de la vall de Luishon, on Sarrieu (1903: 365, 531) recollia *lit* (i l'oposava al *rit* del seu Montalbà llenguadocià i al *guít* dels «environs»). Rohlfs ([1935] 1977: 66) també va obtenir *lit* a Sent Mamet, Harrèra i Hòs, a més de «de cri *litou liton*» a Campan i a Sent Lari d'Aura, que també havia localitzat a Arrens, Badèth i Campan (Rohlfs, 1932: 370).³⁴ *Lit* és igualment la forma de Soulé-Venture, cosa que s'avé amb la dada de Harrèra de Rohlfs (Le Nail i Eygun, 2015: 61), però també l'única de Dupleich (1843: 84), cosa que fa pensar que *canard* ha arribat a Sent Gaudenç —on hem vist que el troba l'ALG— posteriorment.

En alguns textos aranesos contemporanis hi apareix únicament *lit* (a Equip [1979a], per exemple, com a correcció de **pato*, «patu»). Però en d'altres, a més de *lit*, fa acte de presència *lic*, precisament la forma recollida per Jaquetti. Parlem tant d'alguns treballs vulgaritzadors com fins i tot de

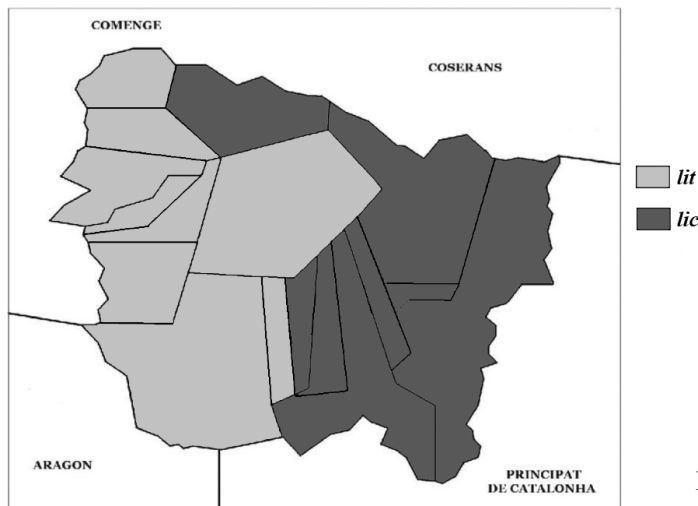
occitan. sprachgebietes wird als benennung der enten *gít* verwendet, was ursprünglich ein lockruf war [...]. Daran schliesst östlich an eine zone, die statt des *g-* einen liquiden zum anlaut hat. Das *r-* [...] ist auch gegen den andern liquiden vertauscht worden [...]. Bei 1 [*rit, tir*] haben einige mundarten die konsonanten *r-t* umgestellt (b [*tir, tiron*], gegenüber a [*rit, riron*]).

33 'Lockruf für die Ente' (REW 7337), i directament 'Ente' (REW 3768). En el cas de *tiron/tiró*, Veny (PALDC, *ibidem*) troba «poc convincent» la possibilitat que hi hagi intervingut *tirar*, com assenyala Coromines (DECat, *ibidem*).

34 En canvi, segons el mateix Rohlfs hi hauria «*gítu gítu*» a Aràmits i Anhòs, a prop d'Auloron.

determinades recerques lingüístiques. A CNLVA (1993: 27) hi ha «LIT/-A/LIC/-A/GUIT/-A: *Eth lit confitat qu'ei quauquarren entà chucà-se [sic] es dits o entà lecà-se [sic] es pôts*». Vergés ([1991] 1998: 261), que devia intervenir en l'anterior publicació, recull igualment «dit, a/lic, a/guit, a», el darrer dels quals ja és etiquetat de mot «dV» (és a dir, de fora de la Vall d'Aran). Soler i Santaló ([1906] 1998: 357) va recollir únicament «lit, ànec». Grieria (*ALC*, I: 108) només va trobar *lit* a Vielha i a Bossòst, però a l'*ALVA* (106), enmig d'un veritable despropòsit d'articles definits on es barregen errors de notació i transcripció o manipulacions diverses (*er* davant de consonant, *es* en singular, *et* davant de lateral), anota *lic* a Bausen i a Es Bòrdes. Finalment, Coromines (1990: 541) enregistra *lit*, forma que surt de Condò (Condò, 1914: 18; Grieria, 1918: 18) i que assegura haver sentit a Canejan («amb -t, no ò»), però al mateix temps també atesta «*lik* *Ge*, *Mg* (i una o altra forma, *Vm*)». Tot plegat ens conduiria a pensar que hi ha un cert desori en la distribució territorial de *lit* i *lic*, i més tenint en compte que el causant d'aquesta diferència pot ser a primera vista molt volàtil: una seqüència *-[ts]* en el plural pot ser interpretada com el producte del contacte del *-[k]* final del singular i el morfema *-s*, cosa que pot provocar diversos duplicats en altres formes.³⁵ Però les nostres dades, independentment que hi puguin haver desviacions puntuals de què no tenim constància, suggereixen que hi ha una repartició més aviat clara entre les localitats en què s'ha imposat *lic* i aquelles en què s'ha mantingut *lit*. No sembla casual, d'altra banda, que algunes d'aquestes informacions enllacin amb les de Jaquetti. Malgrat que Coromines trobés *lit* a Canejan, el que ens hi consta és precisament *lic*, amb la qual cosa aquesta localitat extrema del Baish Aran constitueix una excepció a la zona baixa i també a la zona central de la comarca, on *lit* sembla general, també a Bausen, Es Bòrdes (on l'*ALVA* recull ['lik]) i a Vilamòs (on Coromines assegura que alternaven les dues formes, cosa que fa pensar que finalment s'hi hauria imposat el mot amb dental final). En canvi, *lic* apareix sistemàticament a tota la part alta de la comarca, i això s'avé amb les dades de Gessa i de Montgarri del mateix Coromines (tot i que aquest cop, a diferència d'altres ocasions, no s'atrevis a *exportar* la forma obtinguda a Gessa a tot l'alt aranès). La forma *lic* de Jaquetti, per tant, entra dins de la normalitat de la situació que observem a Naut Aran. *Lic* no només és propi dels dos terçons més enlairats, sinó que, Garona avall, s'introdueix a Castièro, concretament a Escunhau.

35 Vegeu Coromines (1990: 54) i Carrera (2007a: 69, 101).

Mapa 8. 'Ànec'

■ 3.10 Sortir, 'sortir'

Jaquetti recull diversos exemples de *gèsser*, verb que a la Vall d'Aran significa 'sortir' (9, 10, 11), però ella mateixa consigna en el mateix article algun cas de *sortir*, que contrasta amb els anteriors (12)

- (9) *Det gra en gès era haria t'a è et pa* (Jaquetti, 1961a: 386) [*Deth gran en ges era haria tà hèr eth pan*]
 (10) *Piéntate e gessaram* (Jaquetti, 1961a: 392) [*Pienta-te e gesseram*]
 (11) *Es rata-caudes gessen a ra'questa hura* (Jaquetti, 1961a: 392) [*Es arratacaudes gessen tad aguesta ora*]
 (12) *Aué't sè he pusat dñes clucades. Veiram [...] quina sortirà* (Jaquetti, 1961a: 386) [*Aué ath ser è posat dues clocades. Veiram quina sortirà*]

De fet, són nombrosos els treballs que recullen únicament *gèsser* en aranès com a sinònim del català *sortir*. És el cas de Soler i Santaló ([1906] 1998: 360), Condò (1914: 13),³⁶ Ademà (1966: 56) o, més recentment, Barès *et al.* (2003), Vergés ([1991] 1998: 125, 238) o CNLVA (1993: 22), on no se n'aporta cap sinònim possible. A l'*ALVA* [671; 'eixir (de l'ou)']

³⁶ Evidentment és un error la forma «*era jaküda*» que figura com a resposta de Condò a Grieria (1918: 35), que deu ser *gescuda*.

també apareixen respostes *gèsser deth neu* a Canejan i Les (la majoria dels altres punts tenen formes que suposen *nèisher*)³⁷. Fins i tot Dinguirard (1976: 129) comenta una anècdota interessant que il·lustra l'oposició entre el *gèsser* aranès i el *sortir* propi d'indrets tant propers com Coledors, no gaire lluny de Botz:

nous avons été témoin d'une querelle entre deux inf. au sujet du verbe *jesse* [sic] «être originaire de» [...]. Le premier inf., qui est de Coulédoux, affirmait que «ce mot n'existe pas»; le second, qui est de Ger-de-Boutx mais de père originaire de Canejan, avançait qu'il l'avait toujours entendu employer.

El verb *gèsser* contrasta amb el que és més habitual en el conjunt del dialecte, perquè la major part del gascó se serveix de *sortir*, la principal competència del qual és *sôrter* en una àmplia zona situada sobretot al departament del Gers (*ALG*, IV: 1595; 'sortir').³⁸ Ben mirat, l'*ALG* només recull algunes excepcions molt esporàdiques a la presència hegemònica de continuadors de SORTIRE, que ben simptomàticament se situen en punts dels Pirineus. Segons aquest atlas, un tipus que seria gràficament *gessir* s'utilitza a Herrera d'Arbiost, Arrens, Cautarés (aquí en situació de polimorfisme amb *sortir*) i Varetja³⁹ (tots ells als Alts Pirineus); *gèsser* a Luishon (on, tanmateix, sembla que Sarrieu ho consideri a vegades arcaic)⁴⁰ i a Aubèrt; *déisher* a Vathmala (on també va sentir-ho Schöntaler, 1931: 129); *deishir* a Le Pòrt i *desquir* a Ausat. Si fem un cop d'ull a lèxics i monografies coseranesos o comengesos, sembla que l'inventari fins i tot s'amplia: Laurent (1999: 13), per exemple, anota *déisher* o *deishir* a Castilhon de Coserans, i Soulé-Venture (Le Nail i Eygun, 2015: 59) a la Varossa: «*jessí*, [gessir] v. Sortir».⁴¹ Al Bearn,

37 Un cop més s'hi observen problemes de transcripció fonètica, perquè *nèisher* hi tindria [e] tònic, cosa impossible en aranès. A Bausen, a més, hi consta un sintagma que deu ser *picar eth casquelh*, però on la transcripció de la pretònica del substantiu torna a ser [e]. A l'*ALC* [IV: 679; '(els polls) estan per eixir de (l'ou)'] ja figurava un [e] tònic en *nèisher* a Vielha, però Bossòst tenia [ɛ].

38 Tot plegat deu explicar-se per formes sense infix incoatiu com *sôrtes*, *sôrten...* del tipus que precisament hem pogut sentir ben a prop de la Vall d'Aran, al cantó de Sent Biat.

39 Al Lavedà la forma ja va ser recollida per Cordier (1878: 2): «*Yessí*, sortir: du latin *exire*».

40 Sarrieu (1902: 423) consigna d'entrada «sortüre, *surti* "sortir"». De fet, en un altre lloc apunta el següent: «l'ancienne forme *jés* "sors" [...] n'est guère usitée que dans la locution *jéz d'akyév* "sors de là!"; elle a même dû influer sur l'infinitif *jésser*» (Sarrieu, 1904: 525).

41 Per contra, a Sent Gaudenç «*Sourti*, sortir; quitter, *n*» (Dupleich, 1843: 128). Vegeu encara alguna altra dada gascona a l'*FEW* (III: 295). Per a detalls sobre els avatars soferts per les diferents formes gascones continuadores de EXIRE, i específicament per al cas de *gèsser*, vegeu les explicacions de Coromines (1990: 164).

de fet, on l'ALG no localitza formes sortides de EXIRE, aquestes semblen tanmateix ben atestades: «YEXE, *Yeche*, sortir, naître; être issu» (DBAM 657), «JESSI, sortir» (DBAM 349), «GESSI, *Gexir*, sortir, naître, être issu» (DBAM 294). Per a Palay (DBGM 1004, 592) *géisber* és propi de la muntanya, però ell mateix no atribueix cap marca territorial a *gessir*: «*yéche* (Mt.). – C. *jessè*, sortir», «*jessè*; v. – Sortir, naître, être issu». I, de fet, fins i tot Mistral (TDF, I: 853) fa referència a un aspecte de conjugació i cita un proverbi del Bearn: «Les Béarnais disent pourtant *ïèchin* pour *eissson*, ils sortent»; «*lèchin* lous brocs prumè que las eslous, les épines sortent avant les fleurs». Per tant, pren cos la idea que els descendents de EXIRE ocupaven una àrea contínua en els Pirineus gascons, progressivament erosionada per *sortir*, i que al cap i a la fi EXIRE és un tipus territorialment recessiu en el dialecte sud-occidental de l'occità.

Tornant a l'aranès, Coromines (1990: 164) només obté *gésser* a tota la Vall d'Aran, des de Canejan i Bausen i ben bé fins al capdamunt, Bagergue i Tredòs. Aparentment, l'única notícia que dona de *sortir* és el fet que aparegui «tàcitament» a l'ALG, perquè aquest atles, en efecte, no consigna cap forma específica per a aquesta localitat de Naut Aran (contràriament a Aubèrt, per al qual figura de manera explícita *gésser*), que queda diluïda per tant en l'àrea del *sortir* majoritari en gascó. Fins ara, de fet, semblen més aviat pocs els treballs que, amb dades de camp, atesten la presència d'aquest verb en aranès. En una recol·lecció a Bagergue, Barès (2001: 91) obté formes de *gésser* com *gescuda* o *gesseven* ('sortida' i 'sortien', respectivament), però alhora apunta un «*Sortir (gésser)* "sortir"». Venint d'on venim, i sobretot en clar contrast amb dades com les de Coromines i tants altres treballs, la informació més concloent en aquest sentit la devem a Otto Winkelmann, ja que aquest filòleg alemany no només recull exemples de *sortir* en una part de la Vall d'Aran, sinó que assegura que a l'est de Vielha no hi ha res més que aquest verb: «De Bausen à Vielha on utilise *jése*; plus à l'est, c'est le verbe *surti* qui est employé» (Winkelmann, 1986: 106).⁴²

El que diu Winkelmann, d'entrada, no ens sembla del tot exacte. D'una banda podríem admetre que *sortir* pogués arribar fins a les portes de la capital (que és on arriben alguns trets típicament alt-aranesos, com l'absència de tota nasalitat com a resultat de -N' o determinades formes lèxiques com *escoba* 'ginesta', per exemple), però en les poblacions orientals de Cas-

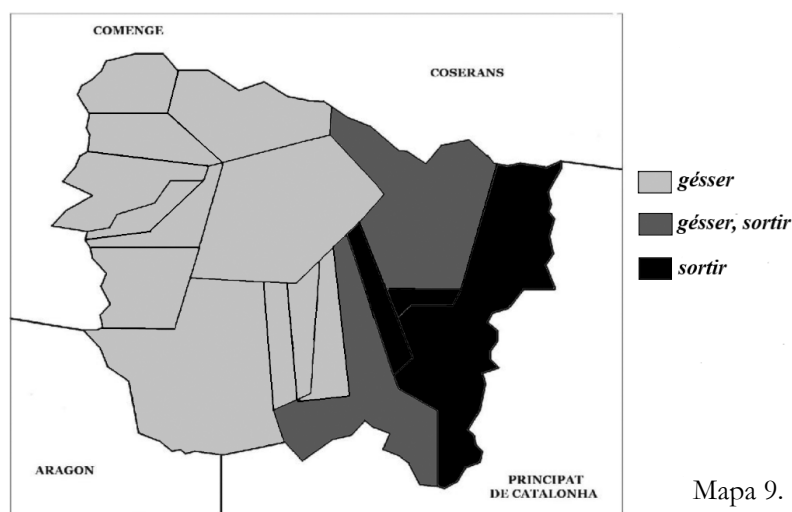
42 Una nota semblant apareix a Winkelmann (1989: 27): «Der Begriff 'hinausgehen' wird in Bajo und Medio Arán [sic] durch (*d*)*jése* < EXIRE, im Alto Arán [sic] durch *surti* bezeichnet».

tièro i fins i tot a Garòs aquesta presència no pot ser en cap cas majoritària segons les nostres pròpies informacions, ja que és *gésser* el que hi obtenim regularment. Sembla, en tot cas, que *sortir* estigui ben arrelat en algunes poblacions de Pujòlo, com Gessa, Salardú i Tredòs, on els casos que n'hem enregistrat són abundantíssims. A Arties, *gésser* i *sortir* conviuen, fins i tot ens atreviríem a dir que en proporcions comparables (i això sembla avenir-se amb els exemples de Jaquetti, tot i que *gésser* aparegui en uns pocs casos més que *sortir*). Una cosa semblant observem a Bagergue, el poble més enlairat de la Vall d'Aran i, al cap i a la fi, també el més *isolat* del terçó de Pujòlo, on conviuen *gésser* i *sortir* fins i tot en boca d'un mateix parlant (podria ser que amb un avantatge quantitatiu de *gésser*, en aquest cas). Tot plegat ens condueix a apreciacions sobre la natura autòctona o importada de *sortir* en alt aranès. Per molt que *sortir* sigui un verb corrent en occità i específicament en gascó, els descendents de EXIRE ocupen les zones pirinenques i, segons el que hem dit, probablement tenien una extensió territorial més dilatada en el passat, la qual cosa, des d'un punt de vista areològic, fa sorprendent la presència de *sortir* en la perifèria d'aquesta perifèria i que ho faci concretament en determinades condicions. D'una banda, el fet que hi hagi ocurrencies de *gésser* fins i tot en parlants conservadors de punts enlairats i més aviat isolats com Bagergue no contribueix a veure en el cas de *sortir* una forma autòctona. Tinguem en compte, a més, que tampoc no hi ajuda que en determinades formes verbals d'aquest verb, que haurien de presentar les seqüències incoatives *-[isk]-* o *-[is]-* que s'han generalitzat en aranès en els verbs de la conjugació en *-ir* (vegeu Carrera, 2007a: 189–191), els infixos en qüestió apareguin només irregularment (de tal manera que hom pot sentir tan aviat *sortís* com *sort* ['sur], homòfon de la forma catalana).⁴³ A tot plegat sumem-li el fet –que hem pogut constatar més amunt– que el veí Coserans, la zona per la qual arriben a vegades fins a Pujòlo certes solucions centrals en occità,⁴⁴ sembla que és aparentment un dels bastions gascons amb descendents de EXIRE, amb la qual cosa no podem establir una continuïtat territorial amb els territoris occitans que disposen de *sortir*. Per tant, malgrat que ens hàgim referit a l'excessiva facilitat per considerar catalanismes certes formes o característiques alt-araneses per part d'alguns autors amb més o menys formació lingüística, tot indica que, a

43 Si bé se sap que el pallerès immediat –sense ser-li una cosa exclusiva– pot ampliar l'inventari de verbs morfològicament incoatius (vegeu, per exemple, Coromines, 1936 : 267), Moll (*FlexV*, III: 103; IV: 9–10) no recull ni un sol exemple d'aquest tipus en el verb *sortir*.

44 Vegeu el que comentàvem a Carrera (2015: 92, i concretament algun cas com el de 85–86).

Naut Aran, en el cas concret de *sortir*, per molt que sigui una forma enormement difosa en occità, sí que ens trobem realment davant d'un manlleu a la llengua veïna.

■ 4 Conclusions

A partir de tot el que hem exposat en les pàgines precedents, podem entre les següents consideracions, a mode de recapitulació:

a) A la Vall d'Aran la forma *andar*, que designa una mena de clos amb barres, sembla ser pròpia de l'alt aranès, ja que no n'hi ha cap constància fora dels dos terçons més enlairats de la comarca. Tot i que és present en nombrosos indrets del català nord-occidental pirinenc, el mateix mot existeix igualment en altres varietats gascones i, concretament, en les de zones amb qui Naut Aran ha tingut més contacte, al Coserans. La forma *anda*, a més, que designa fileres d'herba tallada ('andain') ocupa una àmplia zona garonenca segons l'*ALG*. Si bé Coromines refusa un derivat de *AMITES* (plural de *AMES*, 'perxa') amb el sufix *-ANU* per justificar *andar* (com apunten Rohlfs i, darrere seu, Krüger) i li prefereix **AMITARE*, amb sufix col·lectiu, és precisament **AMITANU* qui pot justificar **andà(n) > anda*, interpretat com a femení després d'un fenomen de desplaçament de l'accent molt conegut, en les zones gascones on apareix. De la forma *andar* en aranès se'n tenien fins ara unes poques dades territorials d'un parell de pobles (Coromi-

nes a Gessa, Krüger també a Tredòs), a les quals cal agregar el testimoni de Jaquetti. Amb totes aquestes informacions a la mà sumades a les nostres, cal concloure que és versemblant que *andar*, que avui és un mot decadent a causa de la pèrdua d'un referent lligat a tasques de pasturatge ja desaparegudes, arribés com a mínim fins a Arties per la conca de la Garona.

b) Les zones gascones que usen continuadors de EQUA són més aviat escasses i concentrades en àrees pirinenques perquè el llenguadocianisme *cavala* ha aconseguit imposar-se a la major part del territori. Una secció de la Vall d'Aran forma part d'aquestes zones perifèriques. Tot i que la toponímia ens doni exemples de l'ús pretèrit de *ègua* fins i tot en l'extrem baix-aranès, *cavala* ha remuntat la Garona a l'interior de la comarca. Malgrat que alguna dada bibliogràfica faci pensar el contrari (com la forma *ègua* que Barnils assegura haver sentit a Canejan, per exemple), al Baish Aran ha aconseguit generalitzar-se completament en l'ús quotidià. A tota la zona central i també al poble de Garòs (el primer de Naut Aran) *cavala* i *ègua* es troben en situació de polimorfisme, però el primer encara és més usat que no pas el segon. Des d'Arties, però, *ègua* ja està plenament en ús, i per tant aquesta darrera localitat i tot el terçó de Pujòlo es compten entre els darrers baluards d'aquesta forma en gascó. Els exemples que en recull Jaquetti s'adiuen, per tant, amb aquesta situació.

c) Els descendents de GENESTA són clarament hegemònics en gascó per designar la ginesta o plantes molt afins. *Gèsta* n'és concretament el resultat més habitual i la forma que apareix en diverses publicacions araneses. Tant Jaquetti com altres autors, però, consignen igualment *escoba* (< SCOPAE), un terme que existeix en nombrosíssims altres llocs occitans, on fins i tot pot servir per anomenar l'escombra, i també en el català pirinenc immediat. Segons Coromines, aquest mot seria propi de tot Naut Aran, però el cas és que, Garona avall, es pot sentir fins al centre de la comarca, ja que també s'usa en localitats orientals del terçó de Castièro com Escunhau i Betren, fins al punt que *escoba* ocupa territorialment gairebé la meitat de la superfície de la Vall d'Aran.

d) Jaquetti recull *esquitlar-se* però alhora *esquilsar-se*, cosa que constitueix una de les poques atestacions d'aquesta forma en aranès, que Coromines només havia sentit un cop a Gessa. De fet, les dades del romanista català sobre els verbs que signifiquen 'relliscar' semblen clarament incompletes i irregulars. És cert que Canejan coneix *esquitlar*, amb una oclusiva velar sorda (*esquitlà's*, que derivaria del gòtic *USQUILLAN de la mateixa manera que *esquitlar-se*, que ocupa bona part de la Vall d'Aran). Coromines troba *eslingar* a Bossòst, però aquesta forma s'usa també a Les i a Bausen (*eslingar-*

se i *eslingà's*, respectivament), i a Canejan existeix *eslengar*, continuador igualment de *EXLENICARE però sense un tancament de la vocal pretònica de l'infinitiu davant del grup consonàntic. Si Coromines només va trobar *esguilsar* (que podria resultar d'un creuament de *esguiltar* i *eslissar*), una de les formes de Jaquetti, en una única població, el cas és que la seua extensió sembla molt superior i abarca almenys tot el terçó d'Arties e Garòs i algunes poblacions de Pujòlo com Gessa i Salardú. La forma *eslisar* (que ens remet a aquell *esglisar* que Coromines va trobar a Salardú) sembla en canvi ben arrelada a les poblacions extremes de Bagergue i Tredòs.

e) *Gasolan* és un mot decadent que designa comerciants de vedells que, des de Catalunya, anaven a la Vall d'Aran a comprar-ne. Disposa de poques atestacions en aranès, concentrades en punts de la part més enlairada. Jaquetti sembla que el registra en una de les seues frases i Coromines el va sentir un cop a Gessa. Aparentment Jusèp Condò també va recollir-lo en les seues fitxes inèdites de vocabulari, on ja va establir que el terme responia al primer origen d'aquells comerciants, que venien des de la localitat de Gósol. Avui en dia encara en tenen record en algun punt de Pujòlo com Tredòs. Sumant totes les dades disponibles, és versemblant que es tracti d'un mot que va ser comú almenys a tota o bona part de la zona alta de la comarca.

f) Si en gascó són majoritàries les formes del tipus *gr(a)olba* o *graulba* per designar la granota, la forma *gargolba* ja va ser recollida per l'ALG tant a Casau com en punts propers com les valls de Uelh i de Luishon. No hi ha cap dubte que *gargolba* és el terme majoritari en aranès, ni tampoc que *gargolba* (sense metàtesi de bategant posterior a l'aparició d'una antihàtica intervocàlica *-[y]-* en *graolba*) és el mot de Bausen, on Coromines ja va localitzar-lo. Tanmateix, la forma *granòta* també s'usa en una part de la Vall d'Aran, com es pot deduir d'un estany anomenat «*dera Granota*» recollit per Jaquetti. Coromines limita l'ús de *granòta* als pobles més enlairats de Pujòlo, cosa que no és exacta. *Granòta*, que és versemblantment un catalanisme (al Coserans immediat hi ha *granbòta*, un tipus ben conegut en occità), s'utilitza a tot el terçó de Pujòlo i també a Arties, tot i que aquí al costat de *gargolba*. L'estany a què es referia Jaquetti sembla que es coneix com a *Estanb des Gargolbes* i alhora *Estanb des Granòtes*. Sigui com sigui, Jaquetti ens dona un testimoni de la utilització del catalanisme a Arties en la seua època.

g) Entre les adaptacions del francès *cheminée* 'xemeneia', les formes que disposen de *[y]* en la síl·laba inicial ([ʃym]- o [sym]-) tenen una especial difusió en gascó pirinenc, cosa que fa encara més versemblant la interven-

ció de *hum* ‘fum’, que en molts llocs es realitza [etʃym] en contacte amb l'article definit *eth*. Per un procés dissimilatori entre prepalatals, a la Vall d'Aran i en altres zones properes (com Luishon i la vall d'Aura) existeix la seqüència [tym]-, que devia tenir encara un extensió més gran, ja que alguns treballs fins i tot la situen no només a l'alta Bigorra sinó a la vall d'Aussau. Al costat de *tumenèja*, però, una part de l'aranès coneix igualment una variant isolada [y]menèja (representada gràficament com a *humenèja*), i en un moment donat Jaquetti dóna indistintament totes dues formes per designar una zona ben coneguda del terme municipal d'Arties. Coromines comenta que, mentre que *tumenèja* apareixeria al centre i la part baixa de la Vall d'Aran, *humenèja* s'usaria sobretot a la zona més enlairada, cosa que en general correspon amb la distribució que observem avui. Tanmateix, aquest mateix gran savi català assenyala irregularitats aparents des del centre fins a la part alta, de manera que *humenèja* se sentiria fins i tot al terçó de Castièro (concretament a Escunhau) i *tumenèja* podria usar-se no només a Arties i a Garòs, sinó fins i tot a Unha. Les nostres informacions indiquen, en canvi, que *tumenèja* domina fins a Garòs, i que des d'Arties s'imposa *humenèja*, que és la forma que apareix també en la toponímia (*era sèrra de Humenèja* i *eth tuc de Humenèja*), cosa amb la qual, al cap i a la fi, sembla que el mateix Coromines coincideix. Al costat de *humenèja* existeix també [i]menèja al poble de Bagergue, una variant que no havia estat recollida fins ara i que, si no surt d'una deslabialització hipercorrecta de la inicial, podria derivar d'eventuals diftongs produïts pel contacte amb sons vocàlics precedents, que implicarien la pèrdua de la seua condició arrodonida.

h) Jaquetti es refereix a l'*Estanb Lbarg* de Colomèrs i sembla que en alguna altra ocasió també reproduceix una forma que ha de ser *lbarg* en comptes de *long* ‘llarg’, el terme més usual en aranès. Diverses fonts confirmen l'ús de *lbarg* en el topònim. I si bé sembla clar que *lbarg* és un catalanisme de l'alt aranès (cosa que resulta evident ja només veient la lateral palatal), Coromines només en diu que s'usa a Pujòlo (terme amb el qual no solament es refereix a aquell terçó sinó també al d'Arties e Garòs, és a dir a tot Naut Aran). Segons les nostres dades *lbarg* ja és hegemònic a Arties, tot i que encara no a Garòs, i la denominació *Estanb Lbarg* deu ser almenys clarament predominant a tot el terçó més enlairat de la comarca. Parlem, per tant, d'un catalanisme que s'ha fet ferm en aquest sector de la Vall d'Aran.

i) Mentre que *guît* –que, com altres mots occitans formalment propers amb el mateix referent, surt del crit adreçat als ànecs– és majoritari en gascó (on tanmateix les dades de l'ALG permeten pensar en una tendència

expansiva de *canard* des de nuclis urbans com Bordeus o Tolosa), la variant *lit* sembla tenir una implantació especial al Comenge i en zones properes, i probablement encara devia estar més difosa en el passat. Tot i que *lit* sigui l'única forma que apareix en alguns treballs sobre l'aranès, el gascó parlat al sud de la frontera francoespanyola sembla que coneix igualment *lic*, que deu resultar d'una interpretació de la seqüència consonàntica final de *lits* com una assimilació de *-[k]* al punt d'articulació del morfema de plural. La forma recollida per Jaquetti és precisament *lic*, que Coromines va sentir parcialment a Vilamòs i que va enregistrar igualment a Gessa i a Montgarri. En aquest cas no diu que es tracti d'una variant general a Pujòlo, tot i que en altres ocasions faci extensiu a tot l'alt aranès allò que obté a la localitat més occidental d'aquell terçó. Les nostres dades, però, descriuen una situació lleugerament diferent, que també explica el mot de Jaquetti. *Lic* s'usaria a tot Naut Aran, però també a la part oriental de Castièro, com a mínim fins a Escunhau. Aquesta mateixa forma existiria a Canejan, contràriament al *lit* que Coromines afirma haver-hi sentit. *Lit* s'usaria a la resta de la comarca.

j) Al costat de diversos exemples de *gésser*, Jaquetti recull igualment algun cas de *sortir*, un verb comunament utilitzat en occità i en gascó, dialecte en el qual només escapen a la seua hegemonia algunes àrees perifèriques dels Pirineus. En efecte, els continuadors de EXIRE arriben per l'est fins al departament de l'Arieja i no manquen els testimonis que el situen a l'altre extrem gascó de la serralada, és a dir al Bearn, amb la qual cosa és fàcil d'imaginar que *sortir* ha fet recular territorialment els derivats de EXIRE fins a reduir-ne l'espai a les zones més meridionals i alhora muntanyoses del territori. El verb *gésser* predomina en els treballs que s'ocupen de l'aranès, fins al punt que Coromines el localitza a tota la Vall d'Aran. Tot i això, l'ALG ja situa *sortir* —ni que sigui «tàcitament», com deia el mateix Coromines— a Tredòs, i Winkelmann arriba a afirmar que és el verb general de Betren en amunt, on ocuparia el lloc de *gésser*. Però les nostres informacions se situen entre els dos extrems que hem descrit, i en certa manera s'apropen a la diversitat d'exemples de Jaquetti. Ni *gésser* és general en aranès, ni tampoc *sortir* sembla tan hegemònic a la part alta de la comarca com voldria Winkelmann. Aparentment, *sortir* és preponderant a partir d'Arties. La seua primacia resulta igualment evident en poblacions de Pujòlo com Gessa, Salardú i Tredòs. Al mateix temps, però, en el punt reculat de Bagergue, on també s'hi deixa sentir, *gésser* hi té més vitalitat. El fet que aquest verb pugui presentar determinades formes no incoatives contràriament al que seria esperable i que es trobi isolat geogràficament (perquè el Coserans immediat sembla ser un dels baluards gascons de EXIRE), junta-

ment amb la circumstància que no sembla hegemònic en algun punt de Pujòlo com Bagergue, condueixen a pensar que *sortir* és efectivament un catalanisme a Naut Aran, per molt difós que estigui en gascó i en occità general.

k) En les pàgines anteriors hem pogut observar variants pròpies de l'occità de Naut Aran que poden tornar a aparèixer en altres punts relativament allunyats de la mateixa comarca (com *lic*, 'à nec', que treu el cap a Canejan), formes que són exclusives dels terçons més enlairats (*humenèja*, 'xemeneia'), mots que són comuns a modalitats occitanes i catalanes situades a banda i banda dels Pirineus (*andar*), exemples de lateralitat diatòpica en el context gascó (*ègua*) i, finalment, també catalanismes (*lharg*, *granòta* i *sortir* per *long*, *gargolha/gragolha* i *gèsser*). La distribució territorial d'aquestes formes és igualment variada. D'una banda, en alguns mots especialment decadents (com *andar* i *gasolan*) es fa extraordinàriament difícil de determinar de manera exacta en quins pobles són o han estat utilitzats els mots en qüestió, tot i que ens en podem fer una idea aproximada si sumem les nostres dades i les d'origen bibliogràfic. D'un altre costat, hi ha formes que poden ocupar un espai més o menys important baixant pel curs de la Garona, de tal manera que poden ser hegemòniques almenys fins a Arties (com *humenèja* o els catalanismes *lharg*, *granòta* i *sortir*, aquest darrer sense haver-se imposat completament al terçó de Pujòlo) o fins i tot arribar fins a localitats del terçó de Castièro, com Escunhau (*lic*) o Betren (*escoba*), a una distància molt reduïda de la capital comarcal, Vielha. Al mateix temps, en algun cas podem topiar amb una forma clarament predominant a tot Naut Aran (*ègua*) de la qual encara se'n conserven usos ben bé fins als límits de la part baixa, encara que sigui de manera clarament recessiva. Fins i tot podem assistir a distribucions geogràfiques més aviat particulars, com la presència de *esguilsar* al terçó d'Arties e Garòs i únicament en una part dels pobles de Pujòlo, cosa que no sembla gaire habitual si ho comparem amb els altres casos. Amb l'anàlisi d'una desena de formes atestades per Palmira Jaquetti, doncs, és possible de fer-se una primera idea d'algunes característiques del lèxic de l'alt aranès. Però sobretot és possible de constatar que, més enllà d'idees preconcebudes que el reduirien a una mena d'híbrid occitanocatalà, hi ha una heterogenitat notable fins i tot en un ventall reduït d'exemples. Una diversitat que s'expressa potser en l'origen d'aquests exemples, però sobretot en la seua presència territorial a l'interior de la Vall d'Aran i en les afinitats que es poden establir amb altres modalitats occitanes i catalanes. ■

■ Referències bibliogràfiques

- Ademà, Casimiro (1966): *Estudio sobre el dialecto aranés*, Barcelona: Occitania.
- ALC = Griera, Antoni (1962–1964): *Atlas lingüístic de Catalunya*, 8 vol., Barcelona: Abadia de Sant Cugat del Vallès (reimpressió dels volums 1–5, amb primera edició de 1923–1936).
- ALDC = Veny, Joan / Pons, Lídia (2001–2018): *Atles lingüístic del domini català*, 9 vol., Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ALF = Gilliéron, Jules / Edmont, Edmont (1902–1910): *Atlas linguistique de la France*, 9 vol., París: Honoré Champion.
- ALG = Séguy, Jean (dir.) (1954–1973): *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, 6 vol., París: CNRS.
- Alibèrt, Loís (1997 [1966]): *Dictionnaire occitan-français selon les parlers languedociens*, Puèglaurenç: Institut d'Estudis Occitans.
- ALVA = Griera, Antoni (1973): *Atlas lingüístic de la Vall d'Aran*, Barcelona: Instituto Internacional de Cultura Románica.
- Barnils, Pere (1914): «Notes sobre l'aranès», *Butlletí de dialectologia catalana* 1, 48–56.
- Barès, Verònica (2001): *Étude sur la variation linguistique du gascon du Val d'Aran à partir d'un corpus de textes oraux*, Tolosa: Universitat de Tolosa – Lo Miralh (memòria inèdita de DEA).
- / Ané, Manuela (1998): *Cors d'aranés. Nivèu A*, Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- *et alii* (2003): *Es vèrbs conjugadi. Morfologia verbal aranesa*, Barcelona: Llibres de l'Índex.
- Bèc, Pèire (1968): *Les Interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlers du Comminges et du Couserans*, París: PUF.
- / Alibèrt, Loís (1952): *L'Application de la réforme linguistique occitane au gascon*, Tolosa: Institut d'Estudis Occitans.
- Belloc, Émile (1910): «Dialecte et toponymie du Val d'Aran et des pays voisins», *Bulletin de l'Association française pour l'avancement des sciences (39e session, Toulouse)* 4, 43–55.
- Bernhard, Gerhard (1988): *Die volkstümlichen Pflanzennamen im Val d'Aran*, Wilhemsfeld: Gottfried Egert.

- Besson, Françoise / Besson, Madeleine (2006): *Sur les chemins du Val d'Aran. Ses habitants, ses mots, ses fleurs*, Nîmes: Lacour.
- Carrera, Aitor (2005): *Elements de variació diatòpica en el gascó de l'alta conca de la Garona. Afers de vocalisme en l'occità de la Vall d'Aran*, Lleida: Universitat de Lleida (tesi doctoral inèdita).
- (2007a): *Gramatica aranesa*, Lleida: Pagès Editors.
- (2007b): «Era forma der estanh», *Aran ath Dia* 18, 31.
- (2008): *Entre dues frontèras. Estudis de lingüística occitana*, Lleida: Pagès Editors.
- (2009): «Geolingüística aranesa: algunes mostres lexicals», in: Camps, Christian (ed.): *Les relacions catalano-occitanes al llindar del segle XXI*, Péronnas: Association Française des Catalanistes / Éditions de la Tour Gile, 43–53.
- (2010): «Era codificacion der occitan dera Val d'Aran. Problèmes e contradiccions en aranés actua», *Lingüística Occitana* 10, 1–20.
- (2014): «Una qüestió fonètica entre el gascó i el llenguadocià. La pròtesi de [a] davant de R- en l'occità de la Vall d'Aran i l'Alt Comenge immediat», in: Passet, Claude (ed.): *Actes du 14e Colloque des Langues Dialectales*, Mònaco: EGC, 155–177.
- (2015): «L'occità de la Vall d'Aran davant dels parlars gascons veïns. Implicacions lingüístiques de la separació política», in: Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans (ed.): *La reintegració de la Vall d'Aran a Catalunya*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 63–96.
- (2017a): «INSULA > occitan *ièrla*. Un mot corrent ena toponímia dera nauta arribèra de Garona», *Anuari de la Societat d'Onomàstica* 3, 11–28.
- (2017b): «De cap a un nau atlàs lingüístic dera Val d'Aran», in: Carrera, Aitor / Grifoll, Isabel (eds.): *Occitània en Catalonha: de tempses novèls, de novèlas perspectives. Actes de l'XI^{en} Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans*, Barcelona / Lleida: Generalitat de Catalunya / Diputació de Lleida, 103–124.
- (2020): «À propos des noms du râteau et de la herse en occitan aranaïs. Étude de microdialectologie gasconne», *Dialectologia. Revista electrònica* 25, 87–113.
- Caubet, Pepita (1979): «Era darrera [sic] fira de Viella [sic]», *Tèrra Aranesa* 4, 15–17.
- Chevalier, Michel (2002 [1956]): *La Vie humaine dans les Pyrénées ariégeoises*, Nîmes: Lacour.

- CNLVA [Centre de normalisacion (sic) lingüística dera Val d'Aran] (1993): *450 mots que cau saber entà començar a liéger, escriuer e parlar er occitan dera Val d'Aran*, Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- Comission entar estudi dera normatiua [sic] lingüística [sic] aranesa (1982): *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranés. Tèxt provisional [sic]*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Comission de Mèstres (1984): *Libre de lectura*, Lleida: Generalitat de Catalunya.
- Comission de Còdi Lingüistic (1999): *Normes [sic] ortogràfiques der aranés*, Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- Condò, Jusèp (1914): «Vocabulari aranès», *Butlletí de Dialectologia Catalana* 3, 1–27.
- (1916): *Quatre regles de Gramàtica [sic] aranesa* (gramàtica inèdita, 48 p.).
- Conselh Generau d'Aran (2003): *Nomenclator [sic] dera Val d'Aran*, Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- Cordier, Eugène (1878): *Études sur le dialecte du Lavedan*, Banhèras de Bigòrra: Cazenave.
- Coromines, Joan (1931): *Vocabulario aranés*. Barcelona: Imprenta de la Casa de Caridad.
- (1936): «El parlar de Cardós i Vall Ferrera», *Butlletí de Dialectologia Catalana* 23, 241–356.
- (1972): *Tòpica Hespèrica*, 2 vol., Madrid: Gredos.
- (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascò*, Barcelona: Curial.
- Cremona, Joseph (1956): *The Dialect of the Vallée d'Aure*, Londres: University of London (tesi doctoral inèdita).
- DBAM = Lespy, Vastin / Raymond, Paul (³1998 [1887]): *Dictionnaire du béarnais ancien et moderne*, Pau: Marrimpouey.
- DBGM = Palay, Simin (³1980 [1932–1934]): *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*, París: CNRS.
- DCVB = Alcover, Antoni Maria / Moll, Francesc de Borja (³1985 [1930–1962]): *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Ciutat de Mallorca: Moll.
- DECat = Coromines, Joan (1980–2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona: Curial / La Caixa.

- Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya (2020): “Any Palmira Jaquetti”, <<https://cultura.gencat.cat/ca/temes/commemoracions/2020/anypalmirajaquetti/inici/>> [11.04.2020].
- Dinguirard, Jean-Claude (1976): *Ethnolinguistique de la haute vallée du Ger*, Lilla: Université de Lille 3.
- Dupleich, Jean-Jacques-Prudence (1843): *Dictionnaire patois-français, ou Choix intéressant de mots patois à l'usage de l'arrondissement de Saint-Gaudens*, Sent Gaudenç: Tajan.
- Equip [sic] de redacciun [sic] (1979a): «Paraules furasteres [sic]», *Tèrra Aranesa* 5, 14.
- Equip [sic] de redacciun [sic] (1979b): «Normes urtugrafiques [sic]», *Tèrra Aranesa* 5, 17–19.
- ETC = Coromines, Joan (1965–1970): *Estudis de toponímia catalana*, 2 vol., Barcelona: Barcino.
- Fahrholz, Günther (1931): *Wohnen und Wirtschaft im Bergland der oberen Ariège*, Hamburg: Seminar für romanische Sprachen und Kultur.
- FEW = Wartburg, Walther von (1922–2002): *Französisches etymologisches Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*, 23 vol., Leipzig / Bonn / Basilea: Klopp / Teubner / Zbinden.
- FlexV = Moll, Francesc de Borja (1929–1932): «La flexió verbal en els dialectes catalans», *Annari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 2, 73–184 [I]; 3, 73–168 [II]; 4, 9–104 [III]; 5, 9–72 [IV].
- Gaffiot, Félix (32000 [1934]): *Dictionnaire latin-français*, Hachette: París (edició revisada i augmentada sota la direcció de Pierre Flobert).
- Gargallo, José Enrique / Carrera, Aitor (2010): «Sobre els *arrepervèris*. Aproximació als refranys meteorològics del gascó pirinenc oriental: paral·lelismes, interferències i contrastos en el trifini de català, gascó i llenguadocià a partir del món de les parèmies», in: Creus, Imma / Puig, Maite / Veny, Joan R. (eds.): *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 1, Lleida: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / PAM, 137–147.
- Gourdon, Maurice (1924): *Au pays d'Aran*, Sent Gaudenç: Abadie.
- Griera, Antoni (1918): «La frontera del català occidental», *Butlletí de Dialectologia Catalana* 6, 17–37.
- Heyns, Karl (1938): *Wohnkultur, Alp- und Forstwirtschaft im Hochtal der Garonne*, Hamburg: Seminar für romanische Sprachen und Kultur.

- Jaquetti, Palmira (1961a): «Contribution à la syntaxe de l'aranais», in: *Actas do IX Congresso Internacional de Linguística Românica (Universidade de Lisboa, 1959)*. Lisboa: Centro de Estudos Filológicos, 377–393.
- (1961b): «Apport à l'hydronymie du Val d'Aran», in: Rohlf, Gerhard / Puchner, Karl (eds.): *VI. Internationaler Kongress für Namenforschung (München: 24.–28. August 1958)*, vol. 3, Munic: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 437–443.
- Krüger, Fritz (1995): *Los Altos Pirineos. Cultura pastoril*. Tremp / Osca / Saragossa: Garsineu / Diputación de Huesca / Diputación General de Aragón (original alemany: *Die Hochpyrenäen: B. Hirtenkultur*, Hamburg, 1935).
- (1996): *Los Altos Pirineos. Comarcas, casa y hacienda (segunda parte)*. Tremp / Osca / Saragossa: Garsineu / Diputación de Huesca / Diputación General de Aragón (original alemany: *Die Hochpyrenäen: A. Landschaften, Haus und Hof*, Hamburg, 1939).
- Laurent, Jean-Pierre (1999): *Étude grammaticale et lexicale des parlers du Castillonais. Bethmalais-Bellongue-Biroussan-Castillon*, s.l.: Pautor.
- Le Nail, Jean-François / Eygun, Jean (ed.) (2015): *François Marsan et Jean Soulé-Venture. Lexiques gascons inédits*, Pau: Camins.
- Llensa de Gelcén, Santiago (1953): «Hallazgos botánicos e impresiones forestales correspondientes a nuestras excursiones por el Pirineo leridano (años 1951 y 1952)», *Anales de la Escuela de Peritos Agrícolas y de Especialidades Agropecuarias y de los Servicios Técnicos de Agricultura* 12, 71–104.
- Marsan, François (1913): *Et Pastourat eno Bat d'Auro. Estudi de tradiciounisme*, Sent Gaudenç: Abadie.
- Massot i Muntaner, Josep (1992–1993): «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, avui», *Llengua & Literatura* 5, 739–751.
- (2003): «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques», *Llengua & Literatura* 14, 549–561.
- OC = Coromines, Joan (1989–1997): *Onomasticon Cataloniae*, 8 vol., Barcelona: Curial / La Caixa.
- Oriol, Carme (2013): «Massot i Muntaner, Josep: *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*», *Estudis Romànics* 35, 579–585.
- (2015): «Les dones folkloristes i la literatura popular catalana a Catalunya, un segle d'estudis i recerques», *eHumanista/IVITRA* 8, 656–668.

- PALDC* = Veny, Joan (2007–2017): *Petit atlas lingüístic del domini català*, 6 vol., Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Ponsolle, Jules / Ponsolle, Yvonne (1981): «Gloussari», in : Condò, Jusèp: *Era isla des diamants*, Sent Guironç: Escolò deras Pirenéos, 349–354.
- REW* = Meyer-Lübke, Wilhelm (1911–1920): *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter.
- Rohlf, Gerhard (1931): «Beiträge zur Kenntnis der Pyrenäenmundarten», *Revue de linguistique romane* 7, 119–169.
- (1932): «Le patois de Lescun», in: Aebischer, Paul *et alii*: *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio M. Alcover*, Ciutat de Mallorca: Círculo de Estudios, 353–387.
- (³1977 [1935]): *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, Tübingen / Pau: Niemeyer / Marrimpouey Jeune.
- Rolland, Eugène (1896–1914): *Flore populaire de la France, ou Histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folklore*, 11 vol., Paris: Librairie Rolland.
- Roma, Josefina (2005): «La dona en les cançons tradicionals a la Ribagorça», *Ripacurtia* 3, 85–108.
- (2012): «La descoberta de la música tradicional del Pirineu. Palmira Jaquetti i l'Obra del Cançoner Popular», *IBIX annals* 2010–2011, 231–237.
- Sabiron, Benjamí (1994): *Atlas [sic] comarcal dera Val d'Aran*, Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Sarrieu, Bernard (1902): «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée», *Revue des langues romanes* 45, 385–446.
- (1903): «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée», *Revue des langues romanes* 46, 317–398.
- (1904): «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée», *Revue des langues romanes* 47, 97–153, 481–534.
- (1906): «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée», *Revue des langues romanes* 49, 5–48, 465–494.
- Schädel, Bernhard (1908): «La frontière entre le gascon et le catalan», *Romania* 37, 140–156.
- Schmitt, Alfons Theo (1934): *La terminologie pastorale dans les Pyrénées centrales*, Paris: Droz.

- Schöntaler, Willy (1937): *Die Mundart des Bethmale-Tales (Ariège). Laut- und Formenlehre*, Tübingen: Eugen Göbel.
- Séguy, Jean (1948): « Noms populaires de plantes au Val d'Aran », in: *Mélanges offerts à H. Gavel*, Tolosa: Privat, 91–98.
- (1973): « La fonction minimale du dialecte », in: Straka, Georges / Gardette, Pierre (eds.): *Les Dialectes romans de France à la lumière des atlas régionaux (Strasbourg, 24–28 mai 1971)*, Paris: CNRS, 27–42.
- Soler i Santaló, Juli (31998 [1906]): *La Vall d'Aran (1906)*, Tremp: Garsineu (reedició de la primera edició, de 1906).
- Spitzer, Leo (1928): « Observaciones a las *Etimologies araneses* de J. Coromines », *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 1, 247–249.
- TDF = Mistral, Frederic (1979 [1887]): *Lou Tresor dóu Felibrige. Dictionnaire provençal-français embrassant les divers dialectes de la Langue d'Oc moderne*, Rafèla: Marcel Petit (reimpressió de l'original de 1887).
- Vergés, Frederic (1998² [1991]): *Petit diccionari. Castelhan-aranés (occitan)-catalan-francés. Aranés (occitan)-castelhan-catalan-francés*, Vielha: Conselh General d'Aran.
- Winkelmann, Otto (1986): « À propos de quelques variations morphologiques de l'aranais », in: Bouvier, Jean Claude (ed.): *Actes du XVIIIe Congrès international de linguistique et philologie romanes (Aix-en-Provence, 2003)*, vol. 6, Ais de Provença: Université de Provence, 103–116.
- (1989): *Untersuchungen zur Sprachvariation des Gaskognischen im Val d'Aran*, Tübingen: Max Niemeyer.

■ Aitor Carrera, Universitat de Lleida, Departament de Filologia Catalana i Comunicació, Plaça Víctor Siurana, 1, E-25003 Lleida, <aitor.carrera@filcat.udl.cat>, ORCID: 0000-0003-2343-6387

Les oracions triargumentals causatives dels verbs psicològics catalans d'interès

Bartomeu Abrines (Binissalem)
Carles Royo (Tarragona)

Summary: This paper analyses simple tri-argumental causative sentences with Catalan psych verbs of interest (*aficionar* 'to take up', *apassionar* 'to be passionate about', *entusiasmar* 'to be thrilled', *il·lusionar* 'to get excited by', *interessar* 'to be interested in') that do not fulfil Pesetsky's *Target/Subject Matter (T/SM) Restriction* (1995): *L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la literatura* ('Arnau interested Meritxell in literature'). They are considered to have a complex bi-clausal argumental structure identical to that of sentences with the causative periphrasis *fer* 'make' + infinitive, but with the verb *fer* being silent. Both contain a dominant event nucleus v_{DOP} and a defective functional domain (CP, TP and VoiceP) in the infinitive clause. This structure is compared with that of causatives with a subordinate clause introduced with the conjunction *que* 'that', which have a dominant event nucleus v_{GOP} , and a complete functional domain (CP and TP). Lastly, this structure can be given more lexical content to form a periphrasis with a modal verb or equivalent, the structure of which is also analysed, together with that of constructions with other periphrases that have a pronominal psych verb in the subordinate clause.

Keywords: Catalan, argumental structure, causative sentence, tri-argumental sentence, psych verb of interest, Target/Subject Matter Restriction ■

Received: 04-02-2020 · Accepted: 05-11-2020

■ 1 Introducció¹

Segons la *Target/Subject Matter (T/SM) Restriction* de Pesetsky (1995), els verbs psicològics d'oracions causatives de canvi d'estat no poden formar oracions simples triargumentals. Tot i que Pesetsky considera que són predicats semànticament trivalents, l'oració no pot contenir alhora els tres papers temàtics possibles que defineix per a aquests verbs: *Experiencer*, *Causer* i *Target/Subject Matter of emotion*. L'argument *Causer* és incompatible amb l'argument *Target/Subject Matter* (1). Segons l'autor, hi ha una raó

1 Aquest treball s'ha beneficiat d'un ajut del projecte de recerca FFI2016-80142-P (Ministerio de Ciencia e Innovación) i del 2017 SGR 165 Research Group on Language and Linguistics o ROLLING (AGAUR) per l'autor Carles Royo.

estructural que explica la restricció, la qual desapareix en les corresponents oracions perifràstiques, dins l'àmbit de l'oració composta (2).

- (1) a. *The article in the *Times* angered Bill at the government.
 b. *The Chinese dinner satisfied Bill with his trip to Beijing.
 c. *The television set worried John about the veracity of Bill's alibi.
 d. *The problem of lexical entries bores John with his life as a linguistic.
 e. *Something Bill had said bothered Mary about her future.
 f. *Bill driving at night always worries John about the adequacy of his insurance coverage.
 g. *The distant rumbling frightened Mary of another tornado.
 (Pesetsky, 1995: 60 (171))

- (2) a. The article in the *Times* made Bill angry at the government.
 b. The Chinese dinner made Bill satisfied with his trip to Beijing.
 c. The television set made John worry about the veracity of Bill's alibi.
 d. The problem of lexical entries made John bored with his life as a linguistic.
 e. ?Something Bill had said made Mary bothered about her future.
 f. Bill driving at night always makes John worry about the adequacy of his insurance coverage.
 g. The distant rumbling made Mary afraid/fearful of another tornado.
 (Pesetsky, 1995: 61 (172))

A la literatura han aparegut diferents contraexemples que contradiuen aquesta restricció en diferents llengües romàniques, les quals, en determinats contextos, poden formar oracions causatives triargumentals que inclouen un complement preposicional, sovint referides al verb *interessar* (3), però també a altres predicats psicològics (4)–(5). Basant-se en les observacions de Ruwet (1993) i en dades del francès i l'italià, Kailuweit (2005, 2007) afirma que la *T/SM Restriction* de Pesetsky no existeix.

- (3) Català (a) / Espanyol (b) / Francès (c) / Italià (d)
 a. L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la música clàssica.
 (Royo, 2019: 66 (1c))
 b. interesar a alguien por algo (Kailuweit, 2007: 1702)

- c. Ce cours / Son professeur a intéressé René à la Philosophie.
(Ruwet, 1993: 109 (45a))
- d. Il direttore ha interessato gli studenti alla problematica dei rifiuti.
(Vermandere, 2002: 359 (76a))
- (4) Català
 - a. El contacte amb els islandesos el va aficionar a la pesca (*o bé* per la pesca). (DUVC: s. v. *aficionar*)
 - b. Aquesta llei va empenyar els sindicats amb la patronal. (Royo, 2019: 73, nota 14)
- (5) Espanyol
 - a. El artículo enojó a Bill con la prensa. (Franco, 1990: 129, nota 7)
 - b. incitar a alguien contra alguien (Kailuweit, 2007: 1702)
- (6) Francès
 - a. (la rencontre de) cette femme merveilleuse a dégoûté Alfred de sa vie de bâton de chaise. (Ruwet, 1993: 108 (40a))
 - b. Le malheur m'a faite amère, il m'a révoltée contre les hommes et les Dieux (FRANTEXT: GRACQ: J.). (Kailuweit, 2005: 147 (128))
- (7) Italià
 - a. La legge sulle tasse personali incoraggia la gente a rubare e non a guadagnare (BR).
 - b. Aizzava contro allo zio i suoi figliuoli (VERGA: MDG).
(Kailuweit, 2005: 147 (129))

Royo (2017*b*, 2019) etiqueta les accepcions verbals que permeten aquestes construccions com a AcExp(pre) –oracions amb un experimentador acusatiu que regeixen un sintagma preposicional (3a)–, per diferenciar-les de les accepcions causatives de canvi d'estat biargumentals més habituals dels verbs psicològics amb experimentador acusatiu o AcExp (grup II de Belletti & Rizzi, 1988) –*L'Arnau va {entusiasmar / il·lusionar / neguitejar} la Meritxell*–, tot i que poden anar acompanyades d'un sintagma preposicional (SPrep) adjunt –*L'Arnau va {entusiasmar / il·lusionar / neguitejar} la Meritxell (amb la seva proposta)*–: utilitzarem aquestes etiquetes en el present article.²

Després d'introduir el marc teòric en què treballem (§2), recollim les dades que ens aporta el català per a les oracions triargumentals causatives

2 Dins la tipologia i classificació dels verbs psicològics, diversos autors defensen que les accepcions AcExp(pre) formen un grup verbal específic (cf. Ruwet, 1993; Kailuweit, 2005; Royo, 2017*b*).

amb verbs psicològics d'interès i altres possibles realitzacions alternants (§3), les analitzem tenint-hi en compte les diferents maneres en què els parlants construeixen aquestes oracions (§4) i, abans de les conclusions finals (§6), fem una proposta d'estructura argumental que doni raó de les tres construccions bàsiques que analitzem: una oració simple triargumental i dues oracions compostes amb una clàusula subordinada completiva (§5). La nostra proposta fonamental és que les oracions simples triargumentals AcExp(pre) presenten una estructura argumental complexa (cf. Royo, 2019: 82, nota 34), que es mostra obertament en la preferència de molts parlants per expressar la mateixa escena conceptual a través d'una oració composta.

■ 2 Marc teòric

En aquest treball seguirem el marc teòric establert per Cuervo (2003). Aquesta autora desenvolupa una teoria de l'estructura argumental amb tres tipus de nuclis que determinen les relacions sintàctiques amb els seus arguments. Aquests tres tipus de nuclis són *v* (ve petita), el qual introdueix events;³ *Voice* (Veu) i els nuclis aplicatius, els quals introdueixen els arguments, i les arrels.⁴

Cuervo també assumeix, seguint Marantz (1997), que els verbs es formen a la sintaxi per combinació d'una arrel lèxica i un nucli verbal *v*, el qual pot presentar tres *flavors* o 'matisos' (cf. també Harley, 1995; Folli & Harley, 2005). D'aquesta manera, depenent de la combinació de l'arrel amb el matis del nucli *v* obtindrem els tres tipus bàsics d'events: una activitat (v_{DO}), un predicat de canvi (v_{GO}) o un estat (v_{BE}).⁵

L'autora també assumeix que el nucli *v* no és el responsable directe de la introducció de l'argument extern. Aquesta funció la realitza el nucli *Voice* (cf. Kratzer, 1996; Alexiadou *et al.*, 2006, 2015). Per la seva banda, els nuclis

3 Utilitzem el terme *event* amb un sentit diferenciat del terme *esdeveniment*: els events inclouen tant els esdeveniments (actius o dinàmics) com els estats (estadius).

4 Wood & Marantz (2017) presenten una visió alternativa en la qual proposen l'existència de cinc potencials nuclis funcionals que poden introduir arguments en l'estructura sintàctica: *Voice*, *low applicative*, *little p*, les preposicions i *high applicative*.

5 Tant Marantz (2013) com Acedo-Matellán & Mateu (2015) opinen que considerar que un mateix nucli sintàctic pot codificar diferents nocions com ara causativitat o estativitat és poc elegant. Tot i que hi ha autors que defensen l'existència d'un nucli v_{CAUSE} , cal tenir en compte que per a Cuervo el significat causatiu és configuracional ($v_{DO} + v_{BE}$), com s'assenyala més endavant.

aplicatius introdueixen els arguments datius (cf. Pylkkänen, 2008). Finalment, Cuervo assumeix que les arrels poden legitimar un argument en la posició de complement, però no en la d'especificador.⁶

En la Taula 1 resumim les propietats d'aquests tres nuclis *v* introductors d'events.

	<i>v</i> _{DO}	<i>v</i> _{GO}	<i>v</i> _{BE}
character of event	dynamic, agentive	dynamic	stative
can take subject DP?	via Voice	no	yes (+root)
can take object DP?	yes (via root)	yes	yes
can embed a <i>v</i> P?	yes, all types	yes, <i>v</i> P _{BE}	no
can embed a SC?	yes	yes	yes

Taula 1. Propietats dels nuclis *v* introductors d'events segons Cuervo (2003: §1.2.1)

Segons l'autora, típicament *v*_{DO} combina amb *Voice*, que introdueix l'argument extern, el qual s'interpreta com l'agent de l'activitat. En canvi, el nucli *v*_{GO} no legitima un argument extern ni directament ni via *Voice*, ja que selecciona un DP objecte que s'interpreta com l'individu o l'element que pateix el canvi.

Amb aquests elements, Cuervo (2003) presenta les estructures argumentals dels cinc tipus d'events possibles amb predicats no perifràstics:

Estructures monoeventives			Estructures bieventives	
<i>v</i> _{DO}	<i>v</i> _{GO}	<i>v</i> _{BE}	<i>v</i> _{DO} + <i>v</i> _{BE}	<i>v</i> _{GO} + <i>v</i> _{BE}
activitats	predicats de canvi	estatives (existencials o predicatives)	causatives	incoatives

Taula 2. Estructures argumentals segons Cuervo (2003: §1.3)

⁶ Contràriament a l'assumpció que les arrels poden introduir complements (cf. també Harley, 2014; Cuervo, 2014), altres autors consideren que les arrels no poden legitimar complements a l'estructura argumental (cf. Alexiadou, 2014; Acedo-Matellán & Mateu, 2015).

Cal indicar que Cuervo rebutja expressament un nucli funcional v_{CAUSE} i v_{BECOME} . Segons aquesta autora, tant el significat causatiu (*make a state*) com el de canvi d'estat (*change to a state*) són configuracionals i es formen per composició semàntica de dos nuclis simples ($v_{\text{DO}} + v_{\text{BE}}$ en el cas de la semàntica causativa, i $v_{\text{GO}} + v_{\text{BE}}$ en el de la incoativa). Per tant, la semàntica causativa s'assoleix sense CAUSE, i la incoativa, sense BECOME (cf. Cuervo, 2015).

Tanmateix, en aquest treball ens interessen les construccions causatives perifràstiques, que Cuervo no discuteix explícitament, tot i que s'hi refereix en indicar que el nucli v_{DO} pot combinar-se amb qualsevol dels altres nuclis v per formar estructures complexes bieventives. Així, a part de la combinació $v_{\text{DO}} + v_{\text{BE}}$, que hem vist en la Taula 2, l'autora també assenyala les combinacions $v_{\text{DO}} + v_{\text{DO}}$ i $v_{\text{DO}} + v_{\text{GO}}$, en les quals el nucli d'activitat es combina amb un altre nucli dinàmic per expressar també events causatius. Segons Cuervo (2003: §1.2.1), en espanyol i en anglès en aquests casos l'estructura s'expressa mitjançant dos verbs separats, amb *hacer/make* com el primer nucli v_{DO} .

Per tant, partirem d'aquestes possibles combinacions per donar compte de les estructures de les construccions causatives perifràstiques que volem estudiar.

■ 3 Les dades

En català és possible trobar exemples d'ús d'oracions causatives simples triargumentals amb determinats verbs psicològics (8a), però també d'oracions complexes amb una clàusula subordinada completiva (8b–8c). La clàusula principal de les oracions completives es pot construir amb el verb *fer* (8b) per formar una paràfrasi causativa o també amb un verb modal o equivalent (8c) (cf. Ginebra & Montserrat [2002, 48, nota 6], per al verb *interessar*).⁷ Les oracions complexes de (8b–8c) poden dur el verb psicològic en infinitiu o conjugat en forma pronominal. En totes les possibilitats de (8) el sintagma preposicional que representa l'estímul de l'experiència psicològica –{*en/per*} *la literatura*– hi apareix de forma obligatòria.⁸

7 A més, són predicats que s'usen en oracions complexes interordinades de finalitat, construccions que no analitzarem en aquest article: *L'Arnau va fer el treball per interessar la Meritxell* {*en/per*} *la literatura*; *L'Arnau va fer el treball perquè la Meritxell s'interessés* {*en/per*} *la literatura*.

8 Aquesta obligatorietat del SPrep és absoluta en el verb *interessar*: *ha fet que s'interessés* *(*en/per...*), *l'ha fet interessar* *(*en/per...*), *ha aconseguit que s'interessés* *(*en/per...*), *l'ha aconseguit interes-*

- (8) a. L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau va fer que la Meritxell s'interessés {en/per} la literatura. /
 L'Arnau va fer interessar la Meritxell {en/per} la literatura. /
 L'Arnau la va fer interessar-se {en/per} la literatura.
 c. L'Arnau {va voler / va aconseguir} que la Meritxell s'interessés
 {en/per} la literatura. / L'Arnau {va voler / va aconseguir}
 interessar la Meritxell {en/per} la literatura.

(Royo, 2019: 82 (25))

Kailuweit (2005) considera poc clara la distinció entre *Target of emotion* i *Subject Matter of emotion* de Pesetsky (1995), tot i que Pesetsky indica que només el *Target* és l'objecte d'avaluació emocional. Seguint Ruwet (1994), Kailuweit designa el que en aquest article anomenem *estímul* de l'experiència psicològica com a *correlat*, el qual es correspon amb el *Target* de Pesetsky: un estat de coses –com les propietats d'una persona o d'una cosa– correlacionat amb una emoció, que suscita aquesta emoció. Inspirat en la idea de *Subject Matter*, Kailuweit crea el concepte de *punt de referència*, el qual no és el correlat de l'experiència psicològica, però ajuda a inferir que existeix el correlat: és l'argument –persona o cosa– que ens ajuda a detectar el correlat al qual s'orienta l'emoció. Aquesta terminologia li permet distingir, per exemple, el complement de les construccions de l'espanyol *temer algo* o (*a*) *alguien* (amb un correlat) de *temer por alguien* (amb un punt de referència); o en oracions triargumentals amb un SPrep, el SPrep seria el correlat a *interessar a alguien por algo* i el punt de referència (amb un correlat implícit) a *incitar a alguien contra alguien*, la persona cap a qui es dirigeix l'emoció de l'experimentador i que considera responsable d'un «estat de coses» enutjoses (cf. Kailuweit, 2007: 1701–1703).

A partir d'aquests conceptes, Kailuweit (2005) distingeix quatre grups de verbs psicològics del francès i l'italià que poden formar oracions causatives triargumentals amb un experimentador acusatiu i un argument SPrep que no és correferent amb el subjecte oracional (9). Centrarem el nostre estudi en uns quants verbs del primer grup (9a), que es diferencia de la

sar *(en/per...). Però no és així sempre en altres verbs que són AcExp: *ha fet que s'apassionés / entusiasmes / il·lusionés*, ?*l'ha fet {apassionar / entusiasmar / il·lusionar}*, *ha aconseguit que s'apassionés / entusiasmes / il·lusionés*, *l'ha aconseguit {apassionar / entusiasmar / il·lusionar}*. Pel que fa al verb *aficionar*, vegeu la nota 15. Sobre la caracterització diferent del verb *interessar* en oracions biargumentals respecte dels verbs AcExp –com un verb DatExp, amb experimentador datiu–, i la impossibilitat de separar-lo de l'estímul de l'experiència psicològica en tots els seus alternants, vegeu Royo (2017a, 2019).

resta perquè l'argument SPrep hi és el correlat. A més, hi ha uns altres dos tipus de construccions en què hi ha un correlat i un punt de referència que són correferents, com una relació entre una part i un tot (10).⁹

- (9) Francès / Italià
- a. attirer, enthousiasmer, dégoûter, fatiguer, intéresser / affezionare, appassionare, attirare, attrarre, disgustare, entusiasmare, interessare, sedurre, tentare
 - b. encourager / incoraggiare (verbs d'ànim)
 - c. consoler / confortare, consolare (verbs de consol) // distraire / distrarre (verbs de distracció)
 - d. animer, asticoter, braquer, buter, cabrer, courroucer, empoisonner, emporter, énerver, fâcher, hérissier, impatienter, indisposer, incommoder, indignier, irriter, outrer, révolter, scandaliser, soulever, ulcérer / agitare, aizzare, innervosire, irritare, rivoltare, sobillare, stizzire, stuzzicare (verbs d'enuig)¹⁰
(Kailuweit, 2005: 148–149 (131)–(135))
- (10) a. Ce qui me frappe dans les photographies que tu as faites, c'est la qualité de l'œuvre (FRANTEXT: RHEIMS, M.) / Non sapevo nemmeno io che cosa mi attirasse in Stefano (BUSCHI: V).
- b. Lior a vexé Maya par son indifférence (Gáatone 1998: 18 1).
(Kailuweit, 2005: 149–150 (137)–(139))

Quan Kailuweit (2005: 148) assegura que la *T/SM Restriction* no existeix, afirma que no hi ha només algunes poques excepcions a aquesta restricció, sinó una gran quantitat de verbs que poden participar en oracions triargumentals amb un objecte experimentador.

En aquest article ens centrarem en l'estudi dels verbs psicològics catalans del primer grup (9a), en què el SPrep expressa l'*estímul* de l'experiència psicològica: es correspon amb el *Target* de Pesetsky (1995) o el *correlat* de Ruwet (1994) i Kailuweit (2005); però més específicament ens centrarem

⁹ Per a la caracterització dels diferents grups verbals de (9)–(10) i el contrast que presenten entre si, vegeu Kailuweit (2005: 147–150).

¹⁰ Segons Kailuweit (2007: 149), és el grup de verbs d'aquest tipus més nombrós en francès: cf. els verbs amb l'estructura $N_0 V N_1$ contre N_{hum} a Gross (1975: 245–271, taula 4); tot i això, indica que no s'utilitzen gaire, excepte *indisposer* i *soulever*. Són just els predicats sobre els quals Pesetsky (1995: 60; 322) afirma que no poden formar oracions triargumentals en anglès.

en un subgrup d'aquests predicats, per les seves característiques sintàctiques i semàntiques.

D'una banda, hi ha els predicats del francès *enthousiasmer* i *intéresser*, i de l'italià *affezionare*, *appassionare*, *entusiasmare* i *interessare*; en català són els verbs *aficionar*, *apassionar*, *entusiasmar* i *interessar*, als quals podem afegir *il·lusionar*: són els predicats que estudiarem en aquest article i que anomenem *verbs psicològics d'interès*. És probable que un significat lèxic pròxim al del verb *interessar* faciliti l'acceptabilitat d'aquestes oracions: *aficionar*, *apassionar*, *entusiasmar* i *il·lusionar* poden interpretar-se com una manera específica d'interessar-se 'amb afició, passió, entusiasme o il·lusió'.¹¹ De l'altra, hi ha els predicats francesos *attirer*, *dégoûter* i *fatiguer*, i els italians *attirare*, *attrarre*, *disgustare*, *sedurre* i *tentare*: en català serien els verbs *atreure*, *cansar*, *disgustar*, *seduir* i *temptar*; semànticament, són verbs d'atracció (*atreure*, *seduir*, *temptar*) i de disgust (*cansar*, *disgustar*); n'hem trobat exemples en oracions triargumentals, però no els abordarem en el nostre estudi.

Una consulta al DDLC i al DUVC ens confirma la construcció triargumental dels verbs *aficionar* i *interessar* –marcats al DDLC com a «[N₁ V N₂ preposició N₃]» i al DUVC com a «*verb [algú] [en / per una cosa]*»–, però és possible trobar exemples d'ús d'oracions triargumentals amb altres verbs d'aquest grup no recollides ni al DDLC ni al DUVC, com *apassionar*, *entusiasmar* i *il·lusionar*.¹² Els verbs psicològics *aficionar* (11), *apassionar* (12), *entusiasmar* (13), *il·lusionar* (14) i *interessar* (15) permeten la triple configuració de (8).¹³

- (11) a. Aquesta estada a Itàlia del marquès de la Mina [...] és, segons Carrera Pujal, la causa que el va aficionar a les òperes italianes. (Alier i Aixalà, 1990: 79)

11 Vegeu els verbs d'entusiasme i interès a Kailuweit (2005: 264–267). Segons aquest autor, la forma més intensa de l'interès és l'entusiasme.

12 Poden haver-hi més verbs en aquest subgrup, com *obsessionar*, la construcció triargumental del qual no apareix al DDLC ni al DUVC: *Aquest llibre el va obsessionar amb la idea de convertir-se en un il·lusionista tant [sic] bo com l'autor.* (exemple extret d'internet; vegeu la nota 14).

Una consulta al DDLC i al DUVC també permet comprovar que aquests reculls lexicogràfics no mostren accepcions triargumentals de molts dels verbs catalans corresponents als predicats de (9), tot i que és possible trobar-ne exemples d'ús.

13 Als exemples de (11)–(15) indiquem amb les lletres i superíndex *b*¹, *b*² i *b*³ les tres possibles realitzacions de la configuració de (8b), i amb *c*¹ i *c*² les dues possibles de (8c).

- b¹. [...] pagesos acomodats que el van educar en la devoció cristiana i van fer que s'aficionés a les coses de l'església. (Viquipèdia: s. v. *Enric d'Ossó i Cervelló*)¹⁴
- b². La de Juli Cèsar em va fer aficionar a la història romana. (Bosch-Gimpera, 1980: 26)
- b³. La bogeria progressiva la va fer aficionar-se al menjar de cans.
- c¹. Com podem aconseguir que s'aficioni a utilitzar-la? (Durban Roca, 2010: 54)
- c². Assoliria aquell home aficionar-la a tots els seus gustos i capricis. (Ohnet, 1931: 199)
- (12) a. Prat, que, fins ben entrada l'adolescència, volia ser pescador com l'avi i que va ser un mestre qui el va apassionar per la cuina, va rebre una formació molt acurada al llarg de quasi una dècada. (*Setmanari de l'Alt Empordà*, 18 de març del 2014, p. 57)
- b¹. Com fer que els nens i nenes s'apassionin per l'art?
- b². Crec que va ser el seu exemple, més que cap paraula, allò que em va fer apassionar per la lectura.
- b³. Segons la pròpia [*sic*] autora, la necessitat de comunicar i d'expressar allò que sentia la va fer apassionar-se per la música.
- c¹. [...] van propiciar que l'opinió pública catalana s'apassionés per l'elecció de l'Arxiduc com a Emperador. (Alabrús, 1998: 146)
- c². [...] què ha de fer per aconseguir apassionar els infants en el món de l'esport.
- (13) a. Després d'estudiar al Fasori Evangélikus Gimnázium de Budapest dirigit pel mestre i matemàtic Lászlo Rátz qui [*sic*] el va entusiasmar per les matemàtiques. (Viquipèdia: s. v. *Eugene Paul Wigner*)
- b¹. [...] la progressió de música que han vist ha servit bé al seu objectiu: fer que s'entusiasmessin per el [*sic*] rap que han de fer.
- b². Enric Bagué, historiador, ens va fer entusiasmar pel gòtic a l'Institut Escola. (Sardà, 1999: 66)
- b³. Fou amiga de la cantant de Kansas, Marva Whitney (n.1944 – d. 2012) qui [*sic*] la va fer entusiasmar-se pel soul i el funk.
- c¹. El primer va aconseguir que s'entusias més pels clàssics valencians del segle XV. (Ferrando, 2008: 163)
- c². No és gens fàcil aconseguir entusiasmar els joves en projectes solidaris, reflexius, multiculturalistes i de barri.

14 Tots els exemples d'aquest article sense indicació de font provenen d'internet, en consultes fetes entre els mesos de gener i juliol de l'any 2019.

- (14) a. Corominas defineix Viladrich com “un home valent, visionari i profund demòcrata” que “per a nosaltres va ser tot un referent i ens va il·lusionar en un projecte trencador”. (*Regió7*, 30 de juny del 2013)
- b¹. Es van posar en contacte molt ràpid amb mi, tenien interès, volien un jugador que sabés la història del Manresa, que fos un jugador una mica veterà a la lliga i això va fer que m' il·lusionés en tornar.
- b². [...] qui amb el seu entusiasme, em va fer il·lusionar pel món de la docència i la recerca.
- b³. La infància de Santapau transcorre en l'ambient senzill de Vinaròs, on la seva curiositat innata i el seu instint creatiu, el fan il·lusionar-se per tot, pel color del cel, l'olor del camp, els pescadors, la mar, etc.
- c¹. Al meu Àngel, que durant vint anys ha aconseguit que m' il·lusionés en allò que d'altres m'impedient [*sic*] fer-ho.
- c². Per tot això hem aconseguit il·lusionar gent nova per estar a la nostra llista.
- (15) a. L'afició a la música el va polititzar i el va interessar per la lectura. (*elnacional.cat*, 4 de març del 2018)
- b¹. Durant la seva estada a la Universitat de Perpinyà, Joan Peytavi, professor d'Història del Taysir, va fer que s'interessés per Anselm Turmeda.
- b². Sampere, esperonat per l'exemple precedent de Puig i Cadafalch en el seu viatge per Europa, que va fer interessar la Junta de Museus per la compra de dues valuoses col·leccions de peces arqueològiques gregues [...]. (Boronat i Trill, 1999: 228)
- b³. Va ser aquest sotrac emocional que la va fer interessar-se per les víctimes del conflicte. (*VilaWeb*, 16 de gener del 2006)
- c¹. Volia interpel·lar el lector i aconseguir que s'interessés sobretot per la narració. (*Ara*, 6 de setembre del 2012)
- c². Ha aconseguit interessar els alumnes en la literatura (*o bé per la literatura*). (DUVC: s. v. *interessar*)

Les dades de (11)–(15) indiquen, d'una banda, que les oracions simples triargumentals d'aquests verbs són possibles en català (11a–15a); de l'altra, que sovint els parlants utilitzen una oració complexa per referir-se a la mateixa escena conceptual, en lloc d'una oració simple triargumental, a través d'una subordinada completiva (11b–c–15b–c). Comprovem que no hi ha una restricció absoluta a les oracions triargumentals i, alhora, que hi ha altres construccions alternatives.

La *T/SM Restriction* de Pesetsky (1995) es pot concebre com una dificultat o resistència perquè en una mateixa oració coincideixin una causa externa directa (l'argument extern subjecte oracional) i una segona causa externa més indirecta o un estímul de l'experiència psicològica (l'argument intern SPrep), més que no pas com una restricció estricta. Això pot explicar que sovint en lloc d'una oració simple triargumental [...] s'utilitzi una construcció complexa amb el verb *fer* [...] o amb verbs que Ginebra & Montserrat (2002: 48, nota 6) anomenen modals o equivalents [...]. A les oracions triargumentals simples coincidrien, en termes d'Acedo-Matellán & Mateu (2015: 83–84), una *causa estructural* i una *causa conceptual*. (Royo, 2019: 82)

Les oracions simples triargumentals AcExp(prep) són construccions causatives (cf. Kailuweit, 2005; Royo, 2019). A diferència de la majoria de verbs AcExp –com els predicats *apassionar*, *entusiasmar* i *il·lusionar*–, que poden formar oracions biargumentals causatives,¹⁵ el verb *interessar* participa en oracions biargumentals que no són causatives (cf. Kailuweit, 2005, 2007; Royo, 2017a, 2017b), com *A la Meritxell li interessa la literatura*. El contrast entre les oracions biargumentals estatives del verb *interessar* i les triargumentals causatives del mateix verb es fa evident a través de diverses proves: les biargumentals no passen el *tough-construction test* (16b–17b), a diferència del comportament de les triargumentals (16c–17c) i de la majoria d'oracions biargumentals dels verbs AcExp (16a–17a); a més, les biargumentals de *interessar* no admeten la construcció d'imperatiu ni la paràfrasi causativa (18a–20a), a diferència de les triargumentals, que sí que les admeten (18b–20b).

- (16) a. James is easy to upset.
 b. *James is easy to interest.
 c. James is easy to interest in anything wholesome.
 (Kailuweit, 2018: 190–191 (7)–(8)/(11))
- (17) a. La Meritxell és fàcil d' {apassionar / entusiasmar / il·lusionar} .
 b. *La Meritxell és fàcil d'interessar.
 c. La Meritxell és fàcil d'interessar {en/per} qualsevol cosa.

15 El verb *aficionar* s'aparta d'aquest model, perquè no forma oracions biargumentals del tipus **El futbol aficiona la Meritxell*. El DIEC2 el recull només com un verb pronominal (*aficionar-se*), amb un SPrep obligatori (*S'ha aficionat a llegir*). El DUVC ho fa igualment (*Es va aficionar a la música ètnica* (o bé *per la música ètnica*)), a més de recollir també la construcció triargumental (cf. (4a)). Els verbs que poden formar aquests dos tipus d'oracions alternants –com les dues accepcions de *aficionar* recollides al DUVC– participen en una *alternança agentiva externa/interna* o *agentiva e/i* (cf. Royo, 2019: 74, nota 16).

- (18) Francès / Italià
 a. *Intéresse-le ! / *Interessalo!
 b. Intéresse-le à notre projet ! / Interessalo a nostro progetto!
 (Kailuweit, 2005: 240 (189) / 266 (234))
- (19) Francès / Italià
 a. *?Ce que Paul a dit est la cause que Jean est intéressé. / {*?La problematica dei rifiuti + *?il nuovo piano di studi} é la causa del fatto che gli studenti {sono + siano} interessati.
 b. Ta présentation excellente est la cause que Jean est intéressé à notre projet. / Il nuovo piano di studi é la causa del fatto che gli studenti sono interessanti alla problematica dei rifiuti.
 (Kailuweit, 2005: 267 (235–236))
- (20) Català
 a. *Interessa-la! / *La passió amb què aquest professor fa les classes és la causa que la Meritxell estigui interessada.
 b. Interessa-la {en/per} la literatura!¹⁶ / La passió amb què aquest professor fa les classes és la causa que la Meritxell estigui interessada {en/per} la literatura.

En tots els exemples d'oracions simples triargumentals de (8a) i (11a–15a) el verb psicològic hi apareix en un temps verbal perfectiu, que en facilita l'acceptabilitat. Amb un temps imperfectiu les oracions semblen més forçades (21). Interpretem que el temps perfectiu facilita la lectura causativa de l'oració. Tot i així, és difícil fer afirmacions taxatives amb aquestes construccions, en què els parlants poden tenir percepcions d'acceptabilitat diferents (cf. Royo, 2019: 72–73, nota 14): no és impossible trobar exemples d'ús d'aquestes oracions triargumentals amb un temps verbal imperfectiu (22).

- (21) a. ~Aquesta estada a Itàlia [...] {és [...] la causa que l'aficiona / era [...] la causa que l'aficionava} a les òperes italianes.
 b. ~Prat, [...] que {és un mestre que l'apassiona / era un mestre que l'apassionava} per la cuina, va rebre una formació molt acurada al llarg de quasi una dècada.

16 És possible que aquesta oració soni estranya a determinats parlants. Com s'indica al paràgraf que hi ha a continuació, és un fenomen característic d'aquestes construccions simples triargumentals, en què els parlants no tenen una idèntica percepció d'acceptabilitat.

- c. ~[...] dirigit pel mestre i matemàtic Lászlo Rátz, que {l'entusiasma / l'entusiasma} per les matemàtiques.
- d. ~[...] que per a nosaltres {és tot un referent i ens il·lusiona / era tot un referent i ens il·lusionava} en un projecte trencador.
- e. ~L'afició a la música (el polititza i l'interessa / el polititzava i l'interessava) per la lectura.
- (22) a. Barcelona, on el jove poeta es va traslladar el 1943 per continuar els estudis —viu a casa d'un oncle agnòstic i bibliòfil que l'aficiona a les llibreries de vell— [...]. (Pons, 1998: 304)
- b. Només el seu dinamisme ens pot donar raó d'aquesta antinòmia; [...] si per una banda l'enfonsa en la Edat Mitjana, per l'altra l'apassiona per la llibertat. (Coromines, 1933: 28)
- c. El bon educador és el que sap descobrir el tresor amagat que tot infant i jove porta dins seu. Ell ajuda a extreure aquest tresor, l'ensenya a l'educand i l'ànima, l'entusiasma per allò que ella o ell és únic.
- d. Masip admet que el projecte l'il·lusionava per portar el lideratge de la secció, ara des dels despatxos.
- e. Maragall [...] ha aprofitat la indolència dels anys d'estudiant d'una carrera que en el fons no l'interessava per a llegir i nodrir intel·lectualment l'esperit. (Sugranyes de Franch, 1994: 138)

Podríem deduir que la possibilitat de formar oracions simples triargumentals AcExp(*prep*) és una característica compartida per tots els verbs AcExp.¹⁷ Tanmateix, aquestes oracions no semblen possibles amb la majoria de verbs AcExp, tenint en compte que hi ha d'haver la presència obligatòria del SPrep (23a); en canvi, són ben formades quan s'utilitzen tots dos alternants de l'alternança causativa d'aquests predicats (cf. Abrines, 2016; Royo, 2017b) —tant el causatiu (23b) com l'ergatiu pronominal (23c)—, i el SPrep hi apareix com un adjunt lèxic prescindible (cf. Mateu, 2000), tot i que present en l'escena conceptual de l'oració.

- (23) a. *L'Arnau va {alegrar / commoure / emocionar / escandalitzar / espantar / neguitejar / sorprendre} la Meritxell {a/en/per/...} [...].
- b. L'Arnau va {alegrar / commoure / emocionar / escandalitzar / espantar / neguitejar / sorprendre} la Meritxell (amb les seves paraules).

17 Pel que fa a una classificació en un grup verbal diferent del verb *interessar*, vegeu la nota 8.

- c. La Meritxell es va {alegrar / commoure / emocionar / escandalitzar / espantar / neguitejar / sorprendre} (amb les paraules de l'Arnau).

Per tant, la natura lèxica del verb psicològic influeix en la possibilitat de formar oracions causatives triargumentals. De les dades de Kailuweit (2005) recollides a (9) sembla deduir-se que pot haver-hi una causa semàntica en aquest fenomen, que afecta diversos grups de predicats que comparteixen un significat pròxim dins de cada grup. Però el fenomen pot ser força més complex i necessitaria un estudi més aprofundit.

Un altre aspecte a tenir en compte en aquestes dades fa referència a l'observació de Reinhart (2001: 385–386), segons la qual les oracions causatives triargumentals dels verbs psicològics només serien possibles quan el subjecte oracional és un agent (24), una afirmació discutida i rebutjada per Kailuweit (2005: 147–148). Totes les oracions de Pesetsky (1995) recollides a (1) contenen un subjecte no agentiu, i l'observació de Reinhart intenta defensar que la *T/SM Restriction* de Pesetsky s'estableix en un determinat context; però, de fet, en algunes oracions de (3–7), a (11a), (15a) i (22b/d–e) hi ha exemples amb un subjecte no agentiu, que mostren que no es tracta d'una construcció impossible.¹⁸

- (24) a. Lucie/the article interested Max.
 b. Lucie interested Max in linguistics.
 c. */? The article interested Max in linguistics.
 (Reinhart, 2001: 385)

Pel que fa a les oracions complexes com les recollides a (8b–c), les dades també ens aporten informacions que cal analitzar. A partir d'aquí, recollim els exemples només amb el verb *interessar*, per simplificar l'exposició (tot i que també són aplicables als verbs *aficionar*, *apassionar*, *entusiasmar* i *il·lusionar*). Amb el verb en infinitiu pronominal només és possible la perífrasi amb *fer*, no pas amb *aconseguir* (25), cosa que no passa si l'infinitiu no és pronominal (26).

18 Royo (2019) observa que les oracions triargumentals AcExp(pre) amb un agent sonen més naturals per a determinats parlants que no pas les no agentives, però indica amb altres exemples d'ús que aquestes últimes també són possibles.

- (25) a. L'Arnau la va fer interessar-se {en/per} la literatura.
 b. *L'Arnau la va aconseguir interessar-se {en/per} la literatura.
- (26) a. L'Arnau la va fer interessar {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau la va aconseguir interessar {en/per} la literatura.

Tot i que les perífrasis amb *fer* i amb *aconseguir* presenten comportaments similars en determinats contextos (cf. 29–30), el contrast de (25) s'explica per la interpretació diferent de totes dues construccions. Amb *fer* s'interpreta com una construcció en què el subjecte lògic de l'infinitiu no és correferent amb el subjecte de l'oració matriu i pot presentar-hi Cas acusatiu (27a); en canvi, amb *aconseguir* s'interpreta com una construcció en què el subjecte lògic de l'infinitiu està controlat pel subjecte de la principal i, lògicament –a més d'una hipotètica falta de concordança de gènere en l'exemple de (25b)–, el referent del subjecte d'una oració matriu com la de (27b) no pot ser present alhora en aquesta oració amb un clític d'acusatiu *el, la, els, les*.¹⁹

- (27) a. L'Arnau_i la_j va fer interessar-se_j {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau_i va aconseguir PRO_i interessar-se_i {en/per} la literatura.

D'altra banda, a les perífrasis amb *fer* sembla que la caracterització sintàctica de l'experimentador és diferent si el verb en infinitiu és pronominal o no ho és. Amb un infinitiu pronominal (28a) l'experimentador només es pot substituir per un clític acusatiu si és amb proclisi davant de *fer* (28b),²⁰ però no pas amb enclisi després de l'infinitiu (28c), una restricció que és

19 La clàusula subordinada de (27b) té un infinitiu pronominal amb un subjecte PRO amb cas nul, el qual necessita comprovar aquest cas a l'especificador de ST, de la mateixa manera que es comprova el cas nominatiu del subjecte d'una oració finita (cf. Villalba, 2004: s. v. *cas nul*). Entenem, per tant, que en aquesta construcció *aconseguir* no es comporta de manera paral·lela al verb *fer* de (27a), ja que el verb *aconseguir* hi funciona com un verb principal, i no com un verb semblant als modals (cf. la nota 52), com ho fa a (30). Sembla, i és una hipòtesi que quedaria per confirmar, que en aquests casos el verb *aconseguir* funcionaria com a principal quan l'infinitiu que el segueix és pronominal, i com un verb semblant als modals quan l'infinitiu de la clàusula no és pronominal. Que les construccions de (27a) i (27b) no són similars es confirma si comprovem que l'equivalent a (27b) amb el verb *fer* és agramatical (*L'Arnau va fer interessar-se {en/per} la literatura), i que l'equivalent a (27a) amb el verb *aconseguir* també ho és (cf. 25b). Com es recull a l'apartat §5, la subordinada de (27a) conté un ST defectiu (cf. l'estructura de (65)), a diferència del ST complet de la subordinada de (27b).

20 Vegeu, però, els casos de (32) recollits més endavant. Pel que fa als tres exemples de (28), vegeu també els comentaris fets a l'apartat §5 al voltant dels exemples de (64).

absoluta –tant amb proclisi com amb enclisi– quan l'oració es construeix amb una clàusula completiva del verb *interessar-se* conjugat, tant en la perífrasi amb *fer* com amb *aconseguir* (29). Aquesta restricció desapareix a les perífrasis amb un infinitiu no pronominal (30), comportament similar al de les oracions simples triargumentals del verb (31).

- (28) a. L'Arnau va fer interessar-se la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau la va fer interessar-se {en/per} la literatura.
 c. *L'Arnau va fer interessar-se-la {en/per} la literatura.
- (29) a. L'Arnau va {fer/aconseguir} que la Meritxell s'interessés {en/per} la literatura.
 b. *L'Arnau la va {fer/aconseguir} que s'interessés {en/per} la literatura.
 c. *L'Arnau va {fer/aconseguir} que se la interessés {en/per} la literatura.²¹
- (30) a. L'Arnau va {fer/aconseguir} interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau la va {fer/aconseguir} interessar {en/per} la literatura.
 c. L'Arnau va {fer/aconseguir} interessar-la {en/per} la literatura.
- (31) a. L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau la va interessar {en/per} la literatura.
 c. L'Arnau va interessar-la {en/per} la literatura.

Les dades de (28–31) permeten formular una hipòtesi inicial: les oracions causatives simples triargumentals del verb *interessar* (31) –i altres verbs d'interès (*aficionar*, *apassionar*, *entusiasmar*, *il·lusionar*)– podrien compartir una estructura comuna amb les perífrasis d'infinitiu no pronominal d'aquests predicats amb el verb *fer* o amb verbs que Ginebra & Montserrat (2002) anomenen modals o equivalents (com *intentar*, *aconseguir*, etc.) (30). Seria una estructura diferent de les perífrasis d'infinitiu pronominal d'aquests predicats amb el verb *fer* (28), d'una banda, i de les construccions de *fer* o *aconseguir* amb una clàusula completiva del verb *interessar-se* conjugat (29), de l'altra.

Finalment, no és impossible trobar exemples de la perífrasi pronominal *fer interessar-se* amb un clític de datiu (32a), no pas d'acusatiu (cf. 28b), com

21 Cal tenir en compte que aquesta oració podria ser acceptable si s'interpreta la clàusula completiva com a passiva pronominal: *L'Arnau va {fer/aconseguir} que hom la interessés {en/per} la literatura*. Amb un datiu en lloc d'un acusatiu, l'oració és acceptable si s'interpreta com un datiu ètic: *L'Arnau va {fer/aconseguir} que se li interessés {en/per} la literatura*.

els recollits a (33). Hem trobat algun exemple amb datiu de la perífrasi no pronominal *fer interessar* (32b), però de manera molt més marginal, com el de (34): és una oració que sona més forçada.

- (32) a. L'Arnau li va fer interessar-se {en/per} la literatura.
 b. ??L'Arnau li va fer interessar {en/per} la literatura.
- (33) a. El seu treball amb els primers ordinadors de temps compartit li va fer interessar-se encara més en la seva possible optimització. (Veà i Baró, 2005: 54)
 b. Un dels professors que més li va influir va ser Petrus Camper, qui li va fer interessar-se per la botànica i en particular per la fisiologia vegetal. (Viquipèdia: s. v. *Martinus van Marum*)
 c. L'arribada de Lucca Giordano a Madrid, en 1692, li va fer interessar-se en l'aprenentatge de la pintura al fresc.
- (34) Parker va néixer en un barri humil de Kansas i va ser l'època escolar la que li va fer interessar per la música i on va començar a tocar la tuba. (Ràdio Capital, 12 de març del 2018)

■ 4 Anàlisis prèvies de les construccions causatives perifràstiques

En les anàlisis de les subordinades d'infinitiu és habitual distingir dos tipus de construccions depenent de la posició que ocupa el subjecte lògic de l'infinitiu: les que permeten un subjecte preverbal a l'infinitiu (35a), i les que només permeten un subjecte postverbal (35b).

- (35) a. L'Arnau va veure els nens cantar una cançó.
 b. L'Arnau va fer cantar una cançó als nens.

Diem que les primeres *permeten* un subjecte preverbal perquè també el poden dur en posició postverbal (36a). En canvi, diem que les segones *només permeten* un subjecte postverbal perquè l'anteposició del subjecte al verb en aquestes construccions és agramatical (36b).

- (36) a. L'Arnau va veure cantar una cançó als nens.
 b. *L'Arnau va fer els nens cantar una cançó.

Els verbs matriu que hem usat en els exemples són prototípics de cada tipus de construcció. En la primera és un verb de percepció i en la segona, un verb causatiu (cf. Labelle, 2017). Per tant, és habitual diferenciar les

construccions amb verbs causatius, *fer* o *deixar*, de les construccions amb verbs de percepció, com *veure* o *sentir*.

Així per exemple, Alsina (2008) considera que les subordinades d'infinitiu que depenen de verbs de percepció formen *estructures de control no argumental d'objecte*, en les quals el subjecte de l'infinitiu s'expressa com a objecte del verb subordinant i, per tant, quan és en forma de sintagma determinant (SD) apareix darrere del verb principal i davant de l'infinitiu (37a), tot i que també pot aparèixer darrere de l'infinitiu (37b):

- (37) a. Vaig veure en Josep córrer darrere l'autobús.
 b. Vaig veure córrer en Josep darrere l'autobús.

(Alsina, 2008: 2423 (47))

Tanmateix, en les construccions causatives, el subjecte de l'infinitiu s'expressa com a objecte del conjunt format pel verb principal *fer*, per exemple, i l'infinitiu. Per tant, en aquests casos un subjecte en forma de SD ha d'aparèixer després de l'infinitiu (38a) i la posició posterior al verb principal d'aquest subjecte és rebutjada (38b):

- (38) a. Vaig fer córrer en Josep darrere l'autobús.
 b. *Vaig fer en Josep córrer darrere l'autobús.

Segons Alsina (2008), la diferència entre totes dues construccions és més clara quan el verb en infinitiu és transitiu, ja que aleshores el subjecte lògic de l'infinitiu és un objecte directe en la construcció de control no argumental d'objecte (39a) i un objecte indirecte en la causativa (39b), tot i que les diferències no són tan evidents si el subjecte lògic de l'infinitiu apareix en forma de clític (40):

- (39) a. He sentit *la Maria* cantar alguns versets.
 b. He fet cantar alguns versets *a la Maria*.

- (40) a. *L'*he sentida cantar alguns versets.
 b. *Li* he fet cantar alguns versets.²²

22 Tant l'exemple de (39a) com el de (40a) són extrets directament d'Alsina (2008: 2427), mentre que els de (39b) i (40b) són adaptats d'aquest mateix autor, ja que ell fa la construcció també amb el verb *sentir*, donant a entendre, doncs, que els verbs de percepció també poden usar-se en la construcció causativa si el subjecte lògic de l'infinitiu hi apareix darrere. Per claredat expositiva, però, en el nostre cas hem preferit canviar el verb de la construcció causativa amb el verb *fer*.

D'altra banda, aquest autor també reporta una diferència semàntica entre totes dues construccions, ja que indica que en la causativa l'esdeveniment corresponent a l'infinitiu s'interpreta com a complet, mentre que en la construcció de control no argumental d'objecte, no.²³

Les anàlisis del comportament d'aquestes construccions s'han adreçat precisament a explicar les diferències entre totes dues estructures. Labelle (2017), per exemple, considera que les construccions amb el subjecte de l'infinitiu en posició preverbal són estructures biclausals caracteritzades per ECM (*Exceptional Case Marking*).²⁴ En aquest cas, segons l'autora, la clàusula d'infinitiu no té nucli complementador SC, sinó només un nucli ST i és el verb matriu el que atorga Cas acusatiu al subjecte lògic de l'infinitiu, sigui directament o per ascens del subjecte a la posició d'objecte del verb matriu. Segons l'autora, per tant, la clàusula inserida manté una part del seu domini funcional, cosa que es demostra perquè l'infinitiu pot acollir un clíctic d'objecte, un auxiliar i ser negat.²⁵

23 Ciutescu (2018) indica que Baschung & Desmets (2000) també proposen una diferència semàntica entre les construccions IC (*Infinitival Complement*) i les RIC (*Reduced Infinitival Complement*) que ella estudia. Així, en les primeres el subjecte del verb principal exerciria poc control sobre el subjecte de l'infinitiu, mentre que en les segones el control per part del subjecte de la principal sobre el del verb en infinitiu seria més fort o estricte.

Cal dir, de tota manera, que Ciutescu no identifica les construccions IC i RIC amb les de control no argumental d'objecte i amb les causatives respectivament. Per a aquesta autora les construccions IC corresponen a aquelles en què el subjecte de l'infinitiu és preverbal, mentre que les RIC són les que tenen el subjecte de l'infinitiu darrere del verb.

D'altra banda, Ciutescu (2018) analitza les propostes de diferents autors, entre els quals hi ha Alsina, en el sentit que les construccions IC amb un clíctic d'acusatiu es diferenciarien de les construccions RIC amb un clíctic de datiu perquè les primeres implicarien un esdeveniment subordinat incomplet, mentre que les segones l'implicarien complet. Així, en la construcció *Li/La vaig veure reparar un rellotge* (Alsina, 2008: 2428 (78)), l'ús del clíctic de datiu suposaria que l'esdeveniment de reparar el rellotge s'ha completat, mentre que l'ús del clíctic d'acusatiu implicaria que el subjecte del verb de percepció només ha vist part del procés de reparació. Tanmateix, Ciutescu rebutja aquesta generalització per massa estricta (cf. tota la discussió a Ciutescu, 2018: §4.2.2.2).

24 Per a una anàlisi recent de les construccions causatives a partir de l'*Exceptional Case Marking*, vegeu Runner & Moulton (2017).

25 Alguns exemples que mostrarien aquests fets serien els següents:

- (i) L'Arnau va veure els nens cantar-la (la cançó). [infinitiu que acull el clíctic d'acusatiu]
- (ii) L'Arnau va veure els nens ser espantats pel tro. [infinitiu amb auxiliar de passiva]
- (iii) L'Arnau va veure els nens no cantar la cançó. [infinitiu negat]

Aquests exemples estan basats en els que presenta Labelle (2017: 301–302 (5–7)). L'autora esmenta que els dos darrers exemples no són compatibles amb una percepció directa i que alguns autors els consideren agramaticals (p. ex. Guasti, 1993).

En canvi, les construccions amb el subjecte de l'infinitiu en posició postverbal serien, per a aquesta autora, estructures monoclausals, en què el subjecte postverbal de l'infinitiu rep Cas acusatiu quan el verb encastat s'usa com a intransitiu (41a), i Cas datiu quan s'usa com a transitiu (41b).²⁶

- (41) a. L'Arnau va fer cantar *el nen*.
 b. L'Arnau va fer cantar la cançó *al nen*.

Segons l'autora, que aquesta construcció és monoclausal queda demostrat pel fet que el verb en infinitiu no pot dur auxiliars ni ser negat.²⁷ I especialment perquè els clítics que substitueixen el subjecte lògic de l'infinitiu i el seu objecte s'ajunten amb el verb matriu, com podem comprovar a (42), en les construccions paral·leles a (41). Per tant, no hi hauria cap domini funcional (ni SC ni ST) entre el verb matriu i l'infinitiu

- (42) a. L'Arnau *el* va fer cantar. *vs.* *L'Arnau va fer cantar-*lo*.
 b. L'Arnau *la hi* va fer cantar. *vs.* *L'Arnau va fer cantar-*la-hi*.

Així doncs, Labelle (2017) analitza les construccions amb el subjecte de l'infinitiu en posició preverbal com a exemples d'ECM, és a dir, com a estructures biclausals. En canvi, per a aquesta autora, les construccions amb el subjecte de l'infinitiu postverbal serien exemples de construccions monoclausals, però bipredicatives, en què tant el verb matriu com l'infinitiu mantenen la seva pròpia estructura argumental.²⁸

26 En realitat, Labelle (2017) distingeix dues construccions monoclausals, seguint la terminologia clàssica usada per primera vegada per Kayne (1975) en un estudi sobre el francès, i que després ha estat adoptada per multitud d'autors: la construcció FI (*faire-infinitive*) i la FP (*faire-par*). La segona no es dona en català, per la qual cosa la deixarem fora en aquest estudi. Les dues construccions de (41) són, evidentment, del tipus FI.

27 Com a exemples podem esmentar els següents:

- (i) *L'Arnau va fer ser espantats els nens. [infinitiu amb auxiliar de passiva]
 (ii) *L'Arnau va fer no cantar la cançó als nens. [infinitiu negat]

28 Pel que fa a la distribució interlingüística de les construccions, Labelle (2017) indica que la construcció amb subjecte d'infinitiu preverbal (SV(O)) és gramatical amb els verbs de percepció en francès, català, italià, portuguès i espanyol, tot i que en aquest darrer cas l'objecte apareix precedit de la preposició *a*, a causa del marcatge diferencial d'objecte (DOM) en aquesta llengua; amb el verb causatiu *deixar*, en francès, portuguès i espanyol, i marginalment en italià i català; i amb el verb causatiu *fer*, només en portuguès. Per tant, segons Labelle, en català aquesta construcció només és possible amb els verbs de percepció.

Tot i això, també hi ha hagut anàlisis en què s'ha postulat que la construcció causativa conté un únic predicat. Així, s'ha considerat que un verb en infinitiu s'ajunta al verb *fer* a través d'un procés de reestructuració que suposa una elevació del predicat, és a dir, la reducció o simplificació d'una estructura complexa en una de simple (cf. també en aquest sentit l'estudi de Rizzi, 1982). Una qüestió que es planteja naturalment des d'aquesta perspectiva és si el verb resultant constitueix un predicat simple [_V *fer infinitiu*], o si es manifesta en forma de predicat complex [_V [_V *fer*] [_V *infinitiu*]]. Rowlett (2007), per exemple, considera que els verbs en aquest tipus de construccions, i també en les construccions amb verb de percepció, funcionen com a verbs simples. Guasti (2017) també analitza aquestes construccions com a casos d'incorporació sintàctica en què el verb en infinitiu i el verb causatiu formen, en les seves paraules, un *complex verb*.²⁹

Tanmateix, Kayne (1975) argumenta en contra d'un predicat simple, ja que els dos verbs poden ser separats per un pronom en posició enclítica (43a) o per expressions adverbials (43b) i perquè es poden coordinar dos infinitius (43c).³⁰

- (43) a. Fes-*lo* cantar una cançó (al Jaume).
 b. El faran *sens dubte* cantar una cançó.
 c. El farà *parar i desaparar* la taula.

Ciutescu (2018) fa una distribució una mica diferent de la de Labelle. Segons Ciutescu, les construccions amb el subjecte preverbal són possibles en romanès, portuguès i espanyol tant amb els verbs de percepció com amb els verbs causatius *deixar* i *fer*, mentre que en italià, francès i català només són possibles amb els verbs de percepció i el verb causatiu *deixar*.

En el quadre següent resumim les diferències en la distribució de les construccions SV(O) segons aquestes dues autores:

	<i>Verbs percepció</i>	<i>Verb deixar</i>	<i>Verb fer</i>
Labelle (2017)	fr, ca, it, pt, es	fr, pt, es it, ca (marginalment)	pt
Ciutescu (2018)	fr, ca, it, pt, es, ro	fr, ca, it, pt, es, ro	pt, es, ro

D'altra banda, les construccions amb el subjecte lògic de l'infinitiu en posició postverbal (V(O)S) són possibles tant per als verbs de percepció com per als causatius en totes aquestes llengües excepte per al romanès.

- 29 De tota manera, aquesta autora completa la seva anàlisi amb una proposta alternativa, a partir de Folli & Harley (2007), segons la qual tindriem dos verbs *fer* diferents: un de lèxic (V_{DO}) i un de lleuger o funcional (V_{CAUSE}), que seria el que trobaríem en les construccions causatives perifràstiques amb un verb en infinitiu.
- 30 Considerar que el verb causatiu és un auxiliar i que tots dos verbs s'ajunten en el domini funcional de la clàusula podria ser una solució a aquests problemes (cf. Cinque, 2006).

Per tant, a partir d'aquestes dades sembla que convé assumir que tant el verb causatiu com el verb en infinitiu tenen la seva pròpia projecció verbal, cadascuna amb els seus arguments, i, per tant, una estructura en què el verb en infinitiu també projecta el seu argument extern, encara que després arribi a ser l'objecte del predicat complex.³¹ Una altra cosa és determinar com es formaria aquest predicat complex si no hi ha un procés de composició.

Burzio (1986) ja va argumentar a favor d'una anàlisi segons la qual les construccions causatives eren estructures derivades en què el SV de la subordinada (V + CD) s'ajuntava al nucli verbal subordinant per crear el predicat complex (cf. també Baker, 1988). Aquesta elevació provoca, com sabem, que el subjecte lògic de l'infinitiu passi a ocupar la posició d'objecte del predicat, el qual el marca amb Cas acusatiu quan el verb en infinitiu és intransitiu. Aquest procés es fa per adjacència, ja que si el subjecte de l'infinitiu no és adjacent al predicat complex no rep Cas acusatiu sinó datiu, com es pot comprovar a (44). Burzio (1986) considera que el verb causatiu, gràcies a les seves propietats lèxiques, provoca l'esborrament del nucli C (complementador) de la subordinada.

(44) L'Arnau va fer cantar una cançó a la Maria. → L'Arnau li va fer cantar una cançó.

Per la seva banda, Wurmbrand (2001) també defensa que la construcció causativa és monoclausal des de l'inici de la derivació, ja que el verb en infinitiu no projecta el seu domini funcional (ni ST ni SC). D'aquesta manera, es pot explicar la formació d'un predicat complex sense la necessitat de cap operació de reestructuració que esborri un nucli funcional. També Folli & Harley (2007) postulen que les estructures perifràstiques causatives manquen d'aquests dos nuclis funcionals a la subordinada, però sí que defensen, en canvi, que presenten el nucli funcional *v*.³²

31 Labelle (2017: 309), seguint Kayne (1975), exposa que un fet que refermaria la hipòtesi d'un predicat complex i no simple és que el subjecte de l'infinitiu segueix mostrant propietats de subjecte: per exemple, els elements anafòrics i algunes expressions orientades al subjecte s'hi refereixen (i no ho fan al subjecte de *fer*). Els exemples que indica són els següents:

- (i) Farà parlar aquestes joves; una de l'altra. [traducció del seu exemple (32)]
- (ii) He fet beure el vi a *contracor* a la Maria. [exemple que Labelle reproduceix d'Alsina, 1993: 268]

32 Cal advertir que en aquesta revisió de les anàlisis prèvies de les construccions causatives perifràstiques seguim la denominació que els diferents autors usen per referir-se als

Tanmateix, Wurmbrand (2006) ja destaca que postular la reducció d'una estructura biclausal en una de monoclausal mitjançant l'eliminació del nucli C és problemàtic, atesa la possibilitat dels verbs causatius de construir-se amb estructures subordinades amb verbs finits (p. ex., la de (45b)). En aquest sentit, Ciutescu (2018) indica la necessitat de redefinir la idea de la subordinació.

- (45) a. Ha fet cantar una cançó a la Maria.
 b. Ha fet que la Maria canti una cançó.

De fet, com ja hem dit més amunt, Labelle (2017) analitza les construccions amb ECM com a estructures sense SC però amb ST. Tanmateix, seguint Chomsky (2000, 2001), aquest nucli ST ha de ser defectiu. Chomsky accepta la presència de tres nuclis en el domini funcional de les clàusules: C, T i ν . Segons aquest autor, T pot ser seleccionat per C, i aleshores presenta un conjunt complet de trets- φ , o per V, i aleshores és defectiu.³³ Per tant, si C no hi és present, T ha de ser defectiu.

Segons Gallego (2008, 2009, 2010), però, el sistema de Chomsky presenta una clara asimetria, ja que, dels tres nuclis funcionals que presenta, dos poden ser defectius o complets en el seu conjunt de trets- φ (T i ν), mentre que el tercer, C, només pot ser complet. Gallego, per tant, introdueix la idea que C també pot ser defectiu o complet. Aleshores, indica que és el nucli C complet (C*) el que assigna Cas estructural nominatiu o Cas nul per als subjectes PRO, mentre que és el nucli ν complet (ν^*) el que assigna Cas estructural acusatiu.³⁴ Segons aquesta aproximació, les estructures amb

nuclis funcionals, depenent dels postulats teòrics que adopten. Així, en aquest cas concret, el nucli ν s'ha d'entendre com un nucli funcional que introdueix l'argument extern i atorga Cas acusatiu (seguint Chomsky, 1995), no com un nucli funcional eventiu. En canvi, en altres casos els autors es poden referir al nucli que introdueix l'argument extern com a Veu. Cal que els lectors ho tinguin en compte. De tota manera, quan fem la nostra proposta d'estructura per a aquestes construccions, atès que seguim el marc teòric de Cuervo (2003), denominarem aquest nucli funcional com a Veu, i utilitzarem ν per denominar el nucli eventiu (cf. nota 41).

- 33 Segons Chomsky (2001), ν pot ser també defectiu o complet (aleshores indicat com a ν^*). En el segon cas, és a dir, si presenta els trets de [persona] i [nombre], selecciona també un V complet. En canvi si és defectiu (com en el cas de les construccions inacusatives o passives), aleshores V també és defectiu.
- 34 Inicialment s'ha considerat que és T el nucli que assigna Cas estructural nominatiu (cf. Chomsky, 2000: 102). Tanmateix, per tractar el problema que suposa que els trets- φ de T no es poden validar fins que C no s'ha ajuntat, Chomsky (2008) va argumentar que els trets- φ en realitat es generen a C i després s'hereten per T (cf. la discussió a Gallego,

ECM serien estructures amb un nucli C defectiu (C_{def}) que selecciona un nucli T també defectiu (T_{def}).

Gallego (2009) indica que la presència d'un C defectiu és necessària per raons teòriques internes al mateix sistema computacional relacionades amb el mecanisme d'herència dels trets- φ que exposa Chomsky (2008). Tanmateix, l'autor també indica que el fet que una clàusula d'elevació pugui ser l'antecedent d'un pronom neutre constitueix una evidència empírica de la presència d'un C defectiu (cf. (46a)). Segons l'autor, si un C i un D (Determinant) són anàlegs en el sentit que tots dos poden establir una dependència anafòrica, aleshores aquest fet suggereix que fins i tot una clàusula defectiva, per manca de ST, pot incloure una capa SC. A més, la possibilitat de coordinar dues estructures com les de (46b) també constituiria una evidència d'aquest C defectiu.

- (46) a. Juan parece [tener demasiado trabajo]_i, pero eso_i no impide que dedique tiempo a sus hijas. (Gallego, 2009: 177 (26))
 b. Nuestro ex-presidente prefería y parecía [ser un cowboy] (Gallego, 2009: 177 (nota 20 (i)))

Gallego recull la idea, aportada per un revisor, que clàudules d'infinitiu amb un verb de percepció també poden ser correferents amb un pronom neutre: *Siempre veo a Juan salir con sus amigos, y eso no impide que dedique tiempo a sus hijas* (Gallego, 2009: nota 20 (ii)). Segons l'autor, però, l'anàlisi d'aquestes oracions no depèn del tipus de construcció: verbs de percepció i verbs d'elevació seleccionen un SC defectiu perquè també seleccionen un ST defectiu.

Ciutescu (2018), per la seva banda, prenent la proposta de Gallego, argumenta que l'anàlisi d'ECM, amb un C i un T defectius, vàlida inicialment per donar compte de les construccions amb subjecte d'infinitiu preverbal (que ella anomena IC), també es pot estendre a les construccions en què el subjecte de l'infinitiu és postverbal (RIC). En aquest sentit, l'autora considera que l'anàlisi clàssica de les construccions causatives perifràstiques, segons la qual es produeix un procés de reestructuració, és a dir, un procés pel qual el SV (V + CD) ascendeix (VP-fronting), és, en el fons, un cas d'ECM *lato sensu*, per la qual cosa les construccions causatives amb un

2009: 171). En la nostra proposta, tot i que Gallego assumeix que és C el nucli que assigna Cas estructural nominatiu o nul, seguirem la proposta inicial que és T el nucli que els assigna, entenent que no afecta les derivacions que proposarem.

infinitiu subordinat són també exemples d'aquests tipus d'estructures amb marcatge de cas excepcional.

Aquesta autora afegeix una prova empírica a les aportades per Gallego: la possibilitat d'introduir les clàusules amb una preposició (47).

(47) Las hice de reír. (Ciutescu, 2018: 141 (18b))³⁵

Una anàlisi en aquests termes, que postula la presència d'un nucli C_{def} , permet deixar de banda anàlisis en què, per donar compte de l'ordre dels mots en les construccions causatives amb infinitiu, s'ha d'argumentar la presència d'altres nuclis, com ara un nucli aplicatiu (Pitteroff & Campanini, 2013; Campanini & Pitteroff, 2013) o un nucli aspectual (Vivanco, 2016).³⁶

Pitteroff & Campanini (2013) argumenten que el subjecte lògic de l'infinitiu (o *causee*) no és introduït per un nucli *Ve*u sinó que s'ajunta a l'especificador d'un nucli aplicatiu (SAppl) alt (cf. també Ippolito, 2000; Torrego, 2010). Segons els autors, aquest nucli funcional dona compte de la restricció d'animacitat (efecte d'obligació), ja que un SAppl només pot introduir SD animats (cf. Pylkkänen, 2008).³⁷ I també justifica el moviment del verb, que implica el del seu complement (per *pied-piping*), a l'especificador del *S_v* matriu (cf. Pitteroff & Campanini, 2013: 224), ja que el SAppl no transmet

35 L'autora mateix ja adverteix que aquest tipus de construcció no és possible en català, però que sí que és possible la preposició *a* en certs casos amb verbs de percepció (i). Tanmateix aquesta possibilitat tampoc no és gramatical amb els verbs causatius (ii):

(i) He sentit (a) dir que vindrà. (Ciutescu, 2018: 141 (20a))

(ii) Ha fet (*a) interessar la Meritxell per la política.

36 Folli & Harley (2007) justifiquen l'ordre dels mots en les construccions causatives argumentant que l'especificador del *S_v* de la clàusula subordinada es projecta a la dreta en italià. En canvi, Pitteroff & Campanini (2013) expliquen que el moviment de l'infinitiu i el seu complement per damunt del subjecte lògic de l'infinitiu, ja és suficient per explicar l'ordre dels mots i que no cal, per tant, recórrer a la justificació de Folli & Harley. A més, aporten algunes proves empíriques que contradiuen la necessitat de l'especificador a la dreta. De tota manera, la prova més contundent contra l'especificador a la dreta és que en algunes llengües, com en espanyol, el *causee* pot col·locar-se davant de l'infinitiu.

37 L'efecte d'obligació fa referència a la relació que existeix entre el subjecte del verb matriu (o *causer*) i el subjecte de l'infinitiu (o *causee*). Folli & Harley (2007) estableixen que la relació s'ha d'interpretar en termes d'obligació: el subjecte del verb matriu «obliga» el *causee* a realitzar l'acció, de manera que aquest últim ha de ser animat i agentiu. Tanmateix, Pitteroff & Campanini (2013) revisen aquesta interpretació de l'efecte d'obligació i proposen que no ha d'estar lligat a un matís (*flavor*) de *v*, sinó al marcatge amb Cas datiu del subjecte de l'infinitiu. Segons els autors, aquest fet explicaria per què l'efecte d'obligació és absent en causatives en què el verb en infinitiu és intransitiu.

els seus trets- φ no interpretables al seu complement, sinó que els valora pel SD que ocupa el seu especificador. Aquesta proposta, segons els autors, també explica per què el *causee* és agentiu, ja que, contràriament al SAppl, el nucli *Ve* pot introduir en l'especificador SD agentius i causatius indistintament, i per què rep *Cas datiu*.

Segons aquests autors, el fet que les construccions causatives en italià no puguin incorporar un altre SAppl alt demostra que el *causee* s'ajunta a la posició d'especificador d'un nucli aplicatiu, ja que, a partir del principi de distintivitat de Richards (2010), segons el qual una derivació amb dos constituents idèntics s'estavella, dos SD marcats amb *Cas datiu* malmetrien la derivació (48a). Aquest principi es pot eludir si hi ha moviment d'un dels dos elements fora del domini crític en forma de clític. Ara bé, aquesta possibilitat només es dona amb un aplicatiu baix (48b), no pas amb un d'alt (48c).

- (48) a. *L'Arnau ha fet tallar l'herba a la Maria al seu veí.
 b. L'Arnau li ha fet donar un llibre a la Maria.
 c. *L'Arnau li_i ha fet tallar l'herba al seu veí.³⁸
 (traducció de Pitteroff & Campanini, 2013: 223–224 (31b), (34a), (34b))

Tanmateix, la crítica més important a la proposta de Pitteroff & Campanini (2013) és demanar què passa quan el verb en infinitiu és intransitiu, sigui inergatiu o inacusatiu. En aquests casos, el subjecte lògic de l'infinitiu sempre rep *Cas acusatiu* i no pas *datiu* (49).

- (49) a. L'Arnau va fer plorar la Maria → L'Arnau la va fer plorar.
 b. El jardiner va fer florir les roses → El jardiner les va fer florir.

Per tant, la proposta d'un SAppl que introdueix el *causee* és difícil de sustentar. Més si tenim en compte l'efecte d'obligació. Com hem vist, segons aquest efecte, el subjecte del verb *fer* obliga el subjecte lògic de l'infinitiu a realitzar una determinada acció. Tanmateix, com podem comprovar a (49), no sembla que l'efecte pugui postular-se sempre en construccions amb verbs subordinats intransitius, tot i que també pot donar-

38 L'oració de (48c) és bona per a molts parlants, entesa com una duplicació de clític (tots dos datius serien correferents). Per mostrar precisament que tots dos datius no són correferents, els hem marcat amb subíndexs diferents. Aquesta incorporació és nostra i no de l'exemple original de Pitteroff & Campanini.

s'hi i no queda restringida a construccions transitives en què el *causee* és en datiu. El jardiner no obliga de cap manera les roses a florir, ni l'Arnau obliga la Maria a plorar. En el primer cas, atès que el subjecte del verb en infinitiu no és agentiu i, en el segon, perquè la Maria no és obligada per l'Arnau a plorar: senzillament pot ser una acció involuntària de l'Arnau la que provoca que la Maria plori.

D'altra banda, com ja hem indicat, Vivanco (2016) proposa que les construccions causatives presenten un nucli aspectual (SAsp). Segons aquesta autora, les causatives perifràstiques són estructures monoclausals des de l'inici de la derivació, i és una condició per a la formació d'un predicat complex que l'event superior subordini una estructura inferior a l'únic ST oracional –però amb dos SAsp, cadascun dels quals domina un nucli verbal–, perquè precisament això és el que permet que tots dos nuclis interactuïn sense barreres oracionals i conformin una predicació complexa. Aquest fet quedaria demostrat perquè les causatives perifràstiques tenen una única referència temporal i perquè aquestes construccions tenen una única posició per als modals epistèmics. Per aquest motiu, els epistèmics només poden projectar-se sobre el verb causatiu i no pas sobre l'infinitiu: *L'Arnau pot fer saludar la Maria* vs. **L'Arnau va fer poder saludar la Maria*.³⁹

En la seva proposta formal, en la construcció causativa amb un verb transitiu hi ha tres nuclis que poden assignar Cas: un T i dos S α , el del verb *fer* i el del verb en infinitiu. T assigna Cas nominatiu a l'argument extern de *fer*, mentre que el S α de l'infinitiu assigna Cas al seu argument intern. El seu argument extern, però, no pot desplaçar-se a T i ha de rebre Cas del primer nucli assignador que el c-comanda: el S α del verb *fer*. La realització morfològica dels tres casos es fa per competició, ja que l'argument extern de *fer* i l'argument intern del verb en infinitiu es realitzen com a nominatiu i acusatiu, respectivament, però l'argument extern de l'infinitiu s'ha de materialitzar com a datiu per defecte. En canvi, quan l'infinitiu és un verb inergatiu, el seu argument extern sí que pot materialitzar-se com a acusatiu per-

39 Segons l'autora (Vivanco, 2016: §10.3.8), els modals epistèmics tenen un àmbit més ampli que els deòntics, ja que tenen abast oracional. Per aquest motiu, si les causatives analítiques, com diu, són estructures monoclausals amb dos SV, hem d'esperar que els modals epistèmics trobin una única posició per inserir un SMepistèmic (per damunt del SAsp superior), mentre que els deòntics en trobin dues: un SMdeòntic per damunt de cada un dels SV, però per davall en tot cas de cada SAsp. Per això, en el primer exemple que hem indicat, *L'Arnau pot fer saludar la Maria*, el modal tant es pot interpretar com a epistèmic (= 'possibilitat de') o com a deòntic (= 'capacitat de, autoritat per'). En el segon, en canvi, el modal epistèmic no pot tenir abast exclusiu sobre l'infinitiu.

què no competeix amb cap altre argument per rebre aquest Cas. En el cas dels verbs subordinats inacusatius, finalment, *Ve*u no es projecta (no hi ha argument extern), atès que el tret α de l'infinitiu és $\{-t\}$.⁴⁰ Aleshores, l'argument intern no pot rebre Cas del $S\alpha$ de l'infinitiu ni es pot desplaçar a T per rebre Cas nominatiu, i rep Cas acusatiu del $S\alpha$ del verb *fer*, perquè no competeix amb cap altre SD per tenir aquest Cas.

Vivanco postula que l'infinitiu es desplaça al seu propi SAsp sense arribar a introduir-se en la projecció del verb causatiu *fer*. Per tant, no hi ha ni incorporació ni ascens del predicat en sentit estricte. Segons aquesta autora, el principal argument per postular una estructura funcional de l'infinitiu és la possibilitat d'inserir-hi la negació (50).

(50) Le hice no contar nada a nadie. (Vivanco, 2016: 396 (149))

Tanmateix, Alsina (2008) indica tres restriccions per als infinitius en les construccions causatives en català: no poden construir-se com a passives, no poden dur un auxiliar *haver* i no poden ser negades (51). Per tant, postular un nucli SAsp en aquestes construccions és problemàtic.

(51) *Vaig fer no contestar la carta a la Berta. (Alsina, 2008: 2432–2433)

Així doncs, en aquest article seguirem la proposta de Ciutescu (2018), la qual postula, com ja hem indicat més amunt, que tant les construccions causatives, com les construccions amb un verb matriu de percepció presenten un SC i un ST defectius a la clàusula subordinada (cf. també Wurmbbrand, 2001; Gallego, 2016).⁴¹

Segons l'autora,

I started from the premise that the IC and RIC configuration with both perception and causative verbs are biclausal structures and that the overt linear order is a consequence of the derivation of these constructions and not of the different functional projections their complement can embed (*v*P/VP in RIC vs. TP in IC) (Ciutescu, 2018: 213).

40 Vivanco proposa col·locar un tret $\{\pm t\}$ en una projecció diferent del nucli verbal, en un nucli $S\alpha$: « $S\alpha$ es simplemente un asignador de caso acusativo. Si α es $\{-t\}$ no asigna acusativo y, en consecuencia, *S*Voz no se proyecta» (Vivanco, 2016: 36).

41 Cal tenir en compte que Ciutescu (2018) adopta els postulats teòrics en què l'argument extern està introduït per *S**v* (cf. Chomsky, 1995). En canvi, Cuervo (2003) utilitza el nucli *S**Ve*u amb aquesta funció (cf. Kratzer, 1996) i *S**v* com a nucli eventiu que es combina amb l'arrel verbal (cf. Marantz, 1997). Per això, utilitzarem *S**Ve*u per adaptar-nos al marc de Cuervo (2003).

Així, l'estructura que aquesta autora postula per a totes dues construccions és la següent (hi mantenim la notació original que els nuclis v són complets (v^*), tot i que l'autora destaca posteriorment que el de la clàusula d'infinitiu és defectiu):

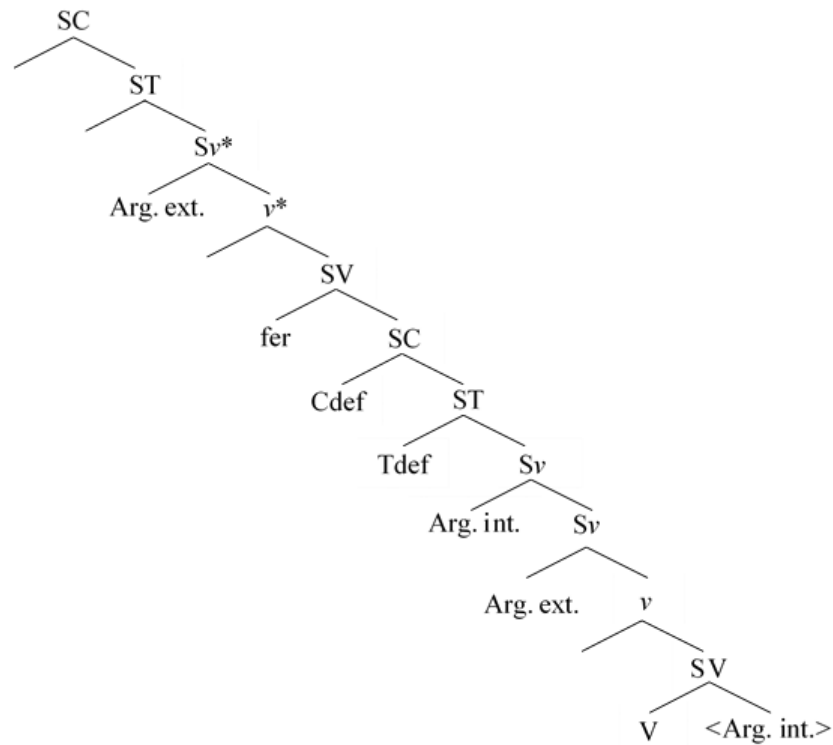
- (52) [_{SC} [_{ST} [_{S v^*} Arg. Ext. v^*] [_{SV} *veure/fer*] [_{SC} C_{def}] [_{ST} T_{def}] [_{S v^*} Arg. Ext. v^*] [_{SV} V_{INF} Arg. Int.]]]]]]]]]]]

(Traducció de Ciutescu 2018: 213 (1))

Tanmateix, contràriament al que havia postulat en un treball anterior (Ciutescu, 2013), l'autora argumenta que en les construccions RIC, és a dir, amb el subjecte de l'infinitiu en posició postverbal, no és tot el SV que es mou (*VP-fronting*), sinó que el verb i el seu objecte es mouen separatament per sobre del subjecte lògic de l'infinitiu, en una estratègia de canvi d'objecte (*Object-Shift*) o *scrambling*, segons la qual hi ha un especificador addicional del S_v (cf. Gallego, 2010). L'argument intern o objecte de l'infinitiu es mourà a aquest especificador addicional del S_v , mentre que l'infinitiu també es mourà a una projecció inflexional més alta. El moviment de l'objecte de l'infinitiu, que es fa així visible per rebre Cas, queda reflectit, per tant, a (53).

Així doncs, la representació estructural d'aquest tipus de construccions és la següent:

(53)

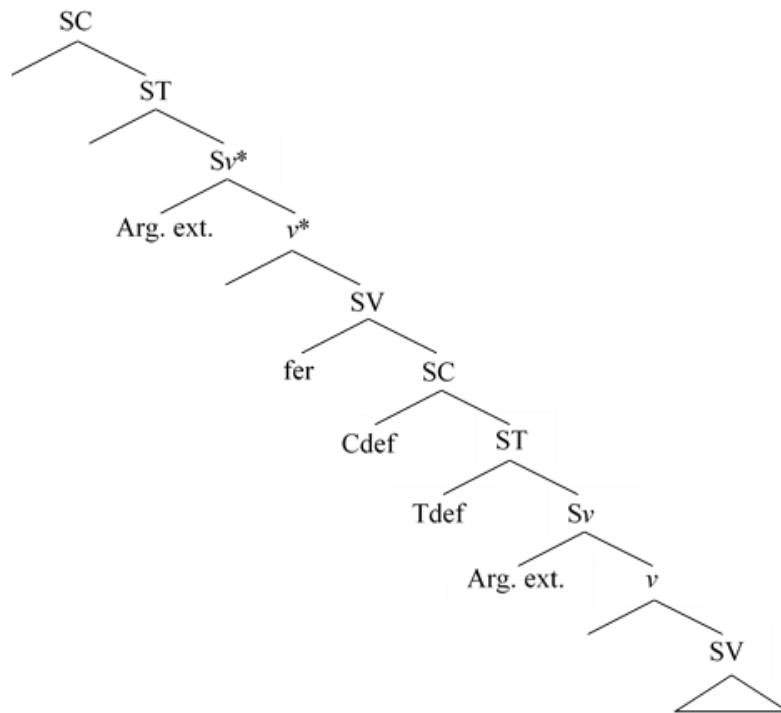

(Adaptació de Ciutescu 2018: 221 (11))

Pel que fa a l'assignació de Cas, és el nucli *v* matriu el que assigna Cas acusatiu a distància (cf. Chomsky, 2000, 2001) a l'objecte de l'infinitiu, ja que el nucli *v* de la subordinada també és defectiu i no pot assignar-lo (cf. també Gallego, 2016). Finalment, el subjecte lògic de l'infinitiu rep Cas datiu estructural i no pas inherent (mitjançant la preposició *a*), en una estratègia d'últim recurs, atès que ocupa una posició en què ja no pot rebre ni nominatiu ni acusatiu.

Pel que fa a l'estructura de les construccions intransitives, a (54) fem una adaptació de la que Ciutescu (2018: 229 (19)) proposa per als verbs inergatius en construccions causatives (modificada per poder comparar-la més clarament amb la de (53)). En aquest cas, atès que el nucli C també és defectiu, el subjecte lògic de l'infinitiu no pot rebre Cas *i*, de nou, ha de rebre Cas acusatiu a distància del *v* matriu.

(54)

L'autora adopta una estratègia diferent per donar compte de l'ordre dels mots en les estructures IC amb verb en infinitiu transitiu. Si per a les RIC, amb ordre VOS, postula un canvi d'objecte (com hem vist a (53)), amb preferència a la hipòtesi clàssica d'ascens del SV o *VP-fronting*, per justificar l'ordre possible SVO en les estructures IC argumenta precisament a favor d'un procés de *VP-fronting* en català, és a dir, d'un moviment conjunt del verb i el seu objecte, i un procés de canvi d'objecte en espanyol.

Un cop hem revisat les principals aproximacions a l'estructura de les construccions causatives perifràstiques, a continuació proposarem i defensarem les estructures argumentals de les construccions amb el verb *interessar* (+SPrep) que són l'objecte d'estudi d'aquest treball –aplicables també a construccions similars amb altres verbs com *aficionar*, *apassionar*, *entusiasmar* i *il·lusionar* (cf. l'apartat §3) partint, com ja hem indicat, del marc teòric de Cuervo (2003), que hem exposat a l'apartat §2. Tanmateix, atès que en aquestes construccions *interessar(-se)* és un verb amb un sol argument a més

del que regeix amb un SPrep, no caldrà recórrer a les estratègies de VP-*fronting* i de canvi d'objecte per explicar l'ordre dels mots. Però sí que mirarem de justificar les diferents asimetries que hem destacat a l'apartat de dades (cf. §3).

■ 5 Proposta d'estructures causatives triargumentals i causatives complexes amb el verb *interessar* i altres verbs d'interès

Recordem, per començar, les construccions de (8), que són les que volem explicar i que tornem a reproduir aquí com a (55).

- (55) a. L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau va fer que la Meritxell s'interessés {en/per} la literatura. /
 L'Arnau va fer interessar la Meritxell {en/per} la literatura. /
 L'Arnau la va fer interessar-se {en/per} la literatura.
 c. L'Arnau {va voler / va aconseguir} que la Meritxell s'interessés
 {en/per} la literatura. / L'Arnau {va voler / va aconseguir}
 interessar la Meritxell {en/per} la literatura.

D'inici, analitzarem l'estructura de la construcció triargumental i de les construccions causatives perifràstiques, amb verb subordinat en infinitiu o finit, que destaquem a (56). Posteriorment passarem a explicar l'estructura de les construccions amb un verb modal (*voler/aconseguir*) de (55c). Finalment, donarem compte de la possibilitat que tenen algunes d'aquestes construccions, concretament la causativa perifràstica amb verb en infinitiu, d'alternar entre el verb incrustat com a pronominal o no.⁴²

- (56) a. L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau va fer interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 c. L'Arnau va fer que la Meritxell s'interessés {en/per} la literatura.

En la nostra opinió, totes tres construccions responen a una estructura biclausal bàsica amb dos SC i dos ST: una construcció causativa amb el verb *fer* i una clàusula subordinada d'infinitiu a (56a–b) i una de completiva a (56c). D'aquesta manera, postulem que l'estructura triargumental amb el verb *interessar* (56a) correspon en realitat a una estructura causativa en la

⁴² Les diferències en el comportament sintàctic d'aquestes construccions ja han estat exposades a (28)–(31).

qual el verb *fer* és silent i no es manifesta fonèticament. Tanmateix, l'estructura no seria exactament la mateixa en tots tres casos, ja que analitzarem la construcció triargumental i la causativa perifràstica amb el verb en infinitiu com a construccions que inclouen un domini funcional defectiu en la clàusula (un SC, un ST i un S_{VEu} defectius), mentre que la construcció perifràstica amb el verb finit manca del nucli S_{VEu}, però manté els nuclis SC i ST complets.

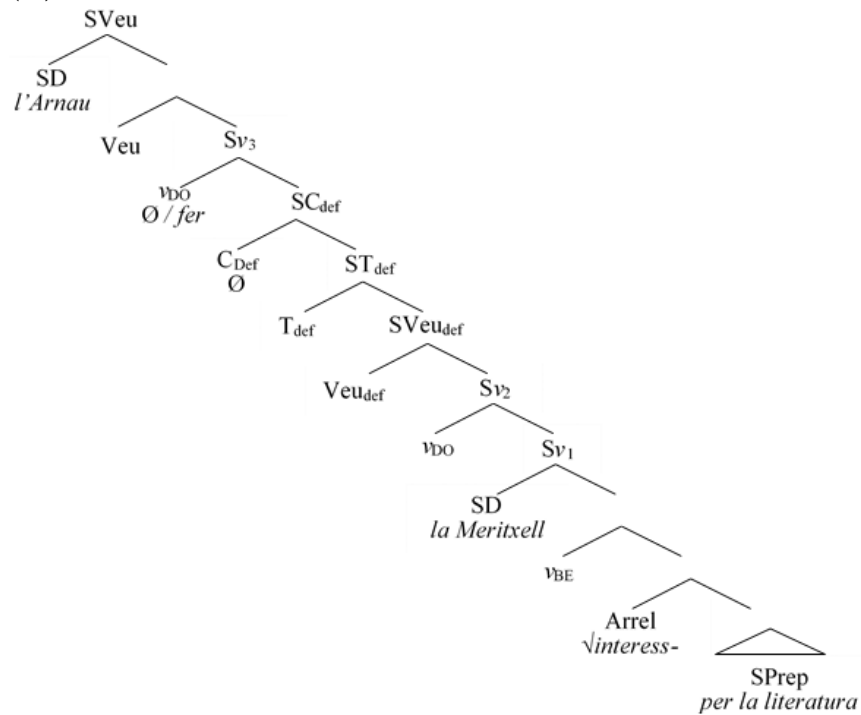
D'altra banda, argumentarem que les dues primeres construccions inclouen un nucli eventiu S_{DO}, mentre que la tercera el té S_{GO}. Aquest fet explicarà la presència del verb subordinat com a pronominal i, pensem, una petita diferència semàntica.

D'aquesta manera, la nostra proposta per als verbs d'interès justificaria els contraexemples que hem mostrat de la *Target/Subject Matter (T/SM) Restriction* de Pesetsky (1995) (cf. (3) i (11a–15a)), segons la qual els verbs psicològics d'oracions causatives de canvi d'estat no poden formar oracions triargumentals. Pesetsky mateix reconeix que els predicats d'aquestes construccions són semànticament trivalents, però que l'oració no pot contenir alhora els tres arguments si no és mitjançant una construcció perifràstica.

Analitzem a continuació l'estructura corresponent a les oracions de (56). Ja hem dit que les construccions de (56a) i (56b) coincidirien en l'estructura, amb la diferència que en la primera el verb causatiu *fer* seria silent, mentre que en la segona es manifestaria explícitament. Seguint el model teòric de Cuervo (2003), que hem establert a l'apartat §2, l'estructura es correspondria a la unió d'un verb causatiu *fer* (S_{DO}) amb una estructura bi-eventiva S_{DO} + S_{BE}, corresponent a una construcció causativa, i amb un sintagma preposicional (SPrep). L'estructura, com hem indicat més amunt, és biclausul, per la qual cosa la clàusula d'infinitiu conté tot el domini funcional, tot i que els nuclis SC, ST i S_{VEu} són defectius.

La diferència entre totes dues construccions de (56a) i (56b), però, es trobaria en la derivació sintàctica. A (57) oferim la representació d'aquestes dues construccions (obviant, per simplificar el domini funcional per damunt del S_{VEu} de la matriu) i posteriorment expliquem la diferent derivació que tenen.

(57)

En la construcció triargumental, el verb *interessar* queda format en combinar l'arrel lèxica $\sqrt{\text{interess-}}$ amb v_{DO} (S_{V3}), després d'incorporar-se a v_{BE} (S_{V1}) i v_{DO} (S_{V2}). En canvi, en la construcció causativa perifràstica amb el verb *fer*, considerem que el verb *interessar* es forma per la combinació de l'arrel amb els nuclis de S_{V1} i S_{V2} , ja que el de S_{V3} està ocupat pel verb lleuger *fer*.⁴³ En qualsevol dels dos casos, l'ordre dels elements de la construc-

43 És cert que també podríem considerar que el verb *interessar*, després de quedar format a S_{V2} acaba ascendint també a S_{V3} per formar un verb complex amb el verb lleuger, tal com defensa, per exemple, Guasti (2017) en una de les propostes que analitza. Tanmateix, si argumentem que queda en la posició de S_{V2} , podrem justificar l'ordre dels elements, però també el fet que el clític pugui situar-se entre el verb causatiu i el verb en infinitiu (p. ex. *Fes-la interessar per la literatura*).

De tota manera, si considerem que el verb acaba pujant a S_{V3} i forma un verb complex, per justificar per quin motiu entre el verb lleuger i l'infinitiu pot aparèixer un pronom podríem apel·lar a un procés d'exc incorporació que els separa després de la incorporació (cf. Guasti, 1993, 2017).

ció queda explicat per l'ascens de l'arrel i la formació del verb. Com podem comprovar a la representació de (57), el subjecte de l'infinitiu queda en posició postverbal i, com que no pot rebre Cas nominatiu del ST de la subordinada perquè és defectiu, rep Cas acusatiu a distància del SVeü de la matriu,⁴⁴ perquè també el SVeü de la subordinada és defectiu i no pot assignar-lo. A més, tant *fer* com l'argument extern del SVeü matriu ocuparan la seva posició, respectivament, com a nucli i especificador de ST (que obviem en la representació), el primer per comprovar els trets de concordança i el segon per rebre Cas nominatiu. Hem de tenir en compte també que en aquestes construccions el verb *interessar* regeix un complement en forma de sintagma preposicional. Entenem que la semàntica de la construcció, atesos els nuclis eventius que presenta és 'fer causar interès per la literatura'.⁴⁵

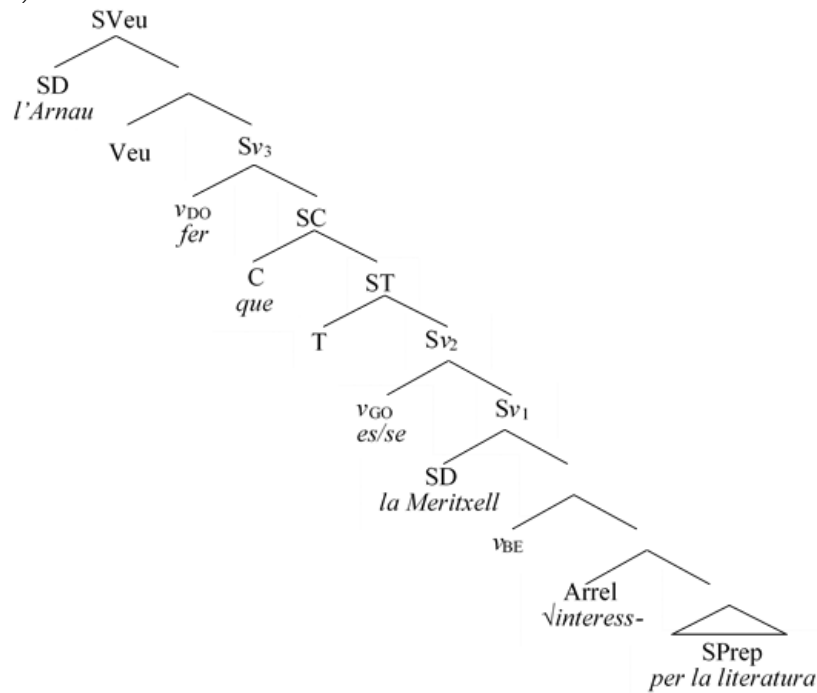
Pel que fa a l'oració de (56c), la construcció causativa amb la subordinada introduïda per la conjunció *que*, l'estructura sintàctica és, com hem dit, bàsicament similar, tot i que presenta algunes diferències. Representem l'estructura a (58) i a continuació la comentem.

44 Per a l'assignació de Cas acusatiu a SVeü, vegeu Kratzer (1996).

45 Semàntica aplicable a construccions similars amb els altres predicats que hem anomenat verbs d'interès: 'fer causar {afició / apassionament / entusiasme / il·lusió} + SPrep'.

Seguint les aportacions de Kailuweit (2005, 2007) recollides a l'apartat §3, aquest grup de verbs es diferencia de la resta que formen oracions triargumentals perquè l'argument SPrep és el *correlat* (un estat de coses que suscita l'emoció) i el subjecte és el *punt de referència* (l'argument que ajuda a detectar el correlat al qual s'orienta l'emoció). En termes d'Acedo-Matellán i Mateu (2015), el subjecte seria una *causa estructural* (en posició argumental prominent) i el SPrep seria una *causa conceptual*. Des del punt de vista noció, es podria defensar la semàntica de (56a–b) com 'fer que la literatura causi interès en la Meritxell', ja que *la literatura* hi és el correlat, però en la nostra proposta reflectim la semàntica estructural d'aquestes oracions, no pas la noció.

(58)

La diferència fonamental amb l'estructura de (57) és en el domini funcional de la clàusula subordinada. Atès que en aquest cas la clàusula s'introdueix amb la conjunció *que* i que el verb *interessar* es presenta conjugat, el SC i el ST no són defectius sinó complets. A més, en aquest domini no hi trobem S_Veu, ja que l'estructura eventiva subordinada és $v_{GO} + v_{BE}$ i no hi ha lloc per a un argument extern.⁴⁶

El verb es forma per la combinació de l'arrel amb v_{BE} (Sv_1) i v_{GO} (Sv_2), on es fusiona amb el clíctic pronominal.⁴⁷ Atesa la presència d'un SC complet, el verb no pot ascendir a Sv_3 . L'ordre dels elements s'explica perquè

46 Per a la caracterització relacionada amb la voluntarietat en les construccions amb *interessar-se* {en/per} *algú o alguna cosa*, vegeu Royo (2018, 2019): serien oracions inacusatives amb la presència d'un S_Veu en què la posició d'argument extern s'ocupa de manera derivada (per *internal merge*) i el subjecte agafa així un valor agentiu, a més del valor originari de pacient.

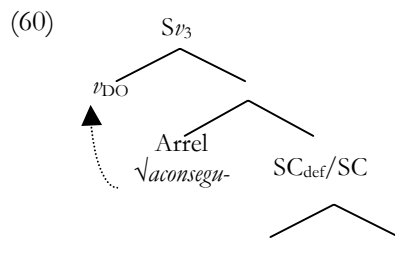
47 Per a una proposta alternativa de la col·locació estructural del clíctic *se* a *v*, vegeu Vivanco (2016: 327–331). Cf. també Folli (2001) i Cuervo (2003).

l'argument intern del verb puja a la posició d'especificador de ST per rebre Cas nominatiu. Atès que no hi ha S_{Ve}u no s'ha de comprovar Cas acusatiu. El verb *fer* i l'argument extern en l'especificador del S_{Ve}u matriu pugen respectivament al nucli i a l'especificador del ST matriu, la representació del qual hem obviat, per comprovar els trets de concordança i rebre Cas nominatiu respectivament. En l'oració hi ha dos elements que reben aquest Cas perquè hi ha dos dominis funcionals. La semàntica estructural de la construcció, segons els nuclis eventius que presenta, és, doncs, 'fer que algú {pregui / agafi} interès per la literatura'.⁴⁸

Un cop hem donat compte de l'estructura de les tres construccions de (56), podem passar a tractar la resta de construccions objecte d'estudi del nostre treball. Comencem per la que conté un verb de caràcter modal, en comptes d'un de causatiu, en la matriu (59).

- (59) a. L'Arnau {va voler/va aconseguir} interessar la Meritxell {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau {va voler/va aconseguir} que la Meritxell s'interessés {en/per} la literatura.

La nostra proposta d'estructura per a aquestes dues construccions és similar a la que hem postulat anteriorment per a les construccions causatives. L'única diferència és que en l'estructura de les construccions amb un verb modal o equivalent (com *voler* o *aconseguir*), hem de reservar més espai en la matriu per a un verb que no és lleuger, com *fer*, sinó lèxic. Per tant, el S_{v3} no conté només el nucli *v*_{DO} i el SC (defectiu per a (59a) i complet per a (59b)) que inicia el domini funcional de la clàusula subordinada, sinó que ha de contenir també l'arrel modal o equivalent, la qual formarà el verb quan pugui a la posició de *v*_{DO}. Representem aquest procés a (60).

48 Semàntica aplicable a construccions similars amb els altres predicats que hem anomenat verbs d'interès: 'fer que algú {pregui / agafi} {afició / apassionament / entusiasme / il·lusió} + S_{Prep}'.

Així, el verb *aconseguir* es forma quan l'arrel s'incorpora a la posició de nucli v_{DO} . La resta d'estructura és exactament igual a les que hem dibuixat per a les estructures causatives. D'aquesta manera, en la construcció amb el verb subordinat en infinitiu, el verb *interessar* es forma en combinar l'arrel lèxica $\sqrt{\text{interess-}}$ amb v_{DO} (S_{V2}), després de passar per v_{BE} (S_{V1}). Com hem indicat a la nota 43, també podríem argumentar que un cop format, el verb *interessar* puja a S_{V3} per formar un verb complex amb *aconseguir/voler*.

Com en el cas de la construcció causativa, el subjecte lògic de l'infinitiu queda en posició postverbal i rep Cas acusatiu a distància del S_{Ve} de la matriu, perquè el S_{Ve} de la subordinada és defectiu. Finalment, tant el verb *aconseguir* (o *aconseguir interessar*, si considerem que formen un verb complex) com l'argument extern en la posició d'especificador del S_{Ve} de la matriu ascendrien i ocuparien la posició de nucli i especificador de ST per comprovar els trets de concordança i rebre Cas nominatiu respectivament. La semàntica de la construcció seria similar a la de les construccions causatives: '{aconseguir / voler} causar interès + SPrep'.

En el cas de la construcció amb la clàusula subordinada introduïda per la conjunció *que*, l'estructura i la derivació serien similars a les que hem postulat per a la construcció corresponent amb el verb causatiu *fer*, amb l'excepció de l'estructura afegida per sota de S_{V3} , que allotjaria l'arrel $\sqrt{\text{aconsegu-}}$, i una semàntica de la construcció '{aconseguir / voler} que algú {prengui / agafi} interès + SPrep'.⁴⁹

Pel que fa a la resta de construccions de (55), hi ha les construccions en què el subjecte lògic de l'infinitiu apareix clíticitzat amb Cas acusatiu.⁵⁰ Es tracta d'un cas d'ascens de clític (*clitic climbing*), que suposa que el clític puja per damunt del domini funcional de la clàusula d'infinitiu, que és defectiu, per ajuntar-se al verb i situar-se finalment en la posició de nucli del ST de la clàusula matriu. La construcció a què fem referència és la de (61a), mentre que a (61b) representem de manera abreujada la seva estructura sintàctica, fent només esment a la posició conjunta del clític i el verb causatiu en el nucli de ST.⁵¹

49 Semàntica aplicable a construccions similars amb els altres predicats que hem anomenat verbs d'interès: '{aconseguir / voler} causar {afició / apassionament / entusiasme / il·lusió} + SPrep', per a l'oració amb una clàusula d'infinitiu, i '{aconseguir / voler} que algú {prengui / agafi} {afició / apassionament / entusiasme / il·lusió} + SPrep', per a l'oració amb una clàusula de verb finit.

50 A (55) només n'apareix un exemple, la tercera oració de (55b), però n'hi ha més casos possibles, com s'estudiarà a continuació.

51 A (61b) representem l'estructura com si el verb *interessar*, després de formar-se pel moviment de l'arrel a la posició de nucli del S_{V2} , també pugés a la posició de S_{V3} i formés

- (61) a. L'Arnau la va fer interessar {en/per} la literatura.
 b. [SC [ST L'Arnau [T la va fer interessar [t_{la} {en/per} la literatura]]]]

L'ascens de clític no es legitima en la construcció causativa amb la clàusula subordinada introduïda amb la conjunció *que* (62a), però sí amb el verb modal *voler* (62b) o *aconseguir* (62c) i una subordinada d'infinitiu.

- (62) a. *L'Arnau la va fer que s'interessés {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau la va voler interessar {en/per} la literatura
 c. L'Arnau la va aconseguir interessar {en/per} la literatura.⁵²

No ens ha d'estranyar que (62a) sigui agramatical, ja que l'ascens de clític no és possible perquè el domini funcional de la clàusula subordinada no és defectiu. Conté un nucli C complet. Per tant, la clàusula constitueix una fase que impossibilita l'ascens del clític.

Pel que fa a (62b–c) tampoc no ens ha d'estranyar que l'ascens sigui possible, ja que ho és amb els verbs modals (cf. Gallego, 2009). En aquest sentit, hem d'interpretar que el verb *aconseguir* es comporta sintàcticament com a modal.⁵³

Segons indica la GIEC (§26.6.2a), quan el subjecte agent de l'infinitiu es representa en forma de clític d'acusatiu, el pronom s'ajunta al verb causatiu. Aquesta col·locació del clític es mostra a (61)–(62); tanmateix, el sub-

un verb complex amb el verb *fer*. Abans, en la nota 43, ja hem fet esment a aquesta possibilitat. En cas que el verb *interessar* quedés a *Sv₂*, la representació de l'estructura seria lleugerament diferent.

52 Potser a algun lector aquesta construcció no li semblarà del tot gramatical. La GIEC (§24.8.3.1c), després de parlar de *voler* i *saber* com a verbs especials que es poden comportar com a modals (cf. §24.8.3.1a–b), destaca l'existència d'alguns verbs principals que tendeixen a comportar-se com a auxiliars. Entre aquests verbs indica *aconseguir*, *intentar*, *necessitar*, *pensar* o *tractar de*. Segons diu, aquests verbs funcionen com a principals i seleccionen una subordinada (amb verb finit o no finit). En tot cas, destaca que en l'actualitat molts parlants, sobretot els joves, admeten la possibilitat d'anteposar el pronom feble dependent de l'infinitiu.

53 La GIEC (§26.5.3.1) indica que el subjecte de l'oració d'infinitiu pot ser correferent amb el subjecte, el complement directe o el complement indirecte del verb principal. Un dels verbs que posa com a exemple d'aquest tipus de construcció és el verb *aconseguir*. Segons indica, en aquest tipus de verb el controlador és el subjecte, l'únic argument del verb, a més de la clàusula subordinada. És evident que la construcció que analitzem nosaltres no és una construcció de control, ja que el subjecte del verb *aconseguir* no és correferent amb el de la clàusula d'infinitiu. Vegeu, però, en canvi la construcció de (27b), per a la qual sí que argumentàvem que es tracta d'una estructura de control.

jecte de l'infinitiu no pronominal en aquestes oracions no és agentiu, i no considerem que la construcció amb el clíctic ajuntat al verb en infinitiu es pugui rebutjar, com veiem a (63). A més, aquesta possibilitat seria una prova que donaria suport a la hipòtesi que l'infinitiu forma un verb complex amb el verb causatiu o modal.⁵⁴

- (63) a. L'Arnau va fer interessar-la {en/per} la literatura.
 b. L'Arnau va voler interessar-la {en/per} la literatura.
 c. L'Arnau va aconseguir interessar-la {en/per} la literatura.

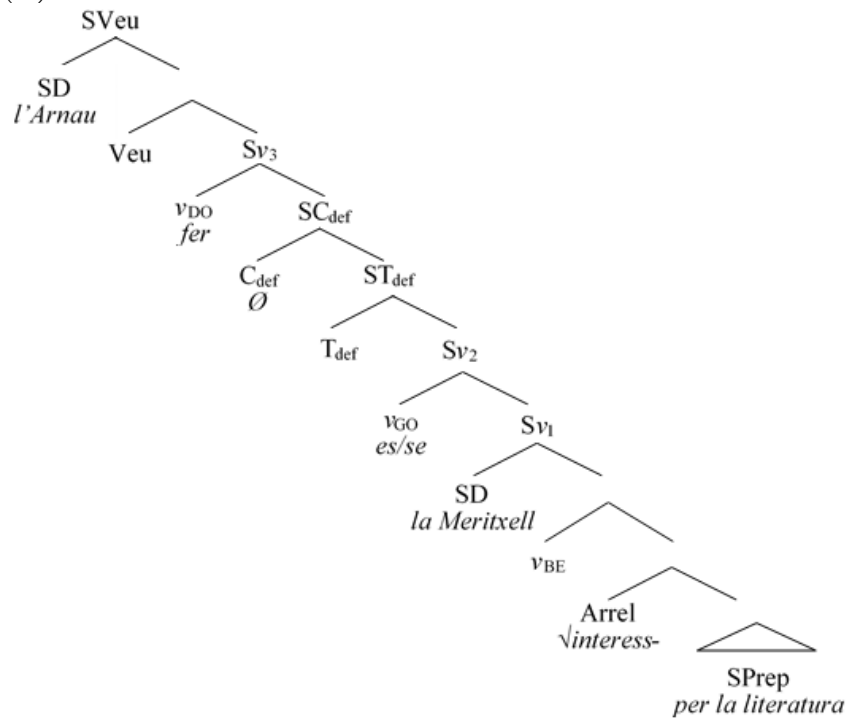
Quedaria només una construcció per analitzar entre les que han constituït l'objecte d'estudi d'aquest treball. Es tracta de la que reproduïm a (64a), tot i que també podem esmentar la corresponent construcció sense la substitució del subjecte de l'infinitiu pel pronom clíctic (64b) (són les oracions de (28a–b) però ara canviades d'ordre i, com comentarem més endavant, amb un [?] davant de (64b)).

- (64) a. L'Arnau la va fer interessar-se {en/per} la literatura.
 b. ?L'Arnau va fer interessar-se la Meritxell {en/per} la literatura.

En aquest cas podem comprovar que el verb en infinitiu manté el clíctic pronominal, per la qual cosa hem d'entendre que l'estructura de la clàusula està formada per un S_{GO} , i no pas un S_{DO} . Així, l'estructura d'aquestes construccions no seria ni exactament igual a la de (57), ja que en haver-hi un nucli S_{GO} no hi hauria en el domini funcional de la clàusula un S_{Ve} , ni a la de (58), ja que, en ser el verb subordinat en infinitiu i no haver-hi conjunció, SC i ST haurien de ser defectius. L'estructura corresponent a (64a–b) seria doncs la següent:

54 Segons la GIEC (§26.6.2*a*), només els pronoms que representen un complement del verb en infinitiu d'una oració causativa, com també amb els verbs de percepció *veure* o *sentir* (GIEC, §26.6.1*b*), tenen una certa llibertat de col·locació i poden ajuntar-se al seu verb o al verb en forma personal.

(65)

En la construcció, el verb *interessar* queda format en combinar l'arrel lèxica $\sqrt{\text{interess-}}$ amb v_{GO} (Sv_2), després de passar per v_{BE} (Sv_1), ja que Sv_3 està ocupat pel verb lleuger *fer*, tot i que, com ja hem dit, el verb pot acabar ascendint a Sv_3 per formar un verb complex amb el verb causatiu. Aquesta derivació explica que el verb *interessar* es presenti com a pronominal, i també l'ordre dels elements de la construcció. En cas que el subjecte de l'infinitiu no es representi per un clític, queda en posició postverbal i, com que no pot rebre Cas nominatiu del ST de la subordinada perquè és defectiu, rep Cas acusatiu a distància del S_{Veu} de la matriu. En cas que el subjecte de l'infinitiu es pronominalitzi, s'ajuntarà al verb causatiu, ja que és un pronom incompatible amb el pronom reflexiu, perquè també és acusatiu i de tercera persona (vegeu l'agramaticalitat de (28c)). La semàntica associada a l'estructura entenem que és similar a la semàntica de la construcció amb un

verb pronominal subordinat introduït per la conjunció *que*, atesa la presència del nucli eventiu S_{GO} : 'fer {prendre / agafar} interès per la literatura'.⁵⁵

De tota manera, les dues construccions de (64) no ens semblen completament acceptables, tot i que la GIEC (§26.6.2*d*) consagra la primera com a normativa amb altres verbs similars (*Aquell esdeveniment el va fer penedir-se del mal comès*). De fet, aquesta obra ja indica que «[q]uan el verb pronominal és un inacusatiu relacionat amb un verb transitiu de sentit causatiu, podem ajuntar el pronom inherent al verb en infinitiu o bé silenciar-lo. Aquesta darrera solució és la més freqüent, sobretot amb pronoms de primera i segona persona» (GIEC §26.6.2*d*). A més a més, però, la construcció de (64b) ens resulta encara més degradada que la de (64a), per la qual cosa hi hem posat l'interrogant al davant. Una consulta feta a Google de la forma «va fer interessar-se» ens ha mostrat molt pocs resultats. Però tots amb el subjecte de l'infinitiu pronominalitzat, normalment amb un clític acusatiu –com els exemples de (11b³–15b³)–, tot i que també de vegades amb un clític datiu –vegeu els comentaris al voltant dels exemples de (32–34)–: aquesta diferència, però, no la tractarem en aquest treball.

Un aspecte interessant a analitzar, per acabar, és si hi ha alguna diferència semàntica entre la construcció amb el verb de la subordinada en infinitiu si es construeix amb clític pronominal o sense. És evident que hi ha una diferència semàntica estructural, que ja hem destacat: la presència del nucli eventiu S_{V} en dos *flavors* alternatius ja suposa una diferència important. Si el nucli és v_{DO} , la semàntica és causativa, mentre que si el nucli és v_{GO} la semàntica és diferent.⁵⁶ Aquesta diferència l'hem intentada reflectir en la proposta de significat estructural: 'fer causar interès' *vs.* 'fer {prendre / agafar} interès'.

Més enllà d'aquesta diferència, però, en tots dos casos el subjecte del verb matriu pot ser tant una entitat animada com inanimada, com un esdeveniment causant (cf. (66)), tal com s'ha vist a l'apartat §3. Per tant, la interpretació ha de ser que aquest subjecte 'provoca', no 'obliga/força', el sub-

55 Semàntica aplicable a construccions similars amb els altres predicats que hem anomenat verbs d'interès: 'fer {prendre / agafar} {afició / apassionament / entusiasme / il·lusió} + SPrep'.

56 El lector s'adonarà que no usem el terme *semàntica incoativa*, com potser esperaria. Seguint Royo (2018), considerem que aquests predicats pronominals s'assemblen als predicats ergatius pronominals (amb semàntica incoativa, resultat de l'alternança causativa), però no són exactament iguals. Els diferencia la presència obligatòria del SPrep i la d'un tret de voluntarietat o agentivitat en l'experimentador, com un agent que anomena *intern* (cf. també la nota 46).

jecte de l'infinitiu. En el nostre cas, el subjecte de *fer* provoca que causi interès a la Meritxell per la literatura o que la Meritxell s'interessi per la literatura. Fins i tot quan el subjecte de *fer* és animat pot haver actuat involuntàriament, quan l'interès és el resultat, no necessàriament buscat, d'una acció duta a terme pel subjecte del verb matriu. En canvi, el subjecte de la clàusula subordinada no pot ser més que una entitat animada, cosa que podem explicar per la semàntica verbal, ja que només a una entitat animada se li pot causar interès o només una entitat animada pot prendre interès.⁵⁷

(66) {L'Arnau / L'article / La lectura de l'article} la va fer {interessar / interessar-se} {en/per} la literatura.

Per concloure aquest apartat, doncs, hem proposat una estructura biclausal per explicar les construccions causatives perifràstiques objecte del nostre estudi. La diferència entre les diverses estructures proposades es troba en la presència d'un domini verbal defectiu o no en la clàusula subordinada. Així, considerem que les construccions amb el verb de la subordinada en infinitiu presenten un domini verbal defectiu, mentre que les construccions subordinades introduïdes per la conjunció *que* i amb un verb conjugat presenten aquest domini verbal complet. Tanmateix, aquesta no és l'única diferència. Seguint el marc teòric de Cuervo (2003), hem postulat la presència de dos nuclis eventius en la clàusula subordinada, per la qual cosa hem de dir que es tracta d'una estructura clausal bieventiva. Ara bé, en les construccions en què el verb de la subordinada es presenta com a pronominal hem considerat que la combinació de nuclis eventius és $v_{GO} + v_{BE}$, i que en aquest cas el domini funcional de la clàusula no presenta S_{VEU}.⁵⁸ En canvi, en el cas que el verb de la subordinada es presenti sense el clíctic pronominal, cosa que només pot passar si és en infinitiu, hem postulat que la combinació de nuclis eventius és $v_{DO} + v_{BE}$. Aquest contrast explica la

57 Per tant, podem comprovar que en aquestes construccions es dona l'efecte d'obligació estudiat en altres treballs sobre les causatives perifràstiques (cf. Folli & Harley, 2007; Pitteroff & Campanini, 2013), en el sentit que *la Meritxell* és un *causee* acceptable, però no ho seria una entitat inanimada. Tanmateix, Pitteroff & Campanini (2013) revisen el concepte d'*efecte d'obligació* i el vinculen més al Cas amb què es marca aquest *causee* (contràriament a Folli & Harley 2007, que el vinculen al *flavor* de S_V), concretament al marcatge amb Cas datiu. És una qüestió en què ara no ens endinsarem, però molt estimulant per a futures recerques.

58 Vegeu, però, la nota 46.

diferència semàntica en aquestes construccions entre el significat 'fer prendre interès' o 'fer causar interès'.⁵⁹

També cal destacar que matisem la *Target/Subject Matter Restriction* de Pesetsky (1995), segons la qual els verbs psicològics d'oracions causatives de canvi d'estat no poden formar oracions simples triargumentals. La nostra proposta ha consistit a considerar que l'estructura de les construccions simples triargumentals AcExp(pre) és la mateixa que la de les construccions causatives perifràstiques amb un Sv_3 d'un nucli v_{DO} silent, però en el qual l'arrel acaba incorporant-se per formar el verb corresponent.

■ 6 Conclusions

En aquest article hem analitzat les oracions causatives simples triargumentals de determinats verbs psicològics catalans que anomenem d'interès (*aficionar, apassionar, entusiasmar, il·lusionar, interessar*). En contra de la *Target/Subject Matter (T/SM) Restriction* de Pesetsky (1995), són construccions que contenen un agent o una causa externa en posició d'argument extern, un experimentador acusatiu pacient i un estímul de l'experiència psicològica introduït per un sintagma preposicional obligatori (*L'Arnau va interessar la Meritxell {en/per} la literatura*).

Defensem que aquestes oracions presenten una estructura argumental complexa biclausal, que coincideix amb la de les oracions amb la perífrasi causativa *fer* + infinitiu –*L'Arnau va fer interessar la Meritxell {en/per} la literatura*, amb la semàntica compartida 'fer causar interès per la literatura': la presència silent o no del verb causatiu *fer* marcaria la diferència entre totes dues construccions. Aquesta estructura argumental es pot identificar també amb la d'altres oracions amb un verb modal o equivalent en comptes del verb causatiu *fer*, i doncs amb més contingut lèxic –*L'Arnau va aconseguir interessar la Meritxell {en/per} la literatura*, amb la semàntica 'aconseguir causar interès per la literatura'. Totes tres tindrien en comú a la clàusula d'infinitiu un domini funcional defectiu (un SC, un ST i un SVEu defectius) i un nucli eventiu dominant Sv_{DO} .

59 Royo (2017a, 2017b) mostra que el verb *interessar* pot formar de manera independent oracions inacusatives estatives amb un experimentador datiu (*A la Meritxell li va interessar la literatura*), però no causatives: vegeu els comentaris al voltant dels exemples de (16–19). Per tant, segons la hipòtesi que valorem, només sota la condició de presentar-se en una clàusula subordinada amb un Sv_{DO} a l'oració matriu, el verb *interessar* podria esdevenir un verb causatiu d'estructura complexa Sv_{DO} + Sv_{BE} , que sempre exigirà un SPrep.

Hi ha altres construccions causatives que poden expressar la mateixa escena conceptual que les simples triargumentals, amb algunes petites diferències estructurals, amb una subordinada de verb pronominal conjugat introduïda per la conjunció *que* –*L’Arnau va {fer/aconseguir} que la Meritxell s’interessés {en/per} la literatura*, amb la semàntica ‘{fer/aconseguir} que algú {prengui / agafi} interès per la literatura’. En la clàusula subordinada d’aquestes oracions el domini funcional presenta un SC i un ST que no són defectius, i un nucli eventiu dominant $S_{\nu_{GO}}$: tot i que un $S_{\nu_{GO}}$ no selecciona cap SVEu a la subordinada, cal donar una explicació sobre la semàntica de voluntarietat que mostra l’experimentador en aquestes construccions. La mateixa estructura però amb un nucli SC i ST defectius és la que donaria raó de la perífrasi amb una clàusula d’infinitiu pronominal –*L’Arnau la va fer interessar-se {en/per} la literatura*, amb la semàntica ‘fer {prendre / agafar} interès per la literatura’.

Podem considerar que la *Target/Subject Matter (T/SM) Restriction* de Pesetsky indica una certa «resistència» a la construcció simple triargumental per part d’alguns parlants, més que no pas una restricció estricta. No tots els usuaris de la llengua tenen una percepció d’acceptabilitat idèntica d’aquestes oracions, la qual cosa fa que sovint es prefereixi una altra construcció perifràstica de semàntica similar o aproximada, precisament perquè les perifràstiques estan compostes de dues clàusules, cadascuna de les quals no és triargumental; tot i que la subordinada amb un infinitiu no pronominal se la pot considerar triargumental (*L’Arnau va fer interessar la Meritxell {en/per} la literatura*), ho és amb una forma verbal no personal. La «resistència» s’explicaria per l’intent d’evitar dues causes diferents en una mateixa oració simple de verb conjugat: en el cas de les oracions simples triargumentals que hem estudiat en aquest article hi hauria, d’una banda, una causa o una causa estructural (*L’Arnau*) i, de l’altra, un estímul o una causa conceptual (*{en/per} la literatura*). ■

■ Referències bibliogràfiques

- Abrines, Bartomeu (2016): *Els verbs de canvi d’estat i l’alternança causativa en català*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).
- Acedo-Matellán, Víctor / Mateu, Jaume (2015): «Los verbos psicológicos: raíces especiales en estructuras corrientes», in: Marín, Rafael (ed.): *Los predicados psicológicos*, Madrid, Visor Libros, 81–109.

- Alexiadou, Artemis (2014): «Roots don't take complements», *Theoretical Linguistics* 40:3–4, 287–297.
- / Anagnostopoulou, Elena / Schäfer, Florian (2006): «The properties of anticausatives crosslinguistically», in: Frascarelli, Mara (ed.): *Phases of Interpretation*, Berlín: Mouton de Gruyter, 187–211.
- / — / — (2015): *External Arguments in Transitivity Alternations: A Layering Approach*, Oxford / New York: Oxford University Press.
- Alsina, Àlex (2008): «L'infinitiu», in: Solà, Joan / Lloret, Maria-Rosa / Mascaró, Joan / Pérez Saldanya, Manuel (dir.): *Gramàtica del Català Contemporani*, 4a ed. [12002], vol. 3, Barcelona: Empúries, 2389–2454.
- Baker, Mark C. (1988): *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Baschung, Karine / Desmets, Marianne (2000): «On the phrasal vs. clausal syntactic status of French infinitives: causative construction and subject inversion», *Journal of French Language Studies* 10, 205–228.
- Belletti, Adriana / Rizzi, Luigi (1988): «Psych-Verbs and Theta-Theory», *Natural Language and Linguistic Theory* 6:3, 291–352.
- Burzio, Luigi (1986): *Italian Syntax: A Government-Binding Approach*, Dordrecht: Reidel.
- Campanini, Cinzia / Pitteroff, Marcel (2013): «Analytic causatives. A German-Italian comparative approach», in: Boone, Enrico / Kohlberger, Martin / Schulpen, Maartje (ed.): *Proceedings of the 20th Conference of the Student Organisation of Linguistics in Europe (ConSOLE)*, Leiden: Leiden University, 45–70.
- Chomsky, Noam (2000): «Minimalist Inquiries: The Framework», in: Martin, Roger / Michaels, David / Uriagereka, Juan (ed.): *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, Cambridge, MA: The MIT Press, 89–155.
- (2001): «Derivation by Phase», in: Kenstowicz, Michael (ed.): *Ken Hale: A Life in Language*, Cambridge, MA: The MIT Press, 1–52.
- (2008): «On phases», in: Freidin, Robert / Otero, Carlos P. / Zubizarreta, Maria Luisa (ed.): *Foundational Issues in Linguistic Theory. Essays in Honor of Jean-Roger Vergnaud*, Cambridge, MA: The MIT Press, 134–166.
- Cinque, Guglielmo (2006): *Restructuring and Functional Heads. The Cartography of Syntactic Structures*, vol. 4, Oxford / New York: Oxford University Press.

- Ciutescu, Elena (2013): «Micro-parametric variation in Romance causative constructions», *Bucharest Working Papers in Linguistics* 2, 45–60.
- (2018): *Defective causative and perception verb constructions in Romance. A minimalist approach to infinitival and subjunctive clauses*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).
- Cuervo, M. Cristina (2003): *Datives at Large*, Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology (tesi doctoral).
- (2014): «Arguments for a root», *Theoretical Linguistics* 40:3/4, 375–387.
- (2015): «Causation without a CAUSE», *Syntax* 18:4, 388–424.
- DDLC = Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*. Consulta en línia, <<http://dcc.iec.cat/ddlci/scripts/index1.asp>>.
- DIEC2 = Institut d'Estudis Catalans (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed. [1995], Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Enciclopèdia Catalana / Edicions 62. Consulta en línia, <<http://dlc.iec.cat/>>.
- DUVC = Ginebra, Jordi / Montserrat, Anna (2009): *Diccionari d'ús dels verbs catalans. Règim verbal i canvi i caiguda de preposicions*, 2a ed. [1999: 1a ed. publicada per Edicions 62], Barcelona: Educaula.
- Everaert, Martin / Van Riemsdijk, Henk C. (ed.) (?2017): *The Wiley Blackwell Companion to Syntax*, vol. 1, Oxford / New York: Wiley-Blackwell.
- Folli, Raffaella (2001): *Constructing telicity in English and Italian*, Oxford: University of Oxford (tesi doctoral).
- / Harley, Heidi (2005): «Flavors of v», in: Kempchinsky, Paula / Slabakova, Roumyana (ed.): *Aspectual Inquiries*, Dordrecht: Springer, 95–120.
- / — (2007): «Causation, obligation, and argument structure: On the nature of Little v», *Linguistic Inquiry* 38:2, 197–238.
- Franco, Jon (1990): «Towards a typology of psych verbs: Evidence from Spanish», in: Green, Thomas / Uziel, Sigal (ed.): *Proceedings of the 2nd Meeting of Student Conference in Linguistics (SCIL 2)*, Cambridge, MA (MIT Working Papers in Linguistics; 12), 46–92.
- Gallego, Ángel J. (2008): *Phase Theory and Parametric Variation*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).
- (2009): «Defective C-T in Romance», *Probus* 21:2, 163–216.
- (2010): *Phase Theory*, Amsterdam: John Benjamins.
- (2016): «A phase-theoretic approach to cliticization in Romance», *Studies in Hispanic and Lusophone Linguistics* 9:1, 67–94.

- GIEC = Institut d'Estudis Catalans (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Ginebra, Jordi / Montserrat, Anna (2002): «Sobre el règim del verb 'interessar'», *Llengua i Ús* 25, 44–48.
- Gross, Maurice (1975): *Méthodes en syntaxe. Régime des constructions complétives*, París: Hermann.
- Guasti, Maria-Teresa (1993): *Causative and Perception Verbs: A Comparative Study*, Torino: Rosenberg & Sellier.
- (2017): «Analytical causatives», in Everaert / Van Riemsdijk (ed.), DOI:10.1002/9781118358733.wbsyncom038.
- Harley, Heidi (1995): *Subjects, Events and Licensing*, Cambridge, MA: Massachusetts Institute Of Technology (tesi doctoral).
- (2014): «On the identity of roots», *Theoretical Linguistics* 40:3/4, 225–276.
- Ippolito, Michela (2000): *Remarks on the Argument Structure of Romance Causatives*, Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology (manuscrit no publicat).
- Kailuweit, Rolf (2005): *Linking: Syntax und Semantik französischer und italienischer Gefühlsverben*, Tübingen: Niemeyer.
- (2007): «El enlace de los verbos de sentimiento. Un cálculo de rasgos», in: Cano, Pablo et al. (ed.): *Actas del VI Congreso de Lingüística General, Santiago de Compostela, 3–7 de mayo de 2004, II. A Las lenguas y su estructura*, Madrid: Arco Libros, 1699–1707.
- (2018): «Activity Hierarchy and Argument Realization in (R)RRG», in: Kailuweit, Rolf / Künkel, Lisann / Staudinger, Eva (ed.): *Applying and Expanding Role and Reference Grammar* (NIHIN Studies), Freiburg: Albert-Ludwigs-Universität, Universitätsbibliothek, 185–207.
- Kayne, Richard (1975): *French Syntax: The Transformational Cycle*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kratzer, Angelika (1996): «Severing the external argument from its verb», in: Rooryck, Johan / Zaring, Laurie (ed.): *Phase Structure and the Lexicon*, Dordrecht: Kluwer, 109–138.
- Labelle, Marie (2017): «Causative and perception verbs», in: Dufter, Andreas / Stark, Elisabeth (ed.): *Manual of Romance Morphosyntax and Syntax*, Berlin: Mouton de Gruyter, 299–331.
- Marantz, Alec (1997): «No escape from syntax: Don't try morphological analysis in the privacy of your own lexicon», in: Dimitriadis, Alexis /

- Siegel, Laura / Surek-Clark, Clarissa / Williams, Alexander (ed.): *Proceedings of the 21st Annual Penn Linguistics Colloquium* (University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics; 4:2), 201–225.
- (2013): «Verbal argument structure: Events and participants», *Lingua* 130, 152–168.
- Mateu, Jaume (2000): «La semàntica relacional de l'estructura argumental i la seva aplicació a una alternança lexicosemàntica del català», *Llengua & Literatura* 11, 281–309.
- Pesetsky, David (1995): *Zero Syntax. Experiencers and Cascades*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Pitteroff, Marcel / Campanini, Cinzia (2013): «Variation in analytic causative constructions: a view on German and Romance», *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 16, 209–230.
- Pylkkänen, Liina (2008): *Introducing Arguments*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Reinhart, Tanya (2001): «Experiencing derivations», in: Hastings, Rachel / Jackson, Brendan / Zvolenszky, Zsofia (ed.): *Proceedings of SALT XI*, Ithaca, NY: CLC Publications, 365–387.
- Richards, Norvin (2010): *Uttering Trees*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Rizzi, Luigi (1982): *Issues in Italian Syntax*, Dordrecht: Foris.
- Rowlett, Paul (2007): «Cinque's functional verbs in French», *Language Sciences* 29:6, 755–786.
- Royo, Carles (2017a): «Verbs psicològics catalans: el cas de *agradar* i *interessar*», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 62, 65–88.
- (2017b): *Alternança acusatiu/datiu i flexibilitat semàntica i sintàctica dels verbs psicològics catalans*, Barcelona: Universitat de Barcelona (tesi doctoral).
- (2018): «Els verbs psicològics pronominals catalans i l'alternança emotiva/volitiva», *Études Romanes de Brno* 39, 1, 115–138.
- (2019): «L'accepció causativa del verb *interessar* amb complement preposicional», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 67, 65–91.
- Runner, Jeffrey T. / Moulton, Keir (2017): «The Accusative Plus Infinitive Construction in English», in: Everaert / Van Riemsdijk (ed.), DOI:10.1002/9781118358733.wbsyncom076.
- Ruwet, Nicolas (1993): «Les verbes dits psychologiques. Trois théories et quelques questions», *Recherches Linguistiques de Vincennes* 22, 95–124.

- (1994): «Être ou non pas être un verbe de sentiment», *Langue Française* 103, 45–55.
- Torrego, Esther (2010): «Variability in the case patterns of causative formation in Romance and its implications», *Linguistic Inquiry* 41:3, 445–470.
- Vermandere, Dieter (2002): *I verbi psicologici italiani. Uno studio semantico e sintattico*, Leuven: Katholieke Universiteit Leuven (tesi doctoral).
- Villalba, Xavier (2004): *Diccionari Ballesta de gramàtica generativa*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Vivanco, J. Margarita (2016): *Causatividad y cambio de estado en español. La alternancia causativo-inacusativa*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid (tesi doctoral).
- Wood, Jim / Marantz, Alec (2017): «The interpretation of external arguments», in: D'Alessandro, Roberta / Franco, Irene / Gallego, Ángel J. (ed.): *The Verbal Domain*, Oxford / Nova York: Oxford University Press.
- Wurmbrand, Susanne (2001): *Infinitives: Restructuring and Clause Structure*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- (2006): «Verb clusters, verb raising, and restructuring», in: Everaert, Martin / van Riemsdijk, Henk (ed.): *The Blackwell Companion to Syntax*, vol. 5, Oxford: Blackwell, 227–341.

■ Referències dels exemples

- Alabrús, Rosa M^a (1998): «Les relacions entre Catalunya i França durant la Guerra de Successió», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 18–II.
- Alier i Aixalà, Roger (1990): *L'òpera a Barcelona. Orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Societat Catalana de Musicologia.
- Boronat i Trill, Maria Josep (1999): *La política d'adquisicions de la Junta de Museus. 1890–1923*, Barcelona: Junta de Museus de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Bosch-Gimpera, Pere (1980): *Memòries*, Barcelona: Edicions 62.
- Coromines, Pere (1933): «Interpretació del vuitcents català», *La Revista* XIX, 20–35.
- Durban Roca, Glòria (2010): *La biblioteca escolar, avui. Un recurs estratègic per al centre*, Barcelona: Graó.

- Ferrando, Antoni (2008): «Germà Colón: el compromís intel·lectual amb el País Valencià», in: Casanova, Emili / Echenique, M. Teresa (ed.): *El deler per les paraules. Les aportacions de Germà Colón a la romanística*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- Ohnet, Jordi (1931): *La Senyora Desvarennes*, Barcelona: Edicions Bosch.
- Pons, Margalida (1998): *Poesia insular de postguerra: quatre veus del anys cinquanta*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sardà, Zeneida (1999): *Perfils*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sugranyes de Franch, Ramon (1994): «Encara sobre la religiositat de Joan Maragall», in: Massot, Josep (coord.): *Estudis de llengua i literatura catalanes XXIX. Miscel·lània Germà Colom 2*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 129–144.
- Veà i Baró, Andreu (2005): *Qui és qui a Internet? Recull inèdit de fets i anècdotes*, Barcelona: CIDEM, Centre d'Innovació i Desenvolupament Empresarial.

- Bartomeu Abrines Llabrés, Universitat Oberta de Catalunya, E-08035 Barcelona, <babrines@uoc.edu>, i Universitat de les Illes Balears, Centre d'Estudis de Postgrau, E-07122 Palma (Illes Balears), <b.abrines@uib.cat>, ORCID: 0000-0003-4311-7471.
- Carles Royo i Bieto, Universitat Rovira i Virgili, Departament de Filologia Catalana, Campus Catalunya, Av. Catalunya, 35, E-43002 Tarragona, <carles.royo@urv.cat>, ORCID: 0000-0003-3071-0145.

Sobre col·locacions i altres combinacions lèxiques nom-adjectiu en el *Diccionari Fabra*

Maria Àngels Martínez Salom (Barcelona)

Summary: This article takes Pompeu Fabra's *Diccionari general de la llengua catalana* (1932 = *Diccionari Fabra*, DGLC) as a source from which information on lexical combinations is extracted. Those lexicographical entries are taken into account in which Fabra establishes a combinatorial constraint, according to which an adjective can be joined only with certain nouns or classes of nouns. The article has a dual purpose: on the one hand, to describe the type of restrictive combinations shown in the dictionary and, on the other hand, to reflect on whether it is appropriate to describe them all as *collocations*. Therefore, the existence of different combinations with respect to the constraints and to their stability is verified. According to these differentiating characteristics, it is proposed to reserve the term *collocation* to refer to stable and highly restrictive noun-adjective combinations, in which, moreover, the relationship between the denoted entities is not due to extralinguistic reasons.

Keywords: lexical combinations, collocations, combinatorial constraint, stability, lexicalization, extrinsic elements, lexicography, adjective, lexical classes, lexical solidarity ■

Received: 06-08-2020 · Accepted: 02-02-2021

■ 1 Introducció

En aquest article detectem i analitzem diferents tipus de combinacions lèxiques restrictives habituals en la llengua –entre les quals s'inclouen les anomenades *col·locacions*– prenent com a font el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), de Pompeu Fabra, conegut com el *Diccionari Fabra* (en endavant, DGLC).

Aquest treball es planteja d'acord amb unes restriccions inicials clares. En primer lloc, se centra exclusivament en les combinacions amb l'estructura nom-adjectiu que en aquesta obra lexicogràfica es formalitzen d'una manera molt concreta: en les definicions dels adjectius s'inclou una de les fórmules metalingüístiques *dit de*, *es diu de*, *s'aplica a* o *aplicat a* per marcar una restricció combinatoria. En segon lloc, el treball no es proposa analitzar el conjunt de recursos lexicogràfics que fa servir Fabra per incloure

informació sobre combinatòria en el diccionari, sinó que el centre d'interès és la tipologia de les combinacions que s'hi descriuen per mitjà d'aquestes fórmules concretes. En relació amb això, remarquem que l'ús d'aquestes expressions és tan sols un dels procediments que tradicionalment els lexicògrafs —i no tan sols Fabra— han fet servir per aplegar informació sobre combinatòria lèxica en el diccionari.¹

Així doncs, els objectius generals d'aquest treball són dos: d'una banda, comprovar la diversitat de combinacions lèxiques restrictives detectables en aquest diccionari per mitjà de l'estratègia de cerca que s'ha explicat (presència de les fórmules *dit de, es diu de, s'aplica a o aplicat a*) i, d'altra banda, atesa aquesta diversitat, reflexionar sobre la (in)conveniència de descriure-les totes com *col·locacions*, sense fer-hi cap més distinció.

Sobre el terme *col·locació*, dediquem l'apartat 2 següent a comentar-ne l'ús, el relacionem amb el d'*elements extrínsecs*, i n'explicitem la connexió amb el DGLC que s'establí en la bibliografia. A continuació, en l'apartat 3 es resumeixen la metodologia seguida i els resultats quantitius obtinguts, mentre que l'apartat 4 es dedica a analitzar-los qualitativament, amb vista a donar resposta als dos objectius generals esmentats. En la conclusió (apartat 5) es resumeix la tipologia de combinacions detectades i, segons els trets diferenciadors, es proposa limitar el terme *col·locació* a aquelles altament restrictives i estables.

■ 2 Les «col·locacions», els «elements extrínsecs» i el DGLC

Ginebra (2003) fa un repàs de l'ús del terme *col·locació* en llengua catalana i constata que, en el context català, ha tingut menys fortuna que en altres tradicions lingüístiques, com és ara la hispànica. Es refereix a alguns autors que, sense emprar el terme *col·locació*, d'alguna manera sembla que ja intuïen el mateix concepte —relatiu a combinacions restrictives i estables—, com és ara Fabra. Assenyala, però, que, deixant de banda aquests antecedents, el mot és utilitzat per primera vegada per Colón i Soberanas (1986: 223–224):

[...] un aspecte fonamental en lexicografia és la informació sintagmàtica, sobretot allò que, seguint els lingüistes anglosaxons, ara anomenem la *col·locació*. Contràriament al que és característic dels diccionaris castellans, Fabra té cura de fornir informació sobre la *col·locació*.

1 Només a tall d'exemple: les subentrades en el DGLC són un altre recurs que el lexicògraf explota per oferir al lector aquest tipus d'informació (Pauné, 2007).

Aquests dos lingüistes fan servir el terme aplicat precisament a l'obra lexicogràfica de Fabra, i se sol remarcar que l'usen amb un significat ampli, per referir-se a qualssevol altres unitats lèxiques amb què pot aparèixer combinat un mot: als *elements extrínsecs* de la definició lexicogràfica –anomenats en castellà el *contorno*.² En lexicografia, els *elements extrínsecs* són els elements presents en una definició «que expliciten les diverses exigències que imposa, en les seves possibles combinacions sintagmàtiques, la unitat lèxica definida, és a dir, allò que podríem anomenar significat contextual» (Rafel, 2006: 201). S'hi contraposen els *elements intrínsecs* «que fan referència al nucli del significat, al significat nocional o conceptual en el sentit més estricte» (ibídem).³

No fou fins a una etapa posterior que el terme *col·locació* es reservà per descriure combinacions lèxiques sintagmàtiques restrictives i estables. Amb aquest nou sentit, el terme *col·locació* es troba utilitzat en obres esparses publicades en les darreres dècades.⁴ Tanmateix, també hi ha autors que entren denominacions alternatives a la forma *col·locació* per referir-se al mateix concepte, com és ara *concurrència* (Lorente, 1996; Solà, 2002; Ginebra, 2003, 2004, 2005; Ginebra i Navarro, 2015) o *avinença* (Mallafre, 1994, Solà, 1999). Aquí optem per utilitzar el terme amb la forma calcada de l'anglès, i hi associem un concepte restrictiu de *col·locació* –seguint Ginebra (2003, 2004) i Martínez Salom (2012, 2014, 2016, 2020), entre d'altres.

Amb la forma variant *concurrència*, extraïem la citació següent de Solà i Ginebra, referida precisament al DGLC (2007: 212; també Solà, 1987: 121):

Un dels aspectes en què el diccionari destaca més clarament per sobre els seus contemporanis, catalans i castellans com a mínim, és el de la informació –a mig camí de la sintaxi i de la semàntica– consistent a indicar amb quina altra paraula *B* una paraula *A* es relaciona sintagmàticament o predicativament. Per exemple: apliquem la paraula *tapa* a un llibre, a una caps de galetes, a un pot de melmelada, però no a una ampolla de cervesa; *frescal* vol dir 'fresc', més o menys, però no diem pas *una noia frescal*, sinó *un paratge frescal*; també diem que una tisi que creix ràpidament i incontroladament és una *tisi galo-*

2 Així, és curiós que el terme en català tingué una trajectòria molt similar al cas del castellà: en aquesta altra llengua s'assenyala que la forma *colocación* fou utilitzada per primera vegada per M. Seco (1978, 1979), per designar precisament allò que posteriorment anomenaria el *contorno* de la definició lexicogràfica.

3 Per ampliar la informació sobre aquest concepte, remetem a Seco (1978, 1979) i, quant a l'aplicació al català, Rafel (1989, 2006). D'aquest darrer prenem com a exemple l'adjectiu *absent*, que pot ser definit així: «[Algú, animal, objecte] no present [en un lloc]»; els elements entre claudàtors són extrínsecs.

4 Per a un repàs detallat del panorama català en relació amb les col·locacions, vegeu Ginebra (2017).

pant, però no diem pas *caos circulatori galopant*. Les cadenes d'aquesta mena, formades com a conseqüència d'aquesta particular solidaritat entre paraules concretes, avui s'anomenen *concurrències* (vg. Ginebra 2003c, 2004b). De vegades Fabra indica la base d'una concurrència amb l'expressió «dit de...» a continuació del mot que fa servir com a nucli de la definició: frescal. Adj. Fresc, dit esp[ecialment] d'un paratge, d'una planta [...].

En aquest context, el terme *concurrència* (com a variant de *col·locació*) s'emptra amb un sentit molt més restrictiu que en la citació de Colón i Soberanas que hem reproduït abans. Aquí es refereix ja no sols a informació sobre restriccions combinatòries generals pròpies d'una unitat lèxica determinada o elements extrínsecs, sinó que ja fa referència a les combinacions restrictives estables. Com s'explica en les referències bibliogràfiques incloses en la mateixa citació (Ginebra, 2003, 2004), es tracta de seqüències amb una estructura determinada, formades per una *base* nominal i un *col·locatiu* adjectival.

■ 3 Les «col·locacions» en el DGLC: metodologia d'extracció i resultats quantitius

Tenint en compte la relació establerta d'una manera repetida entre el DGLC i el terme *col·locació*, ens plantejem les preguntes següents:

- Exactament de quin tipus de combinacions lèxiques restrictives dona compte el DGLC de Fabra? La hipòtesi inicial –que intentem validar– és que el diccionari recull informació sobre combinacions lèxiques amb diversos graus de restricció. Així, per exemple, en la línia de les dues citacions reproduïdes en l'apartat anterior, en les definicions preveiem trobar informació sobre elements extrínsecs, però també informació sobre combinacions més restrictives i estables –és a dir, *col·locacions*.
- Ara bé, si les diferents combinacions lèxiques presenten trets diferents, és adequat dir-ne de totes *col·locacions*? La hipòtesi de partida és que, amb vista a la claredat, seria millor diferenciar terminològicament els diferents tipus de combinacions lèxiques presents dins aquest diccionari –i també fora, en la llengua.

Per respondre a aquestes qüestions, s'ha constituït un corpus format per les definicions lexicogràfiques del DGLC que contenen informació sobre restriccions lèxiques. Per filtrar-les, hem seleccionat totes aquelles que contenen una de les quatre expressions metalingüístiques següents: *dit de*, *es diu de*, *s'aplica a* o *aplicat a*. Com s'ha vist, Solà i Ginebra ja assenyalen que un dels recursos que Fabra utilitza per donar compte d'aquest tipus

d'informació sintagmàtica restrictiva és la primera d'aquestes expressions, i hem ampliat la cerca afegint-hi altres fórmules d'ús repetit en el diccionari.

Per fer el buidatge de les dades del DGLC s'ha utilitzat la BDLex, la base de dades lexicogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans. És una base de dades creada durant la primera etapa del projecte del *Diccionari del català contemporani*, dirigit per J. Rafel, que conté, degudament informatitzats i codificats, els tretze diccionaris que han estat considerats més significatius dels segles XIX i XX. Un d'aquests diccionaris és el de Fabra (1932). El sistema permet fer cerques en els diversos camps dels articles lexicogràfics i, d'aquesta manera, s'hi han establert com a criteris de cerca dins les definicions les expressions «*dit* d*», «*es diu* d*» i «*aplica* a*». L'asterisc hi és usat com a comodí per ampliar els resultats a aquells contextos en què es puguin trobar altres caràcters en la posició que ocupa aquest signe.⁵

Dins els resultats, s'han seleccionat aquells casos en què una d'aquestes expressions és usada en la definició d'una accepció d'un mot de categoria adjectiva («adj.» o bé «adj. i m. i f.» o bé «adj. i m.»).⁶ Els resultats quantitatius obtinguts són 1.156 definicions corresponents a l'expressió *dit de*; 28, per a la forma *aplicat a*; 24, per a *es diu de*, i 6, per a *s'aplica a*. En total, doncs, disposem d'un corpus format per 1.214 definicions d'accepcions del DGLC que contenen alguna d'aquestes fórmules.

■ 4 Les «col·locacions» en el DGLC: anàlisi dels resultats i propostes

Per analitzar els resultats, comencem classificant els adjectius a què s'associen les definicions del nostre corpus en dos grans grups, segons si es tracta d'adjectius qualificatius o bé de relació.⁷ Es tracta d'una classificació

5 És a dir, permet detectar i recollir també contextos com la definició de *frescat*: «Fresc, dit esp. d'un paratge, d'una planta» (els asteriscs ocupen el lloc dels elements subratllats en el fragment). Obviament, aquesta estratègia de cerca també comporta la inclusió d'una part de soroll entre els resultats i, per això, posteriorment al buidatge automàtic, s'ha fet una selecció dels resultats significatius en relació amb els interessos de cerca. L'extracció d'informació de la BDLex es va dur a terme al setembre de 2015, per mitjà de la interfície de consulta interna de la base de dades.

6 Aquestes mateixes expressions són utilitzades en el DGLC, esporàdicament, en definicions de mots d'altres categories (noms, verbs, adverbis i locucions).

7 En aquest apartat ens limitem a repetir algunes dades essencials sobre les característiques d'ambdós tipus d'adjectius. Per ampliar sobre la informació sobre els tipus d'adjectius, vegeu bibliografia bàsica, com és Bosque (1993) i Picallo (2000). Seguint Picallo, se sol distingir encara un tercer grup d'adjectius, anomenats *adverbials*, per recollir adjectius

dels adjectius tradicional en la lingüística, que creiem que pot servir per aportar llum a l'hora d'estudiar els tipus de combinacions restrictives en què intervenen els diversos adjectius. Dediquem, doncs, els paràgrafs següents a presentar algunes dades sobre els adjectius de cadascun d'aquests tipus localitzats en el DGLC.

Els adjectius qualificatius són els que atribueixen una qualitat o propietat (com és ara el color, la forma, el caràcter, etc.) a l'entitat denotada pel nom que modifica l'adjectiu. En recollim alguns exemples, tal com són descrits en el DGLC (1).⁸

- (1) **ancià -ana** *adj.* Que té molts anys, dit d'un home o d'una dona.
coix -a *adj.* Dit de l'òrgan de locomoció esguerrat o malalt i que fa que hom camini amb una irregularitat perceptible.
nefast -a *adj.* Dit d'un dia de dol, de desgràcia.
túrgid -a *adj.* *Fig.* Inflat, pompós, dit de l'estil.

D'altra banda, els adjectius *de relació* o *relacionals*, també dits *pseudoadjectius*, no expressen una qualitat del nom a què s'apliquen, sinó que denoten una entitat externa, amb la qual posen en relació el nom que modifiquen. Sobre la caracterització d'aquests adjectius, se sol assenyalar que es distingeixen dels qualificatius, a part dels aspectes semàntics, per trets com és ara que, morfològicament, sovint són derivats a partir d'un nom per mitjà de sufixació i no admeten els sufixos nominalitzadors *-itat* o *-esa* ('qualitat de'). Quant al funcionament dins l'oració, no admeten modificadors de grau ni poden formar part de construccions comparatives, cosa que sí que permeten els qualificatius, i tampoc no poden funcionar, normalment, com a atributs en oracions copulatives, de manera que no constitueixen predicats. A més, estan obligats a aparèixer en posició postnominal, mentre que els qualificatius sovint es poden trobar anteposats al nom; sempre han de ser adjacents al nom, enfront de la major llibertat dels qualificatius, i no es poden coordinar amb adjectius qualificatius.

Dins els adjectius de relació, de fet, se sol distingir entre adjectius *classificatoris*, amb els quals s'expressa una entitat en funció de la qual es classifica allò denotat pel nom que modifiquen, i adjectius *temàtics* o *argumentals*,

que, estrictament, no pertanyen a cap dels grups anteriors. Aquí no hi dediquem un espai específic, ja que no en detectem exemples en el nostre corpus.

8 En els exemples no reproduïm l'article sencer del DGLC: tan sols incloem el lema (en negreta), l'abreviació de la categoria gramatical (en cursiva) i les accepcions seleccionades (en algun cas, precedides de la marca «Fig[uradament]»).

amb què s'expressa un argument del nom modificat. Els adjectius amb valor classificatori (2) són clarament molt més abundants en el nostre corpus de definicions, mentre que, del segon tipus (3),⁹ només en trobem algun exemple esporàdic.

- (2) **borrasquer -a** *adj.* De borrasca, dit del vent.
cartesià -ana *adj.* Dit de les teories, mètodes, etc., de Descartes.
- (3) **maternal** *adj.* De mare, que pertany a la mare (dit de les coses de l'esperit).
paternal *adj.* De pare; pertanyent al pare (dit esp. de les coses de l'esperit).

Els adjectius qualificatius i els relacionals no constitueixen, però, grups estancs, sinó que són ben habituals les recategoritzacions d'adjectius, que, tot i que presenten a priori els trets propis d'un dels grups, passen a comportar-se com a adjectius de l'altre (Bosque, 1993; Picallo, 2000: 1679–1680). Quant als adjectius de relació, en el nostre corpus de definicions, trobem algun exemple en què un adjectiu que, en principi, és clarament relacional és descrit en alguna accepció adoptant un valor qualificatiu (4).

- (4) **familiar** *adj.* Dit d'allò que hom té molt conegut, de què la pràctica o ús és ordinari a algú. | | Com el que s'estila entre persones de la mateixa família, dit esp. del tracte senzill, sense compliments, del llenguatge, estil, frases, etc., corrents, propis de la conversació familiar.
teatral *adj.* *Fig.* Dit dels actes maneres, etc. que semblen fets, adoptats, en vista sobretot a l'efecte.

Ara bé, dins els adjectius de relació, són particularment d'interès, atenent la gran representació que tenen en el nostre corpus, els classificatoris obtinguts a partir de la recategorització d'un adjectiu qualificatiu. Es tracta d'adjectius que deixen d'expressar una qualitat i passen a designar una classe dins els referents designats pel nom que acompanya. Aquest fenomen és de particular interès en l'estudi de la terminologia, ja que hi autors

9 És recurrent assenyalar que els adjectius *paternal* i *maternal* són adjectius qualificatius, enfront de les formes *patern* i *matern*, les úniques a què s'atribueix el valor relacional (Picallo, 2000: 1669, Bosque, 1993). Ara bé, la definició estreta del DGLC atribueix un valor relacional a aquests adjectius, ja que Fabra, de fet, no preveu els possibles usos de l'adjectiu com a qualificatiu (en oracions del tipus: *X és una persona molt maternal*).

que defensen que els adjectius que es troben en les unitats terminològiques polilèxiques amb l'estructura nom-adjectiu són sempre classificadors i serveixen per subespecificar el nom que modifiquen (Estopà, 1999: 237–249).

En el nostre corpus de definicions del DGLC precisament sorprèn la gran quantitat d'adjectius amb un clar valor terminològic que hi apareix, i comprovem que tenen aquest caràcter classificatori. En els exemples de (5) podem constatar la recategorització a què ens referíem: veiem com adjectius que, en principi, són qualificatius presenten accepcions de caire terminològic que denoten propietats que s'interpreten com a classificatòries o distintives en un àmbit especialitzat determinat i, així, serveixen per a la transmissió d'un significat molt precís, rellevant en l'estructura conceptual del domini especialitzat en què s'insereixen.

- (5) **buf -a** *adj.* Còmic, aplicat a la música.
mut muda *adj.* i *m.* i *f.* Dit també de les consonants oclusives *p, b, t, d, c, g*.
obtús -usa *adj. esp.* No agut; *esp.* dit d'un angle més gran que un angle recte.

En qualsevol cas, el valor classificatori dels adjectius relacionals es palesa en l'existència d'altres adjectius especialitzats que Fabra defineix establint una relació de contrast. És el cas de la definició d'*obtús* (5), definit en relació amb *recte*, però també de casos en què Fabra marca en el diccionari la classificació per oposició amb una expressió del tipus «per oposició a» o «oposat a» (6). Així, contraposa dos adjectius que serveixen per subespecificar el nom que modifiquen.

- (6) **cefalat -ada** *adj.* Que té cap, dit esp. dels mol·luscs (per oposició a *acèfals*).
positiu -iva *adj.* Dit del dret, llei, etc. promulgats (oposat a *natural*).
plúmbic -a *adj.* Pertanyent o relatiu al plom; que conté plom, dit esp. dels composts en què el plom té una valència alta (oposat a *plumbós*).

En àmbits temàtics com la botànica, podem gairebé reconstruir taxonomies a partir dels exemples extrets del diccionari. En el bloc (7) mostrem alguns exemples d'adjectius relacionals que denoten diversos tipus pertanyents a la classe de les flors, de manera que se n'estableix una classificació en funció de diverses propietats físiques i, així, es poden construir sintagmes nominals cohipònims.

- (7) **anisògina** *adj. f.* Dit d'una flor que té un nombre d'estils diferent del de sèpals i pètals.
anisostèmona *adj. f.* Dit d'una flor que té un nombre d'estams diferent del de sèpals i pètals.
isogin -ògina *adj.* S'aplica a la flor que té el mateix nombre d'estils que de sèpals, pètals i estams.
monogin -ògina *adj.* Dit de la flor que no té sinó un pistil.
pentagin -àgina *adj.* Dit de la flor i del gineceu que té cinc pistils.
protandre -a *adj.* Dit de la flor dicògama en què els estams maduren abans que els carpels.
proterogin -ògina *adj.* Dit de la flor dicògama en què els carpels maduren abans que els estams.

En vista dels contextos del nostre corpus de definicions, mirem ara de respondre a les dues preguntes que ens plantejàvem abans: exactament de quin tipus de combinacions lèxiques restrictives dona compte el DGLC de Fabra?; si les diferents combinacions lèxiques presenten trets diferents, és adequat dir-ne de totes *col·locacions*?

Respecte a la primera qüestió, si posem el focus en la restricció, l'anàlisi de les dades del DGLC ens ha permès corroborar que aquest diccionari ofereix informació sobre un gran nombre de combinacions sintagmàtiques que, d'acord amb l'estratègia de cerca que hem aplicat, són restrictives. És a dir, hem localitzat un gran nombre d'adjectius que no es poden combinar lliurement amb qualsevol nom, sinó que forçosament el nom que modifiquen ha de complir determinats requisits semàntics; en concret, després de les expressions *dit de*, *es diu de*, *s'aplica a* o *aplicat a*, Fabra descriu breument quina és la classe de noms amb què es pot combinar.

Si bé totes les combinacions del DGLC posades com a exemple fins ara tenen en comú que són combinacions restrictives, hi detectem diferències significatives lingüísticament quant al grau de restricció combinatòria de què informa la definició del DGLC, per mitjà de les expressions metalingüístiques que ens han servit de filtre per establir el nostre corpus. Per aquesta via, les dades corroboren que hi ha una varietat de seqüències lèxiques restrictives recollides en el diccionari.

En primer lloc, comprovem que Fabra utilitza les fórmules *dit de*, *es diu de*, *s'aplica a* i *aplicat a* per aplegar combinacions lèxiques amb un grau mínim de restricció. Així, el DGLC dona compte de certes restriccions molt generals, de manera que els noms amb què es combina un adjectiu han de pertànyer a una classe amb límits molt amplis. Ens referim a restriccions

genèriques del tipus «lloc», «cosa», «animal» o «persona», com es veu en els exemples de (8).¹⁰

- (8) **amè -ena** *adj.* Dit d'un LLOC plaent a la vista.
amorós -osa *adj.* Suau, bla, de bon treballar (aplicat a les COSES).
brau -ava *adj.* Fer, salvatge, aplicat a un ANIMAL.
embromat -ada *adj.* Es diu del QUI té els conductes nasals més o menys obstruïts per un excés de mucositat.
enterrat -ada *adj.* En el mar, es diu d'ALLÒ que està situat cap a la banda de terra.
magristó -ona *adj. i m. i f.* Dit d'una PERSONA, d'un ANIMAL, que magreja.

En segon lloc, trobem altres casos en què la restricció que s'estableix és major i concreta a quin tipus de persona, cosa, animal o lloc es pot aplicar l'adjectiu. Com es demostra en (9), es descriu una classe semàntica general, de límits oberts i pocs definits, en què es pot incloure una llista en principi imprecisa de noms.

- (9) **endimoniat -ada** *adj.* Molt dolent, esp. aplicat a les CRIATURES molt entremaliades.
frescal *adj.* Fresc, dit esp. d'UN PARATGE, d'UNA PLANTA.
fulé [fr.; pl. -és] *adj.* Batanat, dit de CERTS TEIXITS FINS DE LLANA.
lleial *adj.* S'aplica a alguns ANIMALS DOMÈSTICS que mostren fidelitat a l'amo, a les AVERIES que no són falses.
picant *adj.* *Fig.* Aplicat a L QUE ES DIU amb certa mordacitat o amb paraules un poc lliures.
ròneg -ega *adj.* Dit d'UNA CASA ABANDONADA, d'UN CAMP ERM, d'UN INDRET O PARATGE inhospitalari, de mal estar-hi o viure-hi a causa del seu estat d'abandó, ruïnós, malsà, etc.

Finalment, el grup que per a la nostra recerca resulta més interessant és compost per tots aquells casos en què la definició informa d'adjectius que sembla que només és possible que es combinin amb una classe semàntica tancada, ben definida, de límits prou ben delimitats, en què s'inclou un nombre reduït de mots o, fins i tot, una única unitat lèxica (10).

10 A partir d'aquí, en els exemples posem en lletra VERSALETA les indicacions de classes de noms.

- (10) **bixest** *adj.* Dit de l'ANY que consta de 366 dies.
cras crassa *adj.* Grosser, aplicat a ERROR, ENGANY, IGNORÀNCIA.
gruat -ada *adj.* Covat (aplicat a un GUISAT).
llebrer -a *adj.* Dit del GOS que serveix per a caçar llebres.
leoní -ina *adj.* Dit d'un CONTRACTE, ETC., en què una de les parts s'adjudica avantatges exorbitants en detriment dels altres.
rom -a *adj.* Truncat (aplicat a PUNTA).

Tots aquests tipus de restriccions combinatòries respecte a les classes de mots amb què es pot combinar un adjectiu determinat –explicitades en l'article lexicogràfic *fabrià* per mitjà de la fórmula metalingüística *dit de* i similars– corresponen a *elements extrínsecs* de la definició. La indicació de les limitacions a la lliure combinació de l'adjectiu és de gran interès per a l'usuari del diccionari, ja que li aporta informació no ja sobre la semàntica de la peça lèxica, sinó sobre com funciona dins el discurs. Ara bé, convé remarcar que el diccionari recull restriccions de grau divers i, des d'aquest punt de vista, sembla poc aclaridor limitar-se a dir que, en tots els casos, el lexicògraf dona compte de *col·locacions*.

Així, com a resposta a la segona qüestió que ens plantejàvem, proposem reservar l'ús del terme *col·locació* exclusivament per a certes combinacions, que són aquelles caracteritzades com a altament restrictives i estables. En altres paraules: si identifiquem la *col·locació* amb qualsevol seqüència en què es detecta algun tipus de restricció en la combinació dels mots, totes les combinacions deduïbles a partir del nostre corpus de definicions del DGLC són *col·locacions*, en aquest sentit tan ampli. Tanmateix, per tenir un coneixement més aprofundit de la combinatòria lèxica en la llengua, pensem que és més productiu aplicar una definició més estricta de *col·locació*. D'aquesta manera, considerem interessant distingir entre els casos en què un adjectiu es combina amb classes semàntiques de paraules de límits indefinits –com en els exemples dels blocs (8) i (9)– i altres casos en què la restricció és molt major (10). En aquest darrer cas, la restricció entenem que es dona en un nivell lèxic, més que semàntic: se'ns assabenta de com un adjectiu determinat es combina amb certs mots concrets, en comptes d'assenyalar classes àmplies i obertes de mots que comparteixen certs trets semàntics.

En els casos de (8) i, sobretot, (9) el que s'indiquen són *classes lèxiques*, en el sentit que hi dona Bosque (2001a: 38–39; 2001b: 13–14, 2004): es tracta de conjunts més o menys extensos de noms, semànticament propers, amb què un adjectiu determinat es pot ajuntar. En qualsevol cas, seguint

aquest mateix autor, es pot distingir entre classes lèxiques *designatives* (o *extensionals*) i *denotatives* (o *intensionals*). En les primeres, els mots apareixen juntament amb d'altres amb una freqüència alta per motius purament extralingüístics, relacionats amb la realitat que designen aquests mots, i solen donar lloc a llistes gairebé il·limitades de mots. En canvi, les unitats lèxiques pertanyents a classes denotatives són les que imposen restriccions combinatòries estrictament lingüístiques, que són les considerades d'interès per al lingüista i per al lexicògraf. En els exemples de (8) i (9), les classes lèxiques que hi trobem són designatives.

Segons això, només en exemples com els del bloc (10) considerem que té sentit parlar de *col·locació*. De tota manera, no totes aquestes combinacions són idèntiques i, per això, tampoc no diem que totes siguin seqüències col·locacionals. Per descobrir les diferències entre unes i altres, passem a examinar-les en relació amb el segon tret clau que hem esmentat com a propi de les col·locacions en la nostra definició: l'estabilitat.

Respecte de l'estabilitat, és clau entendre-la adequadament i, en concret, no s'ha de confondre *estabilitat* amb *lexicalització*. L'estabilitat es relaciona amb la tendència que manifesten dos mots a aparèixer junts en el discurs, d'una manera repetida i sistemàtica, cosa que fa que, des del punt de vista del parlant d'una llengua, aquesta combinació sigui percebuda com a preferent o prioritària enfront d'altres combinacions igualment gramaticals. En canvi, en parlar de *lexicalització*, ens referim al procés pel qual una combinació de mots, lliure en principi però al llarg del temps usada repetidament amb una determinada forma i funció, passa a incorporar-se a l'inventari lèxic d'una llengua com una unitat, amb un significat únic, fins al punt que és adquirida en bloc en el procés d'aprenentatge de la llengua (Corbin, 1997; Lorente, 2000: 836–838).

En aquest punt, a parer nostre, la distinció entre adjectius qualificatius i relacionals assoleix una gran importància. Com ja s'ha dit, aspectes morfològics, sintàctics i semàntics ens permeten distingir les combinacions en què intervenen adjectius usats com a relacionals d'aquelles constituïdes per adjectius de valor qualificatiu. Hi afegim ara que no creiem que les combinacions amb adjectius relacionals siguin bones candidates a ser considerades col·locacions, des del nostre punt de vista, precisament perquè són les combinacions més fàcilment lexicalitzables.

S'han esmentat, de passada, trets sintàctics propis de les combinacions en què intervé un adjectiu de relació que fan que aquestes seqüències s'hagin de considerar poc lliures. En aquest sentit, tinguem en compte restriccions com és ara la incapacitat de funcionar com a atributs al costat de

verbs copulatius i, consegüentment, la presència obligatòria com a constituents d'un sintagma nominal. A més a més, modificant el nom, són preceptives l'adjacència de l'adjectiu al nom i la posició fixa postnominal, que impliquen restriccions a la inserció d'elements dins el sintagma nominal. Des del nostre punt de vista, aquestes limitacions inherents a les construccions amb adjectius de valor relacional afavoreixen que els sintagmes en què intervenen es fixin formalment i que aquests sintagmes, en conjunt, tendixin a adoptar un significat unitari referencial i específic. Especialment en un àmbit d'especialitat, les seqüències amb aquest tipus d'adjectius, amb valor classificatori, tendeixen a la terminologització —o sigui, a esdevenir unitats terminològiques polilèxiques— i, doncs, a la lexicalització.

Segons això, defensem una definició de *col·locació* que no és aplicable a les combinacions nom-adjectiu en què aquest darrer element sigui un adjectiu de relació, perquè les seqüències amb aquest tipus d'adjectius tendeixen a esdevenir fixes i, per aquesta via, lexicalitzades. Ens interessa, en canvi, restringir l'ús del terme *col·locació* per a seqüències estables, però mai lexicalitzades i, per tant, amb un funcionament diferent, més lliure i afectat per menys limitacions.¹¹ Com a criteri general, advoquem, doncs, per una definició de *col·locació* que és adequada per descriure combinacions d'un nom amb un adjectiu qualificatiu en què intervé un alt grau de restricció i que, a més, siguin estables.

Dins els exemples extrets del DGLC, considerem que un senyal del procés de lexicalització que afecta una seqüència formada per un nom i un adjectiu relacional classificatori és el fet que el diccionari explíciti que l'adjectiu pot concórrer exclusivament amb un nom determinat, juntament amb el qual forma una denominació rellevant en un àmbit d'especialitat determinat, al costat de la qual n'hi pot haver de cohipònimes. N'és un indicatiu més la fixació formal, de manera que el diccionari recull l'adjectiu només amb una determinada forma morfològica, la que presenta en concurrència amb el nom. Això es fa ben visible en el cas d'adjectius que en el diccionari apareixen com a lemes amb la forma femenina (11).

11 És una idea en la qual insistim tenint en compte que hi ha autors que sí que consideren col·locacionals seqüències lèxiques lexicalitzables i, fins i tot, lexicalitzades. N'és una mostra Alonso (2014: 125–127), que, des del marc teòric de la teoria Sentit-Text, analitza com a col·locacions seqüències lexicalitzades, a parer nostre, del tipus *futbol sala*, *guardia civil* o *any bixest*. D'altra banda, Ginebra (2003: 34–35), en classificar les col·locacions, dedica un apartat a les «nominals classificatòries (N + classificador)» i també hi arriba a integrar peces lèxiques, plenament lexicalitzades, fixades formalment i amb un significat unitari, com *pernil dolç*, *noves tecnologies* o *tauleta de nit*.

- (11) **camosa, camosina** *adj. f.* Aplicat a una VARIETAT DE POMA dolça i molt olorosa. | Dit també d'una varietat de pera.
clistògama *f. i adj.* Dit de la FLOR que no arriba a obrir-se, en la qual solament és possible l'autofecundació.
decomposta *adj.* Dit de la FULLA composta que té les folíoles també compostes.

En exemples com aquests el grau de restricció lèxica és màxim, però no considerem que aquí s'hagi de parlar de *col·locacions*, sinó d'*unitats lèxiques*. També pot ser el cas de sintagmes del tipus *gos llebrer* o *any bixest* (10). En la major part de combinacions restrictives constituïdes per un nom i un adjectiu relacional que hem trobat en el DGLC, encara que no constitueixin peces del lèxic, els trets propis dels adjectius de relació fan que s'hi detecti una tendència a la lexicalització que fa que, en qualsevol cas, aquí les descartem com a col·locacionals.

Complementàriament, per valorar l'estabilitat un criteri fonamental és l'avaluació que fan d'una seqüència els parlants. Així, no considerem *estables* seqüències que el parlant consideri inusuals en la llengua estàndard. En aquest sentit, a part de la intuïció personal, un índex d'estabilitat és la freqüència d'aparició en un corpus d'una determinada combinació. Com a mostra, una cerca en el *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* ens ha permès comprovar que no hi té cap ocurrència una combinació en aparència altament restrictiva com *guisat gruat*, esmentada en (10). Seqüències com aquestes, en principi, serien bones candidates a col·locacions pel que fa al grau de restricció lèxica, però s'han de descartar, doncs, per la manca d'estabilitat.

Per acabar, dins les combinacions amb adjectius qualificatius de què dona pista el DGLC, volem fer encara una altra distinció relativa a la restricció combinatòria, però en relació no amb el *grau* de la restricció –com hem fet fins ara–, sinó amb l'*origen* de la restricció. Per fer-la, aprofitarem els exemples de (12) i (13).

- (12) **bai -a** *adj.* Roig fosc, aplicat esp. al COLOR DELS CAVALLS.
desbocat -ada *adj.* Dit d'un CAVALL O AVERIA que no obeeix al fre.
fressat -ada *adj.* Dit d'un CAMÍ freqüentat.
(13) **cras crassa** *adj.* Grosser, aplicat a ERROR, ENGANY, IGNORÀNCIA.
pantagruèlic -a *adj.* Dit d'una GANA, d'un ÀPAT, grandíssims.
ridícul -a *adj.* dit també d'un PREU, RECOMPENSA, PRESENT, etc. extraordinàriament petit, escàs, esquifit.

Segons els nostres criteris, pròpiament són col·locacions les del grup (13). En aquests exemples concrets, els adjectius aporten a la seqüència un valor genèric d'intensitat ('molt' o 'poc'), que entenem que és el sentit més característic de les combinacions col·locacionals nom-adjectiu. Ara bé, el que ens interessa destacar és que, en aquest tipus de seqüències, la combinació es deu a restriccions d'origen estrictament lingüístic, que sovint es relacionen amb processos de metaforització, en què les nocions abstractes que entren en joc imposen restriccions. En els casos de (12), en canvi, es pot argumentar que els mots apareixen junts per motius extralingüístics.

En el bloc (12), és en l'àmbit de la realitat extralingüística on típicament s'estableix una implicació entre les entitats que denoten el nom i l'adjectiu. Vegem-ho amb un exemple: el coneixement del món ens diu que són «típiques» del cavall propietats com les denotades pels adjectius *bai* o *desbocat*, de la mateixa manera que també n'és «típica» l'acció denotada per un verb com *renillar*. Per explicar aquestes vinculacions entre els mots, és escaient recórrer al concepte de *solidaritat lèxica*, introduït per Coseriu, que precisament utilitza l'adjectiu *bai*¹² per exemplificar el concepte (Coseriu, 1991 [1977]: 153 i pàssim). No ens entretindrem en aquest punt, però estem d'acord amb autors com Muñiz (2002: 269), que assenyalava que es tracta de fenòmens de natura distinta: les col·locacions són casos de selecció lèxica –en què s'estableix una relació entre *lexemes* o unitats lèxiques–, mentre que les solidaritats tenen a veure amb vinculacions semàntiques –són relacions entre *sememes* o unitats semàntiques.¹³ Hi afegim que *cavall bai* o *cavall desbocat* són seqüències que el parlant construeix, primerament, en funció del seu coneixement extralingüístic –la relació entre les entitats 'cavall' i 'bai' és extralingüística– i, segonament, en funció del seu coneixement del lèxic d'una llengua –que fa que conegui quin és el mot precís que expressa aquest color típic de l'animal.

A diferència d'això, el que considerem pròpiament *col·locacions* –com les seqüències de (13)– es caracteritzen, des del nostre punt de vista, perquè el nom es combina amb un adjectiu que adopta un sentit figurat en concórrer-hi. En molts casos és possible que el parlant no sigui conscient del procés de metaforització, degut a factors històrics o culturals no fàcilment deduïbles. Com a mostra, pensem en *pantagruèlic*, com a adjectiu originalment

12 Empra els equivalents en altres llengües, com *baio* (italià) i *alazán* (espanyol).

13 A parer nostre, una diferència clau entre col·locacions i solidaritats lèxiques rau en el fet que en les solidaritats no és indispensable que els dos lexemes entre els quals s'estableix la relació siguin presents en el discurs, com comenta el mateix Coseriu (1991: 157): si diem *bai*, ja s'entén que parlem de cavalls.

relacional ('de Pantagruel') que, tal com es recull en el diccionari, s'ha incorporat en el lèxic com a unitat independent del seu significat primari etimològic. Per construir una combinació d'aquest tipus, no hi intervé el coneixement extralingüístic. El que cal al parlant és un coneixement lèxic i pragmàtic prou aprofundit del sistema lingüístic, que li permeti saber quin adjectiu ha de seleccionar preferentment, entre diverses alternatives, en un determinat context de formalitat, per expressar sentits genèrics com 'molt' o 'poc' al costat de noms concrets com ara *error*, *gana* o *preu*. La combinació restrictiva aquí s'explica, doncs, en funció de la relació lingüísticosemàntica entre les unitats lèxiques i, en particular, és clau el sentit figurat que l'adjectiu adopta al costat de la base nominal, indicatiu de la relació de jerarquia semàntica base-col·locatiu pròpia de les col·locacions.

■ 5 Conclusió

En aquest article s'ha intentat donar resposta als dos grans objectius que es plantejaven al començament.

D'una banda, el DGLC és una mostra de la preocupació de Fabra per donar compte en la seva obra lexicogràfica no tan sols d'informació semàntica, sinó també sintàctica i, més en concret, sobre el funcionament contextual dels mots que defineix. En particular, per mitjà de les expressions metalingüístiques *dit de*, *es diu de*, *s'aplica a* o *aplicat a* informa de restriccions rellevants a l'hora de combinar un determinat adjectiu amb un nom. Per aquesta via, s'ha validat la hipòtesi que el diccionari recull informació sobre diverses combinacions restrictives, de diferent grau, semàntiques o lèxiques.

D'altra banda, les diferències quant al grau de restricció, però també quant a l'estabilitat de les seqüències, semblen indicar que és simplista posar totes les combinacions nom-adjectiu en el mateix sac i dir-ne purament *col·locacions*. Basant-nos en exemples trets del DGLC, en la llengua tenim seqüències amb trets ben diferenciats entre si:

- a) combinacions lexicalitzades que es poden interpretar com a peces lèxiques (*poma camosa*);
- b) combinacions amb adjectius de relació de valor classificatori, amb certa tendència a la terminologització i lexicalització (*consonant muda*);
- c) combinacions amb adjectius qualificatius poc restrictives (*lloc amè*, *planta frescal*);
- d) combinacions amb adjectius qualificatius molt restrictives però poc estables (*guisat gruat*);

- e) combinacions amb adjectius qualificatius restrictives i estables explicables extralingüísticament en virtut de *solidaritats* entre les entitats denotades (*caball bai*), i
- f) combinacions restrictives i estables amb adjectius qualificatius en què la relació entre les entitats denotades no és deduïble del coneixement del món (*ignorància crassa, silenci sepulcral*).

Proposem reservar el terme *col·locació* per a aquest darrer cas, com a prototip d'aquesta classe de combinacions lèxiques.

Com a línia de treball futur, creiem d'interès continuar la recerca entorn de la caracterització de les col·locacions, en particular pel que fa la restricció i a l'estabilitat. Es tracta de trets definitoris que considerem clau a d'hora diferenciar-les d'altres tipus de seqüències polilèxiques, i entenem que aquestes distincions són interessants no tan sols des d'un punt de vista teòric, sinó per les implicacions aplicades en camps com la lexicografia, la traducció o l'ensenyament de llengües. ■

■ Bibliografia

- Bosque, Ignacio (1993): «Sobre las diferencias entre los adjetivos relacionales y los calificativos», *Revista Argentina de Lingüística* 3, 10–48.
- (2001a): «Bases para un diccionario de restricciones léxicas», *Moenia: Revista Lucense de Lingüística & Literatura* 7, 11–52.
- (2001b): «Sobre el concepto de “colocación” y sus límites», *Lingüística Española Actual* 23.1, 9–40.
- (2004) (dir.): *Redes. Diccionario combinatorio del español contemporáneo*, Madrid: SM.
- Colón, Germà / Soberanas, Amadeu J. (1986): *Panorama de lexicografía catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Corbin, Danielle (1997): «Locutions, composés, unités polylexématiques : lexicalisation et mode de construction», a: Martins-Baltar, Michel (comp.): *La locution: Entre langue et usages*, Fontenay-aux-Roses: ENS, 53–101.
- Coseriu, Eugenio (1991) [1a ed. 1977]: *Principios de semántica estructural*, Madrid: Gredos.
- Estopà, Rosa (1999): *Extracció de terminologia: elements per a la construcció d'un SEACUSE (Sistema d'Extracció Automàtica de Candidats a Unitats de Significació Especialitzada)*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (tesi doctoral).

- Ginebra, Jordi (2003): «Fraseologia, concurrències lèxiques i llengua estàndard», a: Pradilla, Miquel Àngel (ed.): *Identitat lingüística i estandardització*, Valls: Cossetània, 7–56.
- (2004): «Contribució de la lexicologia a la gramàtica», a: Lloret, Maria Rosa / Pons, Clàudia (ed.): *Lingüística i gramàtiques*, Barcelona: Universitat de Barcelona / PPU, 59–108.
- (2005): «Fraseologia, lingüística de corpus i ensenyament de la gramàtica», *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura* 28, 12–19.
- (2017): «Lexical combinatorics in Catalan», a: Torner, Sergi / Bernal, Elisenda (ed.): *Collocations and Other Lexical Combinations in Spanish. Theoretical, Lexicographical and Applied Perspectives*, Londres: Routledge, 305–314.
- / Navarro, Pere (2015): «Concurrències lèxiques en català i en espanyol: uns quants contrastos», a: Martín, Àlex / Piquer, Adolf / Sánchez, Fernando (ed.): *Actes del Setzè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Salamanca, 1–6 de juliol de 2012*, vol. 2, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 217–228.
- Institut d'Estudis Catalans (2005–): *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*, Barcelona: IEC, <<https://ctilc.iec.cat>> [06.08.2020].
- Lorente, Mercè (1996): «La lexicografia teòrica: els prototips de diccionaris», a: Massot, Josep (coord.): *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XXXIII* [= *Miscel·lània Germà Colón*; 6], Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 339–363.
- (2000): «Altres elements lèxics», a: Solà, Joan / Lloret, Maria-Rosa / Mascaró, Joan / Pérez Saldanya, Manuel (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona: Empúries, vol. 2, 831–888.
- Mallafre, Joaquim (1994): *De bona llengua, de bon humor*, Barcelona: Columna.
- Martínez Salom, Maria Àngels (2012): «Combinacions lèxiques restrictives en llengua catalana: de les *col·locacions* a les *classes lèxiques*. Primeres exploracions en llengua catalana», Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (treball de recerca).
- (2014): «Algunes dades sobre col·locacions lèxiques en discursos especialitzats en llengua catalana», *Terminàlia* 10, 17–26.
- (2016): «D'estimar bojament a fracassar estrepitosament: una aproximació a les combinacions lèxiques restrictives basada en corpus», *Catalan Review* 30, 231–255.

- (2020): *Combinacions lèxiques en llengua catalana: les col·locacions. Caracterització teòrica i empírica i proposta lexicogràfica*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (tesi doctoral).
- Muñiz, Eva María (2002): «Las colocaciones como combinaciones léxicas libres», a: Veiga, Alexandre / González, Miguel / Souto, Montserrat (ed.): *Léxico y gramática*, Lugo: Tris-Tram, 261–271.
- Pauné, Gemma (2007): «Les subentrades al *Diccionari general de la llengua catalana*. Aproximació a les subentrades amb nucli nominal», a Montserrat, Anna / Cubells, Olga (ed.): *Entorn i vigència de l'obra de Fabra. Actes del II Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*, Valls: Cossetània, 389–398.
- Picallo, M. Carme (2000): «L'adjectiu i el sintagma adjectival», a: Solà, Joan / Lloret, Maria-Rosa / Mascaró, Joan / Pérez Saldanya, Manuel (dir.): *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona: Empúries, vol. 2, 1641–1688.
- Rafel, Joaquim (1989): «Sobre la normalització dels diccionaris catalans: els elements intrínsecs i extrínsecs en les definicions lexicogràfiques», a: Holtus, Günter / Lüdi, Georges / Metzeltin, Michael (ed.): *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques. Miscel·lània d'homenatge per a Germà Colon*, Tübingen: Gunter Narr, 441–452.
- (2006): «Els elements extrínsecs en les definicions lexicogràfiques: teoria i aplicació», a: Bernal, Elisenda / DeCesaris, Janet (ed.): *Palabra por palabra. Estudios ofrecidos a Paz Battaner*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 201–217.
- Seco, Manuel (1978): «Problemas de la definición lexicográfica», a: *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach*, vol. II, Oviedo: Universidad de Oviedo, 217–239.
- (1979). «El “contorno” en la definición lexicográfica», a: *Homenaje a Samuel Gili Gaya (in memoriam)*, Barcelona: Bibliograf, 183–191.
- Solà, Joan (1987): *L'obra de Pompeu Fabra*, Barcelona, Teide.
- (1999): «Avinences», *Avui*, 1 jul. 1999.
- (2002): «Els connectors i les concurrències», *Avui*, 31 gen. 2002.
- / Ginebra, Jordi (2007): *Pompeu Fabra. Vida i obra*, Barcelona: Teide.

■ Maria Àngels Martínez Salom, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <maria.martinez@upf.edu>, ORCID: 0000-0001-8815-1169.

La difusió de coneixements lingüístics a la ràdio durant el Franquisme: el programa *Dreceres de la nostra llengua*, de Ràdio Girona

Daniel Casals Martorell (Bellaterra)

Summary: This article aims to analyse and reconstruct the historic broadcast of *Dreceres de nostra llengua* [*Shortcuts to our language*], emitted during the 1970s. Promoted by Francina Boris and Enric Frigola with the collaboration of Òmnium Cultural, and written by Albert Jané and Pius Pujades, the segment was aired by Ràdio Girona and other Radio España stations, the former Ràdio Associació de Catalunya, in Barcelona. The program included, in a cheerful way, linguistic content, aimed mainly at polishing the interferences that had entered the Catalan language, as well as information about authors and literary works, music in Catalan and other cultural aspects.

Keywords: *Dreceres de la nostra llengua*, Ràdio Girona, broadcasting, regulations, Catalan language, Francoism ■

Received: 23-07-2020 · Accepted: 05-11-2020

■ 1 Presentació¹

Existeix una tradició arrelada en els mitjans de comunicació dels territoris catalanòfons d'incloure espais de difusió de coneixements sobre la llengua catalana (Casals, 2018*b*). La premsa és el mitjà amb més experiència en aquest àmbit, però la ràdio també hi ha contribuït. L'objectiu d'aquest article és analitzar i reconstruir el programa *Dreceres de la nostra llengua*, radiat per diferents emissores de Catalunya durant el tardofranquisme i la transició.

1 Aquest article ha estat possible gràcies al Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017SGR1696), reconegut i finançat per l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya, i al projecte de recerca FFI2016-80191-P (AEI/FEDER, UE), finançat pel Ministerio de Economía, Industria y Competitividad. Donem les gràcies a Òmnium Cultural per deixar-nos accedir a documentació rellevant. Agraïm a Albert Jané, Enric Frigola i Pius Pujades el seu testimoni i els materials que ens han deixat consultar. Dec a Rosa Calafat, Neus Faura i Mar Massanell les valuoses observacions que han fet a una primera versió d'aquest treball.

Per dur a terme aquesta recerca hem tingut en compte materials inèdits, dipositats en arxius públics, com l'Arxiu Nacional de Catalunya i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona, i privats que són propietat de persones vinculades a l'espai estudiat. Ha estat essencial la documentació d'Òmnium Cultural, que va avalar el programa esmentat i va participar-hi, i el testimoni i els documents d'Albert Jané i de Pius Pujades, que en van ser els guionistes, i també d'Enric Frigola, que el va conduir amb Francina Boris, traspassada el 2013.

La present recerca s'aixopluga en la història social de la llengua —o sociolingüística històrica. Aquesta disciplina analitza i interpreta la relació entre els fets polítics, socials i culturals i els canvis que operen en el codi, i també s'ocupa dels usos i de les ideologies que els regeixen (Ferrando i Nicolás, 1993: 11–12; Nadal, 1992). El fet social i cultural que ens ocupa és un programa de ràdio emès al final del Franquisme que, d'una banda, es proposava frenar les interferències i el retrocés en l'ús de la llengua catalana a causa de la repressió que aquest règim exercia i, de l'altra, volia promoure l'ús del català. Així mateix, l'estandardització de les llengües minoritzades (Haugen, 1983) proporciona també un marc conceptual adequat per enquadrar aquest treball atès que la funció d'aquest programa radiofònic era contribuir a difondre socialment la norma lingüística, que és una acció de vehiculació de l'estàndard que, en situació de normalitat, duu a terme principalment el sistema educatiu en l'etapa infantil.

L'ensenyament del català a la ràdio ha rebut l'atenció d'alguns estudiosos. Solà (1977: 107–110) va referir-se succintament a la publicació de les *Les converses del "Miliu" de Ràdio Barcelona: lliçons de català* (1934), que Ràdio Barcelona havia posat en antena. Casanova (2018) s'ha aproximat a la secció "Qüestions de llengua" del programa *De dalt a baix* de Ràdio Peninsular de València (1974). En el marc del Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017SGR1696) i del projecte FFI2016-80191-P (AEI/FEDER, UE), Casals i Massanell (2018) han analitzat *Cursos de catalán* (1969) de Ràdio Barcelona. Aquest equip ha promogut els volums *L'extensió social de la normativa als mitjans de comunicació* (2018) i *La premsa, la ràdio i la televisió com a agents difusors de coneixements lingüístics* (2020), que contenen treballs sobre programes com *Parlem-ne* (1990–1997), de Catalunya Ràdio.

Aquest article s'estructura en quatre apartats. El primer en presenta l'objectiu, els precedents i la disciplina en què s'enquadra (1). El segon se centra en la situació del català a la ràdio durant el Franquisme (2.1) i en els espais sobre difusió del català en aquest mitjà (2.2). El tercer apartat analitza

za diferents variables del programa *Dreceres de la nostra llengua*: la iniciativa i l'objectiu (3.1); la datació i l'abast de les emissions (3.2); els guionistes (3.3); els destinataris, la col·laboració dels oients i el mètode (3.4); l'estructura i el contingut (3.5); les qüestions lingüístiques (3.6); Pompeu Fabra i l'autoritat normativa (3.7); la literatura i música en català (3.8), i la lleialtat i promoció de la llengua (3.9). El quart apartat recull les conclusions que se'n deriven (4).

■ 2 L'ús del català durant el Franquisme i els espais sobre l'idioma a la ràdio

La fi de la Guerra civil espanyola i la instauració del Franquisme el 1939 van arraconar el català a l'àmbit col·loquial. L'únic idioma permès a la ràdio era el castellà (Benet, 1995: 288). Així que van entrar a Barcelona, el gener del mateix any, els franquistes es van apropiat de Ràdio Associació de Catalunya i la van convertir en Radio España de Barcelona. Les noves autoritats van prohibir usar el català a la ràdio durant els anys quaranta –amb alguna escassa excepció–, però aquesta mesura es va relaxar a partir dels cinquanta.² Hi va haver emissores que van incloure espais en aquesta llengua, una tendència que augmentar els anys següents. Salvador Escamilla en va fer ús a *Radioscope*, començat el 1963 a Ràdio Barcelona (Munsó, 1980: 324); i després es va emprar en programes com *Paraula i pensament*, començat el 1968 (Franquet, 2001: 215), i *Dietari* (1974–1977), també a la mateixa emissora (Munsó, 1980: 274). Ràdio Girona va introduir el català en espais dels anys setanta com *El matí és nostre*, *Què en sabem, de Catalunya?*, *Veus i cançons*, *Rambla amunt i rambla avall* i *Dreceres de la nostra llengua* (Gil i Minobis, 2003: 75).

Pel que fa al gènere de divulgació de coneixements lingüístics, la radiodifusió de Catalunya, com la premsa, també s'havia ocupat de l'ensenyament del català. El 1933 Ràdio Barcelona va emetre les ja esmentades *Converses del Míliu*, unes lliçons dirigides per Artur Balot, amb l'objectiu de corregir errors lingüístics d'un nen –el Míliu–, representat per un ninot al qual posava veu el locutor Josep Torres Vilalta, *Toresky* (Franquet, 2001: 103). Durant el període republicà Ràdio Associació de Catalunya també va atorgar “molta importància a l'ensenyament del català” (Franquet, 2001: 103). En el tardofranquisme, el 1969 Ràdio Barcelona va posar en antena *Cursos de catalán*, dirigits per Miquel Arimany i radiats pel Quadre escènic d'aques-

2 Per a més informació sobre la recuperació del català a la radiodifusió de Catalunya, vegeu Franquet (2001) i Casals (2006).

ta estació radiofònica, dirigit per Armand Blanch (Casals / Massanell, 2018). El 1974 Ràdio Peninsular de Barcelona va emetre *Lliçons de català*, locutades per M. Matilde Almendros i Esteve Bassols; un espai lingüístic a càrrec d'Albert Jané dins del programa *Parlem-ne*, d'Antoni Serra, i el 1976 *Curs de català parlat*, de Rosa-Victòria Gras (Munsó, 1980: 274).

■ 3 Estudi de *Dreceres de la nostra llengua*

■ 3.1 Iniciativa i objectiu

Dreceres de la nostra llengua va ser idea de Francina Boris i d'Enric Frigola. Francina Boris i Codina (Girona, 1915–2013) va ser la primera locutora de Ràdio Girona, present quan es va fundar aquesta emissora el 1933 (Gil, 1990: 10). El 1935 va entrar a Ràdio Associació de Catalunya (RAC), a Barcelona. Va rebre l'acreditació de la Generalitat de Catalunya per parlar per antena (Planas, 1998: 16–17) i, des del Palau de la Generalitat, “en plena Guerra Civil i mentre tronaven els obusos, va [...] llegir els anuncis, els *partes* i les arengues de guerra” (Iglesias, 2014: 39). Amb la instauració del Franquisme va ser depurada (Planas, 1998: 18) i destinada tasques administratives (Boris, 2003: 156). El 1942 va tornar a la rebatejada *Radio Gerona* i, malgrat les adversitats i d'acord amb la formació que havia rebut, va continuar promovent la llengua i la cultura catalanes, i va “començar a tenyir de català una programació radiofònica que es feia només en castellà” (Espinoso, 2016: 93). Deia que, en ple Franquisme, va “convèncer el director perquè em deixés presentar programes en català, sota la meva responsabilitat” (Planas, 1998: 18). El 1942 va crear l'espai sobre sardanes *Nostra dansa*, que usava el català i que es va emetre més de sis dècades (Grau, 2013: 182–183). Els anys següents va conduir en aquest idioma altres espais com *D'ací i d'allà, d'un clar país* (1964–1968), *Dreceres de la nostra llengua* (1973–1975) i *Què en sabem, de Catalunya?* (1975–1981), al costat d'Enric Frigola. Francina Boris servava “un record especial” del període en què va col·laborar amb aquest locutor:

Ell és molt més jove que jo, però sempre ens hem entès molt bé, perquè compartíem l'entusiasme d'utilitzar la ràdio al servei de la nostra cultura. Teníem la dèria de fer un programa en català per a tota la cadena i vam aconseguir dur a terme el projecte gràcies a “la Caixa”. (Planas, 1998: 18)

Enric Frigola Viñas (Peratallada, 1946) va començar a fer pràctiques a Ràdio Girona el 1962, quan estudiava magisteri, i va ser contractat per

aquesta emissora el 1963. Va conduir l'espai *D'ací i d'allà, d'un clar país* (1964–1968), amb Francina Boris, a qui reconeix mestratge i que li transmetés “d’una manera molt profunda la idea que calia lluitar [...] per poder fer molta més ràdio en català de la que es podia escoltar en aquell moment, gairebé inexistent” (Frigola, 2003: 181). Frigola va col·laborar a la revista *Presència* regularment entre 1966 i 1968 i després més esporàdicament, amb entrevistes a representants de la Nova Cançó. Mentre feia el servei militar a Barcelona, el 1968 va començar a col·laborar a Radio España de Barcelona –central d'emissores de la qual formava part Ràdio Girona–, en la qual es va estar fins al 1976 i on va fer *La legió d'honor* (1971–1975) i *Aquí Catalunya* (1973–1976), amb Montserrat Minobis. Francina Boris i Enric Frigola van proposar, el 1972, l'espai *Dreces de la nostra llengua*, del qual van ser els presentadors. El locutor empordanès va conduir el programa *Cançons al pas de la tarda* –inspirant-se en el títol d'un dels poemes (*Cançó del pas de la tarda*) de Salvador Espriu pertanyents a *Cançons de la roda del temps*, musicades per Raimon el 1966–, que es va emetre (1973–1976) per Radio Reloj, de Radio España. El 1976 va entrar a Ràdio 4, en la qual va conduir el magazín *Temps obert* (1976–1983), amb M. Matilde Almendros, i *Mainada* (1977–1983). Va ocupar la corresponsalia de Radio Exterior de España a Catalunya entre 1977 i 1983, per a la qual va fer cròniques culturals que, per mitjà de l'ona curta, arribaven a catalans repartits pel món. Després d'un parèntesi vinculat a la Cadena 13 (1983–1987), de la qual va ser cap de programes i director, va tornar a Ràdio 4, en la qual va dirigir la programació (1987–1991). Va tenir la mateixa responsabilitat i també la referida als programes infantils a TVE, primer a Catalunya i després a tot l'estat (1996–2002). Hi va conduir l'espai de debat *Justa la fusta* (1977–1980) i el programa *Quitxalla* (1980–1983). Va coordinar Catalunya Música i Catalunya Cultura (2002–2006), va ser subdirector de Catalunya Ràdio (2004–2005) i cap de relacions institucionals d'aquestes emissores públiques (2006–2009). Actualment és el responsable de Ràdio Estel.

Francina Boris i Enric Frigola eren conscients que, a conseqüència de les limitacions imposades pel Franquisme, a començament de la dècada dels setanta, l'ús de la llengua catalana a la radiodifusió era escàs. El *Projecte de realització d'un programa setmanal en català, en cadena, per diferents emissores del país, amb despeses a càrrec d'Òmnium Cultural*, redactat per Frigola, denunciava que, a més del fet que “tot el que d'aquí es divulga àmpliament sol ser purament anecdòtic o simplement folklòric” (p. 1), les emissores mateixes tenien reticències a emetre espais en l'idioma propi de Catalunya:

Restricció, per altre costat, que no sempre ve de l'administració, sinó, moltes vegades, pel poc interès que desperten les coses i fets del nostre món, en la gent que ocupen els càrrecs destacats de les empreses radiofòniques. (p. 1)³

Tot i aquesta situació adversa, la tardor de 1972 Boris i Frigola van exposar la idea de fer un programa de divulgació cultural en llengua catalana al director de Ràdio Girona, José Vilà, que va imposar com a condició que s'obtingués un patrocini, malgrat que, tal com reconeixia Frigola, no era gaire “fàcil de trobar una firma comercial que es faci càrrec de les despeses d'emissió i realització d'un programa català” (p. 1). Per aquest motiu, el 9 d'octubre de 1972 va adreçar el projecte esmentat a Òmnium Cultural, una entitat que era sensible a recuperar el català per als mitjans de comunicació i a divulgar-ne la normativa. Òmnium va assumir el material (carrets i cintes magnetofòniques), la distribució dels enregistraments entre diferents ràdios, el reclutament del professorat que en va fer els guions i les retribucions dels col·laboradors. Paral·lelament, Boris i Frigola van obtenir també el patrocini de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros. Havent aconseguit el finançament requerit, el programa, que va adoptar el nom de *Dreceres de la nostra llengua*, va tirar endavant amb el propòsit de “facilitar un major coneixement de la llengua catalana, dels homes que escrivint més s'han destacat en el panorama literari català d'ara i de sempre”, segons va dir Enric Frigola en la primera emissió.

■ 3.2 Datació i abast de les emissions

El programa va ser ideat, com hem vist, la tardor de 1972 i va ser preparat durant els primers mesos de 1973. El 24 de maig *Los Sitios de Gerona* en va anunciar l'emissió, dins de la programació de Ràdio Girona (EAJ-38), per a cada dilluns, dimecres i dijous a dos quarts de vuit del vespre (cf. Imatge 1).

Dreceres de la nostra llengua es devia mantenir en antena fins al 26 de juny de 1975 segons les dades que reporta aquest mateix rotatiu. Es va emetre només en català, a diferència d'altres espais del mateix gènere, com *Cursos de catalán* de Ràdio Barcelona, que havien usat el castellà, amb més presència al principi, i el català, més usat al final, com a llengües vehiculars (Casals / Massanell, 2018).

3 A les transcripcions de documents inèdits que consten en aquest article s'hi ha aplicat la normativa de la llengua catalana.

RADIO GERONA, E.A.J 38

7'00. Apertura; 7'05. Santo Rosario; 7'30. Veus i Cançons; 8'00. Matina! Cadena S.E.R.; 9'00. Ranking Internacional; 10'00. Paco Ruiz, detective privado; 10'15. Musicalísimo; 12'00. Mediodía Cadena S.E.R.; 12'30. Sardanas en la Radio; 13'00. ¡Meridiano del día!; 14'00. ¿A quien felicitamos hoy?; 14'30. Diario hablado; 15'00. Sigue ¿A quén felicitamos hoy?; 16'00. Sombras que matan, cap. 19. radio-novela; 16'30. La manzana era inocente, cap. 24. radio-novela; 17'00. Cumbres borrascosas, cap. 160. radio-novela; 17'30. El cielo que nunca vi, capítulo 54, radio-novela; 18'00. Diga, diga donde quiera (S.E.R.); 18'18. Club de media tarde (S.E.R.); 18'30. Programa musical; 19'00. La rival, cap. 20. radio-novela; 19'30. Dreceres de la nostra llengua; 19'45. La hora de las niñas; 20'00. Bailables; 20'30. Gerona al día; 20'45. El deporte en Gerona; 21'00. Ranking Internacional; 22'00. Diario hablado; 22'30. Concierto de la noche; 23'00. Picadilly-Puerta del Sol (S.E.R.); 24'00. Hora 25 (S.E.R.); 1'30. Nocturno; 2'00. Cierre.

Imatge 1. *Los Sitios de Gerona*, 24.5.1973, p. 3

Els enregistraments de *Dreceres de la nostra llengua* van tenir lloc als estudis de Radio España de Barcelona (a la Rambla de Catalunya), on Frigola treballava, en diferents tongades que es gravaven durant la tarda d'un dissabte de cada mes. Hi era present Albert Jané amb l'objectiu d'assessorar lingüísticament Frigola i Boris, que venia expressament de Girona. Frigola reconeix que tots dos locutors van aprendre molt dels consells lingüístics que els donava Jané, amb el qual van debatre, per exemple, el timbre –tancat o obert– amb què havien de pronunciar les *e* i les *o* tòniques, atès l'origen gironí i empordanès de Boris i Frigola, respectivament. Al final els locutors les van pronunciar d'acord amb el seu origen geogràfic, tal com es percep a les emissions conservades.

Al projecte esmentat a 3.1 es recollia la voluntat d'emetre en cadena aquest espai i s'anunciava que Radio España de Barcelona:

s'encarregaria de fer-lo arribar a les diferents emissores, que, en principi, són: Ràdio Girona, Ràdio Lleida, Ràdio Manresa, Ràdio Penedès (de Vilanova i Geltrú), Ràdio Terrassa i Ràdio Reus. (p. 1)

Frigola enviava els enregistraments a Jaume Planas, d'Òmnium Cultural, perquè els distribuís a altres emissores. Ràdio Tarragona va emetre'l, probablement entre el 27 d'abril de 1974 i el 30 de setembre de 1975,⁴ cada diumenge a dos quarts d'onze del matí. Després d'una aturada el juny de 1974, a Ràdio Girona l'espai es va reprendre el dilluns 7 d'octubre d'aquell mateix any. *Presència* el va anunciar el 26 d'octubre de 1974, i en canviava un dia i l'hora d'emissió: a tres quarts d'una de la tarda els dilluns, dimecres i divendres (cf. Imatge 2).

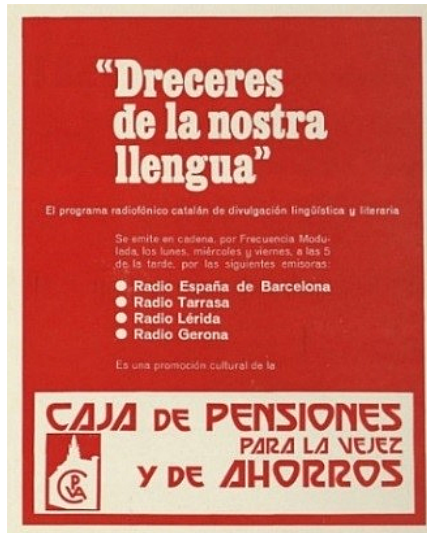

Imatge 2. *Presència*, 26.10.1974, p. 11

En aquesta nota es deia que el programa s'emetia per Ràdio Barcelona, Ràdio Lleida i Ràdio Manresa.⁵ I, en l'anunci que reproduïm a continuació (cf. Imatge 3), s'hi afegien les emissores de freqüència modulada Radio España de Barcelona i Ràdio Terrassa. Ràdio Olot va posar en antena aquest espai durant la tardor de 1974, els dilluns, dimecres i divendres a dos quarts de quatre de la tarda i el va continuar emetent durant la temporada 1975–1976, a dos quarts de nou del vespre. Ràdio Sabadell també hi va mostrar interès i ja tenia experiència en espais d'aquest gènere: el 1970 havia posat en antena una secció de llengua al programa *Parlem-ne* i el 1971 havia programat *Paraula: nocions de llengua catalana* (1971–1972), tots dos a

4 Corresponen a la primera i a l'última data en què aquest programa surt anunciat al *Diario Español*, dins de la programació de Radio Tarragona.

5 En una carta de Frigola a Planas de 30 de setembre de 1974 s'esmenta aquesta emissora.

Imatge 3. *Juventut Cristiana*, 10/1974, p. 23

càrrec d'Antoni Devesa (Casals, 2020*b*). La temporada 1975–1976, aprofitant que va introduir uns canvis, va recuperar el català per a diferents espais. A més de radiar *Lliçó de català*, de dilluns a dissabte a les 21.40 hores, va incloure a la seva graella *Dreceres de la nostra llengua*, que va emetre cada diumenge a dos quarts de nou del vespre (Ferrada, 2001: 54) entre el 18 d'octubre de 1975 i el 9 de juliol de 1977.⁶

També Ràdio Popular de Figueres es va interessar per *Dreceres de la nostra llengua*. Manuel Pont, director de l'emissora esmentada, responia el 17 de juliol de 1974 l'oferiment que Jaume Planas, d'Òmnium Cultural, li havia fet:

Ens interessa de debò aquest programa de quinze minuts que coordineu: DRECERES DE LA NOSTRA LLENGUA. Si teniu la gentilesa d'enviar-nos una cinta de prova, estudiarem no solament la possibilitat de programar-lo –això ja és un fet– sinó l'hora més convenient de posar-lo en antena. D'acord? Veig que ens oferiu les tres primeres cintes de situació. Les espero.

6 Segons la informació que apareix a la programació radiofònica de la capçalera *Sabadell*.

■ 3.3 Guionistes

Albert Jané i Pius Pujades van formar part del “voluntariós equip de mestres d’Omnium Cultural”, esmentat en les primeres emissions, que va preparar els guions del programa *Dreceres de la nostra llengua*.

A més d’escriptor, gramàtic, traductor i professor, Albert Jané i Riera (Barcelona, 1930) és un divulgador de la llengua als mitjans de comunicació amb una dilatada experiència. De 1967 a 1970 va escriure, per al setmanari cultural *Tele/estel*, la columna “Aclariments lingüístics”, i els articles que hi va inserir van ser aplegats, el 1973, en tres volums per l’Editorial Barcino. Durant la dècada dels anys setanta, va conduir un espai sobre llengua al programa radiofònic *Parlem-ne*, dirigit per Antoni Serra, a Ràdio Peninsular de Barcelona. A més d’elaborar els guions de *Dreceres de la nostra llengua*, entre 1973 i 1975 era present en les sessions d’enregistrament d’aquest espai amb l’objectiu d’assessorar els locutors. En el període 1975–1992 va elaborar la secció “Una lliçó amb premi” per a la revista infantil i juvenil *Cavall Fort*, a la qual va estar vinculat com a redactor (1963–1979) i director (1979–1997). Entre 1976 i 1985 va publicar diàriament la columna “El llenguatge” a l’*Avui*. L’editorial Edhasa va reunir vuit-cents d’aquests textos en quatre volums que van sortir entre 1977 i 1980. Actualment els dos mil set-cents quaranta-un articles són accessibles al web de l’Institut d’Estudis Catalans (<https://taller.iec.cat/filologica/jane_el_llenguatge.asp>). De 1982 a 1983 va ser assessor lingüístic de l’espai *Català de primera mà*, de RTVE. El 1987 va escriure la secció “El racó de l’idioma” per a l’efímera revista d’informació televisiva i radiofònica *Ara*. Albert Jané, que és membre de l’Institut d’Estudis Catalans adscrit a la Secció Filològica, elabora articles de llengua des de 1997 per a la revista *Llengua Nacional* (Casals, 2020a).

Josep Pujades i Lladó (Girona, 1938), conegut com a *Pius Pujades*, a més de mestre i escriptor, és un periodista que va col·laborar al diari *Los Sitios de Gerona* (1954–1957 i 1969), a la revista *Usted* (1954–1955), a Ràdio Girona (1955), i a *Revista i Primer Acto* (1954–1959), fent crítica teatral, i va ser corresponsal de *Solidaridad Nacional*. Un cop acabat el servei militar, que va fer a Sidi Ifni (aleshores de sobirania espanyola) durant els anys 1960 i 1961, va col·laborar a Ràdio Blanes. El 1968 va començar a treballar per a la revista *Presència* quan la dirigia Narcís-Jordi Aragó. A principi de la dècada dels setanta Francina Boris li va encomanar que escrivís guions per al programa *Dreceres de la nostra llengua*, que recorda que donava, a tongades, a la mateixa Boris. Entre 1972 i 1976 va entrevistar pintors i escultors a la secció *Cau d’art*, dins d’unes pàgines que *El Correo Catalán* dedicava a les

comarques de la demarcació de Girona i també al Maresme. Durant la segona meitat de la dècada dels seixanta i la primera de la dels setanta va col·laborar a *Serra d'Or*, *Canigó* i *Tele/estel*. Entre 1969 i 1977 va treballar per a *Tele-eXpress* en unes pàgines que es dedicaven a la costa catalana. I de 1976 a 1977 va fer entrevistes per a *l'Avui*. De 1975 a 1977 va col·laborar en el programa *Tot Art* de TVE. Els anys 1978 i 1979 va ser corresponçal d'*El País*. El 1979 va ser cofundador d'*El Punt diari*, que va dirigir entre 1980 i 1982. Des d'aleshores i fins al 1990 va ser cap de redacció de *l'Avui*, en el qual també va publicar articles de temàtica lingüística. Va fundar la revista *l'Abella d'Or*, a la qual va estar vinculat entre 1990 i 1991. Va assumir, fins al 1992, la direcció del *Diari d'Andorra*, per al qual va redactar la columna "La seca i la meca", en què va inserir, entre 1993 i 2006, articles sobre llengua. En aquella etapa va crear la capçalera *L'Estudiant*, dedicada al sistema educatiu, i el suplement comercial *Shopping*, adreçat sobretot al públic estranger.

■ 3.4 Destinataris, col·laboració de l'audiència i mètode

En la primera emissió de *Dreceres de la nostra llengua* els locutors van definir clarament els col·lectius als quals s'adreçaven:

Lor.⁷– Per a aquells que estimen la nostra llengua i la parlen.

Lra.– Per a aquells que l'estimen i no la parlen prou bé.

Lor.– Per a aquelles persones vingudes d'altres indrets i que volen conèixer i estimar la parla de Catalunya [...]

Aquest espai radiofònic, doncs, es destinava a dos grups: d'una banda, als catalanoparlants interessats a aprendre la llengua catalana normativa tant si en tenien un bon nivell com si no l'havien assolit perquè no havien pogut aprendre-la. De l'altra, també s'orientava a les persones immigrades que havien arribat a Catalunya durant el Franquisme procedents de la resta de l'estat. La voluntat d'integració no era nova, atès que altres programes radiofònics d'aquest gènere se l'havien proposat, com *Cursos de catalán* de Ràdio Barcelona (Casals / Massanell, 2018: 20–21).

Amb el propòsit d'arribar al màxim nombre de destinataris, ja en la primera emissió de *Dreceres de la nostra llengua* Boris i Frigola van proposar als oients que donessin a conèixer aquesta novetat radiofònica en el seu entorn:

7 Lor. correspon a Enric Frigola i Lra., a Francina Boris.

Lra.— Es pot col·laborar amb nosaltres de diferents formes, per exemple, divulgant entre els vostres amics i familiars la presència d'aquest nou programa. En aquest moment potser és el que més necessitem.

Lor.— Sí, realment, creiem que és molt, molt, important que tots vosaltres feu córrer la veu de la nostra existència. El que podem oferir-vos des d'aquest finestral estem segurs que us interessarà, a vosaltres i als vostres amics. Una altra forma de col·laborar també important i gairebé imprescindible és la *suggerència* que podeu fer-nos sobre el que pensem fer, si ho trobeu convenient, si ho trobeu adient, o bé si no us agrada massa, si no ho trobeu interessant.

Com altres espais d'aquest gènere, els locutors van demanar que els oients suggerissin temes. A l'emissió cinquena, en què s'insistia en aquesta petició i es demanava que les propostes i preguntes hi arribessin per via postal, van exposar la consulta telefònica d'una oient interessada a saber l'equivalència correcta en català de *desde luego*, i li van respondre que:

Lra.— [...] el camp d'idees que pot cobrir en castellà el *desde luego* pot cobrir-se en català per diverses expressions que podrem utilitzar segons els casos amb tota naturalitat sense haver de pensar en aquell castellanisme.

Lor.— Amb tot i amb el nostre desig de complaure la nostra amiga universitària i també perquè serveixin d'exemple als nostres oients esmentarem les més corrents.

Lra.— *En Joan s'ha presentat per vuitena vegada a l'examen sense haver estudiat gens i l'han suspès de nou, no cal dir-ho.*

Lor.— *No cal dir-ho.*

Lra.— *Evidentment, la paciència és la mare de la ciència.*

Pel que fa al mètode, els continguts lingüístics es plantejaven en diàlegs entre un locutor i una locutora, que executaven els guions preparats prèviament per mestres de català (vg. l'apartat 3.3). Aquest sistema, que s'adaptava bé al mitjà radiofònic perquè aquest requeria un llenguatge natural que s'apropés a l'audiència, presentava els continguts amb més dinamisme. El to interpersonal hi estava representat per la segona persona del singular entre Boris i Frigola, i per la segona del plural entre ells dos i els oients, dos tractaments que conferien proximitat. El diàleg permetia simular converses quotidianes i versemblants que tenien el locutor i la locutora, en les quals, a més d'exposar aspectes lingüístics, també es podien corregir l'una a l'altre, cosa que constituïa un model d'actuació per a l'audiència, tal com es pot veure en un dels guions:

Lra.— Mira: si vols ens hi fixarem tots dos. Quan tu l'erris, jo t'ho faré observar i quan jo ho digui malament m'ho corregeixes tu. Et sembla bé?

Lor.— Potser sí que ens en sortirem.

Lra.— Posem-hi el coll?

Lor.— Entesos. Veus? Ja no he dit el *bueno*. Em sembla que comencem a anar bé. Jaestic més animat.

Quan convenia, el diàleg també donava la possibilitat d'interpel·lar directament l'audiència, amb més naturalitat i dinamisme dels que hi podria haver en un monòleg, o de simular dubtes (“Lor.— Com se’n diu d’una filera de muntanyes...?”) amb preguntes que els locutors mateixos responien i que eren, alhora, un recurs per mantenir l’atenció dels oients. Les situacions que apareixien als diàlegs tenien la funció d’emmarcar la qüestió lingüística que es volia tractar i alhora reflectien estereotips de l’època, alguns, per exemple, de referits a les dones (“Lra.— Avui, Enric, cal que ens afa nyem, que tinc ganes d’aprofitar les rebaixes de gener. Lor.— Ja hi som. Les dones... Lra.— Què n’has de dir de les dones?”) o a costums arrelats (“també en porten d’Andorra [de tabac]”).

Les qüestions lingüístiques hi són formulades, majoritàriament, amb un estil prescriptiu (“s’ha de dir *caiman* i *orangutan*”). Aquesta manera d’expressió complia amb els requisits del llenguatge radiofònic perquè hi aportava claredat, atès que censurava les solucions incorrectes i promovia les correctes, i concisió, ja que les frases eren curtes. Hi ha força ocasions en què es prescrivía una forma admesa o més d’una (“Del sostre, se’n diu *sostre*, o bé *trespol*”) i, al costat, se censurava l’exclusa (“Cal dir *sostre*, res de *tetxut*”), en alguns casos fins i tot amb contundència (“s’ha estès d’una manera alarmant. Potser ha arribat l’hora de dir prou!”). A voltes la prescripció es combinava amb la repetició, una altra tècnica del llenguatge radiofònic —i didàctica— que ajudava a retenir la informació per part dels oients, que no disposaven del text escrit:

Lra.— No es diu *desprovist*.

Lor.— No es diu *desprovist*...

Lra.— S’ha de dir *desproveït*.

Lor.— S’ha de dir *desproveït*...

Lra.— Sembles un llorito.

Lor.— Oh! Jo repetia per tal que els nostres oients memoritzessin [...] Les coses s’han de repetir perquè quedin [...]

Hi havia ocasions, però, en què la norma era transmesa amb un to descriptiu:

Lra.— [...] Hi ha una pila de maneres de saludar: *bon dia*, *bon dia tingui*, *adéu*, *adéu-siau*, *bona tarda*, *Déu vos guard*, *passi-bo bé*, *salut*... i així fins a l’infinit.

D'altra banda, els locutors oferien hipòtesis sobre el fet que els parlants preferien algunes formes (creades per procediments analògics, com *guà*, sense la terminació *-n*) perquè les percebien com a genuïnes, tot i que no estaven admeses per la normativa:

Lra.— [...] algú, sens dubte amb el lloable desig de parlar bé, suprimeix la terminació d'algunes paraules, perquè així li deu semblar que són més catalanes.

També es perseguia que l'oient fos autònom per aprendre l'idioma. Se li oferien sistemes per detectar castellanismes (“tots s'adonen que *llavero* ve de *llave* i com que no porten *llaves* sinó *claus*, doncs porten les *claus* al *porta-claus*, o al *clauer*, com vulguis”). Per conèixer les formes correctes, promovia la consulta d'obres (“Lr.— [...] Quan vaig arribar a casa ho vaig consultar al diccionari, i em vaig assegurar que és *el guant*”) o la comparació amb altres formes del català (“*Da-vant* i *da-rre*. Les dues paraules comencen igual”).

No obstant això, es refusava el contrast amb el castellà com a recurs d'ensenyament (“Lra.— [...] és un camí poc recomanable voler perfeccionar la nostra pròpia llengua a base de la comparació constant peça per peça amb el castellà o qualsevol altre idioma”), a diferència d'altres programes radiofònics (Casals / Massanell, 2018). *Dreceres de la nostra llengua* va mostrar un model per ajudar a millorar la parla dels conciutadans: proposava que si algú cometia un error (*s'ha caigut*) l'interlocutor no l'hagués de corregir directament, sinó que s'ho havia de fer venir bé per dir-ho correctament davant seu (*sí, sí, ha caigut*), amb la idea que el primer sentís la forma correcta:

Lra.— Ja saps que a vegades val més no corregir, sinó simplement dir-ho bé perquè s'adonin de l'error.

Lor.— Sí, sí, ja et dic que ho he provat diverses vegades, però ni en feien cas. De manera que he hagut de posar-m'hi seriós i explicar el que feia al cas. Després em diuen *el purista*. Què hi vols fer!

■ 3.5 Estructura i contingut

Dreceres de la nostra llengua s'estructurava en diferents seccions, que es desenvolupaven a mode de conversa en els quinze minuts de durada i que no apareixien sempre en el mateix ordre: presentació, diàleg sobre qüestions de llengua, una cançó en català, la biobibliografia d'un escriptor o escriptora i “Eliminem barbarismes”, un espai dedicat a les interferències lingüístiques. En altres etapes el programa també va incloure una recepta de

cuina, ressenyes de llibres diversos d'altres gèneres i notícies sobre aspectes culturals.

El diàleg inicial contenia una conversa distesa entre els dos locutors –de vegades amb tocs d'humor– en què, per exemple, explicaven una situació fictícia d'ús del català que havien viscut i en la qual un parlant usava formes no admeses per la normativa, que posteriorment eren corregides:

Lor.– Mira: aquest dia, com que ja comença a fer una mica de fred, em vaig anar a comprar uns guants...

Lra.– Un parell de guants de llana?

Lr.– Això mateix: í, a la botiga, és clar, parlàvem dels guants, però no sé com va anar la conversa, la qüestió és que vaig sentir que em deien no sé què del “guà de la mà esquerra” i del “guà de la mà dreta”...

Lra.– El “guà de la mà esquerra” i el “guà de la mà dreta”?

Lr.– Sí, així vaig sentir que ho deien!

Lra.– I tu, què vas dir?

Lor.– De moment, no vaig dir res, perquè no sempre m'agrada fer observacions i també em vaig quedar amb el dubte.

Lra.– A mi em sembla ben clar que ha de ser *el guant: el guant*, amb *te* final.

La biobibliografia presentava succintament la vida i l'obra literària d'escriptors i d'escriptores de literatura catalana, i la secció musical promocionava peces en català, sobretot del moviment de la Nova Cançó, gènere al qual Frigola ha dedicat diversos programes (vg. els apartats 3.3 i 3.8). Les qüestions de llengua es reprenien a la secció “Eliminem barbarismes”, també d'una manera dialogada, en forma d'una llista de castellanismes que es proscriuen i per als quals es donava l'alternativa correcta, en general sense cap explicació afegida (vg. 3.6).

■ 3.6 Questions lingüístiques

■ 3.6.1 Lèxic i frases fetes

El lèxic va ser l'aspecte lingüístic més tractat a *Dreceres de la nostra llengua*, sobretot amb l'objectiu de depurar el català de les interferències que rebia del castellà. En la segona emissió es va radiar un parlament de Pompeu Fabra,⁸ enregistrat el 1933 i adreçat als escriptors valencians i balears, en què els plantejava la necessària depuració de les seves varietats dialectals:

8 Aquests paraules eren introductòries en un disc que contenia unes lliçons pràctiques de català que va dissenyar el lingüista Delfí Dalmau.

Dèiem una vegada a un escriptor valencià: “Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguèssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d’acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i d’enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d’acostament al nostre català: elevant la vostra llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle XV, produiríeu una llengua que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear.”

El programa partia de la realitat del retrocés d’algunes solucions genuïnes a conseqüència de l’entrada d’interferències, de castellanismes, que es donava sobretot entre els joves i que era conseqüència de la subordinació lingüística imposada pel Franquisme i de l’arribada d’immigrants de la resta de l’Estat. Per això, l’espai objecte d’estudi cridava l’atenció sobre les interferències i recordava quines eren les alternatives admeses:

Lor.— [...] De les conduccions que porten les aigües brutes i dels desaigües se’n diuen en català *clavegueres*. I em sembla que la paraula *clavegueres* és prou clara i coneguda com per no haver d’ésser substituïda en cap moment.

També enumerava un conjunt de castellanismes —anomenats *barbarismes* al programa com era propi de l’època— i al costat de cadascun s’indicava l’alternativa corresponent:

Lor.— I ara ja, amics, per acabar, alguns barbarismes que normalment hom diu malament i que hauriem de dir bé. Us ajudarem a corregir aquestes paraules si és que les dieu malament. Per exemple...

Lra.— Per exemple, *asco* s’ha de dir

Lor.— *fàstic*.

Lra.— *Asiento*,

Lor.— *seient* o *assentament*.

Lra.— *Atemoritzar*,

Lor.— s’ha de dir *atemorir* o *temoritzar*.

Lra.— *Atolondrat*,

Lor.— *esvalotat* o *baliga-balaga*, que és una expressió molt graciosa,

Lra.— ben corrent.

Lra.— *Atravesar*

Lor.— *travessar*, sense la *a.Travessar*.

Al costat d’aquests castellanismes també se’n van condemnar altres com *adiós*, *apoiar*, *arriesgar*, *bolso*, *bueno*, *butano*, *casco*, *cuidado*, *fastidiar*, *fútbol*, *juerga*,

jugat, lavadora, lograr, manguera, menos, piropo, testic, xiste i expressions com *de repent, en serio i en ves de*.

Aquesta exclusió d'interferències del castellà és un tret dels espais de llengua dels mitjans de comunicació de Catalunya (Casals, 2018*b*) i té l'objectiu conscient d'erradicar-les per garantir la genuïnitat de l'idioma. Aquesta acció s'ajusta al concepte de *purisme*, que se centra a excloure les formes, sobretot lèxiques, que es consideren foranes i les que no són admeses (Thomas, 1991).

Un altre tipus d'error que el programa corregia era l'ús d'una paraula amb el significat que se li donava en castellà i que no s'admetia en català:

Lor.– [...] Una bodega és una part dels vaixells, on es carrega el que han de transportar.

Lra.– Totalment d'acord.

Lor.– Però hi ha qui en diu *bodega* d'un celler, és a dir, del lloc on es guarda el vi perquè envelleixi ...

Lra.– Exacte. El vi es guarda al celler.

Lor.– I també en diuen *bodega* del local on venen vi, és a dir, de la taverna...

Dreces de la nostra llengua va proposar la depuració d'alguns àmbits sectorials que també estaven interferits pel castellà, com ara la correspondència. Va censurar fórmules com *Molt senyor meu i senyor Don* o *senyora Donya* i va proposar de substituir-les per *Distingit senyor i el senyor* o *la senyora*, respectivament. Així mateix, va voler difondre lèxic específic genuí com el de l'ofici de fuster i, en l'etapa en què va emetre receptes, la terminologia de la cuina tradicional catalana. I encara hi va haver lloc per al foment de l'ús de les frases fetes, fos inserides en el discurs dels locutors preparat als guions (*agafar el rave per les fulles*) o perquè formaven part del contingut del programa i se'n donava alguna explicació (*el més calent és a l'aiguera*).

■ 3.6.2 Fonètica, morfologia, sintaxi i ortografia

El mitjà radiofònic oferia la possibilitat d'exposar normes de pronúncia i posar-les en pràctica. Francina Boris i Enric Frigola eren locutors professionals, disposaven d'experiència a parlar en català a la ràdio, tenien preocupació per recuperar la llengua i parlar-la correctament, i el seu model oral –l'estàndard en la modalitat central– s'ajustava, en general, a l'ortoèpia i mantenia alguns trets que marcaven la seva procedència gironina i empordanesa, respectivament, com ara el timbre de les vocals *e* i *o* tòniques (vegeu l'apartat 3.2).

De la importància que el programa va atorgar a la correcció lingüística en general n'és una mostra la referència, a la segona emissió, a unes lliçons pràctiques de català, enregistrades en un disc durant la dècada dels anys trenta, dirigides per Delfi Dalmau (vg. 3.5) i pensades per a la ràdio:

[...] cal que les emissores de ràdio posin tota la cura possible a no permetre d'expressar pel micròfon incorreccions de llenguatge sota cap pretext. Fins i tot en els països de llengua independent i senyora, les associacions de radiotelefonía són advertides de gran responsabilitat pel que fa a l'educació lingüística del poble.

Dreceres de la nostra llengua optava per remarcar pronúncies correctes, com el mot *aigüera* articulat amb *vau*, i restringia, als registres col·loquials, les no admeses. Va prescriure l'articulació geminada –per bé que evitant aquest terme– de la *l·l* en alguns mots:

Lor.– I per acabar voldria saber com es diu bé *al·legar*.

Lra.– *Al·legar*.

Lor.– Amb una *ela* una mica més llarga, no?

Lra.– Doble, sí.

Lor.– Amb una doble *ela*.

El programa objecte d'estudi va tractar poques qüestions de morfologia. Una va ser l'article *lo*, del qual aclaria que era una partícula catalana present en la llengua col·loquial, però aconsellava de substituir-lo per *el* d'acord amb la normativa:

Lor.– [...] Per això et deia que l'article *lo* no existia en català...

Lra.– [...] l'article *lo* el trobaràs a molts textos antics, perquè era perfectament correcte. I fins i tot et diré que al diccionari hi és, encara que diu que és un article definit neutre usat davant adjectius i adverbis, però evitat el seu ús en el llenguatge literari modern. De manera que tampoc ens hem d'estirar els cabells quan sentim un *lo*.

Lor.– Jo em pensava... Més ben dit havia après... Espera que ho tinc aquí. És una gramàtica senzilla, però clara: Diu: "No farem servir mai l'article *lo*".

Lra.– Bé, hem d'evitar-lo i substituir-lo per *el* o les altres expressions que ja hem dit. Però no està totalment desterrat del llenguatge col·loquial.

Sense esmentar-ne el títol, l'obra a la qual fa referència la locutora en la seva primera intervenció és el *Diccionari català-valencià-balear* (1993), d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll. La informació que es dona al diàleg prové de l'entrada *lo* del volum VI (1993) d'aquest compendi històric i geolèctal, i es contraposa a la que prové d'una gramàtica de caràcter preceptiu.

Entre les diverses qüestions que es van tractar en aquest programa hi ha el significat de les paraules que es distingeixen pel gènere que adopten (“Lra.– [...] S’ha de dir *el llum* o *la llum*?”) i el retrocés de l’article personal femení (*na*), del qual els locutors van dir que es conservava aleshores a Mallorca; el pronom *hi*; el pronom *en* referit al complement directe; la perífrasi *haver de* en lloc de *tenir que*, i la locució *en comptes de*, entre d’altres.

Una qüestió que afecta l’ortografia i la morfologia i que va ser tractada al programa és la regla d’escriptura dels femenins plurals:

Lra.– I això ens porta a remarcar que si bé aquests noms els pronunciem amb el so de vocal neutra, sobretot en la fonètica del català oriental, s’escriuen sempre amb *e* i *s*.

Lor.– Com s’hi escriuen també tots els plurals de totes les paraules que el seu singular acaba amb *a*. És aquesta una regla sense excepcions, ja que no existeix en el nostre idioma cap plural que acabi amb *-as*.

■ 3.6.3 Topònims

El programa també va parlar dels topònims, per denunciar les grafies no normatives. S’hi demanava, per exemple, que s’apliqués la terminació *-es* (com a *Arbúcies* i *les Borges Blanques*) en lloc de *-as*. També va recriminar la traducció al castellà d’alguns noms propis de lloc catalans (*Castillo de Aro* en lloc de *Castell d’Aro*), freqüent durant el Franquisme, un aspecte que, com l’anterior, ja havia recollit la premsa de l’època com a preocupació social (Casals, 2016: 47–48).

No obstant això, el programa objecte d’estudi es va fer ressò que els diaris, progressivament, adoptaven el nom correcte dels municipis en català. També va informar del fet que alguns consistoris havien decidit escriure, d’acord amb la norma, el nom del municipi, com el de Sant Feliu de Guíxols (amb la *t* final de *Sant*). En aquesta mateixa línia va demanar la supressió de la *b* de *Vich* dels nomenclàtors oficials. La mateixa reclamació havia sortit al programa *Cursos de catalán* de Ràdio Barcelona (Casals / Massanell, 2018: 33).

■ 3.6.4 Variació geolectal

En la segona emissió es va donar informació sobre el domini lingüístic català. Se’n van assenyalar tots els territoris, tret del Carxe, i se’n va comparar la superfície amb la d’estats europeus d’extensió inferior (com Dinamarca, Suïssa, Holanda, Bèlgica i Albània). El nombre de parlants, que se

situava per sobre dels sis milions, es va posar en relació amb el d'estats que estaven per sota (com Suïssa, Finlàndia, Dinamarca, Irlanda, Noruega, Albània i Islàndia). L'estatus jurídic de la llengua, però, només es va especificar en el cas d'Andorra, en què el català era i continua essent l'únic idioma oficial.

Es va fer referència als diferents dialectes catalans a partir de l'audició de cançons interpretades per artistes de diferents indrets del domini lingüístic (vegeu l'apartat 3.8). S'hi va parlar de la divisió dialectal del català, que repartia en cinc grans varietats: català oriental, per referir-se al dialecte central; català occidental, per designar el nord-occidental; valencià, balear i rossellonès; i es va al·ludir al fet que hi havia poca distància entre les diverses varietats geolectals. Tanmateix, no es va esmentar l'alguerès. En el diàleg que hi ha a continuació es va exemplificar la variació lèxica, es van reconèixer les variants en pla d'igualtat i es va criticar la visió que les formes correctes eren només les del català central:

Lor.— I la *granera*, que tantes vegades sona com paraula de l'altre món i que fan servir els catalans occidentals, els valencians i els balears. Només els orientals diem *escombra*.

Lra.— I algú encara s'hi posaria fort que està mal dit *granera*...

Lor.— És que allò que és nostre sembla el més bo i l'únic vàlid. Cal aprendre abans de criticar...

Lra.— Diem més paraules: els valencians diuen *espill* i els occidentals també. Nosaltres i els mallorquins *mirall*.

Lor.— I de la *rabosa* dels mallorquins i valencians nosaltres els orientals en diem *guilla* o *guineu*...

■ 3.7 Pompeu Fabra i l'autoritat normativa

Des de l'inici, *Dreceres de la nostra llengua* va parlar de Pompeu Fabra com a figura de referència per a la llengua catalana. Se li atribuïa l'autoritat normativa juntament amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. En la segona emissió es va fer una semblança biogràfica del Mestre, de la qual transcrivim alguns fragments:

Lra.— Pompeu Fabra va néixer l'any 1868 i morí el 1948. Va estudiar la carrera d'enginyer industrial, però es dedicà a l'estudi de les llengües aprofundint de manera especial l'estudi de la catalana, afectada aleshores pels problemes de fixació que no havien afrontat els escriptors de la Renaixença.

Lor.— [...] l'any 1912 aparegué la primera de les seves grans obres, una gramàtica de la llengua catalana editada per *L'Avenç*; i ja l'any següent foren publicades les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, en la confecció de les quals Pompeu Fabra tingué part principal.

L.ra.— Seguí l'edició de noves gramàtiques tractant en totes elles dels problemes que presentava la nostra llengua. Les normes que, per exemple, originaren més controvèrsies foren les dels plurals femenins en *-es*, les de l'article *lo*, que fou substituït per *el*, i les que concerneixen l'ús de la *ce hache*.⁹

Lor.— [...] l'any 1932 va aparèixer la seva obra capital, *Diccionari general de la llengua catalana*, recull lexicogràfic de caràcter normatiu de 54.000 veus que s'ha editat varies vegades.

L.ra.— La seva darrera *Gramàtica catalana*, que no arribà a acabar, va aparèixer l'any 1956.

En la tercera emissió es va tornar a fer referència a la solidesa de la trajectòria i de l'obra de Fabra, amb la lectura d'un passatge que l'escriptor Josep Pla li va dedicar a la sèrie *Homenots* (1969: 61):

Lor.— En el nostre temps concretament totes les empreses de caràcter col·lectiu i els homes que s'hi posaren davant tingueren un destí mancat, foren emportats avall per una catàstrofe sense precedents. De l'inenarrable, fabulós naufragi, només queda dempeus una obra i una figura. La figura i l'obra de Pompeu Fabra.

■ 3.8 Literatura catalana i música en català

Dreceres de la nostra llengua va incloure un bloc dedicat a repassar la bibliografia d'escriptors catalans. Amb la concepció que la lectura era un complement per a l'aprenentatge de l'idioma, va glossar els currículums d'autors i autores destacats com Aurora Bertrana, Maria Aurèlia Capmany, Joaquim Carbó, Jordi-Pere Cerdà, Salvador Espriu, Joan Fuster, Gabriel Ferrater, Joan Oliver i Mercè Rodoreda. La cinquena emissió es va centrar en Espriu:

L.ra.— Salvador Espriu i Castelló va néixer a Santa Coloma de Farners l'any 1913. La seva família procedia d'Arenys de Mar i era nombrosa amb homes de lleis, navegants i clergues. El pare de Salvador Espriu exercia de notari. Quan Salvador tot just despertava a la llum de les coses el seu pare fixà definitivament la residència a Barcelona.

[...]

Lor.— Als dinou anys publicà la primera novel·la, *El doctor Rip*. La literatura d'Espriu, realment avançada en la seva època, va resultar estranya, poc adient al clima fàcil, còmode i atontolat d'aquell temps luxós.

L.ra.— Succèren altres obres en prosa amb semblant fortuna: *Laia*, *Aspectes*.

Lor.— I l'any 1935 publicava *Ariadna al laberint grotesc*.

[...]

⁹ Aquests tres aspectes són tractats al programa *Dreceres de la nostra llengua*. Vg. l'apartat 3.6.

Lor.— [...] L'any 1938 publicà *Letizia, Fedra, Petites proses blanques*. Passen anys de silenci, que podien significar la fi com a escriptor, però el domini intel·lectual i el dolor que creix dintre la seva ànima van fer-li encetar un nou camí: la lírica. L'any 1946 publica el seu primer llibre de poemes, *Cementiri de Sinera...*

Aquest programa va comentar obres d'altres escriptors com Prudenci Bertrana (*Josafat*), Pere Calders (*L'ombra de l'atzavara*), Vicent Andrés Estellés (*Hamburg*), Cèsar August Jordana (*El rusio i el pelao*), Manuel de Pedrolo (*Contes i narracions*), Baltasar Porcel (*Els argonautes*) i Llorenç Villalonga (*Mort de dama*). I també va parlar de traduccions d'altres llengües al català com la d'*Un diable al paradís*, de Henry Miller, executada per Manuel de Pedrolo i publicada el 1966.

També va aprofundir en els trets del llenguatge literari a partir de l'anàlisi de fragments d'obres de figures destacades, com ara *La Plaça del Diamant*:

Lor.— [...] Per a Mercè Rodoreda semblen no existir problemes de llenguatge. Ens costarà bastant de trobar un autor tan planer, tan entenedor i tan correcte alhora. El seu llenguatge és el del poble. Les expressions que cada dia repetim les trobem meravellósament col·locades en l'obra literària de Mercè Rodoreda.

En algunes ocasions radiaven poemes musicats d'autors catalans, tal com ja es va posar de manifest a l'emissió inicial:

Lor.— Raimon, com sabeu, ha musicat alguns poemes de Salvador Espriu. Un dels més aconseguits és aquest *Indesinenter*, un poema que Salvador Espriu va escriure en homenatge a Jordi Rubió.

A més de les literàries, *Dreceres de la nostra llengua* va referir-se a obres d'altra naturalesa: filològiques (*El que s'ha de saber de la llengua catalana*, de Joan Coromines), biogràfiques (*Del passat quan era present*, de Maurici Serrahima; *Prim: militar, diplomàtic, polític, conspirador, home de govern*, de Josep Maria Pobleu), històriques (*La guerra civil viscuda per un metge novell*, d'Agustí Grau i Sartés), assagístiques (*Pensament i compromís*, de Jordi Llimona) i geogràfiques (*El Pirineu*, d'Estanislau Torres). I encara va parlar d'artistes d'altres manifestacions com Salvador Dalí, Isaac Albéniz i Modest Cuixart.

D'altra banda, una de les seccions fixes del programa era la música. Sobretot va incloure peces de la Nova Cançó, moviment al qual Frigola va dedicar diferents programes radiofònics i entrevistes a la premsa (vegeu l'apartat 3.1). S'hi van sentir intèrprets com Maria del Mar Bonet, Guillem d'Efack, Lluís Llach, Ovidi Montllor, Guillermina Motta, Quico Pi de la Serra, Raimon, Xavier Ribalta, Marina Rossell i Joan Manuel Serrat, i grups

com La Trinca i Falsterbo. I també va informar d'esdeveniments musicals, com una actuació de Raimon a la Universitat Autònoma de Barcelona.

■ 3.9 Lleialtat lingüística

En els diàlegs del programa es demanava la lleialtat de la societat envers la llengua catalana. Segons Weinreich (1953), la *lleialtat lingüística* és l'acció col·lectiva dels parlants amb l'objectiu d'oposar-se, quant a l'estatus, a les limitacions que s'imposen a la utilització de la seva llengua i, quant al codi, a la substitució d'elements propis per altres de forans. *Dreceres de la nostra llengua* actuava, en aquest sentit, de portaveu dels sectors socials que mal·daven per la recuperació del català per als usos públics i privats, i per la dignificació del codi, en un moment en què tant un aspecte com l'altre havien estat malmesos pel Franquisme.

En primer lloc, el programa era partidari de continuar estenent l'ensenyament del català, que, durant els anys cinquanta i seixanta del segle XX, s'havia anat implantant progressivament a Catalunya. En concret, el volia fer arribar als immigrants, sobretot en nuclis amb molta població vinguda de fora de l'àrea catalanòfona, seguint l'exemple de l'Hospitalet de Llobregat:

Lra.— En realitat a les classes de català que es donen arreu del país, generalment amb l'ajut d'Òmnium Cultural, hi ha sempre molts castellanoparlants que s'hi inscriuen i que es distingeixen pel seu interès...

Lor.— Sí, precisament estava llegint l'altre dia que a l'Hospitalet —que no hem pas d'oblidar que és la segona ciutat de Catalunya quant al nombre d'habitants— a les classes de català que es fan a cinc biblioteques, són nombrosíssims els immigrants. Sembla que cap al 80 per cent de la matrícula ho són...

En aquest cas, Boris i Frigola es referien —sense dir-ho explícitament— als cursos de català promoguts, des de 1967, per la Diputació de Barcelona en diferents municipis de la seva àrea competencial (Casals, 2018a). El programa objecte d'estudi es va fer ressò d'iniciatives com l'acord de l'Ajuntament de Girona per dur a terme classes de llengua catalana, en col·laboració amb Òmnium Cultural, entitat que també estava implicada en el programa *Dreceres de la nostra llengua* (vg. 3.1). En altres ocasions va informar d'inconvenients com l'aturada de les classes al Prat de Llobregat i la manca de formació dels mateixos mestres, que no havien pogut aprendre el català normatiu a l'escola i per als quals reclamava cursos específics.

En segon lloc, el programa objecte d'estudi va reivindicar que hi hagués mitjans de comunicació en català. A més d'apuntar la possibilitat que apa-

regués un diari en aquesta llengua –cosa que va passar el dia de Sant Jordi de 1976, quan va veure la llum el primer número de *l'Avui*–, va demanar, insistentment, televisió i ràdio en català per als infants, conscient del potencial que podien tenir en aquest col·lectiu per ensenyar-li la llengua:

Lor.– I si tinguéssim televisió en català?

Lra.– Ja comences a demanar...

Lor.– És que he observat que els nois i noies fan molt de cas de tot el que fan a la tele. S'aprenen les cançons, repeteixen les frases, ho imiten tot...

Lra.– Naturalment que seria interessant. I necessari. Siguem optimistes un moment, Enric, i creguem que ben aviat tindrem programes infantils en català a les hores que els nostres nois poden escoltar-los.

Lor.– I per què no ràdio pels infants?

Lra.– Doncs també ràdio pels infants, en català [...]

Així mateix, va promocionar les revistes que s'editaven en català per a diferents segments socials (per als infants i joves, *Cavall Fort* –del qual Albert Jané era redactor–, *L'Infantil* i *Tretzevents*; per als adults, *Serra d'Or*, *Oriflama* i *Presència*), i d'àmbits territorials concrets (com *Recull* i *Canigó*). A més de celebrar l'existència d'una plana en català (“Catalunya endins”) a *Mundo Diario*, *Dreces de la nostra llengua* va informar que la revista *Presència* havia reaparegut, el 1974, després d'haver patit dos anys i mig de tancament, a causa del fet que “el juliol de 1971 el Ministeri d'Informació i Turisme en suspèn la inscripció al Registro Oficial de Empresas Periodísticas per unes irregularitats administratives, decisió que confirmarà el setembre el Consell de Ministres” (Guillamet, 1975: 152–153). El programa va subratllar que aquesta capçalera era aleshores l'únic setmanari en català, atès que el setmanari cultural *Tele/estel* havia desaparegut el 1970 (Casals / Faura, 2015).

En tercer lloc, l'espai objecte d'estudi es va fer ressò de la tímida recuperació del català a l'administració local. Va reportar un episodi esdevingut a l'Ajuntament de Girona perquè els regidors poguessin usar-lo:

Lra.– [...] a Girona, després de l'enrenou de l'Ajuntament de si es podia o no parlar en català en els plens municipals, i, sobretot, de si s'ajudaria o no a la promoció de la nostra llengua a les escoles de la ciutat, tal com havia demanat insistentment Òmnium Cultural, tot s'ha arreglat satisfactòriament.

Lor.– Tot?

Lra.– [...] Els regidors de l'Ajuntament parlen en català quan volen sense cap mena d'impediment. És cert que encara el fenomen, per dir-ne alguna cosa, no és total, però es va generalitzant.

A banda dels àmbits formals, el programa també va atendre l'ús de la llengua en els registres col·loquials. Va recriminar-ne l'abandonament –i la consegüent adopció de la que llavors era l'única oficial– en el si de les famílies que havien pres aquesta decisió perquè creien que el castellà oferia, als seus fills, més possibilitats que el català.

Malgrat que es va radiar encara durant la dictadura, aquest programa va assumir la promoció de la figura i l'obra d'intel·lectuals que aquest règim havia perseguit. Glossar-ne la trajectòria era una manera de restituir-los la dignitat de què havien estat desposseïts i de reinstaurar-ne el caràcter referencial, com en els casos de Pompeu Fabra (vg. 3.7) i Antoni Rovira i Virgili, exiliats a França; de Pere Calders, expatriat a Mèxic fins als anys seixanta, i de Carles Rahola, mort a mans dels franquistes:

Lor.– [...] Es tracta de dos petits volums de *La pena de mort a Girona*, de Carles Rahola. Fou un dels seus darrers llibres. El gran historiador gironí, mentre rebusca en els documents i en els papers, fa una important al·legació contra la pena capital. Malauradament, pocs anys després d'ésser editat per primera vegada el seu llibre, fou condemnat a mort a Girona, i ajusticiat, per raons polítiques difícils d'explicar ara.

Pel que fa a la fidelitat al sistema lingüístic, en primer lloc, *Dreces de la nostra llengua* va manifestar-se a favor de la unitat de l'idioma:

Lra.– D'entrada podríem començar per aquella frase tan bonica que diu: "Els xiquets valencians, els al·lots mallorquins i els nois catalans parlen la mateixa llengua."

Ho va fer en un moment en què la llengua catalana, pel fet que estava apartada dels àmbits formals i que no disposava d'una varietat estàndard vehiculada que tingués presència pública, accentuava la dialectalització en els diferents territoris i aquest distanciament podia alimentar les ànsies secessionistes, especialment al País Valencià i a les Illes Balears. No obstant això, el programa es va mostrar partidari de respectar la manera tradicional d'anomenar l'idioma en els diferents territoris del domini lingüístic:¹⁰

Lra.– [...] Si els valencians volen dir que parlen en valencià, ho poden dir sense que ningú s'enfadi. És clar que han de reconèixer que parlen la mateixa llengua que nosaltres.

Lor.– Nosaltres parlem català...

Lra.– Català oriental, per ser més exactes. Són, tot plegat, formes dialectals d'una mateixa llengua.

10 Per a les denominacions de la llengua, vegeu Ferrando i Nicolás (2011).

En segon lloc, va promoure les solucions patrimonials i va rebutjar les interferències, sobretot en el lèxic (vg. l'apartat 3.6.1). De les primeres formes, reflectia la valoració que els parlants tenien d'algunes solucions normatives que van ser recuperades en l'incipient procés de normalització, aleshores encara mancant de suport institucional públic. Eren percebudes com a estranyes perquè, per la pressió del castellà, havien deixat de ser usades i no havien pogut ser apreses a l'escola des de 1939:

Lor.— [...] cal dir *bústia* i no *bussion*. De totes maneres això de *bústia* a mi em sona un xic desfasat, no et sembla?

Lra.— Potser sí. Però és la paraula correcta. Cal que la gent la sàpiga...

■ 4 Conclusions

De l'estudi que hem dut a terme, se'n desprèn que el programa radiofònic *Dreceres de la nostra llengua*:

1. s'enquadra en la tradició dels mitjans de comunicació de Catalunya, i concretament de la ràdio, d'incloure el gènere de divulgació de la normativa lingüística;
2. va ser una iniciativa de Francina Boris i Enric Frigola, que volien recuperar el català per a la ràdio durant el tardofranquisme, que ja comptaven amb experiència en aquest objectiu i que van rebre l'aval de Ràdio Girona;
3. es va basar en guions d'Albert Jané i Pius Pujades, que lluitaven per la difusió de la llengua als mitjans de comunicació, i va comptar amb la concurrència d'Òmnium Cultural, que promovia l'ensenyament i l'avaluació del nivell de català des de l'inici de la dècada dels anys seixanta;
4. s'adreçava tant a catalanoparlants com castellanoparlants i volia arribar al màxim nombre d'oients, tal com ho demostra que va ser radiat per diferents emissores de Catalunya;
5. va tractar continguts de llengua des del punt de vista normatiu, i també de literatura —amb el repàs de la vida i l'obra dels escriptors contemporanis més destacats—, música —sobretot referida a la Nova Cançó—, cuina i altres expressions culturals pròpies del país;
6. va centrar-se, pel que fa a la llengua, en la depuració d'interferències del castellà, sobretot de lèxic, però també de fonètica, morfologia, sintaxi i ortografia;
7. va aplicar un mètode basat en el diàleg, l'estil prescriptiu, l'autonomia de l'oient i l'amenitat, aprofitant els avantatges de la ràdio per arribar als oients amb naturalitat i eficàcia;

8. va reconèixer l'autoritat de Pompeu Fabra i de l'Institut d'Estudis Catalans, va promoure l'ensenyament del català i va reivindicar la presència del català als mitjans de comunicació i en altres àmbits públics;
9. va demanar la lleialtat dels parlants envers el català, per no retrocedir més en l'ús i per recuperar-lo per a àmbits formals i col·loquials ocupats pel castellà, i
10. va permetre suavitzar l'abrupta interrupció del procés d'estandardització iniciat a principis del segle XX. ■

■ Referències bibliogràfiques

- Alcover, Antoni M. / Moll, Francesc de B. (1993): *Diccionari català-valencià-balear*, volum VII, Palma: Moll.
- Benet, Josep (1995): *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliva; 150).
- Boris, Francina (2003): «Francina Boris. Ràdio Girona», in Gil / Minobis, 156.
- Casals i Martorell, Daniel (2006): *Ràdio en català. Contribució de Catalunya Ràdio a la creació d'un llenguatge radiofònic per als informatius*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).
- (2016): «La inquietud social per la llengua catalana durant el tardofranquisme. La secció “El lector opina...” del setmanari *Tele/esteb*», in: Pradilla Cardona, Miquel Àngel (ed.): *Homenatge a Joan Martí i Castell*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 41–51.
- (2018a): «La represa de l'ensenyament del català durant el tardofranquisme: els cursos i els exàmens de la Diputació de Barcelona (1967–75)», *Zeitschrift für Katalanistik* 31, 347–286.
- (2018b): «Tradició en l'extensió social de la llengua des dels mèdia», in Casals / Massanell / Segarra (eds.), 27–32.
- (2020a): «Els coneixements lingüístics a la premsa en català de la Transició. La columna “El llenguatge” (1976–1985), d'Albert Jané, al diari *Avui*», in Casals i Martorell / Massanell i Messalles (eds.), 89–112.
- (2020b): «L'aportació d'Antoni Devesa a la transmissió del català durant el tardofranquisme a Sabadell», *Serra d'Or* 732, 25–27.

- / Faura i Pujol, Neus (2015): «Contribució de Josep Ibàñez i Senserrich a la difusió i a la reivindicació del català durant el Franquisme a la premsa: la primera etapa (1966–1967) de la secció “Aclariments lingüístics” de *Tele/Esteb*», *Estudis Romànics* XXXVII, 85–113.
- / Massanell i Messalles, Mar (2018): «L’ensenyament del català a ràdio durant el tardofranquisme: “Cursos de catalán” (1969), de Ràdio Barcelona», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 64, 15–41.
- / — (eds.) (2020): *La premsa, la ràdio i la televisió com a agents difusors de coneixements lingüístics*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals; 67).
- / — / Segarra Neira, Mila (eds.) (2018): *L’extensió social de la normativa als mitjans de comunicació*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals; 65).
- Casanova, Emili (2018): «L’espai “Qüestions de llengua” del programa radiofònic “De Dalt a Baix” (1974–1985)», in Casals i Martorell / Massanell i Messalles / Segarra Neira (eds.), 99–137.
- Espinosa Miravet, Sílvia (2016): «Crònica de la ràdio en femení: Francina Boris i les locutores de la capital gironina», *Revista de Girona* 299, 92–95.
- Ferrada, Susana (2001): *Ràdio Sabadell EAJ-20 1933–1995*, Terrassa: Ràdio Terrassa.
- Ferrando, Antoni / Nicolás, Miquel (1993): *Panorama d’història de la llengua catalana*, València: Tàndem.
- / — (2011): *Història de la llengua catalana*, Barcelona: UOC.
- Franquet, Rosa (2001): *Història de la ràdio a Catalunya al segle XX (de la ràdio de galena a la ràdio digital)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya (Textos i documents; 19).
- Frigola, Enric (2003): «Enric Frigola», in Gil / Minobis, 180–181.
- Gil, Rosa / Minobis, Montserrat (2003): *Aquí Girona. Crònica de les ones a les comarques de Girona (1933–1982)*, Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- Gil Bonancia, Miquel (1990): *50 anys de Ràdio Girona 1933–1983*, Girona: Art 3.
- Grau, Joan (2003): «Joan Grau», in Gil / Minobis, 182–183.
- Guillamet, Jaume (1975): *La nova premsa catalana*, Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l’abast; 126).

- Haugen, Einar (1983): «The implementation of corpus planning: Theory and practice», in: Cobarrubias, Juan / Fishmann, Joshua A. (eds.): *Progress in Language Planning. International Perspectives*, Berlín / Nova York / Amsterdam: Mouton, 269–289.
- Iglesias, Ramon (2014): «Francina Boris, una vida en OM», *Revista de Girona* 283, 38–40.
- Munsó Cabús, Juan (1980): *40 años de radio*, Barcelona: Picazo.
- Nadal, Josep Maria (1992): *Llengua escrita i llengua nacional*, Barcelona: Quaderns Crema.
- Pla, Josep (1969): *Obra completa. Homenots: Primera sèrie*, volum 11, Barcelona: Destino.
- Planas, Xevi (1998): «Francina Boris, la veu dels sardanistes», *Revista de Girona* 189, 14–19.
- Solà, Joan (1977): *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*, Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l'abast; 134).
- Thomas, George (1991): *Linguistic Purism*, New York: Longman.
- Weinreich, Uriel (1953): *Languages in Contact. Findings and Problems*, The Hague / Paris: Mouton.

■ Daniel Casals Martorell, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Edifici B, E-08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), <Daniel.Casals@uab.cat>, ORCID: 0000-0002-2488-5961.

Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 2020 und im Wintersemester 2020/2021

Melanie Blaschko (Frankfurt am Main)

Die folgende Aufstellung verzeichnet katalanistische Lehrveranstaltungen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 2020 und im Wintersemester 2020/2021. Aufgeführt werden die aus den Vorlesungsverzeichnissen zu entnehmenden Angaben zu den Veranstaltungen des Bereichs Romanistik (Katalanistik). Katalanistisch relevante Veranstaltungen aus anderen Bereichen werden gerne aufgenommen, sofern diese der Verfasserin angezeigt werden. Die Auflistung bemüht sich um Vollständigkeit. Die katalanistisch tätigen Hochschullehrerinnen / Hochschullehrer und Lektorinnen / Lektoren werden gebeten, Änderungen der in den Verzeichnissen abgedruckten Angaben durch die Vorlesungspraxis (zusätzliche, ausgefallene, im Titel geänderte Veranstaltungen) der Verfasserin mitzuteilen. Gleiches gilt für in der folgenden Aufstellung lückenhaft dokumentierte Angaben.

■ 1 Bundesrepublik Deutschland

Bamberg

Otto-Friedrich-Universität / Institut für Romanistik

SS 2020:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2020/2021:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Berlin

Freie Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2020:

- Katalanisch Grundmodul 2: Alba Delgado Aguilar
- Katalanisch Grundmodul 3: Alba Delgado Aguilar
- Límites entre realidad y ficción en la literatura catalana de postguerra:
Alba Delgado Aguilar

WS 2020/2021

- Katalanisch Grundmodul 1: Alba Delgado Aguilar
- Katalanisch Grundmodul 3: Alba Delgado Aguilar
- Introducción a la cultura catalana: Alba Delgado Aguilar

Humboldt-Universität / Institut für Romanistik + Juristische Fakultät

SS 2020:

- Llengua catalana II (A2): Anna Guaita Crespo
- Llengua catalana III (B1.2): Anna Guaita Crespo
- Kleiner Intensivkurs Katalanisch: Anna Guaita Crespo
- Referenden und ihre Folgen zwischen Recht, Politik und Aufregung:
„Brexit“, Katalonien und die Schweiz: Martin Flohr

WS 2020/2021:

- Introducció a la cultura catalana: Anna Guaita Crespo
- Llengua catalana I (A1): Anna Guaita Crespo
- Llengua catalana III (B1.1): Anna Guaita Crespo

Bochum

Ruhr-Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

- Català I: Imma Martí i Esteve
- Català II: Imma Martí i Esteve
- Expressió oral i escrita: Imma Martí i Esteve

WS 2020/2021:

- Català I (A2+, Zertifikat Katalanisch): Imma Martí i Esteve
- Català III (Zertifikat Katalanisch): Imma Martí i Esteve
- Lengua, cultura y sociedad catalanas: Imma Martí i Esteve
- Cinema català: identitats projectades: Imma Martí i Esteve
- Katalanische Kinoreihe: Imma Martí i Esteve

Bremen

Universität / Sprach- und Literaturwissenschaften

SS 2020:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2020/2021:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Düsseldorf

Heinrich-Heine-Universität / Institut für Romanistik

SS 2020:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2020/2021:

— keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Frankfurt am Main

Goethe-Universität / Institut für Romanische Sprachen und Literaturen

SS 2020:

— Katalanisch 1: Laura Obradors Noguera

— Katalanisch 2: Laura Obradors Noguera

— Katalanisch: Sozialgeschichte / Landeskunde:
Laura Obradors Noguera

WS 2020/2021:

— Katalanisch 1: Irene Klein Fariza

— Katalanisch 2: Irene Klein Fariza

— Einführung in die katalanische Kultur: Irene Klein Fariza

Freiburg im Breisgau

Albert-Ludwigs-Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

— Basiskompetenz Katalanisch (A2): Àngela Úbeda Mollà

— Basiskompetenz Katalanisch (B1): Àngela Úbeda Mollà

— Systemkompetenz Katalanisch (B2.1): Àngela Úbeda Mollà

— Einführung in die Sprachwissenschaft des Spanischen, Katalanischen
und Portugiesischen: Claus D. Pusch

WS 2020/2021:

— Basiskompetenz Katalanisch (A2): Raquel Galofré Bofarull

— Tradiciones catalanas / Tradicions catalanes: Raquel Galofré Bofarull

— Grundbegriffe der grammatischen Beschreibung und Analyse
(Französisch / Katalanisch / Portugiesisch): Claus D. Pusch

Hamburg

Universität / Institut für Romanistik

SS 2020:

- Katalanisch: Gramàtica II: Assumpta Terés Illa
- Katalanisch: Expressió escrita: Assumpta Terés Illa
- Katalanisch: Comentari de textos II: Assumpta Terés Illa
- Katalanisch: Cultura i civilització: Assumpta Terés Illa
- Pronominalsyntax (Französisch / Spanisch / Katalanisch):
Marc-Olivier Hinzelin
- Optionalität und Variation bei Objektkonstruktionen (Italienisch /
Spanisch / Katalanisch): Jorge Vega Vilanova
- Grundzüge der Syntax (Spanisch / Französisch / Katalanisch):
Mario Navarro
- Sprachwandel erklären (Spanisch / Französisch / Katalanisch):
Susann Fischer

WS 2020/2021:

- Katalanisch: Gramàtica I: Assumpta Terés Illa
- Katalanisch: Curs de conversa I: Assumpta Terés Illa
- Katalanisch: Curs de conversa II: Assumpta Terés Illa
- Katalanisch: Comentari de textos I: Assumpta Terés Illa
- Grundzüge der Syntax (Italienisch / Katalanisch):
Jorge Vega Vilanova
- Sprachökonomie und Sprachwandel (Italienisch / Spanisch /
Katalanisch): Jorge Vega Vilanova
- Grenzen der Konvergenz im Sprachkontakt (Spanisch / Katalanisch
/ Französisch): Susann Fischer

Heidelberg

Ruprecht-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

- Katalanisch für Anfänger: Guillermo Álvarez Sellán
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Guillermo Álvarez Sellán
- Die Stellung des Katalanischen in der Romania:
Guillermo Álvarez Sellán

WS 2020/2021:

- Katalanisch für Anfänger: Arnau Ferre
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Arnau Ferre
- Geschichte, Kunst und Literatur in den katalanischsprachigen
Gebieten: Arnau Ferre

Kiel

Christian-Albrechts-Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

- Unterkurs – Katalanisch I: Mar Mañes-Bordes
- Mittelkurs – Katalanisch II: Mar Mañes-Bordes
- Aufbaukurs II – Katalanisch IV: Mar Mañes-Bordes
- Erasmus auf Katalanisch. Grundlagen der katalanischen Sprache und Kultur: Mar Mañes-Bordes

WS 2020/2021:

- Unterkurs – Katalanisch I: Renée Pera-Ros
- Mittelkurs – Katalanisch II: Renée Pera-Ros
- Aufbaukurs I – Katalanisch III: Renée Pera-Ros

Köln

Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

- keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2020/2021:

- Mehrsprachigkeit, Sprachkontakt und Sprachpolitik in Frankreich sowie in den übrigen frankophonen Ländern: Andreas Michel

Konstanz

Universität / FB Literatur-, Kunst- und Medienwissenschaften +

Romanistik + FB Linguistik

SS 2020:

- Katalanisch I: Carles Gallifa Puig
- Katalanisch II: Carles Gallifa Puig
- Sprachkontakt und Sprachkonflikt im Baskenland und in Katalonien: Georg A. Kaiser

WS 2020/2021:

- Katalanisch I: Carles Gallifa Puig
- Katalanisch II: Carles Gallifa Puig
- El contacto de lenguas: el caso español-catalán: Carles Gallifa Puig

Leipzig

Universität Leipzig / Institut für Angewandte Linguistik und

Translatologie + Institut für Romanistik

SS 2020:

- Katalanisch: Sprache und Kultur: Núria Esther Monzonís Carda

- Dolmetschbezogene Sprachkompetenz: Núria Esther Monzonís Carda
 - Sprachkompetenz Katalanisch II: Núria Esther Monzonís Carda
 - Text- und Lexikanalyse Katalanisch: Núria Esther Monzonís Carda
 - Übersetzen Katalanisch-Deutsch: Christine Paasch-Kaiser
 - Übersetzen Deutsch-Katalanisch: Núria Esther Monzonís Carda
 - Terminologie und Übersetzen: Núria Esther Monzonís Carda
- WS 2020/2021:
- Història de la traducció catalana contemporània: Montserrat Bacardí
 - El català i l'occità en la formació de la identitat lingüística catalana: Vicente Lledó-Guillem
 - Katalanische Sprache und Gesellschaft: Núria Esther Monzonís Carda
 - Übersetzen Katalanisch-Deutsch: Constanze Gräsche
 - Kulturstudien / Sprache Katalanisch: Núria Esther Monzonís Carda
 - Katalanisch I: Núria Esther Monzonís Carda
 - Übersetzen Deutsch-Katalanisch: Núria Esther Monzonís Carda

Mainz

Johannes Gutenberg-Universität / Institut für Romanistik

SS 2020:

- keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 2020/2021:

- keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Mannheim

Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

- Katalanisch II: Guillermo Álvarez Sellán
- Landeskunde: Zentrum und Peripherie in den katalanischsprachigen Gebieten: Guillermo Álvarez Sellán
- Mehrsprachigkeit und Nationalgrenzen: Katalanisch im Kontakt mit Französisch und Spanisch: Johannes Müller-Lancé

WS 2020/2021:

- Katalanisch für AnfängerInnen: Arnau Ferre Samon

Marburg

Philipps-Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2020:

- Katalanisch A2: Renée Pera-Ros
- Katalanisch B2: Renée Pera-Ros

- Kulturstudien katalanischsprachiger Gebiete B2: Renée Pera-Ros
- WS 2020/2021:
- Katalanisch A1: Renée Pera-Ros
 - Katalanisch B1: Renée Pera-Ros

München

Ludwig-Maximilians-Universität / Institut für Romanische Philologie
SS 2020:

- Katalanisch II: Montserrat Varela Navarro
 - Katalanisch IV: Àngels Alfonso
 - Katalanisch: Expressió oral i escrita II: Montserrat Varela Navarro
- WS 2020/2021:
- Katalanisch I: Montserrat Varela Navarro
 - Katalanisch III: Àngels Alfonso
 - Katalanisch: Expressió oral i escrita I: Montserrat Varela Navarro
 - Katalanisch: Expressió oral i escrita III: Àngels Alfonso

Münster

Westfälische Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar
SS 2020:

- Katalanisch II: Margarita López Arpí
 - Katalanisch IV: Margarita López Arpí
- WS 2020/2021:
- Katalanisch I: Margarita López Arpí
 - Katalanisch III: Margarita López Arpí

Saarbrücken

Universität des Saarlandes / Romanistik
SS 2020:

- Aufbaukurs Katalanisch (computergestützt):
Laura Obradors Noguera
 - Das Katalanische im Kontext der Sprachensituation in Spanien:
Laura Obradors Noguera
- WS 2020/2021:
- Elementarkurs Katalanisch (computergestützt):
Laura Obradors Noguera
 - Vertiefungssprachkurs Katalanisch: Laura Obradors Noguera

Siegen

Universität / Romanistik

SS 2020:

— Katalanisch 3 (Exkursion): Eva Balada Rosa

WS 2020/2021:

— Katalanisch 1: Eva Balada Rosa

Tübingen

Eberhard-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 2020:

— Katalanisch Anfängerkurs: Maria Burguera Mas

— Katalanisch Mittelkurs: Maria Burguera Mas

— Katalanisch Oberkurs: Maria Burguera Mas

— Kulturwissenschaft Spanisch / Katalanisch: Maria Burguera Mas

WS 2020/2021:

— Katalanisch Anfängerkurs: Maria Burguera Mas

— Katalanisch Mittelkurs: Maria Burguera Mas

— Katalanisch Oberkurs: Maria Burguera Mas

— Kulturwissenschaft Spanisch / Katalanisch: Maria Burguera Mas

Würzburg

Bayerische Julius-Maximilians-Universität / Romanische Philologie

SS 2020:

— Katalanisch 1: Antonio Gallardo

— Katalanisch 3: Antonio Gallardo

— Landeskunde und Kulturwissenschaft Kataloniens: Antonio Gallardo

WS 2020/2021:

— Katalanisch 2: Antonio Gallardo

— Katalanisch 4: Antonio Gallardo

■ 2 Österreich

Wien

Universität / Institut für Romanistik + International Office

SS 2020:

— Català 1: Carles Batlle i Enrich

— Català 2: Carles Batlle i Enrich

— Català 3: Carles Batlle i Enrich

- Història contemporània de Catalunya: Pia Jardí
 - Cataluña: Construcción de la identidad nacional: Pia Jardí
 - Sprachdynamiken im katalanischen Sprachraum: Clara Comas Valls
- WS 2020/2021:
- Català 1: Carles Batlle i Enrich
 - Català 2: Carles Batlle i Enrich
 - Català 3: Carles Batlle i Enrich
 - Història de Catalunya: Pia Jardí
 - Cataluña: Construcción de la identidad nacional: Pia Jardí
 - La sociolingüística catalana – revisitada: Max Doppelbauer

■ 3 Deutschsprachige Schweiz

Zürich

Universität / Romanisches Seminar + Institut für Politikwissenschaft
SS 2020:

- Llengua Catalana (A2-B1): Carles Gallifa Puig
- Nationalism and National Identity: Siyana Timcheva

WS 2020/2021:

- Llengua Catalana (A1-A2): Carles Gallifa Puig
- Llengua Catalana (B1-B2): Carles Gallifa Puig

- Melanie Blaschko, J. W. Goethe-Universität Frankfurt, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen, Norbert-Wollheim-Platz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <melanie.blaschko@gmx.net>.

Buchbesprechungen Resenyes

- Josep Solervicens (ed.): *Metaficció: Renaixement & Barroc*. Barcelona: Punctum-Mimesi, 2018 (Col·lecció *Poètiques*; 5). 272 pàgs. ISBN 978-84-948093-7-8.

«La construcció d'una veu d'autor dins de la ficció que informa sobre la pròpia ficció, que n'accentua la ficcionalitat o que la fa paradoxal és igualment verificable i similarment complexa al Renaixement i al Barroc» que a d'altres períodes literaris més recents (les diverses modernitats i post-modernitats), amb els quals tendeix a identificar-se habitualment aquesta propietat que alguns autors injecten en els seus textos. Amb aquesta afirmació (p. 7), tota una presa de posició davant de la teoria i de la història literàries, inicia Josep Solervicens la introducció al volum col·lectiu que aquí ressenyem, el cinquè llibre que el grup de recerca Mimesi publica amb la complicitat de l'editorial lleidatana Punctum i que té el seu origen al IV Col·loqui del grup, celebrat a Barcelona l'octubre de 2013.

Dirigit per Solervicens des del departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UB, Mimesi (<<http://stel.ub.edu/mimesi/>>), gràcies a la puntualitat i qualitat dels seus resultats, ha esdevingut un referent internacional en els estudis de poètica de l'Europa moderna, fent gala d'una mirada teòrica i comparatista que, al mateix temps, mai no oblida subratllar el seu compromís amb els textos catalans del període, tal com demostra l'antologia *La poètica del Barroc: textos teòrics catalans* (2012),¹ i que ha de reblar un volum similar en preparació (a càrrec del propi Solervicens i de Cesc Esteve) dedicat a la poètica renaixentista a la Corona d'Aragó.

Amb *Metaficció*, i després d'un cicle inicial de publicacions dedicat a les diverses poètiques de l'Edat Moderna, Mimesi s'endinsa en noves línies de recerca en les quals l'eix dominant és l'autoreflexivitat, juntament amb les

1 Hem ressenyat l'antologia a *Els Marges* 105 (2015), pp. 125–127.

figuracions autorials, d'acord amb un focus d'interès que caracteritza bona part de la investigació més recent sobre les idees literàries de l'*early modern period*, interessada a desvetllar el subtil i no sempre senzill diàleg entre les teories i les obres mateixes; com aquelles adquireixen forma i cos en aquestes; com s'hi insereixen de forma conscient les diverses instàncies del procés literari (autors, lectors, imatges del món, l'espai, el temps, etc.); en fi, com es fan ressò d'aquestes possibilitats les poètiques explícites, en un camí d'anada i tornada. De fet, els Col·loquis V i VI, celebrats respectivament a la tardor de 2016 i 2019, han estat dedicats a «*Auctor(itas) in fabula*» i «Autor(itat) a la poètica», la qual cosa confirma el biaix assenyalat. Cal esperar amb interès els volums corresponents.

Per *metaficció* —diu Solervicens en una introducció que no es conforma amb ser mera presentació, sinó que traça camins de reflexió i fins i tot de recerca— s'entén «una propietat del text literari que permet cridar l'atenció sobre el seu estatus ficcional i reflexionar entorn d'ell mateix» (p. 11). La preferència per aquest terme davant d'altres opcions possibles, com ara *autoreferencialitat*, *metaliteratura* o *metadiscursivitat*, està ben fonamentada teòricament, té les implicacions diguem-ne que reivindicatives que exposàvem més amunt i queda aconclidament il·lustrada, de bell antuvi, amb els exemples d'Ariosto, Cervantes i Francesc Vicent Garcia (tot plegat amb un ull còmplice amb manifestacions contemporànies, de David F. Wallace a Comadira o Baixauli). El pròleg dota de cohesió i alè comparatista a les set peces aplegades, de generosa extensió, relatives a diverses tradicions nacionals i escrites en quatre llengües romàniques. Aquests capítols, a càrrec de reconeguts especialistes, presenten panorames crítics de gèneres o subgèneres literaris, complementats amb estudis de cas o amb l'anàlisi d'obres concretes (bàsicament italianes, espanyoles —també de la Corona d'Aragó— i franceses). El conjunt resultant dona setge a quatre nuclis genèrics principals, que són la lírica, l'èpica, el diàleg i el teatre, i, sense esgotar les possibilitats de la qüestió, ofereix un suggerent i autoritzat tast de les seves possibilitats d'estudi, alhora que incideix en uns vectors d'indagació predominants, com són les figuracions d'autor, l'estatut de la ficció literària i la metateatralitat.

Glossarem les aportacions en el seu ordre. David Nelting presenta els besllums autorials amb els quals Giovan Battista Marino construeix, al llarg de la seva obra, el personatge de Fileno, i les funcions metareferencials que aquesta figura adopta. Més enllà del cas concret, Nelting reivindica llegir la lírica barroca *també* en clau metaficcional, incorporant aquesta dimensió a la lectura usual, aquella que se'n fa preferentment des de l'òrbita retòrica,

com a poesia conceptuosa i recarregada, tot i assenyalant que, en la lírica petrarquesca europea, aquest és un factor epocal: «i cambiamenti dell'epoca si possono intravedere nel cambiamento della posizione dell'autore nelle sue stesse finzioni. Al mio parere si possono intravedere addirittura meglio che attraverso categorie puramente testuali, come per esempio quella dei metodi retorici e stilistici» (p. 51). És idea que comparteix Solervicens, la contribució del qual és una lectura en clau metaficcional, ben documentada i de tot punt plausible, de tres composicions d'autors del Principat (Joan Boscà, Francesc Vicent Garcia i Francesc Fontanella) que no havien estat considerades, o a penes, des d'aquesta perspectiva. En el cas de la «Canción segunda» de Boscà, que ret homenatge al «Chiare, fresche e dolci acque» de Petrarca, és la metaficció allò que transforma i renova el missatge poètic, convertint la desesperada petició amorosa de l'aretí en una consolatòria per remeiar la distància. Pel que fa al sonet *A una monja verolosa* del Rector de Vallfogona, la possibilitat d'interpretar-lo metapoèticament imprimeix un gir interessant a la conclusió de la peça i imposa rellegir-ne el seu abast. Al sonet de Fontanella *A les llàgrimes de Fontano en la mort de Nise*, la intertextualitat (a cavall de Catul i Horaci, de la tensió entre el tòpic del caràcter efímer del poema i la no menys retòrica afirmació de la seva perdurabilitat) esdevé tematitzada i aporta un rerefons metaliterari a la composició. Per la seva banda, Bernard Huss ofereix una interessant aproximació a les maneres com el poeta cec Luigi Groto fa un tema de la seva condició, en un joc de miralls conscient i efectiu, elaborat amb una mixtura dels llocs comuns de la tradició i la pròpia vivència: «Non solo egli isola il suo stile tramite forzati esperimenti manieristi, ma anche la propria figura autoriale mediante l'esperazione di un'esperienza dolente letteraria e topica per mezzo di una dimensione empirico-biografica dalle caratteristiche singolari» (p. 110).

Mercedes Blanco centra la seva lectura d'un poema èpic tan *sui generis*, en cert sentit tan experimental com *La Araucana*, en el recurs a la metalepsi per part d'Ercilla, com a forma de distingir i contrastar el material històric de què presumiblement s'ha de nodrir l'èpica (basat, en aquest cas, en una experiència en primera persona) i la construcció poètica, en la qual els elements ficcionals reclamen el seu dret a manifestar-se i fins i tot a empararse del conjunt. En paraules de Blanco, «habiéndose comprometido a contar la historia de una guerra entre dos pueblos, el poema muestra más bien la tensión entre dos mundos que, más que en conflicto, entran paradójicamente en contacto, pese a su naturaleza heterogénea: un mundo lleno de visiones gozosas y atormentadas, de pasión y de perplejidades, el de la ima-

ginación poética y el de la teoría política, en el que habita Ercilla con sus indios; y un mundo de los hechos desnudos, no pocas veces materia de sátira, que es el del amenazado dominio español en Chile» (p. 140). Al darrera hi niua tota una concepció –neoristotèlica, és clar– de la relació entre literatura i història, i en particular de la posició de l'èpica en aquesta qüestió. De l'èpica passem al diàleg i a l'aportació d'Ana Vian, qui presenta una molt cuidada i pensada valoració de Lucià de Samosata en el seu context original i durant l'humanisme, complementada amb un breu recorregut per diversos diàlegs llucianescos espanyols del segle XVI, per aturar-se de manera brillant en el cant XVIII d'*El crotalón*, on el desconegut autor d'aquesta obra confereix cos literari a la reflexió teòrica sobre els mecanismes de la ficció i la seva oscil·lació entre els extrems d'allò meravellós i la mentida.

Pel que fa a les contribucions dedicades al teatre, la de Luke Arnason analitza l'autoreferencialitat dels materials «parateatral» del drama francès del segle XVII, en especial els *ornements* o pròlegs escenificats, que mantenen un diàleg amb l'obra pròpiament dita en el qual no s'ha parat prou esment. Arnason destaca que, a diferència dels teatres espanyol i anglès, la metaficció dramàtica a França no és irònica –generadora de distància– sinó més aviat autoreflexiva, és a dir, explicativa i justificativa, circumstància esperable en un context de classicisme altament preceptiu, com va ser el del teatre francès del *Grand Siècle*. Així doncs, «le métadiscours soutient l'illusion d'une autre façon : en signalant et en défendant les particularités stylistiques de l'oeuvre ; en exprimant « le dessein de l'auteur » afin que, étant conscient de ce dessein, les spectateurs puissent se laisser aller plus facilement à l'illusion de la pièce principale et en être touchés» (p. 241). Roger Coch clou el volum amb l'anàlisi de la presència dramatitzada dels conceptes de furor poètic i catarsi a les dues obres teatrals de Fontanella, i amb una interessant i ben argumentada comparació entre *Lo desengany* i *L'illusion comique* de Corneille, no com a model literal sinó com a text que l'autor barceloní havia de conèixer i amb el qual estableix un diàleg no explícit que n'il·lumina la significació.

Aquests són els continguts i les principals aportacions del volum, que té un innegable valor per la diversitat d'enfocaments, tradicions, gèneres i textos i per la documentada saviesa dels col·laboradors. Si s'hagués de trobar algun però al llibre, potser seria que la distinció entre metaficció i figuració autorial no sempre és nítida, i que, de fet, la segona noció adquireix una rellevància molt notable, sovint preponderant, a l'hora d'il·lustrar la primera. S'haurà de veure, doncs, de quina manera els propers volums, que vindran determinats pel tema dels col·loquis ja realitzats, amplien, matisen i

complementen la qüestió. En qualsevol cas, els resultats aplegats aquí són d'alt interès i innegable qualitat, i demostren, una vegada més, que la poètica clàssica és un territori d'estudi en renovació i gairebé inesgotable, com li correspon a una etapa que –tot parafrasejant el vell llibre de B. Hathaway– ha estat considerada l'edat d'or de la crítica; de la crítica i de la literatura, podríem afegir. Només resta felicitar els integrants de Mimesi, i en especial el seu director, per la constant, selecta i ben orientada contribució a un millor coneixement de les idees literàries europees de l'Edat Moderna i sobre el lloc que les obres en llengua catalana ocupen en aquest context. ■

■ Gonzalo Pontón, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Espanyola, Campus Universitari de Bellaterra, E-08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), <gonzalo.ponton@uab.cat>.

■ Verònica Zaragoza / Pep Valsalobre (Hgg.): *Fontanella polièdric: poesia barroca i transmissió*. Girona / Barcelona: Universitat de Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes / Institut d'Estudis Catalans, 2019. 274 S. ISBN 978-84-8458-537-4.

Der vorliegende Band beschäftigt sich mit dem Werk Francesc Fontanelles, neben Vicent Garcia einem der bedeutendsten und vielseitigsten katalanischen Barockautoren. Seit der Publikation des dramatischen und lyrischen Gesamtwerkes durch Maria Mercè Miró (1988 und 1995) hat das Interesse an seinem Werk stetig zugenommen. Zurzeit wird Fontanella vor allem durch die Forschungsgruppe NISE erforscht, die sich aus Wissenschaftlern der *Universitat de Girona* und des *ILCC (Institut de Llengua i Cultura Catalanes)* zusammensetzt. Die ersten Ergebnisse dieser Forschungsgruppe spiegeln sich in den Publikationen *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps* (2006) und *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella* (2009) wider. Während die vorausgehenden Publikationen das Leben und den historischen Kontext des Autors in den Vordergrund stellten, setzt dieser Band einen Fokus auf die Überlieferung des Werkes Fontanelles (Kap. 1–5), bevor er sich in den folgenden Kapiteln (Kap. 6–12) konkreten Aspekten einzelner Werke widmet.

Nach einer kurzen Einleitung durch Verònica Zaragoza gibt Pep Valsalobre (Girona) im ersten Kapitel einen Überblick über die zu Fontanella veröffentlichte Sekundärliteratur. Des Weiteren stellt er die Problematiken der Ausgabe Mirós heraus und betont die Wichtigkeit, über eine aktuelle

kritische Gesamtausgabe des Autors zu verfügen, insbesondere vor dem Hintergrund der fast ausschließlich handschriftlichen Überlieferung des Werkes. Die vor einigen Jahren herausgegebene Anthologie Fontanellas *O be de morir o be d'amar* (2015) sowie die das lyrische Werk abdeckende kritische Onlineausgabe stellen wichtige Schritte auf dem Weg zu einer aktuellen kritischen Gesamtausgabe Fontanellas dar.¹ Das zweite Kapitel thematisiert die verschiedenen Manuskripte, die das Werk Fontanellas überliefern. Der Vergleich der Anordnung der Texte in den unterschiedlichen Handschriften zeigt ein heterogenes Bild: Während in einigen Manuskripten die Texte in einer beliebigen Reihenfolge wiedergegeben werden, sind diese in den meisten Handschriften nach thematischen Gedichtzyklen angeordnet. Diese Ähnlichkeit in der Anordnung der Texte lässt darauf schließen, dass diese von dem gleichen Subarchetyp abstammen. Im Folgenden (Kap. 3) befasst sich Valsalobre mit Texten zweifelhafter Autorschaft. Eine wichtige Rolle kommt bei der Identifikation der fälschlich dem Autor zugeschriebenen Texte dem Manuskript der *Biblioteca Lambert Mata de Ripoll* (Ms. R) zu. Bei dieser Handschrift handelt es sich um die einzige erhaltene Kopie eines vom Autor erstellten Manuskripts.

Mit dieser Handschrift setzten sich die nächsten beiden Beiträge auseinander. Albert Rossich (Girona) und Eulàlia Miralles (València) untersuchen die dem Ms. R vorangestellten Prologe (Kap. 4). Anhand dieser Prologe und anderer lediglich in Ms. R erhaltenen Texte stellen sie die These auf, dass die Adressatin dieses Manuskripts die gleiche Person ist, an die Fontanella sich unter dem Decknamen *gileta* in einer Vielzahl seiner Gedichte richtet, und identifizieren diese als Maria Teresa Ham. Das nächste Kapitel stellt die Vorzüge der Wahl des Ms. R als Editionsgrundlage für die erstellte kritische Ausgabe heraus. Demnach bietet diese Handschrift im Gegensatz zu anderen eine Anordnung der Texte, welche der des Autors am nächsten kommt. Die in Ms. R vorhandenen Texte werden im Anhang komplett aufgelistet.

Nach einem Kapitel von Anna Garcia Busquets (Girona) zu den Lobgedichten Fontanellas, die als einzige Texte zu seinen Lebzeiten gedruckt wurden, kommt Marc Sogues (Girona) im sechsten Kapitel auf den erotischen Charakter des bisher noch wenig bekannten Briefzyklus *Cartes a les monges dels Àngels* zu sprechen. Er stellt heraus, dass die Briefe sich sowohl durch typische Elemente der barocken Erotik wie den satirischen Ton als

1 Für die Onlineausgabe der Lyrik Fontanellas siehe <www.nise.cat/BibliotecaDigital/Autors/FrancescFontanella.aspx>.

auch durch originelle Aspekte wie z. B. die weibliche Perspektive charakterisieren. Marta Castaño Trias (Girona) gibt eine Einführung in die *giletes*, einen der umfangreichsten Gedichtzyklen Fontanellas. Sie macht auf die unterschiedliche Komplexität der Gedichte aufmerksam und stellt es als möglich dar, dass diese Texte entgegen der üblichen Sichtweise auch über die Jugendphase hinaus verfasst wurden.

In den letzten vier Kapiteln nimmt Eulàlia Miralles (València) einen biografischen Blickwinkel auf unterschiedliche Texte Fontanellas ein. So betrachtet sie im Kapitel 9 unter der Berücksichtigung der Vita des Autors Texte, die unterschiedliche Typen von Gesandtschaften thematisieren: einerseits die Gedichte des *Cicle de Münster*, die im Kontext der Reise der Brüder Fontanella zum Friedenskongress nach Münster entstanden, und andererseits die sogenannten *ambaixades fictícies*, die erfundene Gesandtschaften zum Thema haben. Im zehnten Kapitel stellt die Forscherin den innovativen Charakter der Ekloge „Íncrita, excelsa Lise generosa“ heraus. Im Gegensatz zu den typischen frühneuzeitlichen Eklogen ist dieser Text Fontanellas nicht in einem ländlichen Milieu angesiedelt, sondern hat sein Setting im städtischen Umfeld von Paris. Auch der realistische Charakter der Ekloge sowie ihre offensichtliche politische Kritik stehen im Kontrast zu den üblichen Texten der Gattung.

Nach einem Kapitel, das sich mit der Ähnlichkeit der Texte aus dem *Cicle de Münster* zu dem Werk *Mosella* des spätantiken Dichters Ausonius auseinandersetzt, schließt Eulàlia Miralles den Band mit einem Kapitel, in dem sie Hypothesen über die Identifikation textinterner Pseudonyme aufstellt und erneut die Wichtigkeit betont, das Werk Fontanellas unter der Berücksichtigung seiner Biografie zu lesen.

Die Herausgeber von *Fontanella polièdric* leisten einen wichtigen Beitrag zur aktuellen Fontanella-Forschung, indem sie die neuesten Studien auf dem Gebiet in einem Band vereinen. Besonders hervorzuheben ist der vielseitige Zugriff auf das Werk Fontanellas. So finden sich im Band neben den interpretatorischen Beiträgen zu unterschiedlichen, zum Teil noch wenig erforschten Texten des Autors auch Beiträge zur Editionsphilologie. Das Buch schafft somit eine aktuelle und umfangreiche bibliografische Basis für die weitere Auseinandersetzung mit dem Autor. ■

■ Annett Azbel, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, Gebäude GB 7, Universitätsstraße 150, D-44780 Bochum, <annett.azbel@rub.de>.

- Màrius Torres: *Poesies / Gedichte. Auswahl und Übersetzung von Àxel Sanjosé. Vorwort von Margarida Prats Ripoll. Aachen: Rimbaud Verlag, 2019. 124 S. ISBN: 978-3-89086-306-1.*

En una carta a Carles Riba que Màrius Torres va escriure poc abans de morir (carta v, juliol 1942, en Prats, 1986: 125), el jove poeta català sembla prendre consciència de ser “essencialment aquesta cosa absurda: un poeta líric.” En els anys posteriors a la seva mort, gràcies inicialment al treball d’edició realitzat pel seu amic Joan Sales i, posteriorment, a la investigació i dedicació d’altres estudiosos, com Margarida Prats Ripoll (2010) i Mercè Boixareu (1968), l’obra del poeta lleidatà s’ha donat a conèixer cada vegada més als lectors catalans i internacionals i la seva posició en el cànon de la literatura catalana del segle XX s’ha establert indiscutiblement. L’antologia bilingüe català-alemany de poemes de Torres traduïda pel poeta i traductor Àxel Sanjosé, professor associat a l’Institut de Literatura General i Comparada a la Ludwig-Maximilians-Universität München –antologia publicada el 2019– és ara, a la vigília del vuitantè aniversari de la mort de Màrius Torres, el 2022, una excel·lent oportunitat que s’ofereix als lectors alemanys amb poc o cap coneixement del català d’apropar-se als temes, a l’art i a la sensibilitat poètica de Torres. Es tracta, de fet, de la primera antologia de poemes de Torres traduïda a l’alemany. El llibre té múltiples qualitats que concerneixen tant l’estructura general del text, i l’elecció dels poemes com la qualitat de la traducció.

Pel que fa a l’estructura de l’antologia, es tracta d’una edició bilingüe amb els textos original i traduït disposats simètricament en dues pàgines. Cada traducció té, a més, exactament el mateix nombre de línies que el text de partida i respecta, en la mesura del possible, el contingut semàntic de cada línia. Aquest aspecte purament formal facilita la lectura paral·lela dels poemes en català i alemany.

L’antologia conté 34 poemes, un pròleg de Margarida Prats Ripoll, un epíleg amb una nota del traductor, una llista de traduccions dels títols dels poemes o dels epígrafs que en l’original són en una llengua diferent del català, i una breu nota biobibliogràfica de Prats Ripoll i Sanjosé. Incidentalment, em sembla interessant observar que Prats Ripoll també va prologar dues antologies més de Torres, traduïdes al romanès per Jana Balacciu Matei (Torres, 2017) i al rus per Olga Nikolaeva i Andrei Rodosk (Torres, 2018). La selecció i traducció fetes per Sanjosé semblen així inscriure’s en un projecte comú més ampli que té l’objectiu de difondre la poesia del poeta lleidatà a l’estranger.

Prats Ripoll va ser fins al 2018 professora titular a la Universitat de Barcelona i és una especialista consolidada en la poesia de Torres, a la qual es va dedicar des del començament de la seva carrera acadèmica. Al pròleg, l'estudiosa presenta el context biogràfic i sociohistòric del poeta. Descriu l'ambient provincial de Lleida, la ciutat natal de Torres, a principis del segle XX, i l'entorn familiar benestant i intel·lectual en el qual va créixer i es va formar el poeta, caracteritzat pels principis de laïcitat, regeneracionisme i republicanisme, de què són testimonis alguns articles de crítica política, cultural i musical que el poeta publica durant la seva joventut al setmanari *La jornada*, òrgan de la Joventut republicana. Prats Ripoll també recorda l'interès per l'espiritisme de la família, de moda en aquells temps (pensem, per exemple, en el mateix interès del poeta irlandès W. B. Yeats) que permet al poeta concebre la mort com a un moment de transició i evita que l'ensenyament religiós cristià del jove Torres es fixi en un culte específic (p. 8). El descobriment de la tuberculosi i l'internament al sanatori de Puig d'Olena, el desembre de 1935, van marcar un punt d'inflexió en la vida del poeta, que es reflecteix en el desenvolupament de la seva poesia. L'estada al sanatori que durarà gairebé fins a la seva mort el 1942, permet a Torres de prendre consciència de la seva vocació lírica i dedicar-s'hi amb compromís. En els anys que van de 1935 a 1942 va establir i consolidar dins del sanatori importants relacions d'amistat: la relació d'amor platònic (però l'etiqueta és convencional i poc efectiva) amb Mercè Figueres, i l'amistat amb la germana de Mercè, Esperança, amb el metge Josep Saló, amb Maria Planas, propietària del sanatori, i amb Joan Sales, els subtils comentaris crítics dels quals contribueixen considerablement al desenvolupament del procés creatiu de la lírica del poeta. La vida al sanatori, la seva condició de malalt, d'espectador passiu de la violència de la guerra civil i la derrota final del moviment republicà, porten el poeta a reflexionar sobre la idea de la mort i la natura del món espiritual mitjançant la seva lírica, tal com observa Prats Ripoll (p. 13). A la segona part del pròleg ("Das Wort des Künstler: Márius Torres' Kampf als Dichter", p. 14–20), Prats Ripoll descriu les principals característiques formals de la poesia de Torres, els temes dominants, els seus models literaris i els dos eixos poètics al voltant dels quals s'entrellacen els diferents temes de la seva poesia: d'una banda, la idea de la poesia com a representació de sentiments i sensacions i, de l'altra, com a instrument de recerca espiritual i filosòfica (p. 20). Aquests temes estan ben representats en aquesta antologia, malgrat el nombre relativament limitat de composicions (34, organitzades cronològicament i escollides entre els 93 poemes de l'edició del 2010 de Prats Ripoll). Sanjosé explica

els criteris de selecció aplicats: la notorietat de les composicions i el judici estètic subjectiu de l'antòleg / traductor. A l'hora de descriure com la selecció de poemes a l'antologia és representativa dels temes de la poesia de Torres (temes com la música, la religió, la mort, l'amor, l'amistat) cal recordar que parlem de simplificacions i que sovint, encara que presentades separatament, aquestes temàtiques s'entrellacen o bé estan estretament imbricades.

Entre els motius més freqüents de la poesia de Torres trobem la música, que probablement també és un dels temes més constants de la seva poesia abans i després de la seva entrada al sanatori. Com a exemple, esmentem els poemes "Sonata da Chiesa", "Música llunyana en la nit," "Enllà passa la música" i "Això és la joia." "Sonata da Chiesa", que obre l'antologia, és un poema de 1934 que fa referència a les composicions musicals del compositor barroc Arcangelo Corelli. A través d'una analogia (recurs estilístic molt freqüent en Torres) el poema descriu com la música, similar a un raig de sol que il·lumina la cara de les verges d'ivori en una església, aconsegueix penetrar dins dels meandres de la nostra ànima, il·luminant el nostre passat i el nostre futur: un passat fantasmal, perquè en part oblidat, i el futur que pot al·ludir a la mort amb la presència de la qual el poeta conviu (Lleó, 2018: 248). A "Música llunyana, a la nit" (1938), la imatge de la música es fa més complexa i és un exemple de maduració lírica del poeta. La música es presenta inicialment amb una sèrie d'adjectius: "altiva, suplicant, lírica, greu i tosca," i després amb dues sinestèsies contrastades: "suau com un murmuri, rígida com un crit." I encara que l'analogia amb la llum no sigui explícita, com en el poema anterior, la lluminositat de la música és suggerida per algunes imatges de foscor a les quals ella s'oposa ("la meua vida que madura en la fosca" o bé "la nit no li fa por") o a partir de la seva representació com a flama. La música es converteix en un símbol d'allò que és essencial a la vida, "germana / de tot allò que en mi valgui més que l'oblit!" i es consumeix en si com la vida mateixa "que sempre té alguna cosa morta"; ja que viure també significa apropar-se a la mort. En "Enllà passa la música" (1939) i en la "Això és la joia" (1941), el procés poètic pel qual la música perd la seva materialitat es fa evident i, tal com observa Boixareu (1993: 192), "s'espirtualitza i és fa transcendent a mesura que el recull avança; fet d'experiència estètica i principis d'espiritualitat, la música esdevé la imatge per excel·lència de l'esperança ultraterrenal i fins i tot de la percepció divina." Per exemple, a les dues darreres línies d'"Enllà passa la música", el jo líric conclou amb una exclamació "—Ah, no guaitis enfora! Interior, / sóc jo qui fa la música, i la vida, i l'amor"

mentre que el poema breu “Això és la joia” es tanca amb: “I això és la mort –tancar els ulls, escoltar / el silenci de quan la música comença.”

El tema de la mort és un altre motiu important de la lírica de Torres. Per al poeta, aquest tema es converteix en una oportunitat de reflexió sobre la condició humana però també en una presència íntimament sentida i fins i tot invocada, com en l’elegia “Dolç àngel de la mort [...]”, inclosa a l’antologia no només per l’intens lirisme de les seves imatges (per exemple a “Morir deu ésser bell, com lliscar sense esforç / en una nau sense timó, ni rems, ni vela / ni llast de records!” o a la primera línia de l’estrofa següent “I tot el meu futur està sembrat de sal”) sinó potser també pel seu valor anecdòtic. De fet, va ser aquest el poema que Mercè Figueres va fer llegir al seu amic Joan Sales durant una visita al sanatori de Puig d’Olena i que va despertar l’interès de Sales pel jove poeta lleidatà (Sales, 2014: 58), donant començament a la seva amistat i correspondència.

Poemes com “Cançons a Mahalta I” (1937) i “Lorelei” (1938) són un exemple de com el poeta sublima poèticament el seu sentiment d’amor per Mercè Figueres així com una al·lusió a les dificultats insalvables que li suposa la malaltia. L’amor es transforma així en “Cançons a Mahalta I” en la imatge de dues ànimes que no poden unir-se i que, com dos rius paral·lels dividits per “una terra de xiprers i de palmes” corren junts “de la font a la mar –la nostra pàtria antiga”. Com observa Keown (2018: 108), al poema és possible veure, tanmateix, “un moviment cap a una unió que transcendeix la noció declarada de la indefugible separació.” En “Lorelei” el sentiment de l’amor, inicialment combatut entre el desig impetuós i l’alliberament de la irritació del desig, lluita simbolitzada pel diàleg entre el mar i la nit, s’esvaeix en una idealització, a la qual el propi títol del poema al·ludeix, amb el mite de Lorelei que també du a una associació entre amor, cant i mort.

El tema polític i l’evocació de la ciutat natal són menys prominents en el cos poètic de Torres. Tanmateix, l’antologia inclou el conegut sonet “La ciutat llunyana” (1939), en què aquests dos temes es combinen. L’evocació anònima de Lleida, derrotada i dominada per les forces feixistes (el “poderós braç de les fúries”), es transforma en un símbol de valors civils i republicans, “la ciutat d’ideals que volíem bastir”. I encara que la ciutat simbòlica actual es redueix a “runes de somnis colgats” i està habitada pels “crits estranys” dels guanyadors, el poeta confia que continuï parlant amb els seus habitants, a l’espera que “la nova arquitectura”, una nova realitat política i social basada en valors llibertaris, pugui tornar a fer sentir la seva veu “que de torres altíssimes s’allarga pels camins, / i eleva el cor, i escalfa els

peus dels pelegrins”. Finalment, cal recordar la importància del tema de la natura que impregna la majoria dels poemes de Torres. La natura es pot presentar en forma de descripció d’un paisatge, com en algunes de les tankas “Entre l’herba i els núvols” (1938), en un moment del dia, com en “Al vespre” (1942), o en una estació de l’any, com a “Febrer” (1937). La seva tematització i el significat simbòlic que assumeix, que sovint fa referència a la creença religiosa del poeta, és el resultat de l’adhesió de Torres a l’estètica simbolista, especialment Baudelaire, que consisteix, a la “traducció del món espiritual inefable mitjançant els signes de la realitat sensible i les seves correspondències (sons, colors, olors)” (Prats i Escudé, 2009: 27).

Voldria concloure amb un comentari sobre els aspectes formals de la poesia de Torres que em permet destacar l’obra de Sanjosé no només com a antòleg, sinó també com a traductor. Com expliquen Sanjosé i Prats Ripoll al peritext del llibre, Torres utilitza diverses formes mètriques (deca-síl·labs, alexandrins, versos d’art menor) amb diferents estructures rítmiques basades en la rima i diferents tipus de composicions poètiques (com el sonet, la tanka, única composició no rimada, o peces amb estructures polimètriques). Com és sabut, en poesia, com en art en general, la distinció entre la forma i el contingut es una convenció, ja que tant els aspectes formals com els semàntics del text creen un contingut únic inseparable. Prats Ripoll, per exemple, observa al pròleg com les formes mètriques més llargues, com el deca-síl·lab i l’alexandrí, són emprades per Torres sobretot en composicions poètiques introspectives i deixen espai a reflexions filosòfiques, religioses o existencials, mentre que les formes mètriques més curtes, en combinacions variades, s’utilitzen amb més freqüència en poemes que tenen com a tema principal l’art o la música. Sanjosé (2018: 285) observa que, malgrat la presència d’estructures i recursos estilístics propis de la tradició poètica catalana, “una de les característiques de la poesia de Màrius Torres és tractar dels grans temes [...] amb un llenguatge exempt de tota retòrica i de tot posat intel·lectualista, gairebé càndid, en el millor sentit”. La dificultat rau a traduir el llenguatge poètic de Torres sense afectar la seva “bellesa ben fràgil” (Sanjosé, 2018: 285). Aquest és un problema de traducció ben conegut que sovint condueix a pensar en la traducció de la poesia com a una zona fronterera, en què el procés de traducció descobreix els seus límits i esdevé una activitat creativa diferent (Boase-Beier, 2013: 475). Personalment, prefereixo no parlar d’impossibilitat sinó més aviat de problema de traducció, que Sanjosé aborda i resol amb eficàcia i sensibilitat, renunciant a la rima (encara que no del tot) i optant per una traducció que segueixi els patrons mètriques i rítmics (sobretot el ritme iàmbic) de la

tradició lírica en alemany. A això s'afegeix l'atenció constant del traductor per altres efectes sonors, com l'al·literació i l'assonància, que acompanyen i accentuen el valor evocador de les paraules. A tall d'exemple, menciono la traducció del vers “Que és bell aquest món ample, canviant i fugaç!” al poema “Enllà passa la música ...”, que Sanjosé tradueix com “Wie schön ist diese Welt, so weit, wechselnd und flüchtig!” en què el ritme predominantment iàmbic s'accentua amb l'al·literació del fonema /v/ en la seqüència de paraules “Wie”, “Welt”, “weit”, “wechselnd”.

M'agradaria acabar subratllant la importància d'aquest “llibret subtil” (“schmales Büchlein” com el defineix Sanjosé a la p. 105) que permet al lector alemany que no coneix el català d'apropar-se a la poesia de Torres i apreciar-ne la varietat temàtica, la intensitat poètica i la universalitat artística i, al mateix temps, permet al lector bilingüe de descobrir mitjançant la traducció alemanya cadències noves i aspectes ocults o inesperats del text de partida. ■

■ Bibliografia

- Boase-Beier, Jean (2013): “Poetry translation”. Dins: Millán, Carmen / Bartrina, Francesca (eds.): *The Routledge Handbook of Translation Studies*, Londres: Routledge, 475–487.
- Boixareu, Mercè (1968): *Vida i obra de Màrius Torres*, Barcelona: Selecta.
- (1993): *Lectures de Carles Riba i Màrius Torres*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Camps i Arbós, Josep / Farré i Vilalta, Imma / Veny-Mesquida, Joan R. (eds.) (2018): *La ciutat d'ideals que volíem bastir. Màrius Torres i la literatura del seu temps*, Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès Editors.
- Keown, Dominic (2018): “Màrius Torres: entre diamants i rovell”. Dins Camps i Arbós / Farré i Vilalta / Veny-Mesquida (eds.), 97–114.
- Lleó, Mireia (2018): “Màrius Torres: entre el barroc i el *lied*”. Dins Camps i Arbós / Farré i Vilalta / Veny-Mesquida (eds.), 241–254.
- Prats Ripoll, Margarida (1986): *Màrius Torres. L'home i el poeta*, Barcelona: Edicions del Mall.
- (2010): *Poesies de Màrius Torres*, Lleida: Pagès Editors.
- / Escudé, Salvador (2009): “Estudi preliminar”. Dins: Torres, Màrius: *Com un foc invisible... Antologia poètica*, Barcelona: Edicions 62, 9–39.

Sanjosé, Àxel (2018): “Navegar per un riu paral·lel: traduïnt la poesia de Màrius Torres a l’alemany”. Dins Camps i Arbós / Farré i Vilalta / Veny-Mesquida (eds.), 283–290.

Torres, Màrius (2017): *Sfinxul din noi. Antologie poetică bilingvă*. Traducció de Jana Balacciu Matei, Bucarest: Meronia.

— (2018): *Cmuxu/Poesies*. Traducció d’Olga Nikolaeva i Andrei Rodoski, Sant Petersburg: Néstor Historia.

■ Marcello Giugliano, Universität Bern, Institut für Spanische Sprache und Literaturen, Länggassstrasse 49, CH-3000 Bern 9, <marcello.giugliano@rom.unibe.ch>.

■ Joan A. Argenter / Jens Lüdtke (eds.): *Manual of Catalan Linguistics*. Berlin / New York: De Gruyter, 2020 (Manuals of Romance Linguistics; 25). 796 S. ISBN 978-3-11-044825-2.

Seit 2014 erscheint bei De Gruyter unter der Reihenherausgeberschaft von Günter Holtus und Fernando Sánchez-Miret die Handbuchreihe *Manuals of Romance Linguistics* (MRL), deren Mission es u. a. ist, das lange Zeit zumindest im deutschsprachigen Raum maßgebliche Referenzwerk *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (LRL; Holtus / Metzeltin / Schmidt [eds.], 1988–2005) zu aktualisieren und zu erweitern. War das LRL noch in seiner Gesamtstruktur genau durchgeplant, ist das MRL als eher offene Reihe konzipiert, die sowohl Einzelsprachen gewidmete Handbücher ‚klassischer‘ Machart umfasst als auch Titel, die einzelne Themenfelder und spezifische (durchaus eng theoriebezogene) Forschungsfragen behandeln. Etwa 60 Bände soll das MRL umfassen, 35 sind aktuell (Anfang 2021) auf der Verlags-Webseite benannt, 23 davon erschienen. Neben der heterogeneren, oder positiv gemünzt: flexibleren Reihenstruktur zeichnet sich das MRL durch die Wahl des englischen Reihentitels durch eine klarere Ausrichtung auf einen internationalen Rezipientenkreis aus (wobei betont werden muss, dass auch das LRL von Skopus und vor allem von der Autorenschaft her sehr international aufgestellt war). Bei den Einzelbänden wird dies auf metasprachlicher Ebene aber nur teilweise eingelöst, sind doch von den 35 vom Verlag aufgelisteten Bänden nur 15 englischsprachig, davon das hier besprochene, von Joan A. Argenter und dem 2019 verstorbenen Jens Lüdtke verantwortete *Manual of Catalan Linguistics* (ab jetzt: MCL).¹ Aus

1 Wobei Rolf Kailuweit in seinem Nachruf auf Lüdtke in *ZfK* 32 (2019), S. 369, darauf

meiner Sicht kann man die Bandherausgeber zu dieser Entscheidung nur beglückwünschen, kann das MCL doch so eine Leserschaft barrierefrei erreichen, die auch zur typischen Zielgruppe solcher Handbücher zählt, nämlich die an sprachlichen Themen Interessierten (Forschende, Studierende und aus dem außerakademischen Bereich) außerhalb der (romanistischen) Philologie(n).

Das MCL präsentiert seine beinahe 800 Seiten im verlagstypischen angenehmen, gut lesbaren und akkurat gestalteten Layout, und die Druckausgabe ist, wie von De Gruyter gewohnt und für ein Buch, das von vielen Lesern in die Hand genommen werden soll, erwartbar, solide verarbeitet; allerdings kann man davon ausgehen, dass die meisten Nutzer auf die zeitgleich erschienene E-book-Version zugreifen werden, die von vielen Bibliotheken anstelle der (oder ergänzend zur) gedruckten Ausgabe lizenziert werden wird. Auch bei den Einzelbeiträgen zeigt sich in formaler Hinsicht, dass hier mit großer Sorgfalt gearbeitet wurde. Inhaltlich gliedert sich das MCL in drei große, mit „Language Description“, „Language History“ und „Catalan Today“ überschriebene Blöcke, denen neben einem Vorwort von Argenter der eher essayistische Text „Language, Cultures, Nations: A History of Europe“ des valencianischen Soziologen Joan F. Mira und der sehr umfassende Überblicksbeitrag „History of Catalan Linguistics“ (mit einer beeindruckenden 13-seitigen Bibliographie) des 2020 verstorbenen Joan Julià-Muné vorangestellt sind. Der Block „Language Description“ behandelt 7 zentrale, überwiegend strukturlinguistische Themen (in Form von 13 Aufsätzen): Orthographie, Phonologie und (segmentale sowie suprasegmentale) Phonetik, Morphologie und Syntax (zusammengefasst in einem Kapitel „Morphosyntax“, das 5 Teilbeiträge umfasst, darunter einen aus der Feder von Jaume Mateu zur Phraseologie, die als lexikalisierte Syntax perspektiviert wird), Pragmatik und Textlinguistik, Lexikologie, Variations- und Varietätenlinguistik, sowie Korpuslinguistik. Der Block „Language History“ beinhaltet 7 Themenbereiche (8 Texte), wobei der Beitrag von Albert Turull zur Onomastik zwar natürlich die dem Gegenstand inhärente historische Dimension aufzeigt, aber auch in den strukturell-deskriptiven ersten Block gepasst hätte. Die übrigen 7 Beiträge fokussieren überwiegend oder ausschließlich auf die externe Sprachgeschichte (mit Ausnahme des Abschnitts „Early Medieval Catalan“ von Philip D. Rasico, der zu zwei Dritteln einer intern-diachronischen struktu-

hinweist, dass die Wahl des Englischen als Publikationssprache letztlich eher überraschend erfolgte.

rellen Beschreibung des Altkatalanischen gewidmet ist), wobei bei den Kapiteln, die die Periode ab dem 19. Jahrhundert in den Blick nehmen, (nicht ganz überraschend) Aspekte der Sprachnormierung und Sprachinstitutionalisierung breiten Raum einnehmen. Dass der mit „Translation“ überschriebene Beitrag von Montserrat Bacardí und Joaquim Mallafrè in dieser und nicht etwa in der nachfolgenden Sektion des Handbuchs erscheint, ist dem Umstand zuzuschreiben, dass er nicht translatorische Fragen behandelt, sondern einen Überblick zu übersetzten Werken und Autoren in unterschiedlichen Epochen und zu Übersetzungen aus dem Katalanischen in andere Sprachen aus jüngerer Zeit bieten möchte.

Der dritte, im Vergleich zu den beiden anderen etwas kürzere Inhaltsblock liefert unter seiner wenig expliziten Überschrift „Catalan Today“ 9 Beiträge einerseits zu Themen der (Makro-)Soziolinguistik, Sprachpolitik und Sprachsoziologie und andererseits zu Aspekten der angewandten Sprachwissenschaft (Sprachvermittlung und Terminologie) sowie einen Beitrag von August Bover i Font zur Präsenz von katalanischer Sprache und Kultur weltweit sowie zu Akteuren und Institutionen der Kulturvermittlung. Der (kurze) Beitrag von Oriol Camps und Aina Labèrnia Romagosa, „Catalan in the Mass Media: The Rise of Stylebooks“, gibt bereits im Titel zu erkennen, dass er das anwendungsorientierte Teilthema der *llibres d'estil* und der Sprachberatung priorisiert, gleichzeitig aber auf eine – in einem solchen Handbuch sicherlich nützliche und auch erwartbare – Gesamtdarstellung der katalanophonen Medienlandschaft verzichtet.² Eine Liste mit Kontaktdaten der Autorinnen und Autoren sowie ein kumulierter Sach- und Personenindex, der 30 Seiten stark und sehr ausdifferenziert ist, schließen das Opus ab.

Es liegt in der Natur eines Handbuchs und seines (von Vorkenntnissen und Lektüreabsicht her) durchmischten potentiellen Rezipientenkreises, dass es für die Autoren der Einzelbeiträge eine heikle Abwägungssache ist, wie weit sie ausholen und einführende bzw. spezifische Inhaltsaspekte gewichten. Im MCL werden dabei sehr unterschiedliche Wege beschritten: während M. Teresa Cabré und M. Amor Montané in ihrem Kapitel „Terminology and Neology“ 5 von 13 Fließtextseiten einer allgemeinen Einführung in Wesen, Gegenstand und Geschichte der Terminologieforschung

2 Das ist auch deswegen bedauerlich, weil der bereits erschienene medienlinguistische MRL-Band von Bedijs / Maaß (eds. 2017) – legitimerweise – themen- und nicht sprachenorientiert gegliedert ist und von daher nicht ersatzweise für einen solchen Überblick herangezogen werden kann.

und -planung einräumen, bevor sie auf die Situation im Katalanischen zu sprechen kommen, verzichtet Maria Josep Cuenca im Beitrag „Pragmatics and Text Linguistics“ ganz auf eine allgemeine Hinführung, stellt auf nur einer Seite die Grundzüge der Subdisziplinen dar, verweist für weitergehende Informationen auf Sekundärliteratur und widmet sich dann umgehend spezifischen (und angesichts der Breite des Felds unweigerlich selektiven) Themen zum Katalanischen.

Eine nicht weniger heikle Abwägungssache bei einem Handbuch, das das Gesamtportrait einer Sprache zeichnen soll, ist die Frage der zu berücksichtigenden, da als kanonisiert geltenden Inhaltsbereiche und damit die Gewichtung von Struktur- vs. Soziolinguistik, von synchronen vs. diachronen Inhalten, von formalen vs. funktionalen Perspektiven. Argenter und Lüdtker haben im MCL die (im weitesten Sinne) soziolinguistischen, sozio-historischen und sozio-kulturellen Bereichen gegenüber den systemisch-strukturellen Inhalten zwar insgesamt privilegiert; allerdings darf es als klug bezeichnet werden, dass einer strukturellen Beschreibung des Katalanischen durch den ersten Inhaltsblock (dem quantitativ betrachtet umfangreichsten des Handbuchs) dennoch ausreichend Raum gewährt wird, denn eine derartige ‚traditionelle‘ Beschreibung des katalanischen Sprachsystems wird mit Sicherheit von einem beträchtlichen Anteil der anvisierten Rezipienten eines solchen Handbuchs auch erwartet.³ *Il faut faire un choix* – diese Devise gilt schließlich bei einem Überblickswerk, das eine Teilphilologie in ihrer gesamten Breite anspricht, auch bei den Beiträgern, die man für die Einzelkapitel mit ins Boot holt. Die Bandherausgeber haben, von wenigen Ausnahmen abgesehen, hier Autorinnen und Autoren aus dem katalanischsprachigen Gebiet zum Zuge kommen lassen, die alle-

3 In den MRL-Bänden, die den Einzelsprachen gewidmet sind, wird diesbezüglich sehr unterschiedlich verfahren. Während etwa der Band zur Sprachwissenschaft des Spanischen (Ridruejo [ed.], 2019) *in toto* einem solchen Gliederungsprinzip nach strukturell-systemischen Beschreibungsebenen folgt, wird im Band zum Französischen (Polzin-Haumann / Schweickard [eds.], 2015) ein innovativer, ganz anderer Aufbau gewählt, in dem die gewohnten deskriptiven Strukturebenen als solche nicht aufscheinen. Hier besteht ein signifikanter Unterschied zwischen dem MRL-Ansatz und dem LRL, in dem die Einzelsprachen-Darstellungen z.T. bis in die Unterkapitel hinein vergleichbar aufgebaut waren. – In diesem Zusammenhang wird die von Lluís Payrató in seiner Rezension des MCL (in *Estudis Romànics* 43 [2021], 455–460, hier: 459) aufgeworfene Frage „Però què és, la lingüística catalana?“ relevant, die sich natürlich ebenso stellt, wenn es darum geht festzulegen, was man unter ‚französischer / spanischer / ... Sprachwissenschaft‘ bzw. ‚Sprachwissenschaft des Französischen / Spanischen / ...‘ verstanden haben möchte.

samt als ausgewiesene Fachleute auf dem von ihnen behandelten Feld gelten dürfen. Dass dem in der Katalanistik Bewanderten bei nahezu jedem Teilgebiet auch alternative Namen sowohl aus den Katalanischen Ländern selbst als auch aus der internationalen Sprachwissenschaft einfallen würden, tut der insgesamt glücklichen Autorenwahl von Argenter und Lüttke keinen Abbruch.

Trotz einer gewissen inhaltlichen Selektivität und unvermeidlicher Kompromisse bei der Gewichtung der einzelnen thematischen Facetten, die bei einem einbändigen Werk diesen Zuschnitts unumgänglich sind, liegt mit dem MCL eine durchdachte, akkurat edierte, aktuelle und damit wertvolle Ressource vor, die sowohl katalanistisch Versierte als auch Novizen und „Gelegenheitsgäste“ auf dem Gebiet der katalanischen Sprachwissenschaft in Forschung und Studium mit Gewinn nutzen werden und die den Ansprüchen an ein modernes und leserfreundliches Handbuch, wie sie im Profil der MRL-Reihe formuliert werden, vollauf gerecht wird. Wenn der (nun für Sommer 2022 angekündigte) MRL-Band zum Galicischen (Sousa / González Seoane [eds.], i.V.) vorliegt, werden die (territorialisierten) romanischen Hauptsprachen der Iberischen Halbinsel vollständig in diesem Handbuch-Projekt in erfreulicherweise weitgehend ähnlichem Format dokumentiert sein. ■

■ Bibliographie

- Bedijs, Kristina / Maaß, Christiane (eds.) (2017): *Manual of Romance Languages in the Media* (MRL; 23), Berlin / New York: De Gruyter.
- Holtus, Günter / Metzeltin, Michael / Schmitt, Christian (eds.) (1988–2005): *Lexikon der romanistischen Linguistik*, Tübingen: Niemeyer (12 Bände).
- Polzin-Haumann, Claudia / Schweickard, Wolfgang (eds.) (2015): *Manuel de linguistique française* (MRL; 8), Berlin / New York: De Gruyter.
- Ridruejo, Emilio (ed.) (2019): *Manual de lingüística española* (MRL; 14), Berlin / New York: De Gruyter.
- Sousa, Xulio / González Seoane, Ernesto (eds.) (i.V.): *Manual of Galician Linguistics* (MRL; 19), Berlin / New York: De Gruyter.

- Claus D. Pusch, Albert-Ludwigs-Universität, Romanisches Seminar, Platz der Universität 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, <claus.pusch@romanistik.uni-freiburg.de>, ORCID: 0000-0002-4083-8663.